

156101

**KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

PEYZAJ MİMARLIĞI ANABİLİM DALI

**ÇEVRE TERCİH VE DEĞERLENDİRMESİNDE GÖRSEL KALİTENİN
BELİRLENMESİ VE GELİŞTİRİLMESİ: TRABZON SAHİL BANDI ÖRNEĞİ**

Peyzaj Yüksek Mimarı Arzu KALIN

**Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsünde
“Doktor”
Ünvanı Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.**

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 10.03.2004

Tezin Savunma Tarihi : 26.05.2004

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Ali ÖZBİLEN

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Sonay ÇEVİK

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Mustafa VAR

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Semra AYDINLI

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Ayşe SAĞSÖZ

156101

Enstitü Müdürü : Prof. Dr. Yusuf AYVAZ

Trabzon 2004

ÖNSÖZ

“Uzun yıllar önce bir kral danışmanlarından krallığın bütününe bir modelini yapmalarını istemiş. Danışmanları yapmışlar ve kral bu modelden çok memnun kalmış. Fakat bir süre sonra kral, bazı önemli şeylerin modelde unutulduğunda şüphe etmeye başlamış ve danışmanlarını yanına çağırarak ilkinin iki katı büyüklüğünde bir model yapmalarını istemiş. Yapılan bu model çok iyiymiş fakat hala önemli bir şeyler eksikmiş ve kral daha büyük ve daha kapsamlı bir model daha yapmalarını istemiş danışmanlarından. Yapılan model oldukça detaylı ve iyiymiş fakat yine de önemli bir şeyler eksikmiş....Somunda danışmanları krala, krallığın bütün detaylarını içeren mükemmel, ayrıntılı bir model önermişler – bu Krallığın kendisiymiş.”

Stephen Kaplan’ın “On Knowing the Environment” makalesinden alıntı

Pek çok şeyin dışarıda bırakılıp pek çok şeyin dahil edilebileceği, pek çok seçimden biri olarak “Görsel Kalite Belirleme” ile ilgili doktora tez çalışmam sırasında, titiz eleştirileri ile çalışmamı yönlendiren tez danışmanım Profesör Dr. Ali ÖZBİLEN’e teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Tüm yoğunluğuna rağmen zamanı, dikkatini ve ilgisini benden esirgemeyen, çok dağıldığım zamanlarda toparlanmamı sağlayan, özenli eleştirileri ile tez çalışmamın zor bir mücadeleden başarıya doğru gidişinde çok büyük emekleri olan değerli hocam Profesör Dr. Sonay ÇEVİK’e, kısıtlı zamanına rağmen her danışmamda fikirlerinden yararlandığım, yapıcı eleştirileriyle yönlendiğim değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Mustafa VAR’a, temel referans kitapları okumam konusundaki son derece değerli tavsiyesiyle çalışmamda çok şeyler katacak bir sürece girmemi sağlayan Profesör Dr. Semra AYDINLI’ya yürekten teşekkürlerimi sunarım.

Yürekten desteği için değerli hocam Doç. Dr. Ayşe SAĞSÖZ’e ve bıkmadan usanmadan bunaltıcı sorularıma katlandığı için değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Cengiz Acar’a ve çalışmadaki senaryoları zevkle, keyifle, heyecanla birlikte ürettiğim, çalışma esnasındaki sabrı, titizliği ve özenine sonsuz saygı duyduğum Meltem Fotoğrafçılıktan Halil İbrahim HAYAL’e yürekten teşekkür ederim.

Saymakla bitmez bu emeğe, bu yüreğe inanan güzel insanlar. Hepsine yürekten teşekkürler. Ve beni ben yapan, bana benden çok inanan, benim için benden çok üzülen canlarım. Ailem. Annem, babam, Şenay ve Murat. Bu gücü sizden aldım. Her şeyimsiniz.

Arzu KALIN
Trabzon, 2004

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
ÖNSÖZ.....	II
İÇİNDEKİLER.....	III
ÖZET.....	V
SUMMARY.....	VI
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	VII
TABLolar DİZİNİ.....	X
1. GENEL BİLGİLER.....	1
1.1. Giriş.....	1
1.2. Çalışmanın Amacı ve Konuya Yaklaşım.....	5
2. YAPILAN ÇALIŞMALAR-I “ÇEVRE TERCİH VE DEĞERLENDİRME- GÖRSEL KALİTE ÜST BAŞLIĞINDA LİTERATÜR ANALİZİ”.....	8
2.1. İnsan-Fiziksel Çevre Arasındaki İlişkiler ve Görsel Kalite.....	8
2.2. Bireyin Çevre Algısı-Çevresel Deneyimi ve Görsel Kalite.....	12
2.2.1. Çevrenin Görsel Niteliği, Görsel Kalite Kavramı ve Bileşenleri.....	12
2.2.2. Çevresel Deneyim ve Görsel Kalite İlişkisi.....	14
2.2.3. Çevrenin Görsel Niteliğinin Değerlendirilmesi.....	16
2.3. Çevre Tercih ve Değerlendirme-İlgili Kuramlar, Araştırmalar ve Örnekler.....	23
2.3.1. İlgili Kuramlar.....	23
2.3.2. Çevre Tercih ve Değerlendirme Araştırmalarında Görsel Kalite.....	34
2.3.3. Kıyı Kentlerinde Görsel Kalite: Ülkemizdeki Kıyı Kentleri ve Yarışmalardan Örnekler.....	58
2.4. Görsel Tercih ve Değerlendirmede Etkili Kaliteler: İlgili Kuramlar ve Görsel Kalite Kapsamında İrdeleme ve Değerlendirme.....	61
3. YAPILAN ÇALIŞMALAR-II “GÖRSEL KALİTENİN TRABZON SAHİL BANDINDA ÖRNEKLENMESİ”.....	76
3.1. Araştırmanın Amacı ve Araştırma Modeli.....	76
3.2. Araştırmada Kullanılan Yöntem ve Teknikler.....	82
3.3. Araştırmanın Yürütülmesi.....	94
3.3.1. Birinci Aşama: Trabzon Sahil Bandındaki Devinimsel Algılamadaki Görsel Kalitelerin Belirlenmesi.....	96

3.3.2.	İkinci Aşama: Trabzon Sahil Bandındaki Görsel Kalitelerin Geçmişten Günümüze Değişim Sürecinin Belirlenmesi	97
4.	BULGULAR VE İRDELEME	99
4.1.	Trabzon Sahil Bandındaki Mevcut Durum İçin Devinimsel Algılamadaki Görsel Kalitelerle İlgili Bulgular	99
4.1.1.	Birinci Kalite Grubu: Sınırlandırılmışlık-Çevrelenmişlik-Kapanmışlık	110
4.1.2.	İkinci Kalite Grubu: Süreklilik-Çizgisellik-Bitişiklik	116
4.1.3.	Üçüncü Kalite Grubu: Yönelme-Düzlem (kot) Değişimi	118
4.1.4.	Dördüncü Kalite Grubu: Egemenlik-Odak-Adlar ve Anlamlar	120
4.1.5.	Beşinci Kalite Grubu: Gizlilik-Keşif	123
4.1.6.	Altıncı Kalite Grubu: Hareketlilik-Sapma-Düzensiz değişim	125
4.2.	Geçmiş ve Günümüzdeki Görsel Kalitelerin Trabzon Sahil Bandındaki Karşılaştırılması ve Kalite Azalması İle İlgili Bulgular	129
4.3.	Trabzon Sahil Bandını Tanımlayan Belirli Noktalar İçin Görsel Kaliteyi Geliştiren Alternatif Senaryo Önerileri	131
4.3.1.	Ganita İçin Geliştirilen Alternatif Senaryo Önerileri	131
4.3.2.	Kemerkaya İçin Geliştirilen Alternatif Senaryo Önerileri	136
4.3.3.	Moloz İçin Geliştirilen Alternatif Senaryo Önerileri	146
4.3.4.	Faroz İçin Geliştirilen Alternatif Senaryo Önerileri	151
4.3.5.	Ayasofya İçin Geliştirilen Alternatif Senaryo Önerileri	156
5.	SONUÇ VE ÖNERİLER	162
6.	KAYNAKLAR	167
7.	EKLER	178
	ÖZGEÇMİŞ	222

ÖZET

Trabzon kenti için hızlı ve plansız kent değişim ve gelişim süreci, kenti tanımlayan sahil bandına dair geçmiş kullanım ve anlamların günümüze taşınamaması, alanın bir zamanlar özel topografyalarla tanımlanan ve özel anlam ve anılar üretebilen yapısının tek düzeleştirilmesine sebep olmuştur. Kullanıcısının “anlamlandırma” bağlamında benimseyemediği, özdeşleşemediği, bu nedenle de “gerçekten beğenilerek” değil de, “başka seçenek olmadığı” için tercih edilen tekdüze çevrelere dönüşmesinin bir sorun olarak belirlendiği tez çalışması iki aşamadan oluşmaktadır:

Birinci aşamada Trabzon sahil bandının “görsel kalite bütünü”nün belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bu aşamada literatür taraması sonucu elde edilen 30 adet görsel kalite alanda fotoğraflanmıştır. Daha sonra bu kaliteler kendi aralarında gruplandırılarak, uygulama alanının bu görsel kalite gruplarıyla nasıl tanımlandığı belirlenmiştir.

İkinci aşamada ise Trabzon sahil bandının geçmişten günümüze değişimini nitel araştırma tekniklerinden belge taraması ve görüşmelerle belirlenmiştir. Elde edilen sonuçlar geçmişten günümüze görsel kalitenin algılanabilirlikten karmaşıklığa doğru gittiğini göstermektedir. Araştırmanın bu aşaması görsel kalitedeki bu negatif yönde gelişmeyi pozitif yöne doğru yönlendirmeyi amaçlayan alternatif senaryo önerileri üzerine kurgulanmıştır. Tarihi değişim süreciyle ilgili yapılan araştırmalarda en çok adı geçen altı nokta için görsel kalite geliştirilmesine karar verilmiştir. Ve her nokta için literatür taraması sonucu elde edilen yedi kalitenin (Doğallık, Süreklilik, Algılanabilirlik, Yenilik-Gizem, Karmaşıklık-Çeşitlilik, Tutarlılık ve Anlamlılık) geliştirildiği üçer alternatif senaryo önerisi sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Görsel Kalite, Manzara Kalitesi, Tercih, Görsel Modelleme, Alternatif Senaryo Üretimi

SUMMARY

Determination And Improvement Of Visual Quality In Environmental Preference And Evaluation: A Sample Of Trabzon Coast Line

Fast and unplanned improvement and development process for Trabzon city caused the area to become a monotonious place as the past usage experience and the meanings derived from it have not been carried to the present. In this research study it is obtained as a problem that coastal line of Trabzon city was changed into a place chosen as a recreational area because of “no any other choise” instead of users’ “pleasentness” as the become unmemorable an meaningless for its users. The study was consisted of two stages:

In the first stage the visual quality and scenic preference of coastal recreation area of Trabzon city was determined. Visual qualities obtained from literature review were photographed in the study area. Then these qualities were grouped and decreased in order to define the visual quality whole of the research area.

In the second stage the development of the coastal area of Trabzon from past to the present were determined by interviews of citizens. The results of the development process were showed that the legibility of the area changed into a more chaotic form. The second part of the study was aimed change thşs negative effect into positive with alternative scenario proposals prepared by using visual qualities obtained from the literature revieww. For these visual quality development scenarioas, six point derived from the historical development process were chosen. As a result of the study three scenario proposals produced with the development of literature reviewed visual qualities (naturalnesss, continuity, legibility, novelty, complexity-diversity, coherence and meaning) were proposed for each point.

Key Words: Visual Quality, Scenic Quality, Preference, Visual Simulation, Production of Alternative Scenarios

ŞEKİLLER DİZİNİ

	<u>Sayfa No</u>
Şekil 1. Bir çevresel davranış ve kişilik modeli	10
Şekil 2. Bir nesnenin algılanmasına dair olası süreçlerin şeması.....	15
Şekil 3. Rozelle ve Baxter'ın değerlendirme süreci	17
Şekil 4. Rapoport'un çevresel bir uyara karşı temel değerlendirme süreci modeli.....	17
Şekil 5. Bilişsel ve estetik ihtiyaçlar	32
Şekil 6. Araştırmanın birinci aşamasının akış diagramı.....	79
Şekil 7. Araştırmanın ikinci aşamasının akış diagramı	81
Şekil 8. Araştırma alanının haritası	95
Şekil 9. Fotoğraf gruplarını belirleyen hiyerarşik küme analizi dendogramı.....	100
Şekil 10. Birinci fotoğraf grubu	101
Şekil 11. İkinci fotoğraf grubu	102
Şekil 12. Üçüncü fotoğraf grubu	103
Şekil 13. Dördüncü fotoğraf grubu.....	104
Şekil 14. Beşinci fotoğraf grubu.....	104
Şekil 15. Altıncı fotoğraf grubu	105
Şekil 16. Yedinci fotoğraf grubu.....	106
Şekil 17. Sekizinci fotoğraf grubu.....	106
Şekil 18. Dokuzuncu fotoğraf grubu	107
Şekil 19. Onuncu fotoğraf grubu.....	107
Şekil 20. Görsel Kalite gruplarını belirleyen hiyerarşik küme analizi dendogramı.....	108
Şekil 21. On dört numaralı fotoğraf	111
Şekil 22. Kırk iki numaralı fotoğraf	113
Şekil 23. Altmış bir numaralı fotoğraf	114
Şekil 24. Altı numaralı fotoğraf	116
Şekil 25. Elli üç numaralı fotoğraf.....	118

Şekil 26. Kırk dokuz numaralı fotoğraf.....	120
Şekil 27. Elli bir numaralı fotoğraf	122
Şekil 28. On üç numaralı fotoğraf.....	124
Şekil 29. Yirmi yedi numaralı fotoğraf.....	126
Şekil 30. Otuz altı numaralı fotoğraf.....	128
Şekil 31. Ganita için genel senaryo kararları	132
Şekil 32. Ganitanın birinci alternatif senaryosu: mevcut durumun geliştirilmesi.....	133
Şekil 33. Ganitanın ikinci alternatif senaryosu: tarihi bağlam ve doğallık	134
Şekil 34. Ganitanın üçüncü alternatif senaryosu: hareketlilik-yenilik bağlamında doğallık.....	138
Şekil 35. Kemer kaya alanının birinci silüeti için genel senaryo kararları.....	137
Şekil 36. Kemer kaya alanının birinci silüetinin birinci alternatif senaryosu: çeşitlilik, yenilik ve hareketlilik.....	138
Şekil 37. Kemer kaya alanının birinci silüetinin ikinci alternatif senaryosu: gizem, doğallık ve algılanabilirlik	139
Şekil 38. Kemer kaya alanının birinci silüetinin üçüncü alternatif senaryosu: çeşitlilik ve yenilik.....	140
Şekil 39. Kemer kaya alanının ikinci silüeti için genel senaryo kararları.....	142
Şekil 40. Kemer kaya alanının ikinci silüetinin birinci alternatif senaryosu: doğallık ve algılanabilirlik	143
Şekil 41. Kemer kaya alanının ikinci silüetinin ikinci alternatif senaryosu: mevcut durumun geliştirilmesi ve sürekliliği.....	144
Şekil 42. Kemer kaya alanının ikinci silüetinin üçüncü alternatif senaryosu: çeşitlilik ve yenilik.....	145
Şekil 43. Kemer kaya'dan Moloz'a bakış için genel senaryo kararları.....	147
Şekil 44. Kemer kaya'dan Moloz'a bakışın birinci alternatif senaryosu: mevcut durumun geliştirilmesi ve algılanabilirlik.....	148
Şekil 45. Kemer kaya'dan Moloz'a bakışın ikinci alternatif senaryosu: yenilik, hareketlilik ve çeşitlilik	149
Şekil 46. Kemer kaya'dan Moloz'a bakışın üçüncü alternatif senaryosu: doğallık, vurgu ve algılanabilirlik	150
Şekil 47. Yalı Mahallesi (Faro) için genel senaryo kararları.....	152
Şekil 48. Yalı Mahallesi'nin (Faro) birinci alternatif senaryosu: çizgisellik, algılanabilirlik ve süreklilik.....	153
Şekil 49. Yalı Mahallesi'nin (Faro) ikinci alternatif senaryosu: doğallık, yenilik ve tarihi bağlam.....	154
Şekil 50. Yalı Mahallesi'nin (Faro) üçüncü alternatif senaryosu: süreklilik, hareketlilik ve	

algılanabilirlik.....	155
Şekil 51. Ayasofya için genel senaryo kararları.....	157
Şekil 52. Ayasofyanın birinci alternatif senaryosu: mevcut durumun geliştirilmesi ve simgesellik.....	158
Şekil 53. Ayasofyanın ikinci alternatif senaryosu: doğallık süreklilik ve egemenlik.....	159
Şekil 54. Ayasofyanın üçüncü alternatif senaryosu: süreklilik, hareketlilik, yenilik ve çeşitlilik.....	160

TABLolar DİZİNİ

Sayfa No

Tablo 1. Çevreden alınan farklı uyaranların duygusal değişim ve davranış üzerindeki etkileri.....	11
Tablo 2. Görsel kaliteyi etkileyen çevre bileşenleri.....	13
Tablo 3. Peyzajın estetik algısı ve estetik biliş düzeyleri.....	19
Tablo 4. Seri görünümlerle ilgili görsel kaliteler I.....	25
Tablo 5. Seri görünümlerle ilgili görsel kaliteler II.....	27
Tablo 6. Kentsel tasarımda Gestalt ilkeleri ve bu ilkelerle biçimlerin algılanma Koşulları.....	28
Tablo 7. Lynch'in tasarımı yönlendiren kaliteleri.....	29
Tablo 8. Mekana bağlı gereksinimler.....	33
Tablo 9. Çevre değerlendirme araştırmaları sınıflandırması.....	36
Tablo 10. Tercih matrisi.....	55
Tablo 11. Devinimsel algılamadaki görsel kalite öğeleri.....	62
Tablo 12. Kadıköy meydanı Haydarpaşa-Harem yakın çevresi kentsel tasarım proje yarışması kriterleri.....	71
Tablo 13. İzmir liman bölgesi için kentsel tasarım uluslar arası fikir yarışması kriterleri.....	73
Tablo 14. Manzara tercihinde etkili olan görsel kalitelere dair gruplandırma önerisi.....	75
Tablo 15. Uygulamanın birinci aşamasında kullanılacak görsel kaliteler.....	91
Tablo 16. Uygulamanın ikinci aşamasında kullanılacak görsel kaliteler.....	97
Tablo 17. On dört numaralı fotoğraf için faktör analizi değerleri.....	113
Tablo 18. On dört numaralı fotoğraf için anlamlı olarak tanımlanan değişkenler.....	113
Tablo 19. Kırk iki numaralı fotoğraf için faktör analizi değerleri.....	114
Tablo 20. Kırk iki numaralı fotoğraf için anlamlı olarak tanımlanan değişkenler.....	115
Tablo 21. Altmış bir numaralı fotoğraf için faktör analizi değerleri.....	116
Tablo 22. Altmış bir numaralı fotoğraf için anlamlı olarak tanımlanan değişkenler.....	116
Tablo 23. Altı numaralı fotoğraf için faktör analizi değerleri.....	118
Tablo 24. Altı numaralı fotoğraf için anlamlı olarak tanımlanan değişkenler.....	118
Tablo 25. Elli üç numaralı fotoğraf için faktör analizi değerleri.....	120

Tablo 26. Elli üç numaralı fotoğraf için anlamlı olarak tanımlanan değişkenler.....	120
Tablo 27. Kırk dokuz numaralı fotoğraf için faktör analizi değerleri.....	122
Tablo 28. Kırk dokuz numaralı fotoğraf için anlamlı olarak tanımlanan değişkenler	122
Tablo 29. Elli bir numaralı fotoğraf için faktör analizi değerleri.....	123
Tablo 30. Elli bir numaralı fotoğraf için anlamlı olarak tanımlanan değişkenler	124
Tablo 31. On üç numaralı fotoğraf için faktör analizi değerleri	125
Tablo 32. On üç numaralı fotoğraf için anlamlı olarak tanımlanan değişkenler.....	126
Tablo 33. Yirmi yedi numaralı fotoğraf için faktör analizi değerleri.....	127
Tablo 34. Yirmi yedi numaralı fotoğraf için anlamlı olarak tanımlanan değişkenler	128
Tablo 35. Otuz altı numaralı fotoğraf için faktör analizi değerleri	129
Tablo 36. Otuz altı numaralı fotoğraf için anlamlı olarak tanımlanan değişkenler	129

1. GENEL BİLGİLER

1.1. Giriş

Birey, çevreden karşılaşması gereken ihtiyaçlar bağlamında çevrenin özelliklerini, yeni faaliyetleri belirlemek, estetik deneyimleri oluşturmak ya da eski bir çevreyi daha fazla iyileştirmek üzere değiştirmek istemektedir. Bu istek, inşa edilmiş çevrenin hem biçimlendirilmesinde, hem de değerlendirilmesinde çok önemli bir sonuç ve etkiye sahiptir. Çünkü estetik açıdan memnun edici bir doygunluk, çevrenin değerlendirilmesinde önemli ölçütlerden biri olarak kabul edilmektedir [1]. Bu bağlamda bir çevrenin algılanan kalitesi, çevre ile insanın etkileşiminin bir sonucu olması sebebiyle çevre algılandığında, hem fiziksel uyaran, hem de çevresel etkileşimler konumu olarak işlev görecektir [2].

Bir çevrenin psikolojik boyutunun (birey üzerindeki etkisinin) anlaşılması, en azından bir çevrenin nasıl oluştuğu, bireyin onu algılama, kavrama ve yaratma yöntemleri ve daha önemlisi tüm bu olaylarda, fiziksel çevresinin oynadığı rol üzerinde bir çalışmayı gerektirir. İnsan çevresini kavramsallaştırmak ve bu kavramsal bağlam doğrultusunda “doğru” mekanlar yaratmaya teşebbüs edecek olan tasarımcının ana görevi, insanların fiziksel dünyası ve ondan inşa ettiği dünya arasındaki ilişkiyi incelemeyi kapsamalıdır [3]. Çünkü bu ilişkinin insan davranışı ve deneyimine etkileri, mekan oluşturma çabası için tasarımcıya gerekli ipuçlarını verecektir.

Aksoy mimarlıktaki tasarım sürecini incelediği araştırmasında, tarih boyunca insanlığın, “doğanın insan yararına değiştirilmesi, ya da doğa ile insan arasına yerleştirilen korunma ve uyum araçlarının geliştirilmesi” olarak tanımlanan bir “uygarlaşma süreci” içinde bulunmakta olduğunu ifade eder. Yeni olanaklar yaratarak çevreyi insan için daha uygun, daha yüksek düzeyde organizasyonlara hazırlamak anlamına gelen bu geliştirme ve değiştirme kavramı, günümüzde endüstrileşmeyle sağlanmaktadır. Endüstrileşme çabasının insani bir çevre yaratma kaygıları ile karşıtlıklar gösterdiğini vurgulayan Aksoy, uzun süre içinde ortaya çıkan yapısal eskime, ekonomik eskime, işlevsel eskime ve çevresel eskime gibi değişim ve yeniden düzenleme gerektiren durumlarda; başka bir deyişle tek yönlü dönüşümsüz değişimlerin kontrol altına alınabilmesi için, kendi kendini bu açıdan da düzenleyen mimari ortamların geliştirilmesini gerekli görmektedir [4].

Çevre tasarımıyla ilgili bir çok problemin çözüm arayıcı türden olduğunu ve bu bağlamda çevre tasarımcılarının toplumsal sorunlarla ne kadar çok ilgilenirlerse, bunun o kadar doğru olacağını savunan Venturi, yapılı bir çevre tasarılmanın ciddi bir araştırmaya dayalı olduğuna dikkat çekmektedir. Bu bağlamda çevre tasarımcısı, ne olması gerektiğiyle değil, ne olduğu ve bunun şimdi nasıl geliştirilebileceğiyle ilgilenmelidir [5].

Oysa Şentürer, günümüzde mimari düşüncenin problem çözmekten öte, problemin sınırlarını zorlayan, eleştiren ve yeniden tanımlayan rolünün göz ardı edilmesinin, bugünün çevresel şartlardan memnuniyet duyulmayan yaşantısını ürettiğini belirtmektedir. Bu noktada çevrenin ve dünyanın daha doğru bir yolla kavranışı, ancak bilimin, sanatın ve ahlakın birleştirilmiş bir uygulaması ile mümkün olabilecektir [6].

Artık günümüzde çevresini düzenleme ihtiyacı duyan insanoğlu bunu, hızlı değişim ve gelişimi de göz önünde bulundurarak yapmak zorundadır. Kullanıcı ile tasarımcının daha fazla ortak kesitte buluşarak birlikte ürettikleri, öncesi-bugünü-geleceği bağlamında bir gelişim süreci araştırılarak oluşturulan “yaşam çevreleri”, giderek daha doğru kararların ürünleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Çevrenin ve dünyanın daha doğru bir kavranışını üretmeden sorumlu çevre tasarımcısı, ancak araştırmacı kimliğini daha çok kullanacağı araştırmalar sonucunda “doğru ürünler” ortaya koyabilecektir. Bu “doğru ürünler”in en etkin yaşama çevreleri oluşturdukları yer kentlerdir.

İnsanların gerek bireysel ve gerekse toplu bir biçimde fiziksel, toplumsal, sosyal ve psikolojik gereksinmelerini karşılayabilecekleri mekanları oluşturdukları yaşama çevreleri olan kentler, yaşayan organizmalar gibi doğar, büyür ve tarihte olduğu gibi ölürler (terk edilir ve yıkılırlar). Bir kentin büyüme ve gelişmesi, kentlerde yer alan doğal ya da yapay öğeler arasındaki dengelerin zaman boyutuna bağlı olarak geçirdiği bir değişim süreci olarak tanımlanır [7]. Yalın, kent değişim sürecinin, kent belleği ve tarihsel mekan gibi kenti bütünde algılama, anlama ve okuma ile bağlantılı yaklaşımlarla tanımlandığını ifade etmektedir [8].

Kentlerin karakteri; onun yer aldığı alanın doğal yapısına ve tarih boyunca üzerinde oluşmuş yapılaşmanın renk, doku, ölçü, doluluk-boşluk oranları ve yüksekliklerine bağlı olarak gelişir. Kentlerin karakteri ve silüeti, kullanıcılarca alansal elemanlarla ifade edilebilmektedir. Kentin birey zihninde oluşan imajı, sonraki algılarıyla bütünleşmeyi sağlayacağından, bir kentin silüetinin; okunabilir ve ilgiyi olumlu anlamda uyarıcı nitelikte olması gerekir [9]. Çevrenin görsel nitelikleri ile görsel kalite arasındaki ilişki bağlamında bir kentsel çevre için sahip olması gereken kalite ve değerler; çevrenin kolay okunurluğu,

sağlanan görsel doyum, çağrışımsal algılama ile yüklenen anlam olarak tanımlanmaktadır [10].

İdeal kenti tanımlamayı amaçlayan pek çok kuramcı ise kentsel tasarım yaklaşımına kendi görüş açılarından yorumlar getirmektedir:

• Carr, yaşanabilir çevrelere sahip bir kent planlaması için aşağıdaki kriterleri sıralamaktadır [11]:

1. Bir dizi çevresel konum ve potansiyel etkileşimlerine karşı insanların keşfetme duygularını yükseltmek.

2. Çevrenin keşfini teşvik etmek ve kolaylaştırmak. Açıkça istenen merakı teşvik etmek için doğru düzeyde (henüz elde edilmemiş) yenilik ve karmaşıklık, artı yeni konumlara ve deneyimlere kolay erişimi sağlamak için yeterli açıklık ve bağlantılılık.

3. Kent biçimine algısal ulaşabilirliği yükseltmek. Görsel biçimi daha açık ve net hale getirip, algılanması kritik olan birkaç biçim özelliğini görünür yapmak suretiyle çevresel eleman ve konumları kolay algılanabilir, tanımlanabilir ve hatırlanabilir kılmak.

4. Zihinsel temsilin çeşitli kuruluş modlarını kolaylaştırmak için kent biçimini yapılandırmak. Bu, ardışık alansal ve şematik yapılara karşı dikkat ister.

5. Çevresel konumun eşsiz özellikte olan örneklerini arttırmak.

6. Hem sosyal hem de fonksiyonel olarak yüksek ortak anlamlılığa sahip kent elemanları ve konumların görece keşfini yükseltmek. Bu durum, bu tür alanların gerçek deneyimlerini artırır ve böylece kişisel anlamlarının gerçekleşmesini sağlar.

7. Küçük gruplar ve bireylerin hareketleri için kent formunun plastikliğinin ve bireyi yönlendirme özelliğinin yükseltilmesi. Bu, kişinin yeterlik ve etkenlik duygusunu yükselttiği kadar, çevrenin kişisel anlam ve değerini en fazla arttıran olgudur. Aynı zamanda mekanın eşsizlik ve çeşitliliğine de katkıda bulunur.

8. Davranışsal ve algısal sınırlayıcıların ritmini sağlamak ve çevresel konumların organizasyonunda kurgulamak. Bu, zıtlık, karşılaştırma ve nesnelere ve olaylar arasında yeni zihinsel bağlantıların kurulması olasılıklarını yükseltir. Bireye, sanki alanın içinde ilerliyormuş gibi hareketlerinde özgürlük sağlar.

9. Yürürlüktekiler arasında baskın planların açığa çıkmasını kolaylaştırmak için çevresel konumun biçimini uyarlamak.

• İdeal kenti aynı anda hem anılar, hem de bir kehanetler tiyatrosu olarak tanımlayan kent kuramcısı Rowe, bu iki zıt kavramı (geçmiş ve geleceği) uzlaşmaz görmenin yanıltıcı olduğunu aşağıdaki cümlelerle ifade etmektedir [12]:

“İnsanların çoğu, belirli zamanda hem tutucu, hem de radikaldir; alışlagelmişle meşguldürler ama olağandışıyla da ilgilenirler. Ve hepimiz hem geçmişte yaşıyor, hem de geleceğe ilişkin umutlar taşıyorsak, -bugün, zaman sürekliliğinde bir kesitten başka bir şey değildir- bu durumu kabullenmek en akıllıca iş. Çünkü, kehanet olmadan umut olmadığı gibi, anılar olmadan da iletişim olmaz”.

- Bir diğer önemli kent kuramcısı olan Krier, sanayi toplumunda mimarlığın yeri olmadığını belirtmekte ve mimarın kalıcı, güzel, sağlam ve rahat bir çevre kurma eğilimine karşın sanayi toplumunun tüm yerküreyi dev bir şantiyeye çevirmek istediğini vurgulamaktadır. Ancak bu çabada sanayi toplumu, sürekli olarak yarının bugünden çok daha iyi olacağı sözünü verdiği için, hiçbir zaman tatmin edici bir bitmişliğe erişemeyecektir [13].

- Le Corbusier’in kenti, “saflik”, “sadelik”, “doğruluk” ve “dürüstlük” gibi ahlaki kavramlarla temsil edilen “purizm” yaklaşımı bağlamında görmesine karşın Venturi, kentsel tasarım kuramının temelini “karmaşıklık ve çelişkiye”; apaçık birlikten ziyade, karışık bir canlılığa, dayandırmaktadır [14].

- Kenti doğal bir obje; doğanın her objesi gibi ruhu ve bedeni olan bir obje olarak gören Krier, Corbusier’in aksine eski kent merkezini her şeyin başlangıcı olarak tanımlanmaktadır. Modern çevrelerin milyarlarca insan tarafından yıllardır her gün kullanılmasına rağmen kendi nostaljisini yaratamamasını Krier, klasik mimarlıktan korkan mimarların asırlar boyu denenerek, süzülerek varılmış bulunan mimari formlardan kaçınmalarına bağlamaktadır [15].

Çevresini kendi sorumluluk alanı olarak görmesi gereken her birey için, seçtiği yaşama biçiminin gerekleri ve çevrenin niteliği doğrultusunda çevresini değiştirmesi ve geliştirmesi önemli bir sorumluluktur. Oysa son kırk yılda Türkiye’de kentsel nüfusun altı kat arttığını vurgulayan Bektaş, kentlerin bu nüfus artışını kaldırabilecek fiziksel mekanları, fiziksel alt yapıları, aynı hızla ve düzenle büyütemediklerini belirtmektedir [16]. Aynı savı destekleyen Rossi ise, günümüz kentsel tasarımlarının çoğunun başarısızlığının kentin, kent mimarisi anlayışını göz önüne almayan mimari tasarım terimleriyle kavranmasından kaynaklandığını ifade etmektedir [17]. Doğa ile bütünleşmenin kaybolduğu, toplumsal yaşam biçimlendirme birlikteliğinin koptuğu ve insanların ancak, eğer yapabilme şansları varsa, uzman ya da uzman dahi olmayabilen kişi ve gruplar tarafından tasarlanmış çevreler arasında bir seçim yapmak durumunda olmaları, neden çevre şartlarından özellikle kentsel çevrelerde yoğun olarak rahatsızlık duyulduğunu

göstermektedir. Bazı çevrelerin neden herkes tarafından beğenildiği araştırıldığında ise iki olası sebep karşımıza çıkmaktadır [6]:

1) Kullanıcının doğrudan ürünün yaratımına katılımının oluşturduğu ortak değer ve yargılar, dolayısıyla ortak anlatım ve beğeni.

2) Ürünün bulunduğu yerle ve çevresiyle ilişkilerinde bir bütünlüğe, tamamlanmışlığa, sürekliliğe, özellikle doğa ile iyi bir uyuma sahip olması.

Görülmektedir ki, başarılı bir çevre üretmek için tasarımcı, sadece yapılandırması gereken çevrenin varlığından bugününe gelişimini araştırmakla kalmamalı, aynı zamanda kullanıcıyı da tasarım sürecindeki yerine oturtmalıdır. Bu noktadan sonra nasıl bir çevre üretileceği sorusuna cevap, yine önemli kent kuramcılarının farklı biçimlerde vurguladıkları bir dizi ilke olarak karşımıza çıkmaktadır: İyi bir yaşam çevresi olarak kent;

- geçmiş ve geleceğin, modern ve gelenekselin uzlaştığı,
- yenilik ve karmaşıklığın desteklediği keşif duygusu ile, açıklık ve bağlantılılığın yarattığı aşinalık-belirginlik-algılanabilirlik arasındaki dengenin kurulduğu,
- algılamayı kolaylaştıran vurgu ve egemen noktaların bulunduğu,
- sürekliliğe sahip,
- “bir şeyden” “başka bir şeye” dönüşme esnekliğinde bir yaşam çevresi olarak tasarlanmalıdır.

1.2. Çalışmanın Amacı ve Konuya Yaklaşım

Günümüzdeki hızlı gelişim ve değişim düşünüldüğünde Aksoy’un “Sezgiye ve uygulama tecrübesine bağlı geleneksel tasarım faaliyeti, problem alanlarının büyümesi ve karmaşıklaşması karşısında bir yenilenme sınavı ile karşı karşıya bulunmaktadır” [4], yargısına katılmamak mümkün değildir. Çünkü bir yaşam çevresi olarak kent, sürekli gelişmekte ve değişmektedir. Eğer bu değişim gerekli planlar çerçevesinde gelişmezse, yaşanan çevrelerin “rahatsızlık veren çevreler”e dönüşmesi kaçınılmazdır. Böyle bir noktaya gelindiğinde, evrim ya da uzun süreli bir değişimin söz konusu olduğu bir kent parçası için, Aksoy’un önerdiği gibi eytişimci sistem yaklaşımının bireşim anlayışını uygulamak gerekir.

Trabzon kenti planlı bir değişim sürecinden yoksun bir gelişimin sonucunda hızla, “tanımsız-kullanıcısına rahatsızlık veren-algılanması ve benimsenmesi zor” mekanların üretildiği bir yaşam çevresine dönüşmüştür. Araştırmanın amacı, bu dönüşümün

iyileştirilebilmesinde etkili olacak problem süreci ve çözüm aşamasının eytişimsel sistem bağlamında tanımlanmasıdır.

Bir sistemin varlığını iç çelişmenin varlığıyla tanımlayan ve sistemi, “devamlı olarak çevresiyle karşılıklı etkileşme içinde iken iç süreçlerini de devam ettiren bir bütün” olarak tanımlayan eytişimci sistem yaklaşımında bireşim, birbirine zıt iki önermenin karşılaştırılması ile meydana gelir. Bireşime, aralarında karşılık ilişkisi olan önerme ve karşı önermenin zaman içinde zorladığı bir değişim sonucunda ulaşılır [4]. Bu bağlamda araştırma çalışmasının amacı Trabzon kenti için eytişimsel sistem yaklaşımı bağlamında sahil kullanımında meydana gelen iki zıt önerme arasındaki karşıtlığın oluşturduğu probleme çözüm bulmak, olarak özetlenebilir. Trabzon kenti sahil şeridiyle ilgili problemi tanımlayan iki karşıt önerme aşağıdaki gibidir:

1. Önerme:

Trabzon kenti sahil kullanımı için geçmişteki kullanımlar ve sahil yapısı görsel kalite bakımından daha düzenli, anlaşılabilir, doğal ve anlamlı idi.

2. Önerme:

Trabzon kenti için mevcut sahil kullanımı görsel kalite bakımından daha kaotik, anlaşılması, algılanması zor ve daha az beğenilen bir yapıya sahiptir.

Çalışmanın ana amacı, bu iki karşıt düşüncenin irdelenmesi ile Trabzon kenti sahil kullanımı için geçmişten günümüze olan değişim sürecinin araştırılması ve bu süreç içinde günümüzde hangi noktadan, nereye gelindiğinin belirlenmesi amacıyla bir dizi araştırma sorusunun cevaplanmasıdır:

- Geçmişte Trabzon kenti sahil alanı fiziksel olarak nasıl bir alandı, nasıl kullanılıyordu, kullanıcıları tarafından ne tür anlamlar ve anılar bağlamında ve nasıl algılanıyordu?
- Günümüzde aynı alan nasıl bir görünüme ve ne tür kullanımlara sahip olup, kullanıcı tarafından nasıl algılanmakta ve tanımlanmaktadır?
- Trabzon sahil kullanımının görsel kalitesi ve bu bağlamda tanımlanması geçmişten günümüze kadar nasıl bir değişime uğramıştır?

Her araştırmaya belirli bir varsayım doğrultusunda başlanması, neyin araştırılacağı probleminin çerçevesinin daha kolaylıkla çizilmesini sağlar. Bu araştırma için çözülmesi gereken problem olarak “geçmişten günümüze Trabzon kenti sahil bandının algılanabilirlikten aşırı karmaşıklığa, dolayısıyla pozitiften negatife doğru gittiği” belirlenmiştir. Kentin hızlı ve plansız değişim ve gelişim süreci, sahil alanı için geçmiş

kullanım ve anlamların günümüze taşınamamasına neden olmuş ve dolayısıyla bir bütün olarak aşama aşama ilerlemesi ve bir önceki adımı bir sonraki adımla entegre etmesi gereken bir süreç olan değişim sürecinde, önemli kopukluklara neden olmuştur. Trabzon kenti sahil bandı için bu kopukluk, alanın bir zamanlar özel topografyalarla tanımlanan ve özel anlam ve anılar üretebilen yapısının tekdüzeleştirilmesi sonucunu doğurmaktadır. Üstelik Samsun-Sarp şehirlerarası transit karayolu yapımı için sahil bandının bütünüyle doldurulması kararı, sadece kentlinin denizle ilişkisini koparmakla kalmamakta, aynı zamanda sahil bandını iki transit karayolu arasına sıkışmış kısır yeşil alanlar olarak belirlemektedir. Bu durum kent silüetini belirlemede son derece önemli olan kıyı çizgisi ve kıyı yeşilinin çeşitliliğini tekdüzeliğe indirgeyerek, Trabzon sahil bandı için tanımsız, anlamsız ve monoton bir kent silüeti üretmeye neden olmaktadır.

Bir çevre için geçmişten günümüze getirilen yaşantının ve anlamlandırmanın son derece önemli olduğundan yola çıkarak, bu anlamlandırmanın bileşenleri olan fiziksel ve anlamsal öğelerin değişimin her sürecine taşınmasının, o çevrenin görsel kalite öğelerini pozitif yönde tanımlayacağı ve bu durumun da görsel kalitenin her zaman pozitif yönde geliştirileceği düşüncesine ulaşılmaktadır. Ayrıca bu araştırmanın kapsamında Trabzon kenti sahil bandının görsel kalitesi için saptanabileceği düşünülen negatife doğru değişimin, kavramsal çerçevesinin detaylı bir literatür araştırmasıyla oluşturulduğu bir dizi öneri ile geliştirilmesi de amaçlanmaktadır. Bu bağlamda ilk adımlarda değişim sürecinin tanımlanmasını amaçlayan araştırmada, bir sonraki adımda bu değişimi pozitif yönde geliştirmeyi sağlayacak bir dizi aşamanın gerçekleştirilmesi de hedeflenmektedir. Bunlar;

- Bir çevrenin görsel kalitesi için tanımlanan tüm görsel kalite öğelerinin belirlenmesi,
- Trabzon sahil bandı için görsel kalitenin, belirlenen kalite öğeleri bağlamında tanımlanması,
- Tercih edilen mekan için en fazla tanımlanan görsel kalite öğeleri olarak **“tercih edilirligi belirleyen görsel kalite öğelerinin”** saptanması,
- Trabzon sahil bandı için **“tercih edilirligi belirleyen görsel kalite öğeleri”**nin geçmişten günümüze değişimin tanımlanması,
- Bu değişim sürecinde görsel kalitesi azaldığı belirlenen bölgeler için **“tercih edilirligi belirleyen görsel kalite öğeleri”**nin belirli oran ve kombinasyonlarla oluşturulacak alternatif öneri senaryoları ile azalan görsel kalitenin arttırılması.

2. YAPILAN ÇALIŞMALAR-I “ÇEVRE TERCİH VE DEĞERLENDİRME- GÖRSEL KALİTE ÜZERİNE LİTERATÜR ANALİZİ”

2.1. İnsan-Fiziksel Çevre Arasındaki İlişkiler ve Görsel Kalite

Çevre, en genel bağlamda “dış etkilerin tümü, ilişkiler ve ortamlar bütünü, kişiyi etkileyen, şekillenmesini sağlayan ve yaşamını belirleyen fiziksel ve toplumsal etmenlerin tümü” [1] biçiminde tanımlanan oldukça geniş kapsamlı bir kavramdır. Bu nedenle doğal, sosyal ve inşa edilmiş çevreleri kapsayan “çevre” kavramı; algılayan kişiyle bilginin alınma ve yorumlanma biçimini de içine alan çeşitli öğelerin dinamik bir sistemi olarak anlaşılmalıdır. Çevre, eylem içinde/aracılığıyla yaşanır ve simgesel, estetik, çok biçimli (eş zamanlı olarak tüm duyuları ilgilendirme) bir değere sahiptir [18].

Çeşitli çevre tanımları incelendiğinde Lawton’un, çevreyi beş bileşenli bir ekolojik sistem olarak tanımladığı görülmüştür [19]:

1. Birey
2. Fiziksel çevre: coğrafya, iklim, kaynaklar ve insan yapısı çizgilerden oluşan sistem.
3. İnsan çevre: aile, arkadaş, otorite iş grubu gibi önemli davranış denetim kaynaklarını oluşturan sistem.
4. İnsan üstü çevre: yaş, sınıf, ırksal köken, yaşam biçimi ve diğer özelliklerin oluşturduğu çevre.
5. Toplumsal çevre: toplumsal norm ve kurumlar çevresi.

Öznel ve nesnel ayrımını göz önünde bulundurarak, kişinin eylemlerinin salt çevreye değil, eylemde bulunanın kişiliğine de bağlı olduğunu vurgulayan bir başka tanım ise Kirk’ün üç aşamalı çevre tanımıdır [19]:

1. Olgusal çevre: Nesnel evreni.
2. Kişisel çevre:
 - a) Davranışsal çevre: kişinin nesnel evreninden edindiği imgeler evreni.
 - b) Deneyimsel çevre: bireyin tutum inanç ve yeğlemelerinden oluşan evren.
3. Bağlamsal çevre: Kişinin geçmişini yansıtan algılarını saptıran kültür, etnik grup, sınıf, yaş ve cinsiyet gibi toplumsal özellikleri.

İnsan, çevresi ile sürekli etkileşim halinde olup, çift yönlü bir etkileşimi belirleyerek evrensel sistemin bağımlı alt parçaları olan insan çevre sistemini oluşturur. Tüm etkinliklerini çevresi ile etkileşiminin bir ürünü olarak belirlediği için insanın [20] doğal olarak bu sistemi anlama çabası içerisine girmesi kaçınılmazdır. Proshansky, davranış, kişinin deneyimi ve çevre arasındaki görgül ve kuramsal bağları kurma çabasını “çevre psikolojisi” olarak tanımlamaktadır [18].

İttelson, çevre psikolojisiyle ilgili on temel ilke öne sürmüştür [18]:

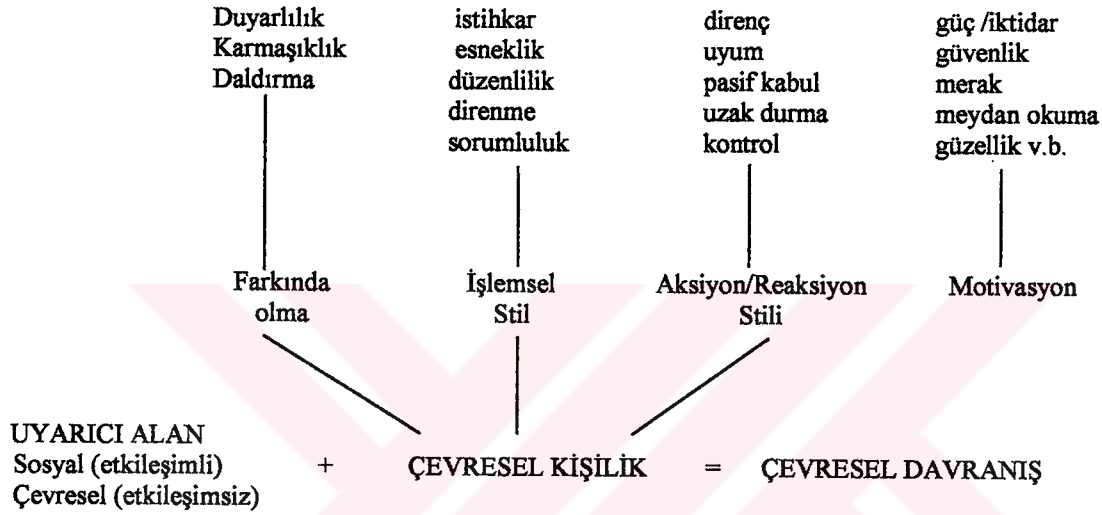
1. İnsan davranışı, çeşitli durum ve zamanlara göre göreceli bir istikrarsızlık gösterir.
2. Belirli bir fiziksel çevreye karşı benimsenen davranış biçimleri, kişilerden bağımsız olarak süreklilik gösterirler.
3. Çevre açık bir sistemdir. Yani sınırları, diğer fiziksel ve sosyal sistemlerle etkileşimine göre tanımlanmıştır.
4. Belirli bir fiziksel çevreye özgü davranış, bunu oluşturucu herhangi bir parçanın değişiminden etkilenir (dinamik özellik).
5. Eğer bir değişiklik, belirli bir bağlama özgü bir davranışın ortaya çıkmasını bastırırsa, daha uygun bir ortam aranır.
6. Çevre, sadece fiziksel öğelerden oluşmaz, burada oluşan bireysel ve sosyal davranışları da kapsar.
7. Çevre, onu tanımlayan birey açısından “biriciklik” gösterir.
8. Özgül çevreler, kullanımlarına ilişkin doğal bir tarihe sahiptirler.
9. Çevre nőtürdür, fakat anlaşılmadık bir çevreyle karşılaşıldığında veya bir değişiklik ortaya çıktığında çevrenin özelliklerinin bilincine varılır.
10. Çevreler, fiziksel sınırlara sahiptir.

İnsan-çevre etkileşim sistemi, birbirini dengeleyen iki süreçten oluşur. Birinci süreç, çevresinden etkilenen insanın davranışlarındaki değişiklikleri ölçmek; ikinci süreç ise davranışlarla ortaya elde edilen yeni gereksinmelere göre çevrenin özelliklerini değiştirmektir. Bu iki süreç arasındaki denge (hangi davranışın uzlaşma yarattığı), insan çevre ilişkisinin niteliğini belirler [21].

Çevre psikolojisinde kişilik paradigmasının temellerinden biri, çevre-kişilik etkileşimidir. Endler, “çevresel” davranışın, bu etkilerin uçlarından biri veya diğeri tarafından daha iyi açıklanabileceği görüşündedir [18]. Çevre kişilik etkileşimini destekleyen Lewin ise, insan ile sosyal ve fiziksel çevresinin bir alan meydana getirdiklerini ve insan davranışlarının nedenlerinin, bu alanın parçaları arasındaki karşılıklı

ilişkilerle açıklanabileceğini ifade etmektedir. Bu bağlamda insan davranışlarını belirleyen, çevre ile sürdürülen ilişkilerdir [4].

Çevresel davranış ve kişilik ilişkisini tanımlayan Sonnenfeld'in modeli, çevresel davranıştaki değişkenlik için önemli olan bir dizi elemanı bir araya getirir. Şekil 1'de verilen modele göre, bireyin bir çevreyle etkileşimi durumunda verdiği tepkiler ve çevresel davranışındaki değişim, bu kişilik boyutlarından biri veya daha fazlası bağlamında açıklanabilmektedir [22].

Şekil 1. Bir çevresel davranış ve kişilik modeli [22].

İnsan ve çevresi ile olan etkileşimi incelendiğinde, aynı uyaran düzeyi söz konusu olsa bile, çevre ile birey arasındaki etkileşimlerin, çevresel davranışa dönüştüğünde farklılıklar gösterdiği görülmektedir. Sonnenfeld, aynı uyaran düzeyine maruz kalan bireyler için bu farklılıkların, kültüre ve çevreye göre değişen bu kritik kişilik boyutlarından biri veya daha fazlası bağlamında açıklayabileceğini [22] belirterek çevre algı ve değerlendirmesinin göreceliliğinin doğasını vurgular.

Çevreden alınan uyarıcıların bireyin duygusal değişimine etkisi doğrudan davranışı belirlemektedir. Tablo 1'den de görüleceği gibi, tatmin düzeyinde çevreyle kurulan ilişkiler beğeniyi desteklemektedir ve başlangıcı düşükse yükselen, yüksekse yükselmesine devam eden bir duygusal değişim süreci izlemektedir. Aktiviteler veya estetik tatlar bağlamında çevreyle insan etkileşimi kabul edilebilir bir noktanın altına indiğinde ise, negatif bağlamda sürekli yükselen bir duygusal değişim süreci sonucunda uzak durma veya tetikte

bekleme biçiminde davranışsal karşılıklara erişilmektedir. Böyle bir konumda ya çevre ile ilgili bazı şeylerin değişmesi söz konusu olmakta ya da stres dolu bir durum ortaya çıkmaktadır. Bu durumun giderilmesi için davranışın çevre tarafından olanak sağlanan bir biçime dönüşmesi, ya da çevrenin davranışa olanak sağlayacak biçimde yeniden yapılandırılması ve böylece iki olgu arasında makul düzeyde kabul edilebilir bir uyuma erişilebilmesi gerekmektedir [23].

Tablo 1. Çevreden alınan farklı uyarıların duygusal değişim ve davranış üzerindeki etkileri [23].

Motivasyon Durumu		
Duygular	Duygusal Değişim	Davranış veya Fonksiyon
Tercih/memnuniyetin eşlik ettiği ilgi, tahmin	Yükselir	Keşif Yaklaşımı
İlgi ve yüksek tercih/memnuniyet (sevinç, neşe, eğlence)	Başlangıç düzeyi yüksekse devam eder. Başlangıç düzeyi düşükse yükselir.	Süregelen tercih veya aktivite desteklenir; meydan okuyan aktiviteye girilir.
Sakinlik, huzur doluluğu içeren tercih/memnuniyetin eşlik ettiği ılımlı-Orta derecede ilgi,	Başlangıç seviyesi ılımlı-orta düzeyde ise devam eder. Başlangıç seviyesi yüksekse düşer	Psikofiziksel restorasyon; küçük bir taramayla tetikte olmayan ilgi (dikkat).
İlgi, korku veya anksiyetenin eşlik ettiği beğenmeme,	Ani yükseliş	Tehdide ilişkin—örneğin uzak durma veya kaçış
Korku, uyarı, belirsizlikten biri veya hepsinin eşlik ettiği ilgi ve beğenmeme,	Yükselir	Taramayla tetikte bir dikkat

Rapoport çevresel kaliteyi, fiziksel kirliliklerin varlığı veya yokluğuyla tanımlanandan öte daha karmaşık bir bağlamda, “insanları tatmin eden doğal ve insan yapısı çevrenin kaliteleri ve bu kalitelerin insanların duyguları, davranışları veya performansları üzerindeki pozitif veya negatif etki ve anlamları kapsamında her türlü duyu kalite” olarak tanımlamaktadır [24].

Çevrenin insan üzerindeki davranışa dönüşen bu etkisinin nasıl algılandığı, nasıl yorumlandığı ve nasıl değerlendirildiği, görsel algılama süreci sonucunda oluşan “görsel kalite”yi tanımlamaktadır [25]. Çünkü çevre birey tarafından duyu organlarıyla özellikle de görsel olarak algılanmakta ve çevrenin görsel kaynaklarının karakter, konum veya nitelikleri de bu algılamadaki görsel girdiyi oluşturmaktadır.

2.2. Bireyin Çevre Algısı-Çevresel Deneyimi ve Görsel Kalite

2.2.1. Çevrenin Görsel Kalite Kavramı ve Bileşenleri

Bir çevre ile ilgili “görsel kalite” kavramının açıklanabilmesi için öncelikle “kalite” kavramının tüm boyutlarıyla tanımlanması gerekmektedir. Çevre kalitesi söz konusu olduğunda şüphesiz bunun, çevrenin görsel özellikleriyle ilgili olduğu açıktır. Sözlük tanımları ve peyzaj-değerlendirme disiplini incelendiğinde, “kalite” teriminin iki ayrı biçimde tanımlandığı görülür [26]:

- Herhangi bir şeyi (çevre) ne olduğu yapan özelliklerin tümü; karakteristik elemanlar, nitelikler.

- Bir şeyin (çevre) sahip olduğu mükemmellik derecesi.

Jacques’e (1980) göre her iki terim de göz önündeki peyzajla, zihinde idealize edilen peyzajın karşılaştırılmasına dayandığı için “değer” ve “kalite” arasındaki ayrım anlamsızdır. Bazı araştırmacılara göre görsel kalite nesnel değerler bağlamında güzellikle aynı anlama gelmekte; peyzaj değeri ise daha çok, bir peyzajdan kaynaklanan estetik tatminin öznel ve kişisel değerlendirmesi, insanlık ve peyzajın etkileşiminin bir ürünü olarak belirlenmektedir. Fakat buna rağmen pek çok araştırmacı, peyzaj güzelliği ile görsel kalitenin eşdeğer olduklarını iddia etmektedirler [27].

Daniel ve Vinning yaptıkları literatür araştırmasında, peyzaj kalitesi boyutunun farklı araştırmacılar tarafından farklı biçimlerde adlandırıldığını ifade etmektedirler [26]:

- Daniel, Wheeler, Boster ve Best (1973) ve Zube (1974) “Peyzaj kalitesi” (scenic quality),
- Brush (1979), “Görsel çekicilik” (visual attractiveness),
- USDA (1974), “Görsel kalite” (visual quality),
- Freimer ve arkadaşları (1981), “Estetik kalite” (aesthetic quality)
- Buhyoff ve Wellman (1978), “Peyzaj tercihi” (landscape preference).

Bir çevre için görsel kalite genellikle çevresel/ekolojik, sosyo-kültürel ve psikolojik faktörleri içeren geniş bir kapsamda tanımlandığından [27], oldukça algısal ve nesnel doğaya sahiptir ve bu özelliğiyle belki de çevrenin, analiz edilmesi ve ölçülmesi en zor olgularından biridir [28]. Araştırmada “görsel kalite”, Rapoport’un tanımındaki gibi “çevrenin sahip olduğu özelliklerin bireyde uyandırdığı pozitif veya negatif etkiler”, olarak tanımlanmaktadır. Her ne kadar “kalite” kavramı, “değer” kavramına oranla negatif etkileri

içermiyor gibi algılsa bile, bu araştırma kapsamında “kalite” kavramıyla bir konum- durum tanımlandığından, bir çevreye ait hem pozitif hem de negatif özelliklerin bütünü anlatılmak istenmektedir.

Her çevrenin onu tanımlayan belirli bir karakteri vardır. Çevre karakteri, “çevre bileşenlerinin görünen biçim, doku, renk özelliklerinin ve o çevreye özgü olan bir araya geliş şekillerinin ürünü”dür [1]. Bu bağlamda bir çevre bileşenlerinin ve bir araya geliş kalıplarının tanımlanması, görsel kalitenin algılanmasında ve değerlendirilmesinde son derece önem kazanmaktadır. Tablo 2’de verilen görsel kaliteyi etkileyen çevre bileşenlerine dair EDAW’ın (1975) Linton’dan (1968) uyarladığı değişkenler [28], görsel kaliteyi belirlemede etkin rol oynayan bileşenler olarak tanımlanmaktadır.

Bireyin bir çevre için yaptığı “görsel kalite” değerlendirmesi, bireyin çevreden aldığı görsel veriye dayalı olduğu kadar aynı zamanda, bireyin karakteristik özelliklerine de bağlıdır. Değerlendirme sürecinde bu bakımdan, birden çok değişkenin eşzamanlı girdi olarak kullanılması söz konusudur.

Tablo 2. Görsel kaliteyi etkileyen çevre bileşenleri [28, 29].

GÖRSEL KALİTE GELİŞİMİNİ ETKİLEYEN ÖNEMLİ BİLEŞENLER			
Nesnenin Etkiye Sebep Olan Karakteristik Özellikleri	Alan ve Çevreleyen Peyzajın Karakteristik Özellikleri	Gözlemcinin Karakteristik Özellikleri	Bakış Noktası ve Diğer Değişkenlerin Karakteristik Özellikleri
<ul style="list-style-type: none"> • Renk • Biçim • Doku • Nitelik ve Gruplama • Uzunluk alanı • Hareket • Diğer efektler (gürültü, koku vb.) • Ölçek (çevreye göre) 	<ul style="list-style-type: none"> • Renk • Doku • Su yapısı • Topoğrafya • Bitki yapısı -Relik ve endemikler -Eşsiz kombinasyonlar -Vejetasyon türlerinin arayüzleri -Yerörtücü ve yapı • Mimari form özellik. -Tarihi belirginlik -Alanın eşsizliği • Görsel Karakter -Panoramik -Nesneye yönelmiş -Çevrelenmiş -Odaklanmış -Gölgelenmiş -Atmosfer koşullarıyla algılanan 	<ul style="list-style-type: none"> • Sayılar • Duyarlılık • Tavır • Beklentiler • Tercih 	<ul style="list-style-type: none"> • Bakış Noktası -Nesneye göre yönelme -Kalite (ör. peyzajlı yol/patika, tarihi alan, vahşi alan, endüstri alanı, çöplük, cadde vb.) • Diğer Değişkenler -Görüntü süresi -Atmosfer koşulları -Mevsim -Işık

Bir peyzaj ile ilgili tercih ve değerlendirme çalışmasında peyzajın içinde bulunan herhangi bir objenin gözlemci üzerinde etkiye sahip karakteristik özellikleri, görüntünün bulunduğu alan ve çevreleyen peyzajın karakteristik özellikleri belirleyici rol oynamaktadır. Bu belirleyici rolün çerçevesini, peyzajdaki görsel tasarım elemanlarının, değişkenlerinin ve bunların yan yana geliş biçimlerinin de gözlemcinin üzerindeki etkisi çizmektedir. Bu nedenle herhangi bir çevre için görsel kalite belirleme ve geliştirme çalışması yapıldığında, öncelikle değerlendirmeye konu olan görünümün ve çevreleyen elemanlarının karakteristik özellikleri, daha sonra gözlemcinin bakış noktası ve diğer değişkenlerin karakteristik özellikleri dikkatle belirlenmeli ve araştırmanın amacı kapsamında kurgulanmalıdır. Bu bölüm ile ilgili bilgiler, tez çalışmasının uygulama aşamasının ikinci bölümünde, senaryoların geliştirileceği noktaların seçilmesi ve bu noktaların fotoğraflanması aşamalarında değerlendirilmiştir.

2.2.2. Çevresel Deneyim ve Görsel Kalite İlişkisi

Herhangi bir çevrenin elemanları, bir şema bağlamında organize edilip değerlendirilmeden önce mutlaka algılanmalıdır. Bu sebeple algı, insan ve çevresini ilişkilendiren en temel mekanizmadır.

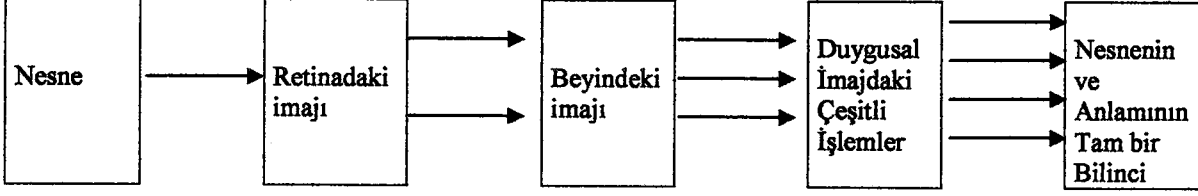
Algı terimi, Latince'deki "percipere"den (bir arada tutmak, hissetmek, kavramak) gelir. Sözlük tanımlarının pek çoğu arasında en uygunu "algılama, biliş ve değerlendirme arasındaki ayırımı vurgulayan duyular aracılığıyla farkında olma" olarak tanımlanmıştır [24].

Lang algılama teorilerini, iki grupta toplamaktadır: Duyusal bilginin alınması (algılanan birimlerin beyinde nasıl bir araya getirildiği) üzerine odaklananlar ve duyuların aktif ve birbirleriyle ilişkili sistemler olarak inceleyenler [30].

Eckbo, algının bireyin çevresinden aldığı uyaranlara karşı daha az durağan olan, bunun yanı sıra daha fazla süreç, değişim ve kendine has (eşsiz) bireysellik doğrultusunda yönlendirilen bağlamda anlamlar üretme süreci olduğunu ifade eder. Bu bağlamda algının anlamı, bireyin herhangi bir çevresel uyarana karşı nasıl tepki vermesine (hareket etmesine) neden olduğunda yatmaktadır [31].

James Gibson (1979) ve Elenor Gibson (1969) tarafından algılamanın bir sibernetik modeli olarak geliştirilen ekolojik algı yaklaşımına göre "çevre, içinde yaşayan canlılara olanaklar sağlamaktadır. Eğer bir nesnenin olanaklılığı doğru bağlamda algılanırsa ancak o

zaman onun neye benzediği hakkında fikir yürütülebilir ve bunu yapabilmek için de nesnelerin gerçekten nasıl olduğunu öğrenmemiz gerekmektedir”. Gibson, ekolojik algı yaklaşımıyla algılamanın yaşamsal önemini vurgulamakta ve bir nesnenin algılanması ile ilgili olası süreci Şekil 2’deki gibi şematize etmektedir [32].

Şekil 2. Bir nesnenin algılanmasına dair olası süreçlerin şeması [32].

Bireyin çevresindeki nesnelere nasıl bir fiziksel süreç bağlamında algılandığı ve daha sonra beyinde bu bilginin nasıl değerlendirildiğine dair Leach, dış dünya ile ilgili bilgilerimizi duyularımız aracılığıyla elde ettiğimizi ve beynimizin uyarıları zaman ve mekan sürekliliğini dilimlere ayırarak düzenlediğini ifade eder. Böylece birey, çevreyi kalabalık sayıda ve belirli sınıflamalara uyan bağımsız nesnelere oluşmuş olarak düşünür ve zamanın geçişi de tek tek olaylar dizisi olarak algılanır [4]. Benzer bir algılama ve anlamlandırma yapısını savunan Stea, çok büyük oldukları için bir seferde algılanamayan mekanların, bilişsel olarak organize edilmek suretiyle algılanmaya ihtiyaç duyduklarını [33] belirtir.

Rapoport, insan çevre etkileşiminde çevrelerin, belirli uzamsal organizasyonların, çeşitli sınırlayıcılar ve olanakların ve çeşitli birey ve grupların zihinsel bilişsel süreçlerinin bir ürünü olarak algılandıklarını belirtmekte ve bu nedenle çevrelerin, yaşayanlarının çevre imajları ve çevresel kalite kavramlarıyla mutlaka örtüşmesi gerektiğini savunmaktadır [24].

Çevreden görsel kaynakları yoluyla veri elde ederek onu algılayan birey, bu algılamaları zihinsel bir süreç bağlamında değerlendirmeye dönüştürmekte ve bu değerlendirmenin sonucunda deneyimlediği çevre ile ilgili bir “kalite” kavramı elde etmektedir. Bu kalite kavramı görsel verilerle doğrudan ilişkili olması bakımından tanımlanan “kalite”nin de “görsel kalite” olarak ifade edilmesi bu noktada yadsınamaz görünmektedir. Eğer birey herhangi bir çevreyi ilk defa deneyimlemekte ve bu deneyim sürecinden kaynaklanan “görsel kalite” ilk defa tanımlanmakta ise, bu süreç “anlılık deneyim ve karar” süreci olarak belleğe kaydedilmektedir. Daha sonraki benzer çevreler ve

benzer deneyim süreçleri birikerek, bireyin “belirli” çevreler için “belirli görsel kalite” tanımlamalarının arka planını oluşturmaktadır.

2.2.3. Çevrenin Görsel Kalitesinin Değerlendirilmesi

Bu başlık altında çevrenin görsel kalitesi, bir çevreyi oluşturan nesnelere algılanabilir fiziksel özelliklerinin ve bu özelliklerin bireyde uyandırdığı etkinin belirlenmesi bağlamında değerlendirilmektedir. Değerlendirme kavramının tanımı, bireyin çevreye karşı olan değerlendirme sürecinin nasıl işlediği, değerlendirme sürecinin göreceliliği ve en son olarak da günümüze kadar yapılan çevre tercih ve değerlendirme çalışmalarının metoduna dair eleştiriler, bu bölümün ana temalarını oluşturmaktadır.

İnsan nesnelere olan etkileşimi içinde onlardan hoşlanır, haz duyar ve bu hoşlandığı ve haz duyduğu şeylere bir “değer” yükler. İnsan sürekli bir seçme ve tercih yapma eğilimi içindedir. Çeşitli ilgiler içinde buldukları nesnelere yargılamak, tercih veya seçim yapmak için bu değerleri kullanırlar. Fakat değerler, tercihlerden daha önemlidir, onlar herkes için neyin değerli olduğuna işaret ederler [1].

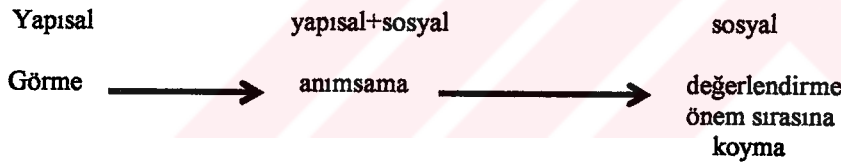
Ulrich (1983), bilişsel psikolojinin 1960’larda yükselmeye başlamasıyla duyguların, düşüncenin birer ürünü gibi gösterilme eğiliminin arttığını ifade eder. Bu bağlamda bir çevreye karşı insanların verdiği estetik ve etkilenimli karşılıklar, bir gözlemcinin etkilenimlerinin, bir sahneye değer verilmesi veya bilişsel değerlendirme sürecinin ürünü olan bir biliş-üstü fenomen olduğunu biçiminde açıklanacaktır. Pek çok araştırmayı inceleyen Zajonc (1980), etkileyici reaksiyonların bilişe ihtiyaç duymadığını ve verilen ilk düzey karşılıkların tercihin genelleştirilmiş etkileri (ör. beğenme, korku) ve yaklaşımları (uzak durma) olduğunu iddia eder, çünkü bu grup reaksiyonlar çok hızlı geliştiklerinden fazla bilgiye ihtiyaç duymamaktadır. Zajonc çevreye karşı verdiğimiz bu hızlı ve biliş-üstü tepkilerin kaynağının içgüdüsel hayatta kalma olgusuyla ilişkili olduğunu ve bu sebeple bir şeyi onun ne olduğunu önceden hatta hiç bilmeden bile sevip ya da korkabileceğimizi ifade eder [34].

Bir dizi araştırmacı (Kaplan, 1973 a, 1976; Neisser, 1968; Shepard, 1968), bir nesneyi tanımak için kişinin o nesneye karşı “potansiyel algısı”nın olması beklendiğini savunmaktadır. Bu sava göre algının, bir ışık düğmesi gibi nesnenin görüntülenmesiyle açılan ve görüntülenmemesiyle açılmayan bir olgu olduğu vurgulanır. Nesnenin çevresi içindeki mevcudiyetinin bu sinyallerin “açılmasına” sebep olduğu için, o nesneyi “temsil”

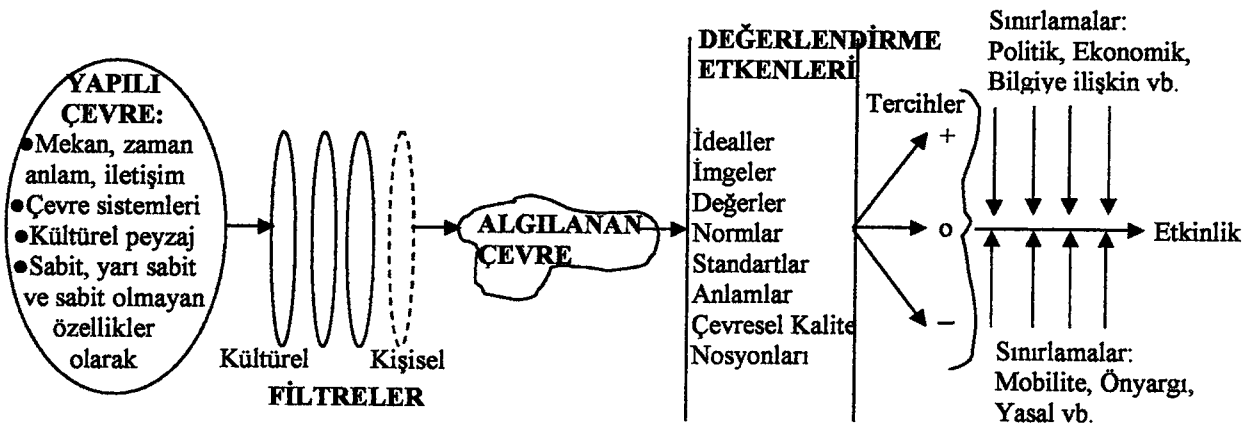
ettiği düşünülür ve bu genellikle “içsel bir temsil” (zihinsel bir temsil) ile ilgilidir olarak kabul edilir [35].

Bir çevrenin değerlendirilmesi ve ondan memnuniyet duyulması kurulan bu duyumsal, duygusal ve zihinsel ilişki süreçleriyle başarılıdır. Çevrenin görülebilir yüzeyleri, görsel algılama ile insan duygu ve düşüncesinde “biçim” olarak tanımlanır. İnsan “biçim” yoluyla algıladığı, kavradığı ve yorumladığı çevre ile iletişim kurarken onun taşıdığı ifade, görsel nitelik yolu ile beğeni duyumuna ya ulaşır ya da ulaşmaz [1].

“Çevre niteliklerinin algılanması sonucunda belirli seçimler yaparak davranışlarda bulunma ve belirli kararlar verme süreci” olarak tanımlayabileceğimiz çevresel değerlendirme sürecinde, birey estetik tavır takınarak haz aldığı çevresine, estetik yargısını iki şekilde yüklemektedir; biçimsel ve simgesel [36]. Her durumda algılanan çevrenin, normlar, fikirler, standartlarla değerlendirildiğini belirten Rapoport ise, çevresel kalite profillerinin ve bunların pozitif veya negatif değerlendirmelerinin, çevresel kalitenin bileşenleri ve bunların dereceleri ile değişebildiğini savunmaktadır [37]. Bireyin çevreyi algılama ve değerlendirme sürecine dair Rozelle ve Baxter ile Rapoport’un geliştirdikleri modeller, sırasıyla Şekil 3 ve Şekil 4’de verilmektedir.

Şekil 3. Rozelle ve Baxter'in değerlendirme süreci [19].

Şekil 4. Rapoport'un çevresel bir uyara karşı temel değerlendirme süreci modeli [37].

Algısal mekanizma ile bilişsel mekanizma arasındaki bağları tanımlamayı amaçlayan çalışmada Kaplan, çevre değerlendirme sürecindeki anımsamanın temeli olan “bilme” olgusunu aşağıdaki biçimde alıntılanmaktadır [38].

“Bilmek, onu kafanda görebilmek, onun hakkında çok düşünmek, onu hayal edebilmek, onu merak etmek ve onu hissetmektir. Bazen bir şeyi bilmek onun hakkında bir şey söyleyebilmektir fakat bazen kişinin söylediği, bildiğinin bir kısmıdır ve çoğunlukla kişinin söylediği gerçekte hissettiğinden çok uzaktır. Bilmek, onu sadece azıcık gördüğünüzde bile biçimlendirebilmektir. Bilmek, daha sonra ne olacağını ve bir şey yapılması gerekiyorsa ne yapılacağını önceden tahmin edebilmek ve bu sebeple rahat ve olaya aşına olabilmektir. Bilmek, bir yere nasıl gidileceğine dair pek çok seçeneğe sahip olmak ve eğer yanlış bir yola sapılmışsa yolunuzu yeni baştan başlamadan bulabilmektir. Bilmek, kaybolmamak ve hatta bunun için endişe etmemektir”.

Biçimsel değerlendirme kentsel mekanların oluşumunda rol oynar ve sayılarla anlatılabilen öğelerin fiziksel özelliklerine ilişkin yargıları göreceli olarak ortaya koyar. Değerlendirme sürecinde mekansal görünümünün belirli zaman ve toplumlar için kazanılmış anlamları, başka bir deyişle deneyim ve kurultuların ön planda olduğu değerlendirme türü ise simgesel değerlendirmedir. Çevreye ilişkin elde edilen simgelere verilen yargı, gerçekte o nesneye özgü olan bir nitelik değil, bireyin belleğinde bulunan bir olgudur. Bu olgu da kişinin geçmişe özgü beğeni birikimi, en önemlisi de toplumun beğeni yargılarının bütünüdür ve estetik deneyim adını alır [36].

Bir peyzajı deneyimleyen gözlemcinin estetik hazzı tadabilmesi için, peyzaj ve onun estetik değeri konusunda önceden bilgilenmesi gereken en az dört farklı düzey vardır [39].

1. Algısal Düzey: İzleyici, peyzajla doğrudan ilgili bilgiyi sadece görerek, duyarak, koklayarak vb. yollarla elde eder.

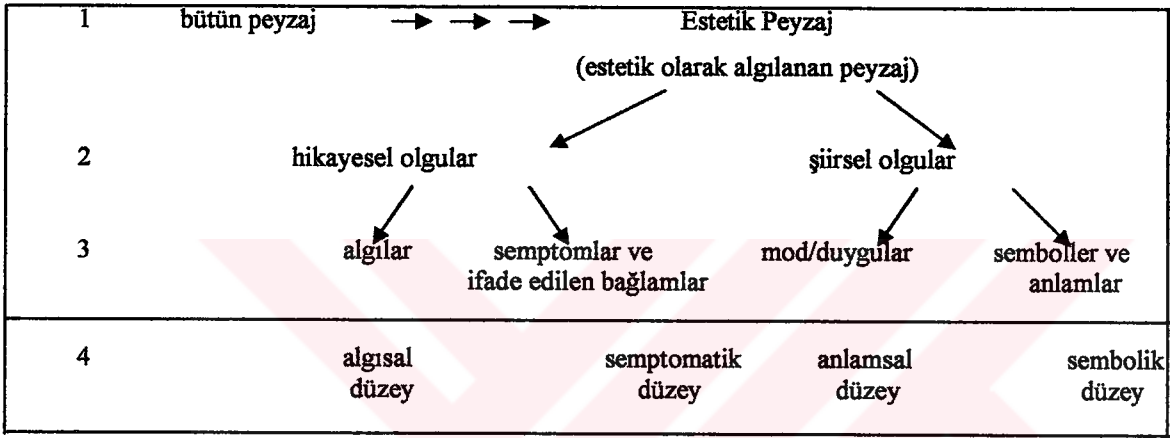
2. Anlamsal Düzey (İfade Edici Düzey): Bu düzeyde estetik biliş, izleyicinin his ve duygularıyla sağlanır. Böylece dağlar muhteşem, orman ilginç ve büyüleyici gelir. Bir alanla ilgili ne kadar fazla pozitif duygu varsa, o kadar fazla estetik zevk olur.

3. Semptomatik Düzey: Bu düzeyde fiziksel objeler bir şeyler ifade eden semptomlar veya işaretler olarak algılanır. Bir su kuşu, yakında bir yerlerde okyanus olduğuna işaret olabilir. Kişinin, bu tür işaretlerle ne kadar sık karşılaşırorsa onları yorumlamada o kadar başarılı olacağı ve dolayısıyla peyzajın bütününden alacağı zevkin de bu tür işaretlerin çokluğuyla artacağı bir gerçektir.

4. Sembolik Düzey: Bu düzeyde peyzajda görünenler başka ifadelerin de göstergesidir. Fakat peyzajda görünenlerin bağlamları semptomatik düzeyde olduğu gibi, peyzajdaki herhangi bir olguyu göstermek yerine izleyicinin kafasında şekillendirdiği duygu, düşünce ve ütöpik resimleri ifade eder.

Bu düzeyler ve bütün bir peyzaj içerisinde “estetik peyzaj” olarak değerlendirilen kavramlar ilişkileri Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3. Peyzajın estetik algısı ve estetik biliş düzeyleri [39].

Çevrenin görünen yüzeylerini “biçim” olarak algılayarak çevresiyle ilgili bir “potansiyel algı” geliştiren birey, bu algıyla ilgili Çevresini algısal, anlamsal, semptomatik veya simgesel düzeylerden biri veya birkaç bağlamında algılayan birey, çevreye bütün duyum, algı, deneyim, biliş süreçlerine uygun düşen durum ve anların bir değerlendirmesi olarak bir “değer” atfetmektedir. Böylece görme ile başlayan algı-biliş-değerlendirme süreci, bireyin çevresi ile olan etkileşimini tanımlamaktadır. Değerlendirme sürecine dair veri kaynağının bir bölümü çevreden alınan fiziksel uyarılarken, bir diğer bölümü ise kişinin karakteristik yapısının özellikleridir. Her ne kadar her bir birey bir çevre için aynı fiziksel özelliklerle çevrelenmiş olsa bile, bireyin karakteristik özellikleri bağlamında çevreden algılayacağı fiziksel özellikler bir o kadar çeşitlilik göstermektedir. Yani aynı çevreyi gözlemleyen iki birey kişisel özelliklerinin değişkenliğinden dolayı çevreden aynı uyarıları algılamayabilmektedirler. Bu durum çevre tercih ve değerlendirmesinde “görecelilik” kavramını gündeme getirmektedir.

Herhangi bir nesne ile ilgili tercih ve değerlendirme kavramı söz konusu olduğunda, tercih ve değerlendirmeyi yapan bireylerin kendi içsel farklılıklarından kaynaklanan bir “görecelilik” kavramı ortaya çıkmaktadır [1]. Kates (1966), görsel kalitede güzelden çok çirkin ile ilgili uzlaşının daha fazla olduğunu belirtir ve bu durumun nedenini, “çirkin”in çevreyle olan uyumsuzluk olarak tanımlandığı ve “güzel”in “çirkin”e göre daha fazla bilişsel bir bakış açısıyla tanımlandığı için, daha fazla göreceli olması durumu ile açıklamaktadır. Jacques’e (1980) göre ise, bireyin peyzajları beyninde nasıl şekillendirdiği son derece önemlidir, çünkü deneyimlenen peyzaj bireyin beyninde idealize ettiği peyzajla kıyaslanabilecek özellikler taşıyor ve ona yaklaşıyorsa ancak birey tarafından beğenilen düzeyde algılanmaktadır. Jacques, bu bağlamda beğenilen peyzajın birey tarafından işaret kuramının iki farklı düzeyinde;

- 1) toplumsal olarak paylaşılan bir ideal peyzaj ya da
- 2) bireysel olarak spesifik anlamlara sahip ideal peyzajla kıyaslanarak değerlendirildiğini savunmaktadır [40].

Şentürer, görecelilik kavramının, beğeni yargısını bireysel ve keyfi olarak kabul eden görüş ile, buna karşılık birey üstü bir beğeni ve bazı genel-geçerliliklerin varlığını kabul eden görüş açısından uzlaştırıcı bir yol olarak öne sürüldüğünü ifade eder. Bununla beraber mimari estetikte değerlendirmeye genelde subjektivist görüş açısından yaklaşan bu savda; beğenin toplumdaki topluma ve aynı toplum içinde kişiden kişiye değiştiği, kültürle ve eğitimle orantılı bir göreceliliğin söz konusu olduğu; bu nedenle mutlak değerlerden söz edilemeyeceği görüşünden hareket edilmektedir [1].

Foster (1985) post-modernizmin karma bir toplum kavramını benimsediğini ve estetik tercihlerde bireylerin ve farklılıklarının önemli olduğunu farkına vardığını [41] ve böylece öznel yargılamının taşıdığı görecelilik kavramını desteklediğini belirtir.

Her ne kadar farklı kültürlerin bulunduğu bir yerde beğenin hiçbir doğru yargıda bulunamayacağı, verdiği yargıların çoğunun yanlış ve hatalı olacağı çünkü estetik beğenin göreceli olduğu gerçeği iddia edilse ve verilen yargıların geçerliliğinin, ancak ait olduğu kültür çerçevesi ve o kültür kesiminde geçen bir geçerlilik olacağı düşünülse bile; bugün geçmişe ait çeşitli kültürlerin ürünleri, tüm dünya tarafından bir ortaklık içinde beğenilmekte, güzel bulunmaktadır. Ayrıca bu, yalnız geçmişe ait örneklerin bugünkü değerlendirilmelerinde değil, çağlar boyunca tekrarlanan beğenilerde ve bugüne ait uygulamaların yine günümüze ait değerlendirmelerinde de görülmektedir. İnsanlar büyük bir çoğunluk ile, özellikle mimarlık ürünleri karşısında olumlu veya olumsuz benzer, hatta

aynı yorumlamaları yapabilmekte, değer yargılarında bulunabilmekte, anlayabilmektedirler. Bu durum ise bazı genel-geçerliliklerin varlığına, güzelliğin öncül (apriori) niteliğine ve genellemelerin yapılabileceğine işaret etmektedir [1].

Çevre tercih ve değerlendirmesinde “görecelilik” kesin yargıya varılmasını engeller gibi görünmesine rağmen, toplumsal olarak idealize edilen peyzajda genel bir “güzel” kavramına dair yargıların olabirliği ve bireysel olarak daha öznel anlamlara sahip peyzaja dair ise bir çevre için pek çok farklı kapsamlarda “güzel” kavramının tanımlanabileceği kabul edilerek “görecelilik” kavramının değerlendirme sürecine pozitif katkısı sağlanabilir görünmektedir. Böylece bir çevre ile ilgili değerlendirme çalışmasında eğer genel geçer bir “güzel” ya da “beğenilen” tanımlanması düşünüldüğünde toplumsal uzlaşmaya dayanarak bunu elde etmek olası görünmektedir. Oysa bir çevre ile ilgili çok fazla çeşitliliği kapsayan daha derinlemesine bir değerlendirme söz konusu olduğunda, “değerlendirmenin göreceliliği” kavramının baştan kabul edilmesi, değerlendirme ile ilgili yargıların gerekli esnekliğe oturmasını sağlayacaktır. Bu durumda birey, toplum, çevre gibi unsurların her birinin değişikliğinde yeni baştan tanımlanan “güzel” ya da “beğenilen”, ayrı şartlara ait doğrular olarak ortaya çıkacaktır.

Deraden (1978), bu görüşü aşağıdaki alıntısında kendi bakış açısından tanımlamaktadır [41]:

“Tüm peyzajlar eşit değildir. Peyzaj değerlerinin değerlendirilmesinin tek bir doğru yolu yoktur. Değişik yerlerde ve değişik zamanlarda değişik koşullar altında bir metotsal yaklaşım, diğerinden daha verimli olabilir. Peyzaj öğrencileri olarak biz bu varyanslara dikkat etmeli ve yaklaşım metotlarımızı buna göre düzenlemeliyiz”.

Çevre tercih ve değerlendirme çalışmalarına dair metodu Arthur ve arkadaşları (1976, 1977), “bireysel uzman değerlendirmelerinden çok toplumsal değerlendirmelere dayanan, istatistiksel olarak geçerli ve güvenilebilir teknikleri içeren, çeşitli planlama durumlarına adapte olabilen ve kullanımı ve ucuz olan” biçiminde tanımlamaktadırlar. Çevre tercih ve değerlendirmesiyle ilgili derinlemesine bir analiz sonucunda araştırmacılar alana dair aşağıdaki problemleri saptamışlardır [41]:

1. Peyzaj elemanları (veya bağımsız değişkenlerin) seçimi her metot için ayrı bir önem taşımaktadır çünkü peyzaj ölçülerinin nasıl analiz edileceğini, araştırmacının eğilimi belirler. Bu nedenle farklı seçimler farklı araştırmacılar tarafından, gerek seçilme kriterinin istatistiğe uygunluk olması (Wilson-Hodges, 1978), gerekse subjektivitenin nesnellik

elbisesi altında verilmeye çalışılması (Clout, 1972; Brancher, 1969) bağlamında eleştirilmiştir.

2. Araştırma tasarımı ve kullanılan istatistiksel teknikler de değerlendirilmiştir. Bazı örnek prosedürler, fotoğraf kullanımı ve kesin olmayan istatistiksel uygulamalar eleştirilmiş (Weinstein, 1976) ve bu durum çevresel tercih araştırmalarının “gençliğine” verilmiştir. Ayrıca tercih anlamlarının ardında kişisel peyzaj değerlendirmeleri bağlamında geniş bir bireysel farklılıklar çeşitliliği olduğu ifade edilmektedir.

3. Tercih çalışmaları, değerlendirme çalışmalarından daha doğru görünse bile, “kimin görüşlerinin aranacağı” bağlamında büyük bir oranda eleştiriye uğramıştır. Dearden (1981) ve Grosjean (1986) homojen bir yapıya sahip tek bir toplum olmadığını, daha çok toplumlar mozağinden oluşan bir toplum yapısı söz konusu olduğunu belirtir. Peterson ve Neumann (1969), bireyler arası farklı değerlendirme kriterleri kullanıldığını sahillere dair yaptıkları çalışmada gençler ve yaşlılar arası farklılıklar bağlamında tanımlamıştır. Dearden (1981), ana farklılığın çevresel eğitim alanlar ve almayanlar arasında olduğunu belirtmektedir.

4. Sorun oluşturan bir başka olgu ise, günümüz alan kullanımı değişikliklerinden kaynaklanan peyzaj estetiği değişimlerini tahmin etmede yetersiz kaldığı için plancılar için büyük bir değer taşımamasıdır.

Zube (1991), peyzaj değerlendirme metotlarının, “bireylerin ve grupların bu peyzajları nasıl kullandığı, çağrıştırdıkları anlamlar ve estetik değerlerin ekolojik, tarihi, ekonomik ve sembolik değerler gibi diğer değerlerle karşılaştırmalı önemi hakkında çok az bilgiye sahip olmamız” bağlamında dar odaklı olduğunu belirtmektedir. Porteous ise, 1990’ların ortalarında hala peyzaj kalite değerlendirme metotlarının en etkin biçimi konusunda bir uzlaşıya ulaşamadığını, günümüzde kullanılan tekniklerin çoğunun 1970’li yıllarda geliştirilen öncü metotların yeniden değerlendirilmesi olduğunu ifade etmektedir. Bunun yanı sıra estetik peyzaj değerlendirmelerinin, hali hazırda zengin bir çeşitlilik ve çok da kötü bir şey olmayan sıklıkla yüksek bireyselci aktivite gösteren bir yapıda kalma eğiliminde olduğunu ifade ederek, metodoloji konusundaki gelinen noktaya ışık tutmaya çalışmıştır [41].

Çevre tercih ve değerlendirmeye dair metodoloji karmaşası, bu konuda çalışacak araştırmacılar için oldukça yorucu bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Buraya kadar verilen bilgilerde çevre ile ilgili değerlendirme süreci tanımlanmış, nasıl işlediği aktarılmaya çalışılmış ve değerlendirmede göreceliliğin yeri tartışılmıştır. Görülmektedir

ki, çevre tercih ve değerlendirme çalışmasına başlamadan önce bazı kabullerin yapılması, araştırmacının önünü görebilmesi bakımından gerekli görülmektedir:

1. Toplumsal uzlaşma bağlamında bir genel “güzel” ya da “beğenilen” tanımlanabilir.
2. Bireysel değerlendirmede “görecelilik” mevcuttur ve bir çevre için pek çok farklı yargı bulunabilir.
3. Araştırmanın kapsamına göre genel veya bireysel “beğenilen” tanımlarının yeri gelince biri ya da hepsi bir bütün olarak algılanmalı ve sonuç bulgusu olarak ifade edilmelidir.

Bu ön kabullerin ışığında uygulama çalışmasının bundan sonraki adımını, görsel kaliteyi belirleyen kavramların neler olduğunun saptanması oluşturmaktadır. Bir sonraki başlıkta geçmişten günümüze çevre tercih ve değerlendirme çalışmaları irdelenerek araştırmanın uygulama çalışmasında kullanılacak metodoloji ve görsel kaliteyi tanımlayan kavramların belirlenmesi amaçlanmaktadır.

2.3. Çevre Tercih ve Değerlendirme-İlgili Kuramlar, Araştırmalar ve Örnekler

Bu bölümde çevre tercih ve değerlendirme çalışmalarıyla ilgili detaylı bir literatür taraması verilmektedir. “İlgili Kuramlar” ve “Araştırmalar ve Örnekler” kapsamında iki alt başlık altında irdelenen bölümde;

1. “İlgili Kuramlar” başlığı altında bir mekanın devinimsel olarak algılanması esnasında ne tür kalitelerin tanımlandığının belirlenmesi amaçlanmaktadır.
2. “Araştırmalar ve Örnekler” alt başlığında ise, günümüze kadar yapılmış çevre tercih ve değerlendirme çalışmaları irdelenmekte, günümüzde çağdaş kentsel kullanımlar olarak mevcut kentler ve örnek yarışmalar değerlendirilmektedir.

2.3.1. İlgili Kuramlar

Bu bölümdeki değerlendirmeler çerçevesinde çevresel uyaranlara bireyin verdiği tepki olarak da adlandırılan algılama, görme eyleminin bir sonucu olarak aktarılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda bireye farklı olanaklar sunan çevrede bir nesnenin algılanması, o nesneye düşen ışığın göze ulaşması ve bu bilginin insan beyninde algısal ya da sözel modeller bağlamında anlamlandırılmasıyla gerçekleşmektedir.

Görsel değerlendirme sürecinin nasıl işlediğini anlayabilmek amacıyla, çevrenin görülen elemanlarının nasıl bir düzen içinde bir araya geldiklerini ve bu düzenin bireyin zihninde nasıl bir şema bağlamında algılandığını açıklamaya çalışan farklı algılama ilke ve yaklaşımları ve bu ilke ve yaklaşımları etkileyen süreçler, birkaç başlık altında toplanmıştır:

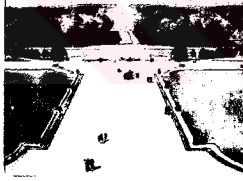

1. Seri Görünümlerle İlgili Görsel Kaliteler,
2. Gestalt İlkeleri ve Temel Tasarım İlkeleri Kaynaklı Mekan Algılama Kaliteleri,
3. Tasarımı Yönlendiren Kaliteler (Lynch)
4. İnsan Gereksinimleri-Mekana Bağlı Gereksinimler Kaynaklı Mekan Kaliteleri

1. Seri Görünümlerle İlgili Görsel Kaliteler: Bu başlık altında bir çevrenin birbirini takip eden seri görüntülerle algılanması sırasında algılamayı etkileyen kalitelere dair yapılan iki önemli çalışmadaki veriler özetlenmiştir.

Bu konu ile ilgili önemli çalışmalardan biri Cullen (1961) gerçekleştirdiği çalışmadır. Cullen bu çalışmasında bir kentin görüntüsünü bir dizi ani ve düzensiz hareket bağlamında belirleyen yaya görüntüleriyle (yayaların tipik olarak köşeleri dönerken, tünellerden, sokaklardan ve kapılardan içeri girerken avlular ve meydanlarda topluluklar oluşturması [39]) ilgilenmiş ve bir kent için estetik olarak tatmin edici görüntü dizilerinin, var olan görüntüleri (buradalık) ortaya çıkaranlarla (oradalık) renk, doku ölçü, stil, eşsizlik ve beğenme bağlamında ilişkilendirmekle yaratılabileceğini [41] savunmuştur.

Cullen'ın çalışmasında belirlediği kaliteleri esas alan Özerdim (1983), kent bütünü içinde çevre imgesinin (imajının görsel olarak incelenmesine dair bir yöntem önerisinde bulunmayı amaçlayan çalışmasında sokak görüntülerini etkileyecek, mekansal zenginlik getirecek (yan yüzlerle) zemine ait farklı görünümüleri (perspektifleri), tipolojik olarak incelemiş ve olası mekan tipolojilerini belirli başlıklarda toplamıştır [42]. Cullen ve Özerdim'in görsel kaliteleri, sırasıyla Tablo 4 ve Tablo 5'te verilmektedir.

Tablo 4. Seri görünümlerle ilgili görsel kaliteler I [43].

Dışa açık iç mekan	Uzama tanımlamak	Çoklu kapanmışlık
 <p>Dışa açık iç mekan, serbest ve kolay ulaşılabilir-erişilebilir mekan veya ana güzergahtan ayrı bir oda etkisi vermektedir. Güvenli ve sağlam.</p>	 <p>Kapanmışlık ve mekan tanımlama. Fransız Rivierası ve İngiltere'deki bir restoranda bambunun bir sınır elemanı (kapalılık) olarak kullanılması.</p>	 <p>Basit kapanmışlıktan mekan versiyonlarına gidiş. Fotoğrafta üç kapanmışlıkla bölümlendirilmiş iki avlu görülmektedir.</p>
Kapanmışlığın ötesine bakmak	Kapanmışlığın içine bakmak	Ön planın arka planı kesmesi
 <p>Buradalık ve oradalık kavramlarıyla belirlenen olgu. Fotoğrafta bahçe dışındaki ağaç, içindikilerden farklı (daha vahşi-daha doğal) algılanmaktadır.</p>	 <p>Algıyı uzaklara yönlendiren teras, balkon ve locaların yarattığı etki.</p>	 <p>Ön planın arka planı kestiği etki. Fotoğrafta ani keskin bir kırılış ile bina, sanki kendi düzleminde değil, ön planın düzlemindeymiş gibi algılanmaktadır.</p>
Düzlem (kot) değişimi	Çerçeve	Genişletilmiş vista
 <p>İki farklı düzlem (kot farkı) var. Alt kot gizlilik, aşağıdalık, kapanmışlık ve klastrofobi; üst kot ise canlılık, yetki, üstünlük, keşif duygusu uyandırmaktadır.</p>	 <p>Yakındaki ile uzaktakini ilişkilendiren etki. Çerçeveler uzaktaki görüntüyü yakına taşıyarak, dikkatin çerçevelenmiş bölümde toplanmasını sağlamaktadır.</p>	 <p>Ön plandaki ile uzakta algılananı ilişkilendirir, bir birine bağlar ve böylece bir "güç" veya "her şeyi algılama" duygusu verir.</p>
Perdelenmiş vista	Kapalı vista	Sapma
 <p>Buradalık duygusu yapraklanmanın peyzajı perdelemesiyle yükseltilmektedir.</p>	 <p>Binayı aşağıya koyarak alt mekana daveti sağlayan daha çok inorganik mimari yaklaşımdır.</p>	 <p>Kapalı vistanın varyasyonlarından biridir. Hedefteki binanın sağa veya sola sapması gözlemcide, sağ tarafa yönlendirmenin bir amaçla yapıldığı hissini uyandırır.</p>

Tablo 4'ün devamı

Geri çekilme	Daralma	Farklılaşan nokta/Odak noktası
 <p>Fotoğrafta St. James parkındaki gölün gerçek bitiminin adaların ardına gizlenmesiyle, düz ve açık bir peyzaj yerine gizem yaratılmaya çalışılmıştır.</p>	 <p>Binaların yoğun bir biçimde bir arada bulunması bir meydan, promenad veya geniş bir alana kontrast olacak biçimde bir baskı etkisi ve detayların kaçınılmaz yakınlığı durumunu yaratır.</p>	 <p>Bir sokakta farklılaşan nokta (kule, çan kulesi, silüet özelliği, keskin bir renk gibi). Akan bir görüşte gözün bir noktaya takılması ve takıldığı noktanın bireyde yarattığı "irkilme" etkisi. İkinci resimde kapanmışlıkla desteklenmiş ve düşey bir sembolün bulunduğu odak noktası, toplanma alanıdır.</p>
Düzensiz değişim	Hareketlilik	Gizlilik
 <p>Abdingen'deki bir sokağın geniş bir alanından, dara doğru hareket edip belki de ileride daha geniş, ferah bir mekana ulaştıran düzensiz değişim algısı görülmektedir.</p>	 <p>Fotoğrafta görülen hareketlilik, anlamsız eğri çizgiler değil, görülmeyen bir aks veya düzen boyunca ışık-gölge (tek renkliliğin zıttı) veya yakınlık-uzaklık (paralelliğin zıttı) yaratır.</p>	 <p>Bu fotoğrafta çok süslü gelişim, kapanmışlık, çok az gökyüzünün görünmesi ve daralmalar, gizliliğin ve samimiyetin içsel dünyasını yansıtmaktadır.</p>
Bitişiklik	Ölçekte bozulma-çarpıklık	Çizgisellik
 <p>Kent ve kırsal birleşmesi, yan yanalığı. Her ikisinin eşit olmayan karakterlerinin yan yana bulunma özelliği. Kentin kapanmışlığı, katı geometrisi; kırsal açıklığı, doğal çizgileri.</p>	 <p>Dev boyutlara sahip objeler düzenleyerek şok yaratmayı amaçlayan ölçekte bozulma yapma. Örneklerde ani şiddetin ve gerçek olmayanın doğası görülmektedir.</p>	 <p>Gölgeler, çizgisellik ve yaşayan mekan etkisi. Peyzajdaki binaya paralel ağaçlar ve çizgisellikleri, binaya anıtsal ve çizgisel bir senkronizasyon etkisi vermektedir.</p>

Tablo 5. Seri görünümle ilgili görsel kaliteler II [42].

Odak Noktası	Kentsel peyzaj veya bir kent bütünü içinde çevreden farklılaşan özellikleri ile diğer öğelerden ayrılarak vurgu niteliği taşıyan nesnelere perspektif içinden görünümüdür.
Dalgalanmalar	Kentsel mekanlardaki ilgi noktalarının bireylerin karşısına daha ani bir biçimde görüş alanına girmesi ile merakı arttıran, kent içindeki yola bağlı yapıların hareket ediyormuş gibi olması durumudur.
Sapma	Kendi içerisinde sürüp gitme hali (devamlılık) ve uyuma sahip olan sapmalar, kentsel peyzaj içerisindeki mekanların doğrusal olmayan bağlantı biçimleri ve dalgalanma olgusunun bir bölümü olarak da tanımlanabilir.
İçbükey Mekanlar	Görsel alandaki değerlerin bütününe görme olanağı sağlayan, bir tepenin üzerinde içe doğru çukurlaşmış alanlar biçiminde tanımlanır.
Dışbükey Mekanlar	Alçak bir noktadan daha yüksek bir noktaya ilerlerken gözlemciye boşluğa itilme, mekan dışına yöneltilme etkisi yaratan mekanlardır. Bireyi alçak noktadan yükseğe doğru çeker ve tepenin üzerinde ve ötesinde ne olduğu merakını uyandıran bir tırmanışa zorlar.
Uyma	Kentsel çevrede, herhangi bir sokakta, iki yanın aynı karakterde fakat kendi sıralarında uyumlu olması durumudur.
Çıkmaz	Kentsel mekanlarda gözlemciye yarıdan çıkış veya geçiş hissini verse de, o çevreyi yaşadıkdan sonra geriye dönüşün kaçınılmazlığını yaşatan çıkmazın amacı, kişiyi bir noktaya getirip sürprizlerle durdurmaaktır.
Y Tuzağı	Yollarda birinin genellikle diğer ikisine oranla daha genişçe olduğu üç yolun kesişmesi sonucu oluşan mekanlardır.
Kilit Geçiş	Anahtar niteliğindeki bu küçük hacimlerden geçilerek asıl varılmak istenilen önemli ve büyük mekana girilen yaya tünelleridir.
Çerçeve	Kentin herhangi bir bölümünün veya öğesinin (örneğin kilit geçiş veya bir kale burcunun) içersinden bakıştır. Peyzajya dair bazı özellikleri göstermek, seyrettirmek için durulan bir noktada imgesel sınırlılık getirmeyi amaçlar.
Heykel (Yontu) Olarak Yapı	Bir yapının niteliğini, yüksekliği ile başkalarından ayrılarak belirlenmesi durumudur.

2. Gestalt İlkeleri ve Temel Tasarım İlkeleri Kaynaklı Mekan Algılama

Kaliteleri: Köhler (1929)'in deneysel çalışmalarından temellenen Gestalt Algı Teorisi, çevreyi oluşturan nesnelere belirli bir düzen içinde bir araya geldiklerini savunur [30]. Gestaltçı sistem anlayışında bu düzen (biçim-gestalt), yapısal örgütlenme veya parçaların karşılıklı bağımlılıklarına ilişkin bir terim olarak tanımlanmaktadır [4]. Tablo 6, kentsel bir tasarımda biçimler arası ilişkileri açıklayan Gestalt ilkeleri "Yakınlık, benzerlik, kapalılık-kapanmışlık, yön-benzer kader, değişmezlik, tecrübe, basit-açık yapılandırılmış formlar, simetri" [44] ile biçimlerin daha iyi algılanma koşullarını özetlemektedir.

Tablo 6. Kentsel tasarımda Gestalt ilkeleri ve biçimlerin algılanma koşulları [33].

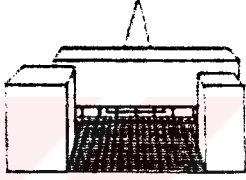

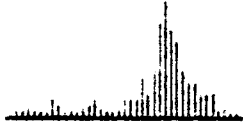
BİÇİM-ZEMİN BAĞINTISI	Algılamanın en basit fakat temel bağıntısıdır. Bazı durumlarda biçim-zemin, dikkat ettiğimiz kısma göre yer değiştirebilir.
BİRLİK	Gestalt algı psikolojisine göre çok sayıda biçimin bütün olarak algılanabilmesi için gerekli koşullarla oluşan bir düzendir.
BENZERLİK	Birbirlerine benzeyen görsel kalıp elemanlarının gruplar oluşturma eğilimindedir
YAKINLIK	Aralarında yakın mesafeler bulunan görsel kalıp elemanlarının, geniş mesafelerle birbirinden ayrılmış elemanlara göre grup oluşturma eğilimleri vardır.
TEKRAR	Aynı ögenin ritmik aralıklarla tekrarı, bu uyarıyı gurup olarak algılamayı ve tek bir kimlik sağlar.
SÜREKLİLİK	Biçimler o şekilde organize olmuşlardır ki, daha geniş bir alandaki figürlerin ne şekilde organize olacağını belirlerler.
KAPANMA ÖZELLİĞİ	Açık bir biçimin "daha iyi" bir biçime dönüşme eğilimi vardır. Durağan bir denge noktasına erişildiğinde biçim kapanmışlığa ulaşmış olur.
ORTAK-YÖN	Aynı yönde hareket edip değişme gösteren biçimler gurup olarak algılanır.
AÇIK BAĞLANTI/UYUM	Çevresindeki uyarımlarla uyumlu bir öge, onlarla bütünleşerek algılanacaktır.
BASİTLİK VE GEOMETRİSELLİK	En az eklemlere sahip ve bilinen geometrik biçimlere benzerlik gösteren sade biçimler daha kolay ve doğru algılanır.
BÜTÜNLEME	Eğer bir kalıp elemanının, bütün kalıbın içine dahil olabileceği (katılabileceği) pek çok yol varsa, en basit ve en düzenli (tutarlı) yol seçilecektir. Zihinde tam olmayan biçimleri bütünlemeye doğru bir eğilim vardır.
SINIRLARIN KESİNLİĞİ	Arka fonu oluşturan öğeler arasında sınırlarının keskinliği ile ortaya elde edilenler, biçim olarak algılanacaktır.
FON-BİÇİM KARŞITLIĞI	Uyumdan çok karşıt olan biçim ve arka fon, biçimin daha rahat algılanmasını sağlar.
ÇEVREDEN FARKLI LAŞMA	Çevresinden fiziksel özellikleriyle farklılaşarak dikkat eşiğinin üstüne elde edilen biçimler, diğer biçimlere göre bir üstünlük sağlar.
DERECELENME	İki zıt unsurun belirlenmiş bir düzen içerisinde kademelenerek bir dizi oluşturması durumudur.
EGEMENLİK	Kuvvetin simgesi olarak en belirgin biçim, algılayanlar üzerinde onlara baskı yapmak için tasarlanmış izlenimi verir.
ÖRTME-ARAYA GİRME	Birden fazla biçimden biri diğerlerini örterek araya giriyor ise, diğerlerine göre daha önce algılanacaktır.
ÖZGÜNLÜK	Tek defaya özgü biçimler çevrelerinden farklılaşarak, ilgi çekerler. Daha rahat algılanarak, kolay unutulmazlar.
DENGE	Zıt kuvvetlerin eşitliğidir.

3. Tasarımı Yönlendiren Kaliteler (Lynch): Bir kentin yaşayanlarının zihninde nasıl algılandığı, yaşandığı ve yaşatıldığını belirlemeye dair yapılan en önemli çalışma kuşkusuz Lynch'in (1960) çalışmasıdır. Lynch (1985), küçük bir grupta, hiçbir eğitim olmadan ve onları yönlendirecek herhangi bir kaynak literatürü bulunmadan gerçekleştirildiğini söylediği [45] bu önemli çalışmasıyla, kentsel algı, kent imajı ve kentsel estetik konularındaki çalışmalar için sağlam bir zemin hazırlamıştır. Görsel biçimin analiziyle ilgili bir başka çalışmasında Lynch, iyi bir görsel çevre için temel kriterleri genel bağlamda; 1)konfor, 2) çeşitlilik, 3) kimlik, 4) ilişkililik (birbiriyle ilişkili olmak, tutarlılık) ve 5) anlam olarak tanımlamakta [46], ve bu temel görsel çatkının anlaşılmasını sağlayan görsel biçim kalitelerini Tablo 7'deki gibi belirlemektedir.

Tablo 7. Lynch'in tasarımı yönlendiren kaliteleri [47].

<p>TEKİLLİK Sınırların keskinliği (örn. bir kent gelişiminin aniden kesintiye uğraması); kapanmışlık (örn. kapanmış bir meydan); yüzey, biçim, yoğunluk, karmaşıklık, boyut, kullanım, uzamsal konum kontrastları (örn. tek bir kule, zengin bir dekorasyon, parlayan bir işaret) olarak tanımlanabilir. Kontrast, gerek halihazırdaki çevrede gerekse gözlemcinin deneyiminde olabilir. Tekilliyi sağlayan özellikler, bir elemanı tanımlayan, onu fevkalade, dikkat çekici, canlı ve tanımlanabilir yapan özelliklerdir. Bu nedenle gözlemciler bir çevreye aşinalıkları arttıkça, bütünü organize etmek için büyük fiziksel sürekliliklere daha az bağımlı görünmekte ve sahneyi canlı yapan kontrast ve eşsizliklerden daha fazla zevk almaktadırlar.</p>	
<p>BİÇİM BASİTLİĞİ Görülen biçimin geometrik bağlamda açıklık ve basitliği, bölümlerin sınırlandırılması (örn. bir grid sisteminin açıklığı, bir dikdörtgen, bir kubbe) biçiminde tanımlanır. Bir elemanın görülebilir bir bütün olarak algılanması önemli olduğundan, gözlemcilerin karmaşık olguları, bazı algısal ve pratik kazanımlar sağlamak amacıyla basit biçimlere indirgedikleri görülmektedir.</p>	
<p>SÜREKLİLİK Sınır veya yüzeyin sürekliliği (örn. bir sokak kanalı, ufuk çizgisi veya arka plan); parçaların yakınlığı (örn. bina kümeleri); ritmik aralıkların tekrarı (örn. sokak-köşe kalıbı); yüzey, biçim veya kullanımın benzerliği, analogisi veya uyumu (örn. ortak bina malzemeleri, tekrarlanan cumba kalıbı, ortak sembollerin kullanımı) biçiminde tanımlanabilir. Bu kaliteler bir fiziksel gerçekliğin ya tek bir bütün olarak ya da bir bütünü tanımlayan etkileşimli kaliteler olarak algılanmasını sağlar.</p>	
<p>EGEMENLİK Ortaklaşılabilir bir kümeyle ilgili temel bir nitelik olarak bir bütünün okunması sonucunda, bir parçanın diğerlerine boyut, yoğunluk veya ilgi bağlamında egemenliği durumu olarak tanımlanabilir. Süreklilik gibi egemenlik de, gerekli kabuller ve ihmallerle imajın basitleştirilmesine olanak sağlar.</p>	

Tablo 7'nin devamı

<p>BİRLEŞMEDE AÇIKLIK</p> <p>Birleşme ve bağlantıların yüksek görünebilirlikleri (örn. ana bir kesişim, deniz kıyısı); açık bir ilişki ve bağlantı (örn. bir binanın çevresine bağlantısı, bir metronun yeryüzündeki caddeyle bağlantısı) biçiminde tanımlanabilir. Bu bağlantılar bir kurgunun stratejik önem taşıyan unsurlarıdır ve bu nedenle yüksek derecede algılanabilir olmalıdırlar.</p>	
<p>DEĞİŞEN YÖNELMELER</p> <p>Bir ucu diğerinden farklılaştıran asimetri, derecelenme veya kavisler (örn. bir tepeyi aşan bir yol, denizden uzaklaşmak, merkeze doğru dairesel ilerlemek) veya bir yüzeyi diğerinden (örn. bir parkın önündeki bina dizisi); veya pusula olan bir yönü diğerinden (örn. güneş ışığı veya kuzey güney caddelerinin genişliği). Bu özellikler daha çok büyük ölçekleri yapılandırmak için kullanılır.</p>	
<p>GÖRSEL İÇERİK (AÇIKLAMA)</p> <p>Etkin veya sembolik olarak görüş alanını ve keskinliğini yükselten özellikler olarak tanımlanabilir. Bunlar saydamlıklar (örn. cam veya çelik binalardaki); örtmeler (örn. yapıların birbiri arkasında belirmesi) görüş derinliğini arttıran vista ve panoramalar (örn. aksiyel caddeler, açık alanlar, yüksek peyzajlar); genellikle bir mekanı açıklayan tanımlayıcı elemanlar (örn. odak, ölçüm çubuğu, keskin nesnelere); uzaktaki nesnelere görülmesini sağlayan içbükeylik (örn. bir tepenin arkası, kıvrılan bir cadde); bir eleman için olmazsa görünmez olacağı düşünülen ipuçları (örn. bir bölge için karakteristik olarak görülen etkinlik, bir elemanı diğer elemanın yakınlığında gizlemek için kullanılan karakteristik detaylar) olarak düzenlenebilir.</p>	
<p>HAREKETİN FARKINDALIK</p> <p>Gözlemci için, kendi etkin ve potansiyel hareketini hem görsel hem de devinimsel bağlamda duyarlı kılan nitelikler olarak tanımlanır. Eğimlerin, kavislerin ve karşılıklı girinti ve çıkıntıların açıklığını güçlendiren; hareket paralaksları ve perspektifleri deneyimi sağlayan; doğrultu tutarlılığını veya değişimi gözetin; veya mesafe aralıklarını görünür yapan olgulardır. Bir şehir hareket bağlamında algılandığından, bu özellikler temeldir.</p>	
<p>ZAMAN SERİLERİ</p> <p>Hem bir elemanın bir önceki ve bir sonraki arasında yer aldığı basit nesne-nesne bağlantıları (örn. detaylandırılmış nirengilerin dizimindeki etki), hem de zaman içerisinde gerçek olarak yapılandırılmış ve bu nedenle doğalarından melodik olan seriler (örn. nirengi noktalarının bir klimaks noktasına ulaşmaya kadar biçim yoğunluklarını arttırmaları) biçiminde tanımlanabilir. Önceki (basit ardışıklık), özellikle benzer yollar boyunca daha çok kullanılır. Burada hayal edilen, elemanların kendilerinden çok, bir eleman kalıbı geliştirmektir (notaların değil, melodilerin hatırlanması).</p>	
<p>ADLAR VE ANLAMLAR</p> <p>Bir elemanın hayal edilebilirliğini arttıran fiziksel olmayan özellikler olarak tanımlanır. Anlamlar ve sözleşmeler, ister sosyal, tarihi, fonksiyonel, ekonomik veya ister bireysel olsun, fiziksel niteliklerin arkasında yatan bütün bir gerçekliği oluştururlar. Adlar ve anlamlar, fiziksel biçimin kendisinde görünmeyen yapı veya kimliğe doğru bu tarz önermeleri kuvvetli bir biçimde desteklerler.</p>	

4. İnsan Gereksinimleri-Mekana Bağlı Gereksinimler Kaynaklı Mekan

Kaliteleri: İnsan, çevresi içinde hem bir fiziksel obje, hem de yaşayan bir organizmadır. Bir fiziksel obje olarak ölçüsüyle, yoğunluğuyla ve şekli ile bir özellik kazanmakta; gerek bulunduğu çevreyi oluşturan bir eleman olarak ona karşı tepkide bulunmakta ve gerekse çevresi tarafından yönlendirilmektedir. Bu nedenle bir taraftan kendi gereksinme, değer ve isteklerine göre çevresini değiştirmekte; diğer taraftan da değiştirilmiş çevreden kaynaklanan kişilik ve ruhsal yapısını etkileyen yeni gereksinimlere sahip olmaktadır [21].

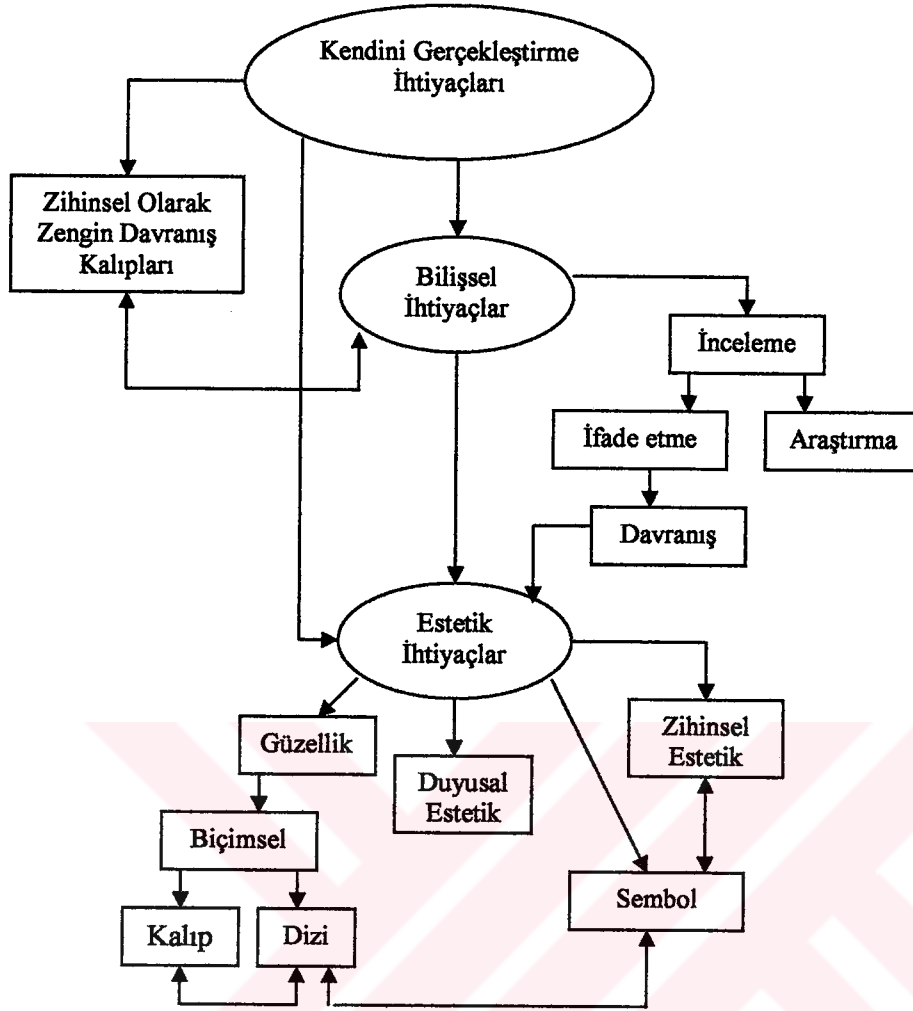
İnsan davranışının kaynağı olan gereksinimler, en zorunlu ve yaşamsal olandan, en seçkin olana doğru bir uzanma gösterirler [19]. Maslow bu hiyerarşiyi altı grupta toplamıştır [4]:

1. Fizyolojik gereksinimler,
2. Güvenlik gereksinimleri,
3. Ait olma, bağlanma gereksinimi,
4. Saygınlık, prestij gereksinimi,
5. Özgerçekleştirim, kendini kanıtlama gereksinimi,
6. Entelektüel, duygusal ve estetik doyum.

Lang, estetik ihtiyaçlarla bir paralellik ilişkisi içerisinde olduğunu öne sürdüğü bilişsel ihtiyaçları üç ana başlık altında toplar [23]:

1. Araçsal sonuçlar sağlamak için gerekli olanlar – bir iş yapma veya benzeri.
2. Herhangi bir araçsal ödül için değil, bireyin kendisi için öğrenme ihtiyacı ile ilgili olanlar
3. Bireyin kendini ifade etmesini sağlayacak fonksiyonları içerenler.

Lang birinci maddedeki bilişsel ihtiyaçları, bireyin yeterliliğinin gelişimi veya korunması, başka bir deyişle bilgi kazanma ve yeteneklerin geliştirilmesiyle ilgili olarak tanımlar. İkincisi kişinin yerler, insanlar ve fikirler hakkındaki merakını tatmin etmek ihtiyacıdır. Üçüncü ise, eğlenceli hareketler gerçekleştirme deneyimiyle sağlanan ödüllerdir. Lang, estetik ihtiyaçların ait olma isteği (bağlanma isteği) ve saygınlık ihtiyaçlarıyla yakın ilişkili olduğunu vurgulamakta [23] ve bilişsel ihtiyaçlarla estetik ihtiyaçların ilişkilerini şematik bir model üzerinde Şekil 5'deki gibi açıklamaktadır.

Şekil 5. Bilişsel ve estetik ihtiyaçlar [23].

Maslow'un insan gereksinimleri hiyerarşisinde "güvenlik", tercihi belirleyen en önemli ihtiyaçlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Literatür bilgilerinde "gizem" ve "karmaşıklık" kavramlarının "bilme", "algılama" ve "anlama" düzeylerini sağlayacak dengelerde önerilmesi, insanın kuvvetli gereksinimlerinden biri olan "güvenlik" gereksinimi bu bağlamda destekler görünmektedir. "Görsel kalite" ile daha fazla doğrudan ilişkili olduğu düşünülen diğer gereksinimler ise "ait olma-bağlanma", "özgerçekleştirim" ve "entelektüel-estetik doyum" olarak belirlenmektedir.

Köhler (1981), gereksinimlerin Maslow'un temel gereksinimleri bağlamında ele alınabildikleri gibi, psikososyal gereksinimler ve mekana bağlı gereksinimler olarak daha özel bir bağlamda ele alınabileceklerini ifade etmektedir [44]. Mekana bağlı gereksinimler ve tanımları Tablo 8'de verilmektedir.

Tablo 8. Mekana bağı gereksinimler [44].

Bilgiye-bilgilendirmeye gereksinme	Bilgi, fiziksel ve psikolojik güvenlik ihtiyacı, katılma-geliştirme-ortaya çıkarma ihtiyacı gibi ihtiyaçlar bağlamında bir mekan için önemli bir gereksinimdir.
Değişikliklere-sürprizlere-heyecanlanmaya gereksinme	Değişimler, farklılık gereksinimleriyle birlikte ortaya çıkmakta ve gözlemcilerin çevreye karşı ilgilerini çekmek veya onları heyecanlandırmayı sağlamaktadır.
Değişmelere-farklılıklara gereksinme	Heyecanlanma, değişiklik (farklılık gereksiniminin karşılanması) ile doğrudan ilişkili bir gereksinim olarak görülmektedir.
Fiziksel ve psikolojik güvenliğe gereksinme	Kişisel ölçekte memnun olmaya, direk olarak diğer mekana bağlı gereksinimlere, düzenleme-ilişkilendirme ve sembolleştirmeye, çevresinin günlük ve seçilmiş parçalarına (öğelerine) ait olma-bağlanmaya, koruma bölgesi olarak kişisel çevre ve ilişkilere göre düzenlenen temel bir gereksinimdir.
Düzenleme-ilişkilendirmeye gereksinme	Düzenleme-ilişkilendirme gereksinimi, güvenlik içinde kişisel ihtiyaçların karşılanmasında çevrenin ve çevre koşullarının kavranması açısından oldukça önemlidir.
Sembolleştirmeye gereksinme	Mekansal biçimlerin ve sistemlerin, etkinliklerin, ilişkilerin, işlevlerin ve anlamların bağları üzerinden açıklanır ve kişiye bağlı özellikler, zaman ve mekana bağlı özellikler, sosyal ve toplumsal bütün-yapı bağlamında sembole bağlı kimlik-karakter oluşmaktadır.
Çevreye ait olma ve duygusal bağlara-ilişkilere gereksinme	Büyük bir bölümü yaşanılır, hissedilir zamansal-mekansal bütün oluşturan, insancıl bir toplumsal yaşam ve sosyal-mekansal öğelere sıkı duygusal bağlar oluşturmayla ilgilidir.
Kimliklendirme-bağlanmaya gereksinme	Sembolleştirmenin devamında kuvvetli duygusal bağların getirdiği ait olma, bağlanma duygusunun ileri bir aşamasıdır. Bireyin çevresini tanıması ve çevresine karşı güven duymasını sağlayacak görüntüler-görünümler, kullanımlar ve anlamların uyumluluğu ile ilişkilidir.
Özellik ve kamusalığa gereksinme	Sosyal çevreden kaynaklı mekansal yapılarla belirlenirler. Özellik, bir taraftan yalnız olma, diğer taraftan ise aile ve konut bölgesi ve yakın arkadaşlar çevresi ile ilişkilidir.
Kendi gerçekleştirme, katılma ve bir şeyler ortaya koymaya gereksinme	Kabiliyetlerin gelişimi, yaşam davranışlarının aktif ve bağımsız olarak biçimlendirilmesinin gelişimi ve insanın kişiliğinin oluşmasındaki etkili bir gereksinimdir.

Herhangi bir çevrenin değerlendirilmesinde Tablo 8’de verilen mekana bağlı gereksinimlerin karşılanmış olması, o değerlendirmenin olumlu yönde yapılmasında son derece önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle “İlgili Kuramlar” ana başlığının altında tanımlanan diğer üç başlıktaki kalitelere (Hareket halindeki (hareket halindeki algılamadaki) kaliteler-Gestalt ilkeleri ve temel tasarım ilkeleri kaynaklı mekan algılama kaliteleri-Tasarımı yönlendiren kaliteler (Lynch)), ilk üç başlıkta tanımlanan kalitelerin bireyin duyu-algı ve biliş alt yapısında doyumunu sağladığı gereksinimlerin “kaliteler” olarak tanımlandığı bir başlık (İnsan gereksinimleri-mekana bağlı gereksinimler kaynaklı kaliteler) daha eklenmiştir.

Bir çevre için görsel kalite, görsel verilerin değerlendirilmesini içermektedir. Bireyin çevresinde algıladığı görsel veriler ise, doğrudan çevreyi oluşturan elemanların farklı farklı

organizasyonlarıyla ortaya çıkmaktadır. Bu araştırmada bu organizasyon şekilleri “görsel kaliteyi belirleyen kavramlar” olarak tanımlanmıştır. Her ne kadar görsel kalite bütünü, çevrenin fiziksel yapılandırılmasının tanımladığı kalitelerin ayrı ayrı toplamlarını temsil ediyor olsa bile, bir çevrenin değerlendirilmesinde bu organizasyonların tanımladığı kavramların, aynı zamanda bireyin çevresiyle ilgili gereksinimlerini de karşılaması gerekmektedir. Çünkü birey çevresiyle ilgili değerlendirme yaparken sadece o an çevreden aldığı görsel verilerden faydalanmamakta, aynı zamanda hem bu verilerin önceki çevre deneyimleriyle çakışıp çakışmadığı, hem de temel ihtiyaçlarından hangilerini karşılayabildiğini de dikkate almakta ve tüm bu verilerin birleşiminin bir ürünü olarak yargıda bulunmaktadır. Bu nedenle sadece çevreyi oluşturan elemanların organizasyonu değil, aynı zamanda bu organizasyonun bireyde bıraktığı etkinin, hangi insan temel ihtiyacını karşıladığı da değerlendirme sürecinde ön plana çıkmaktadır.

Bu başlık altındaki irdelemeler, bir çevre için “görsel kalite” bütünüünü açıklayan olası bütün kavramların derlenmesini amaçlamaktadır. Daniel ve Boster’ın da belirttiği gibi, *“bir çevrenin algısı, aynı çevreden örneklenen farklı sahneler tarafından üretilen algısal etkiler ve gözlemcinin algısal sürecindeki anlık dalgalanmalarla yansıtılan “algılanan çevre güzelliği” değerlerinin dağılımıyla temsil edilmektedir. Bu sebeple bir peyzajın “algılanan çevre güzelliği” tek bir değer olarak değil, ancak çevredeki bir dizi peyzajın sonucu olarak algılanabilen bir dizi değerlerin ortalamasıyla temsil edilebilir görünmektedir [48]”*. Bu noktaya kadar yapılar incelemelerde görülmüştür ki “görsel kalite” bütünüünün, bir dizi kavram bağlamında birey tarafından değerlendirildiğini göstermektedir. Burada yapılan irdelemeler sonucunda bir çevrenin algılanmasında ve görsel kalitesinin değerlendirilmesinde birey tarafından kullanılan “tüm olası görsel kalite kavramları” tanımlanmış ve “2.4. Görsel Tercih ve Değerlendirmede Etkili Kaliteler” başlığı altında Tablo 11’de “Hareket halindeki algılamadaki Görsel Kaliteler” adı altında verilmiştir.

2.3.2. Çevre Tercih ve Değerlendirme Araştırmalarında Görsel Kalite

Görsel kalite değerlendirme ile ilgili bir araştırma için, kurgulanacak uygulamanın hangi araştırma stratejisi altında tanımlandığının belirlenebilmesi amacıyla öncelikle çevre tercih ve değerlendirme araştırmaları literatürünün özetlenmesi gerekmektedir. Bu başlık altında çevre tercih ve değerlendirme çalışmaları, temel yapı ve kurgularına (araştırma

stratejilerine) göre sınıflandırılmıştır. Ayrıca yine bu başlık altında, çevre tercih ve değerlendirme literatüründe % 80-90 sıklıkla geçen kavramların belirlenmesi ve bu kavramların bir çevre için “tercih edilirligi belirleyen kaliteler” olarak önerilmesi de amaçlanmıştır.

Gerek bilimde, gerekse gerçek hayatta olsun değerlendirme tanımları iki ana başlık altında toplanabilir: niteliksel ve niceliksel [35]. Willard’a (1980) göre nesnel yaklaşım, “enstrümentalist” bir bakışa sahiptir ve “doğanın nesnelere ve olaylarının insanların estetik deneyimlerine sebep olan içsel bir estetik değere sahip olduklarını, fakat sadece bu deneyimlerinin kendilerinin bu içsel değeri ortaya çıkaracağını” idda eder. Ters olarak algısal yaklaşım ise, her ne kadar nesnel bir dışsal çevre var olsa bile, estetik değeri belirleyen bireyin algısı ve çevreyi kurgulaması olduğu konusunda ısrar eder. Bir de bu iki yaklaşımı bütüncül bir yaklaşıma çevirme çabaları mevcuttur: Fenton ve Reser bu bütüncül yaklaşımı, iki yaklaşımı uzlaştırmayı amaçlayan ve çevresel algı, özellikle peyzaj kalitesi algısının, hem nesnel olarak tanımlanabilen peyzaj değişkenleri, hem de bireyin bilgi ve peyzajın bilişsel temsiline dayalı karşılıklı bir fenomen olduğunu savunan bir yaklaşım olarak açıklar [49].

Peyzaj değerlendirme modelleri pek çok şekilde alt başlıklara ayrılabilirler. Arthur ve arkadaşları (1977) peyzaj değerlendirmelerini, tanımlayıcı modeller ve halk tercih modelleri olmak üzere önce ikiye ve daha sonra her iki modeli de sayısal olan ve olmayan olmak üzere iki alt bölüme ayırır. Briggs ve France (1980), önce dolaylı ve dolaysız olmak üzere iki ana kategori belirlerken, daha sonra dolaylı kategorideki modelleri sınıflayıcı ve sınıflayıcı olmayan biçiminde iki alt kategoriye ayırırlar. Daniel ve Vining (1983), peyzaj değerlendirme modellerini beş başlık altında toplamaktadır: ekolojik, biçimsel estetik, psikofiziksel, psikolojik ve fenomenolojik. Zube ve arkadaşları (1982), model olarak dört ayrı peyzaj algı paradigması tanımlamaktadır: uzman, psikofiziksel, bilişsel ve deneysel. Bütün bu bölümlenme çalışmalarını irdeleyen Wherrett, Arthur ve arkadaşlarının (1977) ikiye ayırdıkları çevre tercih ve değerlendirme çalışmalarında kullanılan modellere bir tane daha ekleyerek üçlü bir gruplama önermiştir [27]:

1. Tanımlayıcı envanterler.
2. Sayısal holistik teknikler,
3. Toplum tercih (beğeni) metodları.

Çevre tercih ve değerlendirme çalışmaları ile ilgili Wherrett’in sınıflandırması Tablo 9’da verilmektedir.

Tablo 9. Çevre değerlendirme araştırmaları sınıflandırması [26, 27, 49].

TANIMLAYICI ENVANTERLER		SAYISAL HOLİSTİK METOTLAR		TOPLUM TERCİH (BEĞENİ) MODELLERİ	
Tanım	Tanımlayıcı envanterler, peyzaj kaynaklarının incelenmesine ilişkin en geniş teknikler kategorisini oluşturur. Bileşenlerini tanımlama ve analiz etme yoluyla peyzajların değerlendirilmesine ilişkin hem niceliksel hem de niteliksel metotları içerir (Arthur, 1977) [27].	Tanım	Psikolojik modelleme, peyzajın bütünsel görsel kalitesi üzerinden kişilerin tercihlerini tahmin etmek için, fiziksel peyzaj özelliklerinin ölçümlerini kullanır. Klasik psikofizik çevresel uyarcının fiziksel özellikleri ile insanların algusal yanıtları arasında kesin (belirli) sayısal ilişkiler kurma çabasıdır [26]. Sayısal holistik metotlar iki yaklaşımı birleştirir: Sayısal halk tercihi sürveyleri ve peyzaj nitelikleri envanterleri. Peyzaj kalitesi ölçütleri, çevrenin fiziksel/biyolojik ve sosyal nitelikleriyle sistematik olarak ilişkili olmalıdır ki çevresel değişimin içerdiklerinin gerçek tahminleri yapılabilsin (Arthur, 1977). Bu modellerin yönlendirmeleri, sayılaştırılabilir peyzaj özelliklerinin varlığına dayalı peyzaj kalitesinin tahmini (tayini) doğrultusundadır (Palmer, 1983) [27].	Tanım	Halka ait alanların güzelliklerinin korunmasına ilişkin yakın zamandaki ani ilgi artışı, peyzaj değerlendirmelerinin halk girdisine dayalı olarak geliştirilmesiyle sonuçlanmıştır (Arthur, 1977), ve gerçektense de, peyzaj kalitesi gibi böyle bir öznel konuya dair en iyi veri kaynağını genel halk olduğu mantığı olarak kanıtlanabilir. Planlamacılar bu konularda halkın zevkini yönlendirmenin kendi görevleri olduğunu iddia etseler bile, peyzajın görsel çekiciliği, eninde sonunda, onunla ilgili olan bireylerin tümünün birikmiş düşüncelerinin bir ürünüdür (Briggs ve France, 1980) [27].
Güvenilirliği	• Peyzaj-kalite değerlendirmesi kardinal ve interval ölçüler olmadığı ve soralanmış kategorilerde sonuçlandırıldığından, bu değerlendirmelerin ekonomik veya değerlendirme sürecinin ticaret-dışı türleriyle ilişkilendirilmesi oldukça zordur. Bu nedenle, diğer sosyal değerlerle ilgili olarak peyzaj kalitesine değer biçilmesi daha sınırlıdır. Formel Estetik Modelleri duyarlılık ve güvenilirliğin temel kriterleri bakımından ciddi olarak eksik bulunmuştur [26].	Güvenilirliği	• İncelikli peyzaj varyasyonlarına karşı çok duyarlılık gösterecekleri ve psikofiziksel fonksiyonların peyzajlar ve gözlemciye karşı kuvvetli olduğu kanıtlanmıştır. Ordinal ve interval ölçek ölçümlerine güvenerek, psikofiziksel metotlar, istikrarlı olarak yalnızca incelikli değişim gösteren peyzajlar için farklı peyzaj kalitesi değerlendirmeleri üretme olanağına sahiptir. Buna rağmen bu modeller, peyzaj güzelliklerinin göstergeleri olarak fiziksel özelliklerin tümünü temsil etmek için seçilmek üzere geniş bir peyzaj dizisine ihtiyaç duyarlar [27].	Güvenilirliği	• Bir peyzajın görsel kalitesi (veya değeri) gözlemcinin, peyzajın bütününe ait bireysel tercihinine dayalı olarak derecelendirilir. Peyzajın öznel olarak değerlendirilmesine ve bireylerin birbirinden farklı ve değişen algılarını bütünüyle çevreleme çabalarına dayalı teknikler multitemelen daha başarılı olma eğilimindedir. Tercih yaklaşımının aslı, peyzaj kalitesindeki değişimi açıklayan faktörlerin tanımına güvenen ölçüm tekniklerinin tersine peyzajı bir bütün olarak yargılamaktır [27].

• Ekolojik modeller spesifik (özel) tasarlanmasına eğilimlidir ve bu sebeple peyzajın geneline uygulanması zordur; ayrıca insan etkisindeki ve doğal çevrelerin herhangi birinde ayırım yapmaktan çok bu iki çevreyi birbirinden ayırma konusunda daha hassastır. Eğer alan yönetimine ait alternatifler çevreyi yönetmek veya yönetmemek içinse, ekolojik modeller herhangi bir yönetim üzerinde tamamıyla değişmez olarak belirlenecektir. Değerlendirmeler genellikle bir "ekolojik uzman" tarafından gerçekleştirildiği için güvenilirlik, bu bireysel uygulamanın tutarlılık ve doğruluğuna bağlıdır [26].

• Aynı zamanda, halk panellerinin estetik yargılamalarının uygun bir peyzaj kalitesi ölçüsü sağladığı varsayımına dayalı peyzajlar arasındaki, göreceli peyzaj kalitesi farklarına dair halk algılarının iyi bir değerlendirmesini de sağlar [26].

• Buna rağmen bu modeller, geliştirmek bakımından pahalı ve zaman alıcı olabilir ve belirli bir peyzaj tipine ve özelleştirilmiş bir gözlemci popülasyonu ve perspektifine sıkışıp kalabilir; kısaca gerektiği kadar verimli değildirler [26].

• Uzman veya bilgi-tabanlı bilgisayar sistemleri sebep-sonuç ilişkisi kurabildikleri ve dar kapsamlı konu alanlarında tanımlanan fonksiyonları insan uzmanlarınkine yaklaşan profesyonellik düzeylerinde analiz edebildikleri için, sadece görsel peyzaj kalitesini tahmin eden bir metod değil, aynı zamanda neden belirli kalite düzeylerinin mevcut olduğunu da açıklayan bir sistem geliştirmek için kullanılacak karakteristiklere sahiptirler. Gerçekte bilginin özelleştirilmesi (specification), peyzaj kalite yönetimi veya tahmin sistemlerinin belki de en önemli faydası olacaktır [27].

• Algılanan estetik kaliteyi çevrenin nesnel karakteristikleriyle ilişkilendirme çabasında olan çalışmalar hem fiziksel değişkenlerin seçildiği bağlamdan, hem de seçimde kullanılan kriterlerin doğasından zarar görmüştür. Çünkü bir bağlamda bu değişkenler insanların peyzaj kalitesini en fazla ortak özellikleri temsil ettikleri düşünüldüğü; bir başka bağlamda da peyzaj kalitesi değerlendirilmesiyle belirli bir ilgisi olmasından çok ölçülebilme (sayısallaştırılabilmeye) uygun oldukları için seçilirler [49].

• Anketler veya sözlü araştırmalar, çeşitli grupların peyzaj tercihlerinin örneklenmesi için en fazla kullanılan sayısal olmayan metotlardır. Hızlı bilgi edinmek için iyi birer kaynaktırlar, fakat bu durumda da doğruluğuna hıza feda edilimesi söz konusu olmaktadır. Anketlere alternatif olarak değerlendirme için kişi fotoğraflar gibi görsel bir uyarıcı sağlayabilir (Shuttleworth, 1980a; Wade, 1982) veya bir diğeri ses gibi farklı bir uyarıcı kullanılabilir (Anderson, 1983). Bütün bunlara rağmen algılar hala değiştiği için değişim, sözlü tanımlamalardakinden daha azdır [27].

• Hull ve Steward (1992) tarafından bu değerlendirme yöntemiyle ilgili iki mesele belirtilir; biri alandaki ve fotoğrafa-dayalı bağlamlar arasındaki farklılıkların sebep olduğu fotoğrafa-dayalı değerlendirmelerin ekolojik gerçekliğine dair bir tehdit ve diğeri ise grup ortalamalarından çok bireysel değer biçmenin, fotoğrafa-dayalı değerlendirmelerin geçerlilik testleri için en uygun analiz birimi olmasıdır. Teknikler başka problemlere de sahiptir- psikolojik temelleri belirsizlik içerir; bu tekniklerin sayısal veya yarı-sayısal sonuçlarının geçerliliği değişmez olarak şüphelidir; ve toplumun görüş açısını temsil etmesi bakımından geniş ve zaman-harcanan araştırmalar ister [27].

• Psikolojik metotlar, çoklu gözlemci kullandığı ve değerlendirilmiş her bir peyzaj için bir veya daha fazla sayısal ölçek değerinin ürünü olduğu için güvenilirlik ve hassaslıkları kesinlikle belirlenebilir. Bu değerlendiriminin kullanıcıları, kesinlik derecesini bilebilmeleri ve güveni, üretilen peyzaj değerleriyle kanıtladıklarından bu önemli bir avantajdır. Bu metotlar peyzaj değerlendirmesini, peyzajları kullanan/deneyimleyen yargılarına/tepkilerine dayandırır [26].

Tablo 9'un devamı

	<ul style="list-style-type: none"> • Estetik kalite yargılarındaki bireysel farklılıklara dair bulgulara (Dearden, 1984; Fenton, 1985; Purcell ve Lamb, 1984) ek olarak bazı bireylerin estetik yargılarının temeline konunun fiziksel özellikleri oluştururken, bazı bireylerin estetik yargılarının temeline konuma affetmeleri anlamların yatıyor olması farklılığını da eklemek mümkündür [49]. 	<ul style="list-style-type: none"> • Her ne kadar fiziksel peyzaj özelliklerini tanımlayan fenomenolojik yaklaşım, peyzaj tercih ve değerlendirme çalışmalarında veya bu bağlamda genelde deneysel estetik alanı (O'Hare, 1981) içinde yaygın olarak kullanılmamasına rağmen, yine de bireyin peyzaj kalitesi algısında "psikolojik etki"ye sahip olabilen fiziksel değişkenlerin tanımı için kısmen önemli bir yaklaşımdır (R. Kaplan, 1975). Fenomenolojik yaklaşım, her bir gözlemci bireyin deneyim organizasyonu ve genişliğine ve nesnel peyzaj özellikleri neyi ifade ederse etsin sorgusuz ve varoluşsal olarak bireysel farklılıklarla renklendirilmesine dayanır [49].
<p>TÜM MODELLERDEKİ METODOLOJİK HATALAR</p>		
<ul style="list-style-type: none"> • Metodolojide karmaşıklığa sebep olan ana sorunlardan biri, peyzaj güzelliklerinin sayısal derecelendirilmesinin kişilerin peyzajlar için tercihlerini mi, peyzaj peyzaj güzellik yargılarını mı yoksa her ikisini mi temsil ettiği [27]. • İkinci sorun ise değer ve kalite arasındaki yargılamadan kaynaklanan ayrımıdır. Jacques'e göre (1980) halk tercihleri bir "değer" ölçüsü verme eğilimindedir, "kalite" ise yargılamaya doğrudan ayırt edilir. Gözlemcilerden, çeşitli peyzajlarla ilgili tercihlerini belirtmeleri istendiğinde, onların bu alanların işsel güzellikten çok kullanımlarından (rekreasyon, ikamet vb.) kaynaklanan kriterleri değerlendirmeye eğiliminde oldukları görülmüştür (Arthur, 1977) [27]. • Peyzaj değerlendirmeye dair yapılan çalışmalarda sürekli tekrarlanan sorunlar Hamil tarafından yedi başlık altında toplanmaktadır [27]: <ol style="list-style-type: none"> 1. Sınıflandırmada bulunduğu yerden kaynaklanan yanlış değer kullanımı, 2. Sözcüklere dayalı yanlış değer kullanımı, 3. Basit matematiksel işlemlerde yapma değerlerin kullanımı, 4. Karışık matematiksel ve istatistiksel işlemlerde kötü veri kullanımı, 5. Modelin isteklerini karşılamayan veri kullanımı, 6. Yapma, kullanışsız veya anlamsız kavramları türetmek, desteklemek veya göstermek için değer kullanımı, 7. Yeterli işlemsel tanımlı olmayan kavramların kullanımı. 		

Russel ve Ward (1982), çalışmalarında “bilişsel yaklaşımı ele alan çevresel psikologlarla nesnel fiziksel çevre üzerinde çalışmayı savunan diğerleri arasında süregelen tartışmadan” bahseder. Bu durum estetik karşılıklarda yatan çevrenin “biçimsel” veya “biçimsel olmayan” özelliklerini savunan iki grup arasındaki tartışmadır (Örn. Carlson, 1977; Ribe, 1982). İki araştırmacı grubunun çevre tanımları arasındaki çatallanma: Bir grup araştırmacı “çevrelerin insan algısı ve insan etkisinden bağımsız karakterize edilemeyeceğini” savunurken diğer araştırmacılar, “çevreyi bağımsız veya yarı-bağımsız fiziksel özellikler (nesnel özellikler fenomeni)” bağlamında algılamaktadır [49].

Tablo 9’da verilen çevre tercih ve değerlendirme çalışmalarındaki araştırma metodolojileri bu iki yargı bağlamında değerlendirildiğinde, iki başlık altında toplanabilir görünmektedir:

1. Nesnel değerlendirme metotları,
2. Öznel değerlendirme metotları.

Willard’a (1980) göre nesnel (niteliksel) yaklaşım, “enstrümentalist” bir bakışa sahiptir ve “doğanın nesnelere ve olaylarının insanların estetik deneyimlerine sebep olan içsel bir estetik değere sahip olduklarını, fakat sadece bu deneyimlerinin kendilerinin bu içsel değeri ortaya çıkaracağını” idda eder. Ters olarak algısal (niceliksel) yaklaşım ise, her ne kadar nesnel bir dışsal çevre var olsa bile, estetik değeri belirleyen bireyin algısı ve çevreyi kurgulaması olduğu konusunda ısrar eder [49].

Tanımlayıcı envanterler ve sayısal holistik metotlar, çevrenin fiziksel özelliklerinin bilişten bağımsız anlık değerlendirilmesi üzerine kurgulanmıştır. İkisi arasındaki fark birinci metodolojide değerlendirmenin uzman grup, ikinci metodolojide ise kullanıcı tarafından yapılmasıdır. Bu iki metodolojinin, çevrenin fiziksel özelliklerinin kullanıcının duygusal tepkilerinden bağımsız değerlendirilmesi yani “çevrenin nesnel değerlendirilmesi” başlığı altında tanımlanması mümkün görünmektedir.

Tablodaki üçüncü sınıflamayı oluşturan “Toplum Tercih (beğeni) Metodları” ise çevrenin fiziksel özelliklerinin, çevreyi değerlendiren birey üzerinde yarattığı duygusal tepkileri de kapsayan daha bireysel ve göreceli değerlendirmesini kapsamaktadır. Bu özelliği ile de öznel bir yapı belirlemektedir.

Araştırmanın uygulama aşamasında kullanılacak metodolojiyi belirlemede elde edilen veriler ışığında, çevre tercih ve değerlendirme literatüründe 1960’tan günümüze kadar yapılan araştırmaların bütününe bu iki metodoloji (nesnel veya öznel değerlendirme metotları) kapsamında gerçekleştirildiği belirlenmiştir. Tablo 9’da

verilmekte olduğu gibi çevre tercih ve değerlendirme söz konusu olunca araştırmacılar ya çevrenin fiziksel özelliklerinin birer matematiksel modelini oluşturma çabasına girmiş, ya da kullanıcının bilişsel tepkilerini de değerlendirme sürecine katarak daha öznel yargularla tanımlanabilecek “değerlendirmeler” belirlemeyi hedeflemişlerdir.

Yapılan literatür taramasında ortaya elde edilen diğer bir gerçek ise daha önceleri ayrı ayrı araştırılan bu metodolojilerin, günümüzde artık değerlendirme sürecinde birlikte kullanıldırđıdır. Bu iki yaklaşımı bütüncül bir yaklaşıma çevirme çabaları mevcuttur: Fenton ve Reser bu bütüncül yaklaşımı, iki yaklaşımı uzlaştırmayı amaçlayan ve çevresel algı, özellikle peyzaj kalitesi algısının, hem nesnel olarak tanımlanabilen peyzaj değişkenleri, hem de bireyin bilgi ve peyzajın bilişsel temsiline dayalı karşılıklı bir fenomen olduğunu savunan bir yaklaşım olarak açıklar [49].

Bu araştırma çalışması kapsamında uygulama için, çevrenin fiziksel özelliklerinin nesnel değerlendirmelerinin kullanıcının öznel etkilenimlerinden bağımsız olarak değerlendirilemeyeceği görüşünü benimsenmiştir. Bu nedenle uygulama alanı için;

- birinci adımda çevrenin nesnel özelliklerinin tanımlanarak değerlendirildiği,
- ikinci adımda ise çevrenin bazı nesnel özelliklerinin öznel değerlendirilmelerinin belirlendiği, iki aşamadan oluşan bir araştırma modeli geliştirilmiştir.

1. Aşama: Bu modelde ilk aşama olarak çevrenin fiziksel özelliklerinin değerlendirilmesi ve uygulama alanı için “görsel kalite bütünü” tanımlanması amaçlanmaktadır. Çevrenin fiziksel özelliklerinin, çevre tercih ve değerlendirme araştırmaları metodolojisinde “nesnel değerlendirme metotları” ile araştırıldığı literatür taraması sonucu saptanmıştı. Her ne kadar çevrenin fiziksel özelliklerinin değerlendirilmesi ile ilgili çalışmaların büyük bir çoğunluğu matematiksel model belirleme yönünde olsa bile, son dönem çalışmalarında fiziksel özelliklere verilen duyuşsal yargılardan bağımsız anlık değerlendirmeleri içeren yanıtların değerlendirilmesi ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle, uygulama çalışmasının ilk aşamasında “nesnel değerlendirme metotları” kapsamında görsel kalitenin tanımlanmasına karar verilmiştir. Çevre tercih ve değerlendirme literatüründe “nesnel değerlendirme metotları” kullanılarak yapılan belli başlı çalışmalar ve bulguları aşağıda verilmektedir:

- Shafer (1969), Shafer ve Toby (1973), Brush ve Shafer (1975), çeşitli doğal peyzaj fotoğraflarında ayırt edilmiş peyzaj zonlarının alanlarını, çevrelerini ve renk tonlarını ölçmüş ve bunları tercih derecelendirmeleriyle ilişkilendirerek, doğal peyzajların “görsel kalitesini” belirlemeye dair bir matematiksel model geliştirmeye çalışmışlardır. Shafer’ın

çalışmaları, peyzajın görsel kalite bileşenlerini değerlendirenlerin tercihleriyle ilişkilendirme konusuna bir ses ve sistematik yaklaşım katmıştır [27].

- Anderson, Zube ve Mac Connel (1976), Guldman (1979), Pitt (1976), Robinowitz ve Coughlin (1971) ve bir bağlamda Fines'in (1968) peyzaj değerlendirme çalışmaları da çevrenin nesnel özellikleri ile algılanan estetik kalite arasında doğrudan bir ilişki olduğunu varsayan karakteristik çalışmalar arasında yer alır [49].

- Daniel ve Boster (1976), Peyzaj Güzelliğini Tahmin metodu [48], peyzajların gözlemlenmesini gerektirir ve hedef populusyonları temsil eden insan gruplarıyla yargılama yapar. Bu sistemi kullanarak modeller geliştirmek için bir dizi farklı peyzaj tespit edilmeli ve bunların fiziksel karakteristikleri değerlendirilmelidir [50]. Orman peyzajıyla ilgili bu çalışmalarda düzgün geniş çim yüzeylerle tercih arasında pozitif ilişkiler belirlerken, pürüzlü yüzeylere ilişkin olarak negatif tercih etkileri saptanmıştır [41].

- Dearden ve Rosenblood (1980), çalışmasında peyzaj kalitesini etkilediği varsayılan 30 peyzaj elemanı bağlamında 1m'lik grid kareler ölçmüş ve seçilmiş bir grup gözlemciden alandaki grid karelerden rasgele bir örneği değerlendirmelerini istemiş ve sonuç olarak çok değişkenli regresyon tekniklerini kullanarak alandaki her grid karenin görsel kalitesini sanki örnekle aynı temelde analiz edilmişler gibi tahmin etmenin olası olduğunu kanıtlamıştır [41].

- Wherrett'in (1997) çalışması, halkın doğal peyzaj tercihlerini tahmin etmeye yarayan bir matematiksel model üretmeyi amaçlayan bir çalışmadır. Shafer ve arkadaşlarının (1969) doğal peyzaj tercihlerinin tahminine dair geliştirdikleri modeli temel alan bu matematiksel model; (yakın plan, orta plan ve arka plan) uzaklık zonları ve iki alan kaplama türüne (bitkili, bitkisiz) sahip alan kaplama, su (durgun, hareketli ve deniz) ve gökyüzü değişkenleriyle tanımlanmaktadır [27, 51].

- Ulrich (1983), doğal çevrelerde zemin yüzeyini karakterize eden dokular derinliği tanımlayan değişkenlerdir. Muntazam, göreceli olarak düz dokular beğenmeyi destekleyerek pozitif olarak değerlendirilmektedir, çünkü gözlemci daha önceki deneyimlerinden bu tür dokuların, hareket ve keşfetme olanakları sağladığını bilir. Girintili çıkıntılı, düz olmayan dokular kesintisiz bir derinlik yüzeyi duygusunu bozmakta ve bu nedenle mekansal kararsızlık, bir konumu kavramada zorluklar ve belirsiz yaratarak tercihi negatif yönde etkilemektedir [52].

Bir çevreyi oluşturan elemanların ve bu elemanların yan yana geliş biçimlerinin birer değerlendirme kriteri olarak ele alındığı “nesnel değerlendirme metotları”nda bu değerlendirme kriterleri, değerlendirenin tercih yargılarıyla ilişkilendirilmektedir. Bu bağlamda araştırmanın bu aşamasında bir çevrenin “görsel kalite” bütünü tanımladığı varsayılan bütün olası kavramlar kapsamlı bir literatür taraması sonucu belirlenecek (2.3.1. İlgili Kuramlar başlığı altında verilen hareket halindeki algılamadaki görsel kalite kavramları) ve belirlenen bu kavramlar uygulama alanında uzman grup tarafından değerlendirilecektir.

2. Aşama: Önerilen araştırma modelinin ikinci aşamasında ise, uygulama alanının geçmişten günümüze görsel kalitesinin değişiminin öznel değerlendirilme yöntemleriyle belirlenmesi amaçlanmıştır. Öznel değerlendirmenin yapılacağı verileri belirlemek amacıyla çevre tercih ve değerlendirme çalışmaları irdelendiğinde bir dizi kavramın tüm çalışmalar için ortak olduğu belirlenmiştir. İncelenen çevre tercih ve değerlendirme çalışmalarının % 90’ında aynı kavramların araştırılmış olması, bu kavramların “tercih edilebilirliği belirleyen görsel kalite kavramları” olarak önerilebilirliğini gündeme getirmiştir. Çevre tercih ve değerlendirme çalışmalarından oldukça fazla bir bölümünün referans verdiği bu kavramlar, uygulamanın ikinci aşamasında aşağıdaki adımlarla araştırılacaktır:

- Belirlenen kavramların araştırma alanında geçmişten günümüze değişiminin fenomenolojik yöntemlerle (belge taraması, görüşmeler) belirlenmesi,
- Belirlenen değişim sürecinde en çok adı geçen noktalardaki değişimin belirlenmesi,
- Değişimin negatife doğru olduğu belirlenen bu noktalar için “tercih edilirligi belirleyen görsel kalite kavramları” üzerinden azalan görsel kaliteyi arttırıcı alternatiflerin önerilmesi.

Öznel değerlendirme metotları, bireysel öznel duygular, beklentiler ve etkileşimler üzerinde önemle duran psikolojik ve fenomenolojik modellerdir. Bu tarz değerlendirmelerde, peyzaj algısı kişi ile çevre arasındaki içten bir karşılaşma olarak algılanır. Bu bağlamda birey, kendinden çevresel bir tarih, kişisel bir bağlam, çevreye karşı özel bir duyarlılık, o zamanda o çevrede bulunmanın getirdiği belirli bir dizi duygulanım ve yönlendirmeler gibi pek çok olgu kapsamında çevresini değerlendirecektir [26]. Öznel değerlendirme metotlarını kullanan belli başlı araştırmalar ve bu araştırmalara ait bazı bulgular aşağıda verilmektedir:

• Fenomenolojik çalışmalar, Kelly'nin (1955) kişisel inşa teorisi, Hinkle (1965) ve Fransella ve Bannister (1977) tarafından geliştirilen grid tekniği çevrenin fenomenolojik tanımlamasını elde etmeyi amaçlayan çalışmalardır. Bu çalışmalar, mimari mekan (Honikman, 1972; 1976), kent biçimleri (Harrison ve Sarre, 1975; Hudson, 1974) ve doğal çevrelerin (Fenton, 1985) imaj ve bilişsel temsillerinin altını çizdiği yapıların tanımlanmasıyla ilgilidir [49].

• S. Kaplan ve R. Kaplan tarafından peyzaj değerlendirmenin psikolojik modeline ilişkin bir dizi çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalardaki temel yöntem, peyzaj fotoğrafları üzerindeki ilgili psikolojik değişkenleri tanımlamaktır. Tercih derecelemeleri (puanlamaları) ve peyzajın boyutlarıyla ilgili puanlamalar daha sonra saf gözlemcilerden elde edilir [26].

• Rodenas ve ark. (1975), Bernáldez ve Parra (1977), Bernáldez (1984), Abelló ve Bernáldez (1986), Abelló ve ark. (1986) ve Gallardo (1986) gibi bir dizi çalışma sonucunda peyzajın açıkça belirli bir his ve algılanma biçimi bağlamında tanımlanabildiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu tipolojinin spesifik karakteristikleri [53];

- vejetasyon veya bitki biomas gücü ve zenginliği,
- temiz suyun bulunması,
- ritmik kalıpların ve peyzaj elemanlarının lokasyonunun tahmin edilme durumunun varlığı veya yokluğu,
- biçim karmaşıklığı veya basitliği,
- belirli bir düzen derecesine sahip peyzaj yapılarının varlığı,
- peyzajda açık olarak belirli yapılardan "gizem"e doğru yükselen bir bilgi verme eğilimini varlığı (görülebilir bariyerler, gölge, sis vb.),
- girintili çıkıntılı, dağ ve kayalık rölyefi,
- gerginlik yaratan biçimler, alışılmamış silüetler,
- herhangi bir insan aktivitesinden yoksun olmanın işareti olan yalnızlık ve vahşilik, biçiminde tanımlanmaktadır.

Çevre tercih ve değerlendirme çalışmalarında varılan bir diğer nokta, insanların estetik tercih yapmak için kullandıkları yargıların boyutlarının çok değişik biçimlerde yorumlanabileceğidir. Estetik tercih psikolojik ve artistik boyutlarda olduğu kadar fiziksel boyutlar doğrultusunda da açıklanabilmektedir. İkinci önemli bulgu ise fiziksel, artistik ve psikolojik değişkenlerin geniş bir çerçevede birbirleriyle ilişkili fakat birbirleri bünyesinde tanımlanabilir bir yapıda olduklarıdır [54]. Pek çok çevre ve tercih değerlendirme

araştırması, benimsenen bir çevrenin yüksek peyzaj değerine sahip olduğu varsayımı üzerine kurgulanmıştır. Bu varsayımı bir diğeriyle bağlanır; bir çevre ile ilgili “görsel kalite”, o çevrenin içsel bir özelliğidir ve nesnel olarak ifade edilebilir. Bir çevrenin değerini o çevrenin bileşenlerinin değeri bağlamında açıklayabileceğini savunan varsayım, “görsel kalite”nin bu bileşenlerinin içine gömülü olduğunu kabul etmektedir [50].

Milbrath ve Sahr (1975), çevresel kalitenin nesnel ölçümleri olmadığından, herhangi bir ölçümün doğuştan öznel olduğunu iddia eder. Çevrenin herhangi bir nesnel ölçümü aksini kanıtlaya bile bir çevresel konum, birey onu yüksek kalitede hissettiği sürece öyledir. Bu sebeple fiziksel nesnenin özelliğine uyan bir bağlamda kalitenin tanımlanamayacağına; ölçümlerin, fiziksel fenomenin tanımlayıcıları ile değil algılanan kalitenin kendisiyle ilgili olarak yapılması gerektiğini savunurlar [55].

Gerek sadece çevrenin biçimsel özelliklerine verilen nesnel tepkileri belirlemeyi, gerekse çevrenin fiziksel özelliklerinin bireyde uyandırdığı öznel tepkileri ölçmeyi amaçlayan çalışmaların tek başlarına bir çevre için “görsel kalite” bütünüünün belirlenmesi ve değerlendirilmesinde birbirlerinin tamamlayıcıları oldukları daha önce belirtilmiştir. Bu nedenle araştırmanın ikinci aşamasında çevre tercih ve değerlendirme çalışmalarının hemen hemen bütününde kullanılan ortak görsel kalite kavramlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu nedenle kapsamlı bir literatür taraması yapılmış, çevre tercih ve değerlendirme literatürü için temel olan çalışmalarda kullanılan kavramlar derlenmiş, bu kavramlarla 1960’lardan günümüze yapılan çalışmalarda kullanılan kavramlar karşılaştırılmış ve bütün bu irdelemeler ışığında çevre tercih ve değerlendirme literatürü önemli çalışmalarıyla birlikte belirli başlıklar altında özetlenmiştir:

1. DOĞALLIK

Lowenthal ve Price (1976) ve Shepard (1967), doğa ve peyzaj kavramının ve bu kavramın doğaldan yapaya kadar değişim gösteren algılanışlarının bireyin kişisel kültürünün bir ürünü olduğu sonucunu dile getirmektedir [56]. Wohlwill’in (1968), “bir çevrenin doğal ve yapay olmasının kişiye göre değiştiği” [49] ifadesiyle bu görüş desteklenmektedir.

Çevre tercih ve değerlendirme literatüründe bir çevre için “doğallık” kavramı farklı araştırmacılar yorumlanmıştır. Wohlwill (1992), bir alanın insan yapısı elemanlar (binalar, yollar ve kalıntılar) bakımından yoğunlukta olsa bile, eğer o alandaki doğal elemanlar, yapay elemanlara baskın konumda ise ve o alan “doğal” veya “peyzaj” olarak tanımlanabiliyorsa, kullanım gereği bu tür alanların ağırlıklı yapaylıklarına rağmen doğal

alanlar olarak algılandığını belirtir [56]. Kaplan ve ark. (1972), Gallegher (1977) ise, en az insan etkisinin mevcudiyeti ile tanımlanan “doğallık” kavramının, tercihin en önemli belirleyicisi olduğunu vurgulamaktadırlar [57]. Robinowitz ve Coughlin (1970, 1971) ise, “doğallık” olgusunun tercihi belirlemedeki etkisini “genel olarak tercih edilen peyzajların kuvvetli bir “park-benzeri” karaktere sahip olduğu” belirleyerek desteklemektedir [34]. Clay ve Daniel, 12 millik görsel koridorda tercih ve değerlendirmeleri araştırdıkları çalışmalarında, sistematik fotoğraf anketiyle değerlendirilen alana dair en fazla tercih edilen peyzajların, ormanla çerçevelenmiş merkezi açık çayırılık alanların bulunduğu park benzeri peyzajlar olduğunu belirleyerek bu görüşü desteklemektedir [58].

Calvin, Dearinger ve Curtin (1972), doğallığın tercihi belirlemedeki etkisine dair daha sistematik bir yaklaşım belirleyerek, tercihi etkileyen iki ana faktör bulmuşlardır:

1. “Doğal peyzaj güzelliği” (güzel/çirkin, doğal/yapay, ilkel/medeni)

2. “Doğal kuvvet” (gürültücü/sakin, sessiz/gürültülü, ince (zarif)/pürüzlü (sert) ve basit/karmaşık) [79].

Hangi çevrelerin doğal, hangilerinin insan yapısı olduğu üzerindeki ayrımı tartışan S. Kaplan, R. Kaplan ve Wendt (1972), kent çevreleri ve doğal çevrelerde karmaşıklık düzeylerinin değiştiğini; düşük karmaşıklık düzeyinin doğal çevreleri, yüksek karmaşıklık düzeyinin ise insan yapısı çevreleri ifade ettiğini göstererek, doğal çevre ile insan yapısı çevre arasında önemli bir ayrıma erişmiştir [60].

Doğal olarak tanımlanan çevrelerle tercihin ilişkisini inceleyen Coughlin ve Goldstein (1970), doğal çevrelerin, kentsel çevrelere göre aldıkları değerler daha yüksek olarak bulmuşlardır. Bu bulgulara göre, bütün peyzajlar arasında ve bütün çevrelerin derecelendirilmeleri arasındaki anlaşma miktarında ve çevrelerin doğal elemanlarının derecelendirilmeleri arasındaki farklılık kentte çok fazla, kent çevresinde az ve doğal peyzajlarda ise minimum olarak ortaya çıkmaktadır [61].

Çevre tercih ve değerlendirme araştırmalarında “doğallık” kavramı ile ilgili uzun bir literatür listesi karşımıza çıkmaktadır:

• Bernaldez ve Parra (1979), Kaplan ve ark. (1972), Palmer (1978), Wohlwill (1976), Zube ve ark. (1975), kentsel peyzajlara nazaran doğal peyzajların çok daha yüksek estetik tercih değerine sahip olduğunu,

- Brush ve Palmer (1979), Thayer ve Atwood (1978), kentsel peyzajlara vejetasyon, su gibi doğal elemanların eklenmesinin tercih düzeylerini arttırdığını;

- Brush ve Shafer (1975), Civco (1979), Palmer (1978), Penning-Rowsell (1979), Shafer, Hamilton ve Schmidt (1969), Ulrich (1981), Zube, Pitt ve Anderson (1975), araştırmalarında su bileşenine sahip peyzajların yüksek tercih düzeyleri veya memnuniyete sahip olduğunu saptamıştır [50].

• Schroeder ve Cannon (1983), Nasar (1988), Herzog (1992), Orland ve ark. (1992), Stamps (1993), Herzog ve Gale (1996), S. Kaplan ve R. Kaplan (1989) ve Thelen (1995) vejetasyonun varlığının kent peyzajlarının algılanmasını arttırdığını;

- Buna rağmen Zacharias ve Chan (1995), aynı sahnelerde sokak vejetasyonu ve dağ yeşilinin bulunmasının peyzajın tüm derecelenmesine farklı etkiler yapabileceğini;

- Smardon (1988), bunun sebebinin vejetasyonun farklı sembolik değerlere sahip olması olabileceğini belirtmektedir. Ayrıca Smith ve arkadaşları (1995) belirli bina-gök çizgisi düzenlemelerinin daha fazla tercih edildiğini vurgular [62].

• R. Kaplan (1977), drenaj kanallarıyla ilgili bir çalışmada yine tercihlerin “doğal” kavramından yana yapıldığını fakat bu sefer kendi başına bırakılmış doğallık yerine mekanı daha çekici hale getiren düzenlemeleri içeren doğallık tercih edilmiştir [63].

evre tercih ve değerlendirme araştırmalarında doğrudan bitkinin etkisini inceleyen bir dizi çalışma, mevcut mekanlarda bitki yoğunluğunun mekana bitki eklenmesi durumunda ya da bitkilere karşı verilen bilişsel tepkilerle ilgilidir:

• Wohlwill (1983), doğanın “doğal” psikolojik bir kategori olduğunu ve bireylerin eğrisel konturlar ve biçim ve rengin kesintisiz derecelenmesi gibi belirli uyarı karakteristiklerinden dolayı hazır bir biçimde doğayı insan yapısı çevrelerden ayırdıklarını ifade eder. Stainbrook (1968), Driver ve Greene (1977) ve Ulrich (1983) gibi bazı araştırmacılar ise doğal ve kentsel malzemeye karşı verilen farklı tepkilerin altında yatanın, bireyin evrimsel mirasından kaynaklanan renilmemiş faktörlerden gelmekte olduğu konusunda fikir birliğine varmaktadır. Bununla birlikte gittikçe büyüyen bir deneysel literatür, vejetasyonun özellikle ağaçların varlığının tercih üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu noktasında birleşmektedir (Lynch ve Rivkin, 1959; Thayer ve Atwood, 1978; Ulrich ve Addoms, 1981; Herzog ve ark., 1982; Getz ve ark., 1982; Cooper-Marcus, 1982; R. Kaplan, 1983; Brush ve Palmer, 1979; Nasar, 1983; Buhyoff ve ark., 1984) [64].

• Sheets ve Manzer, bir mekandaki vejetasyona karşı insanların verdikleri tepkilerin sadece estetik değil aynı zamanda etkileyici ve bilişsel de olduklarını, vejetasyonun insanı rahatlattığı ve bir kent mekanının bireyin daha pozitif olarak algılamasına neden olduğunu

ve bu sebeple kentsel tasarımlarda etkin bir planlama aracı olarak kullanılabileceğini vurgularlar [65].

- Essex (1973), doğal peyzajların ana unsuru olan bitki örtüsü formu, rengi, kullanımları/tanımsal konumları, ölçüleri ile mekanları belirginleştiren bir özelliğe sahip olduğunu ve tamamlayan, sınırlayan, alt mekan oluşturan özellikleri ile de kentsel düzenlemelerin önemli bir parçasını oluşturduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda Essex'e göre ağaç, mimari düzeni tamamlayan bir elemandır ve mekan belirlemede, alt mekan oluşturmada, mekanı insan ölçeğine yaklaştırmada önemli bir öğedir [66].

- Bishop, Wherrett ve Miller, sanal ortamda gerçekleştirilen bir kır yürüyüşü esnasında bireylerin güzergah seçimleri ile ilgili yaptıkları çalışmalarında tercihlerin; 1) ağaçlar arasında bulunmayı seven fakat tepeler, açık alanlardan hoşlanmayan, 2) ağaçları (fakat yapay olarak bitkilendirilmiş alanlar değil) ve tepeleri seven fakat açık alanlardan hoşlanmayan, 3) açık tepeleri seven ve yoğun bitkisel dikimli alanları sevmeyen olmak üzere üç farklı kullanıcı grubu belirlediğini saptamıştır [67].

- Misgrav, vejetasyon gruplarının görsel tercihi ile ilgili çalışmasında ortadan yoğunla görsel karmaşıklıkla bir derinlik hissi uyandıran erişilebilir ormanlık alanların, kültürel kullanım değerine sahip bitkilerin, uzun boylu ağaçlarla orta veya az yoğunlukta bitki topluluklarının daha fazla tercih edilenler olduğunu belirlemiştir. Uzun ağaçların oluşturdukları tepe tacı düzeni nedeniyle kısa boylu ağaçlara göre daha fazla tercih edildiği bulgusu Daniel ve Boster (1976), Arthur (1977), Daniel ve Schroeder (1979), Ulrich (1986), R. Kaplan ve S. Kaplan (1989) ve Lamp ve Purcell'in (1990) çalışmalarında da ortaya konmuştur. Benzer biçimde yüksek vejetasyon yoğunluğunun özellikle ağaç ve çalı yoğunluğunun tercih üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğunu belirten çalışmalar arasında Daniel ve Boster (1976), Arthur (1977) ve Ulrich'in (1986) çalışmaları sayılabilir [68].

- Kalın ve Özbilen (2001), bitkilerin farklı fonksiyonları özdeşleştirilme durumlarını inceledikleri araştırmalarını işaret kuramına dayandırarak temellendirmiş ve bireyde herhangi bir mekanla aynı ya da benzer anlamı çağrıştıran bitkiler için, kullanımdan kaynaklı anlam üzerinden bitki-mekan özdeşleşmelerinin olabileceğini savunmuşlardır. Heybetli görünüme sahip, uzun ömürlü ve büyük ağaçların yine kavramsal olarak aynı duyguları çağrıştıran meydan, cami, saray, geleneksel mimari gibi mekanlarla özdeşleştirildiğini, bunun yanı sıra konut mekanı için canlılık, heyecan, neşe, hayat gibi

olumlu kavramları çağrıştıran orta ve küçük boyda ve renkli ağaç ve çalı gruplarının tercih edildiğini belirlemiştirler [69, 70].

- Schroeder, iki park alanında ağaç yoğunluğu ile tercih arasındaki ilişkiyi araştırdığı çalışmasında ağaç yoğunluğu ile peyzaj güzelliği arasında ters "U" biçiminde bir ilişki olduğunu belirlemiştir. Tercih edilen ağaç yoğunluğu, farklı gözlemci grupları, farklı ağaç boyutları ve bu ağaçların kameradan uzaklıklarına göre farklılıklar göstermektedir. Ayrıca dikkate alınması gereken önemli bir nokta da deneklerin ağaç yoğunluğunu değerlendirirken peyzajın tek bir özelliğine konsantre olarak karar verdikleri, oysa peyzaj güzelliğini değerlendirirken ağaç yoğunluğu, arazi ve insan yapısı özellikler gibi pek çok unsur göz önünde bulundurarak karar verdikleridir. Çalışmada kesin sonuçların yerine genel bir bakış açısının elde edilmiş olması, farklı insanların farklı özelliklere önem vermelerinden kaynaklanıyor görünmektedir [71].

- Summit, J. ve Sommer, R. (1999) Bu çalışma ağaç şekillerini üç çalışma kapsamında incelenmiştir. Birinci çalışma akasya benzeri özelliklere sahip ağaçların tercih edildiğini bulmuş ve boyut tercihinin çevresel bağlamla ilişkili olduğunu göstermiştir. İkinci çalışma, farklı uyarıcı şekiller kullanarak geniş taçlı ve kısa gövdeli ağaçlar için tercihi ortaya çıkarır. Üçüncü çalışmada, tercih edilen ağaçların yüksek değerlere sahip olduğunu ve anlamsal farklılıklarının kuvvetli olduğunu ve ayrıca ağaç formlarının anlamsal profillerinin, aynı biçimden kaynaklanan geometrik figürlerle benzer olduğunu da bulmuştur (13).

Çevre tercih ve değerlendirme araştırmalarında vejetasyonun tercihe etkisi kadar önemli ikinci bir bileşen su olarak belirlenmektedir:

- 1960'lardan bu yana yapılan algısal tercih çalışmalarında Shafer ve ark. (1969), Zube ve ark. (1974, 1982), Kaplan (1977) ve Ulrich (1983), suyun varlığının algılanan peyzajın çekiciliği üzerinde güçlü bir pozitif etkiye sahip olduğunu belirlenmiştir Buna ek olarak Palmer ve Zube (1976), Herzog (1985) ve Amedo ve ark. (1989), deneklerin içinde su bulunan ve bulunmayan peyzajları birbirinden ayırmak için tipik kategorilere böldükleri sonucuna da ulaşmıştır [72].

- Real, Arce ve Sabucedo (2000), peyzajları sınıflandırmaya dair yaptıkları çalışmada kuzeybatı İspanya'daki doğal peyzajları sınıflandırabilmek amacıyla küme analizine tabi tutmuş ve doğal ve yapay peyzajların en belirgin biçimde analizin ilk adımında gruplanan peyzajlar olduğunu, bunu suyun varlığı veya yokluğu ile tanımlanan

ikinci adım ayırımın ve insan mevcudiyeti ile tanımlanan daha sonraki adımdaki sınıflamaların izlediğini belirlemişlerdir [73].

- Yamashita, Foto-Yansıtma Metodu (deneklerden bir alanla ilgili fotoğraf çekip görüşlerini kaydetmelerini istemek süretiyle oluşturulan bir çeşit görsel anket) ile Japonyadaki nehir payzajı üzerine yaptığı araştırmada peyzajda bulunan su ögesinin yetişkinlerin dikkatini çektiği kadar çocukları etkileyen en önemli öge olduğunu belirlemiştir. Aynı çalışmada peyzaj içindeki suyun yüzdesi tercihi etkilemezken, yetişkinlerin suyu akış oranı ve diğer özellikleri bağlamında değerlendirdiklerini, çocukların ise tersine başka özelliklerine dikkat etmeden direkt suyun kalitesi ile suyu değerlendirdikleri saptanmıştır [74].

- Doğanın türlerine göre tercihin de değiştiğini destekleyen pek çok çalışma bulunmaktadır: su peyzajı ve bataklık yüzeylere nazaran geniş su yüzeylerinin (Herzog, 1985), çöller ve sisli dağlara nazaran çağlayan su ve dağların (Herzog ve Bosley, 1992) tercih edildiği çalışmalar bunlardan birkaçıdır [75].

Çevre tercih ve değerlendirme araştırmalarında “doğallık”, Wohwill ve Harris (1980) ve Ulrich ve ark. (1991) tarafından bitki, kaya, su gibi doğal elemanların bir peyzajdaki mevcudiyeti olarak tanımlanmaktadır. Ward (1977) ve Ward ve Russell (1981) vejetasyonun ve/veya insan etkisinin bulunmasına dayalı olarak doğallığın her çevrede biraz bulunan bir özellik olduğunu ifade etmektedir [76]. Bütün bu irdelemeler ışığında görülmektedir ki; genel bir tanımlaması olmamakla birlikte bu şekilde ifade edilebilen “doğallık”, çevresel tercihte en belirleyici özellik olarak ön plana çıkmaktadır.

2. SÜREKLİLİK

Süreklilik, çevre tercih ve değerlendirme literatüründe doğallık, algılanabilirlik-okunabilirlik, tutarlılık ve anlamlılık kavramlarının varlığını belirginleştiren bir içsel (bütün bu kavramların içinde doğrudan bulunması gereken) kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Doğallık, algılanabilirlik-okunabilirlik, tutarlılık ve anlamlılık kavramlarının varlığı belirli bir kesintisizlik ve süreklilik olduğu zaman ancak “anlamlı” olabildiği için süreklilik, çevre tercih ve değerlendirme literatüründe tek başına bir kavram olmaktan çok diğer kavramların sürekliliği bağlamında karşımıza çıkmaktadır. Bu konuda yapılan çalışmalara aşağıdaki örnek verilebilir:

- Kuiper, Hollanda'nın nehir alanlarına ilişkin etkin planlama stratejilerini üç önemli estetik ve ekolojik kalite özelliğine (çeşitlilik, tutarlılık ve süreklilik) göre kıyasladığı çalışmasında, bu üç kalitenin farklı ölçeklerde peyzaj planlarının hazırlanmasında etkin

birer planlama kriteri olarak kullanılabileceği sonucuna varmıştır. Bu çalışmada, peyzaj çeşitliliği ve tutarlılık arasında peyzaj kalitesini geliştirdiği düşünülen önemli bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca farklı ölçeklerdeki tasarım ilkeleri arasındaki hiyerarşik düzen sürekliliği desteklemekte ve bu durum peyzaj kalitesini artırıcı yönde etki göstermektedir [77].

2. ALGILANABİLİRLİK-OKUNABİLİRLİK

Algılanabilirlik, mekanı yorumlamak bağlamında açıklanan kişinin yolunu bulması, karıştırmadan geri dönüş yolunu bulabilmesi biçiminde fonksiyona dair bir tahminle ilgili bir olgudur [78].

İnsanlar herhangi bir konumla ilgili karmakarışık olmaktan, açık olmayan bir zihin durumuna sahip olmaktan hoşlanmazlar. Bu bağlamda bilişsel açıklık (cognitive clarity), bir olayın veya bir yerin benimsenmesi, kabul edilmesi hatta beğenilmesi bakımından önemlidir [79].

Algılanabilirlik değişkeni olarak açıklanan “görünmeyeni görebilmek bağlamında bir mekanda kendini daha güvenli hissetmek” Appleton (1975) tarafından “sığınak” (refuge) olarak tanımlanırken, Kaplan’lar bunu üç boyutlu mekan ortamında “anlamlandırma” (making sense) olasılığını gerçekleştirmek biçiminde adlandırmaktadır [78].

Lynch, iyi bir çevresel imajın sahibine önemli duygusal güvenlik hissi vereceğini ve bireyin kendisi ve dış dünya arasında uyumlu ilişkiler kurabileceğini savunmaktadır. Çünkü Lynch’e göre ayrı ve algılanabilir bir çevre sadece güvenlik sağlamakla kalmaz aynı zamanda potansiyel derinlik hissini ve kişinin deneyim yoğunluğunu da yükseltir. Bu bağlamda algılanabilir çevrelerin pozitif değerleri; duygusal memnuniyet, iletişim veya kavramsal organizasyon çatkısı, her günkü deneyimlere getirebileceği yeni derinlikler olarak belirlenir [80].

Çevre tercih ve değerlendirme literatüründe algılanabilirlik-okunabilirlik ile ilgili araştırmalardan bazıları aşağıda verilmektedir:

- S. Kaplan (1978, 1979), S. Kaplan ve R. Kaplan (1982), dış mekan peyzajlarıyla ilgili tercihin lokomasyonunun görünür kolaylığı, derinlik, güvenlik, yeni bilgiler elde etmeyi kontrol edebilme olasılığı gibi faktörlerden etkilendiği belirlenmiştir [81].

- J. F. Palmer ve J. Roos-K. Lankhorst (1998), çalışmalarının tanımlayıcı karakteristik özelliği genişlik ve peyzaj kapalılığıdır. Algılanan genişliğin, peyzajın ağaçlar, binalar gibi nesnelere dolu olup olmaması ile yakından ilişkili olduğu belirlenmiştir [82].

• Ertel (1973), S. Kaplan (1975), Lowenthal ve Riel (1972) ve Wohlwill (1979), düzen ve organizasyon, algılanabilirlik (legibility), tutarlılık (coherence) ve uygunluk (fittingness) gibi ilgili kavramları, çevresel tercihle ilişkili bulmuşlardır [83].

• R. Kaplan (1985), Tercih arttıran özellikler alanda elemanların bulunması, peyzajın bilgi veren özellikleri (çeşitlilik, eşsizlik, algılanabilirlik) ve halkın katılımı olarak belirlenmiştir [84].

• Flaschbart ve Peterson (1973), Gärling (1976), Hesselgren (1975), Horayangkura (1978) ve Wohlwill (1974), açıklık, derinlik ve genişlik, peyzaj değerlendirmede en çok tercih edilen özellikler olarak belirlemişlerdir [83].

4. YENİLİK -GİZEM

İnsan zihninde bir boşluk durumu değil, aksine daha sonra ne geleceğine dair bir dizi olasılıktan biri olan (üzerine yoğunlaşma olanağını sağlayan olgu olarak tanımlanan) gizem, kişinin bir peyzajın içine doğru gittiğinde, daha fazlasını görebileceği düşüncesini uyandırır. Bu bağlamda bireylerin peyzajlarda, en çarpıcı reaksiyonu gösterdikleri olgudur [78]. S. Kaplan gizemin bir sahnenin temsil ettiği bir fotoğrafın bir yüzey özelliği değil, bir dizi adımın gerçekleştirilmesi sonucu belirlenen bir olgu olduğunu savunur [50]:

1. Sahnenin üç boyutlu özelliklerinin temsilini gerektirir,
2. Sahneye girme ve zemin yüzeyinde belirli bir mesafeye ilerleme olanağı etkisi gerektirir,
3. Kişinin sahne içinde ilerleyerek daha fazla bilgi edinip edinemeyeceğine dair bir kritik nokta gerektirir.

Appleton'un belirttiği gibi (1975) bir peyzaj analizinde, peyzajın derinleşen üç boyutlu mekan etkisi, hem olanaklara hem de tehlikelere dair bilgiler verebilmesi bağlamında bireyin tercih ve değerlendirmesini etkilemektedir [78]. Tercih ve merakın, doğal ya da kent konumunda görüş çizgisinin, gözlemci pozisyonuyla tanımlanan görsel sınırların hemen ötesinde gözlemciye yeni bir peyzaj bilgisiyle karşılaşacağı sinyalini verecek biçimde saptırılması veya kıvrılmasıyla elde edilebileceği vurgulanır. Cullen (1961), kent peyzajları için buna "beklenti" [52]; Appleton, çevrenin sağladığı bilgisel olanaklar bağlamında "olasılık" olarak adlandırır [78]. Görüş noktasında planlanmış bir değişimle ilgili "bilgi sözü veren" bu olgu R. Kaplan (1973) ve S. Kaplan (1975) tarafından ise "gizem" olarak adlandırılmıştır [52].

Gizem, çevre tercih ve değerlendirme çalışmalarında ana belirleyici değişken [81] olmakla birlikte gizemin, tehlike ve bastırılmış tercihle [85]; algılanan eğrisellik, uzunluk

ve genişliğin bir fonksiyonu olarak algılanan tehlikenin tercihle [86] ilişkisini irdeleyen araştırmalar bulunmaktadır. Bütün bu çalışmaların vardığı ortak sonuç her ne kadar tehlike ve tercih negatif ilişkili değişkenler olsa bile, gizemin her ikisiyle de pozitif ilişkili olarak bulunduğu [87].

Çevre tercih ve değerlendirme literatüründe yenilik-gizemle ilgili yapılan araştırmalardan bazıları aşağıda verilmektedir:

- Berlyne (1972), çalışmasında iki tür yenilik tanımlar[83]:

1. Kesin yenilik (Absolute novelty): Uyarı gözlemcinin deneyimindeki farklı herhangi birşeydir.

2. Göreceli yenilik (Relative novelty): Uyarının elemanları gözlemciye bir biçimde tanındıktır, fakat tamamıyla tanındık olmayan bir biçimde organize edilmişlerdir. Beryne, ortalama düzeyde bir yeniliğin (göreceli yenilik gibi) zevk almayı sağlamaktadır.

- Nasar (1988), Beryne'in çalışmasını destekler nitelikte insanların bağlantılı yeniliği, benzerliğe tercih ettikleri bulunmuştur. Bu bağlamda Japonların Amerikan sokak peyzajlarını ve Amerikalıların da Japon sokak peyzajlarını tercih etmeleri en iyi biçimde aynı sahnelerdeki algılanan yeniliklerin değişimi olarak açıklanabilir. Ayrıca beklenildiği gibi düzenli peyzajlar, doğal peyzajlar, iyi-tutulmuş peyzajlar ve açık peyzajların tercihe etkisi de belirlenmiştir [83].

- Fisher, Heise, Bohrnstedt ve Lucke (1985), Fromme ve O'Brien (1982), Plutchik (1980), Russell (1980) ve Watson ve Tellegen (1985) psikolojik çalışmaları etkileyen değişkenlere dair yaptıkları bir dizi çalışmada, "canlandırıcı (arousing)/ uyku verici (sleepy)" ve "hoş (pleasant)/hoş olmayan (unpleasant)" ana boyutlarının yanı sıra "rahatlatıcı (relaxing)/stresli (disstressing)" ve "ilginç (interesting)/kasvetli (gloomy)" değişkenleriyle tanımlanabileceğini savunur [88].

- Oostendrop ve Berlyne (1978) ve Gärling (1976), insan yapısı peyzajlardaki yenilik oranlamasıyla (sıradan-sıradışı ve benzer-benzer olmayan) ilgili genel değerlendirme ile bakış süresi arasında beklenen pozitif ilişkiyi bulmuşlardır [83].

- Galindo ve Rodrigues, fiziksel çevrenin global bağlamda anlamlı en önemli iki bileşeni; hoşnutluk ve canlılık ile yakından ilişkili buldukları estetik yargılı karşılıkların bir çevrenin tercih ve değerlendirilmesinde son derece önemli rol oynadıklarını savunur [89].

- Hagerhall (2001) peyzaj tercih yargılarındaki uzlaşmayı araştıran çalışmasında, yüksek tercih edilen peyzajların ortak özelliğinin gizem olduğunu ve bu tip peyzajların

ortalama bir topoğrafya değişimine, derinlik duygusuna ve yeşil alanda bile görülebilir ağaç dokularına sahip olarak tanımlandığını belirlemiştir [40].

- Herzog ve Bosley (1992) ve Herzog ve Barnes (1999), sessizlik (huzur) ile tercih değişkenlerinin güçlü bir biçimde birbiriyle ilişkili olduğunu belirlemiştir. İlk çalışmada tarla-orman alanları, geniş su alanları ve sisli dağlar sessizlik (huzur) bakımından yüksek olarak tercih edilirken, kuvvetli odak içeren peyzajlar tercih bakımından yüksek değerlerde bulunmuştur [90]. Sonraki çalışmada ise, gizem ve odak elemanları tercih için pozitif, fakat sakinlik (huzur) için negatif değerlendirilmiştir [91].

5. KARMAŞIKLIK-ÇEŞİTLİLİK

Pek çok peyzaj kalitesi modeli, görsel karmaşıklık ve artan estetik kalite arasında varsayılan bağlantı üzerine kurulmuştur (Daniel ve Vinning, 1983; Zube, Sell ve Taylor, 1982). Bu modellerin gelişimi, ekolojideki çeşitlilik=kalıcılık ilişkisine benzer [92].

Çevre tercih ve değerlendirme literatüründe üzerinde en fazla araştırma yapılan kavramlardan biri “karmaşıklık” olarak belirlenmektedir:

- Daniel ve Vinning (1983) ve Zube, Sell ve Taylor (1982), pek çok peyzaj kalitesi modeli, görsel karmaşıklık ve artan estetik kalite arasında varsayılan bağlantı üzerine kurulmuştur [92].

- S. Kaplan, R. Kaplan ve Wendt (1972), tercihle karmaşıklık arasında bir korelasyon bulmuşlardır [26]. Böylece kent ve doğal çevrelerde karmaşıklık düzeylerinin değiştiğini; düşük karmaşıklık düzeyinin doğal çevreleri, yüksek karmaşıklık düzeyinin ise insan yapısı çevreleri ifade ettiğini göstermişlerdir [60].

- Ulrich (1977), tercihin karmaşıklık, odaklılık, homojen zemin dokusu, derinlik ve gizem ile pozitif ilişkili olduğunu belirlemiştir [26]. Ayrıca kırsal yol kenarı peyzajlarında odaklılıkla tercih arasında bir bağlantı olduğunu desteklemiştir [34].

- Berylne (1963) ve Day (1967), çevre değerlendirmede bir düzenin karmaşıklığı ve yargılanan ilginçliğin, dikkat (izleme zamanı) ile keşfedici aktivite arasında doğrusal pozitif bir ilişki olduğunu saptamışlardır [34].

- Mehrabian ve Russell (1974), fiziksel çevrenin bir dizi davranış üzerindeki etkisini incelediler ve [93];

1. Kalma ve keşfetme isteği yakınlaşma- uzaklaşma faktörüyle; katılımcılık isteği, keşif ve kalmayla orta derecede pozitif ilişkili olduğunu,

2. Memnuniyetin en kuvvetli faktör; fazla baskınlık hissi kalma ve keşfetme isteğini azalttığı için memnuniyetle negatif ilişkili olduğunu ve orta dereceli baskınlık = maksimum memnuniyet,

3. Yüksek derecede memnuniyet belirleyen konumlarda, keşif ve kalma isteğinin canlılığın doğrudan güçlü bir fonksiyonu olduğunu,

4. Hem memnuniyetin tek başına, hem de memnuniyet x canlılık etkileşiminin ortalama baskınlıkta en etkin olduğunu, belirlemişlerdir.

- Venturi (1966) ve Venturi, Brown ve Izenour (1972), karmaşıklık, uyumsuzluk ve çelişkinin keşfi üzerine bir çevresel estetik geliştirdiler. Rapoport ve Kantor (1967) ve Rapoport ve Hawkes (1970) ise, çevrenin karmaşıklık ve belirsizliğinin değerlendirmeyi pozitif olarak etkilediğini belirlemişlerdir [60].

- Munsinger ve Kessen (1964), yüksek düzeyde karmaşıklığın büyük sayıda ilişkiler barındırdığını bulmuştur [49].

- Orland ve arkadaşları (2000), görsel alanın karmaşıklığının doğrudan değil, bir insanın algı “filtresi” doğrultusunda ölçüldüğünü kabul edip görsel karmaşıklık ile algılanan güzellik arasındaki ilişkiyi araştırdıkları çalışmalarında önce Acking ve Kuller (1973) ve daha sonra S. Kaplan, R. Kaplan ve Brown (1989) çalışmalarından kaynaklanan bir karmaşıklık tanımı kullanmışlardır. Bu tanıma göre karmaşıklık, bir peyzajdaki yoğunluk (şiddet), kontrast ve çokluğun görsel kalitesinden kaynaklanan bir varyasyon derecesidir [92].

Karmaşıklıkla tercih arasındaki ters U biçimli ilişkinin bazı çalışmalarda doğrusal çıkmasını Wohlwill (1976) doğal sahnelerin karmaşıklığının çok geniş bir düzeyde bulunmasına, Ulrich (1983) ise araştırma için seçilen peyzajların sadece orta düzeyde karmaşıklığı temsil etmeleri bakımından ters U'nun doğrusal görünen sol kısmını ifade edebileceği duruma bağlamaktadır [34].

6. TUTARLILIK

Kavramayı sağlayan yapısal faktörler, dokular ve elemanların tekrarı doğrultusunda bir sahnenin “bir arada tuttıkları”nın sınırları olarak tanımlanan “tutarlılık” ve bir çevrenin kişinin kaybolmadan yolunu keşfedebileceği derecede hatırlanabilmesi, tanınabilmesi olan “algılanabilirlik” birer anlamlandırma bileşeni; ilgiyi ve keşfetme ihtiyacını canlı tutabilmeye yeterli bilgiyi sağlayan, bir sahnedeki çeşitlilik ve değişkenliklerin miktarı olan “karmaşıklık” ve sahnenin içerisinde ilerlenince daha fazla bilgi edinilebileceği

ihtimalinin derecesi olan gizem ise birer bağlantılandırma bileşeni olarak değerlendirilmektedir [194].

Çevre tercih ve değerlendirme literatüründe karmaşıklık, gizem ve algılanabilirlikle birlikte tutarlılık üzerine en önemli araştırmaları gerçekleştiren Kaplan'lar, insanların etkileyici bulma sürecinin belirsizlikle başa çıkmalarıyla başladığını vurgulamakta ve "tutarlılık" kavramını anlamlandırma ve bağlantılandırma kavramlarıyla açıklamaktadırlar:

1. Anlamlandırma (Making Sense): Anlamlandırma kavramak, algılanan kişinin algı düzeyleri seviyesinde tutmak, şu anda ya da geniş bir dünya bağlamında algılamakla alakalıdır. Çevrenin basitçe haritalanması, kolayca karakterize edilmesi ve birine özetlenmesini sağlayan her şeyi kapsar ve kişinin algılama duygusunu yükseltecek bütün olanakları içerir [78].

2. Bağlantılandırma (Involvement): Biçimlendirmek, öğrenmek ve simüle etmekle alakalıdır. Anlamlandırmanın tersi olarak bağlantılandırmada olanaklar bakımından zengin olan bir destekleyici çevre söz konusudur. Bir bağlamda olanaklılıklar, bağlantılandırmanın için üzerinde düşünülmesi ve anlaşılma noktasına gelinmesi gereken ham malzemelerdir [78]. Anlamlandırma ve bağlantılandırma bileşenlerini ve birbirleriyle ilişkilerini bir tercih matrisi (Tablo 10) üzerinde açıklayan R. Kaplan ve S. Kaplan (1973), bu iki bileşenin kişinin çevreyle olan deneyimindeki birbirini tamamlayan iki ara yüz olduklarını ve bağlantılandırmanın olmadığı bir durumun benzerliğin verdiği sıkıcılığa; anlamlandırmanın olmadığı bir durumun ise kaybolma duygusuna sebep olacağını savunmaktadırlar [79].

Tablo 10. Tercih matrisi [79].

Yorum Düzeyi	Anlamlandırma	Bağlantılandırma
Görsel Düzen	Tutarlılık (Coherence)	Karmaşıklık (Complexity)
Üç Boyutlu Mekan	Algılanabilirlik/ Okunabilirlik (Legibility)	Gizem (Mystery)

Çevre tercih ve değerlendirme literatüründe "tutarlılık" ile ilgili yapılan araştırmalardan bazıları aşağıda verilmektedir:

- R. Kaplan (1979), tercihle ilgili yapılan çalışmalarda sürekli tekrarlanan iki kavramı (anlamlandırma ve bağlantılandırma) belirlemiş ve tercih ile biliş arasındaki yakın ilişkiyi [81] açığa çıkarmışlardır.

- Fenton (1984), ön plan vejetasyonunun çevresi ile karmaşıklığın normatif yargıları arasında ortalama düzeyde bir ilişkinin olası görüldüğünü, “çevresel” karmaşıklığın normatif yargıları, konum tarafından “olanaklı” (Gibson, 1982) algısal bilgi miktarı anlamına gelen anlamlılığın normatif yargılarıyla daha fazla ilgili olma eğilimi gösterdiğini bulmuştur. Bağlantılandırma “olanağı sunan” konumların (gizem, karmaşıklık ve anlamlılık bağlamında yüksek olarak yargılanan mekanlar) fenomenolojik olarak daha dinamik, aktif ve hem flora, hem de fauna bağlamında daha canlı kurgulandığını bulmuştur [49].

7. ANLAMLILIK

Wohlwill ve Kohn (1976), çevresel araştırmaların değerlendirilmesi sonucunda çevre değerlendirme olgusunun boyutlandırılmasına ilişkin, “bireyin bir çevreyi, önceki çevresel deneyimleri doğrultusunda geliştirdiği bir tercih çerçevesi bağlamında değerlendirdiğini ve bu tercih çerçevesinin de, bu tarz boyutların yansıttığı yoğunlukta bir adaptasyon düzeyi belirlediğini” öne sürmektedirler [60].

Geçmiş deneyimler, verilen bir peyzajın değerlendirilmesi için tercihin çerçevesinin belirlenmesini sağlar. Böylece, belirli bir boyut doğrultusundaki tercih, geçmiş deneyimden gelen uyum düzeylerini yansıtır [50].

James algının fonksiyonel ve uyum sağlayan istekleri ve özellikleri bağlamında bir çevredeki bulunması olası nesnelerin algısının, o çevreyle ilgili bu fonksiyonellik ve uyum sağlama isteklerinin karşılanması en etkin yolu olduğunu belirtir. Çünkü insan o anda orada neler olduğu algısında, böyle bir çevrede zaten neler olabileceğine dair bilgiyle etkilenmektedir. Bir insanın verilen çevresel bileşenlerle karşı karşıya geldiğinde kafasında yerleşmiş olan pek çok potansiyel algısı ve pek çok olası tahmini zaten vardır ve eğer bu tahminler, olası (geçmiş deneyimlere dayanan) ve belirli (belirli bir nesne ve olay etrafında gelişen) ise küçük bir çevresel bilgi girdisiyle o çevrenin tanınması, bilinmesi ve kabul edilmesine dair olan en uygun seçenek belirlenir. Bu durumda insanın çevresel uyarılara verdiği karşılık, klasik fonksiyonculuk bağlamında bilmeye dair “en iyi tahmini” yapmaktır [35]. Yapılan çalışmalar, tercihin evrimsel perspektifindeki varsayımın “tercihin uyum sağlayan bir rol oynadığı” ve durumun çevresel adaptasyon sürecinde kişinin hayatta kalmasına yardımcı olduğu yönündedir [81]. Ayrıca Stea'nın, insanların önceki

deneyimlerinin sonuçlarını anlamlı bir düzende ve kullanışlı bir bağlamda depo etmiş gibi davrandıkları konusundaki saptaması [95], önceki deneyimlerin çevresel değerlendirmede arka plan etkisini desteklemektedir.

Purcell, bir peyzajın deneyimlenmesi sürecinin, belirli bir durumla ilgili temsil özelliklerin belirli deneyim sınıf ve kategorilerinin hafızada depolanan temsilleriyle çakışması ile gerçekleştiğini belirtir. Bu bağlamda zihinsel şemanın, aynı zamanda belirli şartlar altında ne tür aktivitelerin gerçekleşeceği bilgisini de içermesi beklenmektedir. Purcell araştırmasının sonucu olarak, algılanan ve değerlendirilen peyzaj bütünüünün sadece fiziksel özelliklerin değil, kompleks bir biçimde ve cevabın bütün psikolojik boyutlarını da kapsayan bir bağlamda yorumlanması gerektiğini önerir. İkinci olarak da, peyzaj deneyiminin kompleksliğini vurgularken; çok iyi “etkileyici” ve “tercih edilen” peyzaj örneklerinin bulunmadığını, aksine peyzajların “etkileyici” veya “tercih edilen” biçiminde algılandığı sonucunu belirtir [96].

Çevre tercih ve değerlendirme literatüründe “anamlılık” üzerine yapılan araştırmalar, daha çok geçmiş deneyimlerin bir çevrenin benimsenmesini ve o çevreye dair anlamlar geliştirilmesini destekleyen çalışmalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmalardan bazıları aşağıda verilmektedir:

- Sonnenfeld (1967), üç farklı toplum düzeyinden New York kentine göç eden insanların adaptasyon düzeyleriyle ilgili. Çalışmasındaki bulgular [60]:

1. Yeni gelenler eski toplumlarını boyut olarak eşit büyüklükte, fakat gürültü düzeyi, hava kirliliği, yaşam hızı, genel kalabalık, iyi şeylerin seçimi boyutlarında daha düşük ve yeşilin miktarı, kişisel güven duygusu ve geceleyin yalnız kadınların güvenliği boyutlarında daha yüksek olarak nitelendirmiştir.

2. Küçük kent toplumundan gelenler kenti gürültü, kalabalık, suç ve yaşam hızına yüksek, güvene düşük değerler vermiştir.

3. Toplumun büyüklüğü diğer değişkenlerle pozitif bir ilişki belirlerken, “arkadaşça” kavramıyla çok düşük bir ilişki göstermiştir.

4. Daha önceden deneyimlenmiş çevrenin algıları, adaptasyon düzeyi teorisine bağlı olarak sonradan gelen deneyimlenenler tarafından etkilenmekte.

5. Adaptasyon düzeyi, yeni uyaran düzeyleriyle uyduğu ve böylece daha önce deneyimlenen düzeylerin nötr deneyim düzeyine dönüştüğü olgusunu desteklemektedir.

- Appleyard ve Lintell (1972), trafik koşullarının cadde ortamının canlılığı ve kalitesi üzerindeki etkilerini araştırdılar. Bulgular [97]:

1. Sosyal etkileşim: Hafif caddeler kapı önleri oturma ve sohbet, kaldırımlar geçiş ve toplanma, yollar oyun bağlamında kullanılıyor.

Orta caddelerin caddeleri yetişkinlerce toplanma ve sohbet, çocuklarca oyun için kullanılıyor.

Yoğun caddelerde kaldırım aktivitesi yok. Sadece geçiş için kullanılıyor. Toplum kavramı yok bireysellik var ve fiziksel çevrenin detaylarına dikkat edilmediği için hatırlanmakta güçlük çekiliyor.

2. Gizlilik ve ev kişisel mekanı: Hafif caddelerde gizlilik ve dış dünyayla ilişki kurma arasında memnun edici bir denge var oysa yoğun caddelerde huzursuzluk ve köşeye çekilme var. Hafif ve orta caddelerde tüm caddeyi kaplayan oysa yoğun caddelerde apartman önünde sınırlı kalıp caddeye sarkmayan kişisel mekanlar bulunmakta.

3.Çevresel farkındalık: Hafif mekanlarda detaylar çok iyi hatırlanıyor yoğun mekanlarda ise çok az.

- Seamon (1979), çevresel ilgi grupları”yla günlük çevresel deneyimler üzerine çalışmıştır. Grup üyeleri haftada iki kere kişisel deneyimlerini “içindelik” ve “dışındalık” bağlamında tartışmıştır. “İçindelik” modu aitlik ve kişisel kimlik kavramlarıyla karakterize edilirken; “Dışındalık”, anlamsız tanımlama ve çevreden yabancılaşma ile tanımlanmıştır [26].

Çevre tercih ve değerlendirme literatürünün incelenmesi sonucu elde edilen başlıklar, bir çevrenin değerlendirilmesi sürecinde en fazla aranan başlıklar olarak karşımıza çıkmaktadır. Ve bu başlıklarla ilgili tercih ve değerlendirmelerde görülmektedir ki bu kalite öğelerinin olduğu çevreler “tercih edilirligi yüksek” çevreler olarak belirlenmektedir. Tez kapsamındaki geliştirilen görsel kalite belirleme araştırmasının en zor adımlarından biri, hangi kalite öğelerinin kullanılacağını belirlemektir. Bu bağlamda literatür araştırmasının sonucu olarak 7 başlıkta belirlenen görsel kalite öğeleri araştırmada değerlendirmede kullanılmak üzere önerilmektedir.

Araştırma çalışması için seçilen uygulama alanının bir sahil yerleşmesi olması, çevre tercih ve değerlendirme literatüründen belirlenen 7 görsel kalite öğesinin mevcut sahil kenti planlamalarında da kullanılan öğeler olup olmadığının sınanmasını gerektirmiştir. Bu nedenle bir sonraki başlıkta Türkiye’de belli başlı sahil kentlerinin planlama kriterleri ve son dönem sahil düzenleme kentsel tasarım yarışmalarının değerlendirme kriterleri irdelenerek belirlenen 7 adet görsel kalite unsurunun varlıkları araştırılmıştır.

2.3.3. Kıyı Kentinde Görsel Kalite: Ülkemizdeki Kıyı Kentleri ve Yarışmalardan Örnekler

Ulusal Çevre Eylem Planında (1997) belirtildiği gibi üç yanı denizlerle çevrili olan ülkemiz kentleşme, sanayileşme, turizm ve ikinci konut gelişmesinden kaynaklanan yerleşme ve çevre sorunları yaşamaktadır. Bu sorunların en önemlilerinden biri bölgelere göre farklılık göstermekle birlikte kıyılarda ve etkileşim alanlarında yaşanan çarpık gelişimdir. Bu gelişimin ortaya çıkardığı sorunlar aşağıdaki biçimde sıralanabilir [98]:

1. Arazi kullanma ve eylemlerin tür, yoğunluk ve kapasiteleriyle bunların, sosyal ve teknik altyapıdan yoksun, denetimsiz gelişmelerinden kaynaklanan yerleşme sorunları,
2. Kıyılarda su kirliliği, kıyı karakterinin bozulması, flora ve faunanın yok olması gibi ekolojik sorunlar,
3. Kıyı bölgelerinde yer alan arkeolojik, tarihi ve mimari mirasın nüfus baskısı, plansızlık ve denetimsizlik nedeniyle yok olması ya da bozulması gibi kültürel sorunlar,
4. Kıyı yerleşmelerinde sektörel değişimlerden (tarım ve balıkçılığın yerine turizm) kaynaklanan sosyal ve ekonomik sorunlar,
5. Kıyı bölgelerindeki nüfus artışı özellikle turizme bağlı olarak yükselen mevsimlik nüfus artışları karşısında, yerel kamu hizmetlerinin karşılanmasında karşılaşılan sorunlar,
6. Kıyı bölgelerine ilişkin yasal düzenlemeler ve kurumsal yapılanmadan kaynaklanan yetki ve görevlenmedeki eşgüdüm eksikliği,
7. Planlama yaklaşımı ve sürecindeki eksikliklerden kaynaklanan örgütlenme ve planlama sorunlarıdır.

Uygulama çalışmasında bir kıyı kentinin görsel kalitesinin araştırılması düşünüldüğünden, çevre tercih ve değerlendirme literatüründe araştırmanın ikinci aşaması için belirlenen kavramların (doğallık, süreklilik, algılanabilirlik, yenilik-gizem, karmaşıklık-çeşitlilik, tutarlılık, anlamlılık), günümüzdeki uygulamalar için geçerli olup olmadığının da belirlenmesi ihtiyacı doğmuştur. Bu nedenle bu bölümde “tercih edilirliliği belirleyen görsel kalite kavramlarının”, mevcut kıyı kenti yerleşimlerinde ve çağdaş kentsel çevre tasarımlarında varlığının araştırılması amacıyla iki başlık altında irdeleme yapılması amaçlanmıştır. Birinci başlıkta Türkiye'nin belli başlı kıyı kentlerinden örnekler verilmiş ve sahil kullanım yaklaşımlarının ana başlıkları saptanmaya çalışılmıştır. İkinci başlıkta ise çağdaş kentsel tasarımların onaylanmış örnekleriyle ilgili, ülkemizde gerçekleştirilen iki önemli sahil düzenleme kentsel tasarım yarışmasındaki tasarımcı ve jüri yaklaşımları irdelenmiştir.

A. Türkiye'deki Kıyı Kentlerinde Sahil Kullanımından Örnekler: Kıyı kentleri için deniz, kent kimliğinin en belirleyici ögesi olagelmıştır. Deniz kıyısında kurulan bir kent olmak, farklı imkanları da beraberinde getirmektedir. Günümüzde kimliğini, özgünlüğünü ve yaşantısını denizle iç içe sürdüren kentler ve sahil kullanımlarından bazı örnekler incelediğinde, bugünkü sahil kullanımının hangi yönde gelişmekte olduğuna dair bir bakış açısı elde edilebilir. Uygulama çalışmasında görsel kaliteleri belirlemede mevcut kıyı kentlerinin sahil kullanımları, önemli bir veri kaynağını oluşturmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'deki bazı sahil kentlerinde kıyının, mevcut düzenlemelerle nasıl kullanıldığına dair bir perspektif edinebilmek ve çevre tercih ve değerlendirme literatüründe belirlenen “tercih edilirliliği belirleyen görsel kalite kavramlarının” güncel tasarımlardaki kullanımı birkaç örnek kıyı kenti üzerinde incelenmiş ve bu kavramların varlığı araştırılmıştır. Bu konu ile ilgili ayrıntılı rapor Ek 1’de verilmektedir.

B. Yarışmalardan Örnekler: Günümüzde hızlı teknolojiyle bozulan kentsel çevrelerin yaşanabilir çevrelere dönüştürülmesi bakımından kentsel dönüşüm projelerine ayrı bir önem verilmektedir. Uygulama çalışmasının ikinci aşamasında, çevre tercih ve değerlendirme literatüründen belirlenen “tercih edilirliliği belirleyen görsel kalite kavramları”nın varlığının araştırıldığı bir diğer başlık da yakın dönem sahil düzenleme ile ilgili kentsel tasarım yarışmalarıdır. Bu başlık altında Türkiye’de deniz kenarı kentleri için düzenlenen iki önemli kentsel tasarım yarışması değerlendirilmiştir.

1. Kadıköy Meydanı-Haydarpaşa-Harem Yakın Çevresi Kentsel Tasarım Proje Yarışması: İstanbul Belediyesi tarafından 2001 yılında düzenlenen kentsel tasarım yarışması kapsamında İstanbul’un doğu yakasındaki kamusal mekanlarda fonksiyonel ve estetik bozulmanın en belirgin örneklerinden biri haline gelen bölge için çağdaş çözüm önerileri üretmek amaçlanmıştır [52].

2. İzmir Liman Bölgesi İçin Kentsel Tasarım Uluslar Arası Fikir Yarışması: İzmir Belediyesi tarafından düzenlenen yarışmanın amacı, alanın gelişimine, kentsel mekanın kalitesine ve mimarisine ilişkin başlangıç fikirlerinin oluşturularak kentin çağdaş görüntüsünü arttırmak [99] ve İzmir’in gelişen uluslararası konumunda hem tarihi kentin mevcut değerlerini koruyacak hem de modern planlamanın çevreci vurgusunu ifade eden yeni bir İzmir imajını yaratmak olarak tanımlanmıştır [100].

Türkiye’deki kıyı kentlerinden bazılarının sahil kullanımı ve “Kadıköy Meydanı-Haydarpaşa-Harem Yakın Çevresi Kentsel Tasarım Proje Yarışması” ve “İzmir Liman Bölgesi İçin Kentsel Tasarım Uluslar Arası Fikir Yarışması”nda ödül alan projeler ile ilgili

ayrıntılı bilgi Ek 1’de verilmektedir. Bu başlık ile ilgili değerlendirmeler “2.4. Görsel tercih ve Değerlendirmede Etkili Kaliteler” başlığı altında (Tablo 12, 13) belirlenmiştir.

2.4. Görsel Tercih ve Değerlendirmede Etkili Kaliteler: İlgili Kuramlar ve Görsel Kalite Kapsamında İrdeleme ve Değerlendirme

Bu bölümde araştırmanın uygulama çalışmasında kullanılacak kalitelerin belirlenmesi amacıyla, buraya kadar verilen bilgilerin bir irdeleme ve değerlendirmesi yapılmaktadır. Yapılan değerlendirmeler ışığında görülmüştür ki bir çevreyi tanımlayan bileşenlerinin sayısı ve bu bileşenlerin yan yana geliş biçimlerinin çeşitliliği kadar çok sayıda “görsel kalite” bulunmaktadır. Bu nedenle bir çevrenin “görsel kalite bütünü” tek bir kavramla tanımlanması sağlıklı bir değerlendirme biçimi olarak görünmemektedir. Aksine bir çevrenin bileşenlerinin tanımladığı bütün farklı kalitelerin belirlenmesi, o çevre için görsel kalite bütünü çerçevesini çizecektir. Fakat çevre tercih ve değerlendirme çalışmaları incelendiğinde, araştırmaların hemen hemen hepsinin belirli kalite kavramları (sayfa 41-54 arasında çevre tercih ve değerlendirme araştırmaları literatüründen tanımlanan doğallık, süreklilik, algılanabilirlik, yenilik-gizem, karmaşıklık-çeşitlilik, tutarlılık, anlamlılık) üzerinde yoğunlaştığı görülmüştür. Bu noktada dikkate alınması gereken husus, bu çalışmaların bir çevrenin görsel kalite bütünü tanımlayan tüm kaliteleri belirlemeyi değil, en fazla beğenilen bir çevrede bu kalitelerden hangilerinin özellikle tanımlandığının belirlenmesidir. Bütün bu değerlendirmeler ışığında araştırmanın birbirini bütünleyen iki aşamada gerçekleştirilmesine karar verilmiştir: her bir aşaması için ayrı kuramsal çerçevelerin oluşturulabilmesi için bu bölüm iki aşamada ele alınmıştır:

BİRİNCİ AŞAMA; araştırma alanının görsel kalite bütünü tanımlayan tüm olası görsel kalitelerin ve alandaki bulunma derecelerinin belirlenmesini (yok-az var-var-çok var bağlamında derecelendirme yapılarak) amaçlamaktadır. Bu adımda kullanılacak “görsel kaliteler” , “İlgili kuramlar” başlığı altında verilen bilgilerin değerlendirilmesi sonucu elde edilmiş ve aşağıda verilmiştir.

Hareket halindeki algılamadaki Görsel Kaliteler: İlgili kuramlar bölümünde pek çok araştırmacının, kentin seri görünüm bağlamında görsel değerlendirmesine ilişkin farklı farklı yaklaşımlar izlediği ele alınmıştır (Seri görünümle ilgili görsel kaliteler I-II). Bu tez çalışmasının ana amacı, görsel kalitenin olumsuz yönde değişime uğradığı noktalarda, bu durumu pozitif yöne doğru geliştirmek olmasına rağmen, tüm alanın görsel

kalite bütününü tanımlayabilmek için öncelikle uygulama alanının başlangıç ve bitiş noktaları arasındaki gezinti sırasında kullanıcının ne tür görsel verilerle karşılaştığının ve bu görsel verileri kuramsal araştırmalar çerçevesinde belirlenen hangi algılama kaliteleri olarak tanımladıklarının belirlenmesi gerekmektedir.

Cullen'ın kentin görsel analiziyle ilgili çalışması ve Özerdim'in İzmir kenti için belirlediği tipolojik görsel kaliteleri, bir kentin seri görünüm bağlamında algılanması sırasında görsel kalitelerin nasıl belirli başlıklar altında toplanıp gruplandırılacağına dair açıklayıcı çalışmalardandır. Bu bağlamda uygulama alanının devinimsel algılanması analizi ile görsel kalitesinin tanımlanmasında, Cullen ve Özerdim'in seri görünümlere dair belirledikleri görsel kaliteler ile Lynch'in çalışmalarında belirlenen görsel kaliteler ve Gestalt ilkeleri ve temel tasarım prensipleri, Tablo 11'de verilmektedir.

Tablo 11. Hareket halindeki algılamadaki görsel kaliteler

Hareket halindeki algılama Kaliteleri	Gestalt İlkeleri Kaynaklı Tasarım Kaliteleri	Tasarımı Yönlendiren Kaliteler (Lynch)
<ul style="list-style-type: none"> • Kapanmışlık • Vista • Odak noktası • Dalgalanmalar • Sapma • İçbükey mekanlar • Dışbükey mekanlar • Uyma • Davet • Çıkamaz • Y Tuzağı • Kilit geçiş • Çerçeve • Heykel-Yontu olarak yapı • Dışa açık iç mekan • Uzamı tanımlamak • Çoklu kapanmışlık • Kapanmışlığın ötesine bakmak • Kapanmışlığın içine bakmak • Ön planın arka planı kesmesi • Düzlem (kot) değişimi • Daralma • Farklılaşan nokta • Odak noktası • Düzsesiz değişim • Hareketlilik • Gizlilik • Bitişiklik • Ölçekte bozulma-çarpıklık • Çizgisellik 	<ul style="list-style-type: none"> • Biçim-zemin bağıntısı • Birlik • Benzerlik • Yakınlık • Tekrar • Süreklilik • Kapanma özelliği • Ortak yön • Açık bağlantı-Uyum • Basitlik ve geometrisellik • Bütünleme • Sınırların keskinliği • Fon-biçim karşıtlığı (Kontrast) • Çevreden farklılaşma • Derecelenme • Egemenlik • Örtme-araya girme • Özgünlük • Denge 	<ul style="list-style-type: none"> • Tekillik • Biçim basitliği • Süreklilik • Egemenlik • Birleşmede açıklık • Değişen yönelmeler • Görsel içerik-açıklama • Hareketin farkındalık • Zaman serileri • Adlar ve anlamlar

Araştırmanın birinci aşamasında alanın görsel kalite bütünüünün tanımlanması hedeflenmektedir. Bu nedenle herhangi bir çevre için tanımlanabilecek ne kadar olası kalite varsa tabloda bunların hepsinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Belirlenen bu kalitelerin araştırmanın birinci aşamasında nasıl kullanıldığı, uygulamanın anlatıldığı “Yapılan Çalışmalar II” başlığının altında, “Araştırmada kullanılan yöntem ve teknikler” bölümünde verilmiştir.

İKİNCİ AŞAMA; uygulama alanında kullanıcı için önemli olan alanların belirlenmesini ve bu alanlardaki görsel kalite bütünüünün çevre tercih ve değerlendirme literatüründe açığa elde edilen “tercih edilen bir çevrede en fazla aranan kalite kavramları” bağlamında tanımlanmasıdır. Bu tanımlama kapsamında;

1. önce “tercih edilen bir çevrede en fazla aranan kalite kavramları”nın belirlenmesi,
2. kalite kavramlarının geçmişten günümüze nasıl bir değişim izlediği saptanması,
3. bu saptamalar doğrultusunda görsel kalite bütünüünün azaldığı alanların belirlenmesi,
4. görsel kalite bütünü azalan alanlar için, bu kalite kavramlarının farklı oranlarda kombinasyonlarını içeren alternatif görsel kalite artırıcı senaryolar önerilmesi, adımlarından oluşmaktadır.

Bu aşamada kullanılacak kalite kavramları, “Çevre tercih ve değerlendirme araştırmalarında görsel kalite” ve “Kıyı kentlerinde görsel kalite” başlıkları irdelenerek aşağıda verilmiştir.

Çevre Tercih ve Değerlendirme Araştırmaları ve Kentsel Tasarım Yarışmaları Kaynaklı Görsel Kaliteler: Yapılan araştırmalar, en fazla tercih edilen çevrelerin belirli kalitelerle tanımlandığını göstermiştir. Bunun anlamı, her ne kadar görsel kalite bütünüünü tanımlayan pek çok farklı kalite mevcut olsa bile, bunlardan bazılarının “tercih edilen” çevreler için belirleyici olduğudur. Çevre tercih ve değerlendirme çalışmalarının desteklediği gibi, bir çevrenin değerlendirilmesinde bu kalitelerin mevcudiyeti ve değerlerinin yüksekliği, bu bağlamda o çevrenin görsel kalite bütünüünü artırıcı bir yönde etki sağlayacaktır. O nedenle birinci aşamada “**bütün olası kalitelerle**” tanımlanan alanın tercih edilen bölgeleri için, bu “**tercih edilirliliği**” belirleyen “**bir dizi kalitenin**” yeniden tanımlanması gerekmektedir. Araştırmada amaç görsel kalitenin belirlenmesi ve artırılması olduğu için, bir çevrenin “tercih edilirliliğini” dolayısıyla “görsel kalitesini” belirleyen (arttıran ve azaltan) bu kalitelerin belirlenmesi ve uygulama alanının kullanıcı

tarafından en fazla benimsenen bölgelerinde araştırılması, çalışmanın ikinci aşamasını oluşturmaktadır.

Araştırmanın ikinci aşaması, “tercih edilirligi belirleyen kalitelerin” uygulama alanında geçmişten günümüze araştırılması, böylece değişimlerinin belirlenmesi; bu değişimlerin günümüzde geldiği noktada belirlenen olumsuzlukların saptanması; bu olumsuzlukların söz konusu kaliteler geliştirilerek giderilmesi ve görsel kalite bütünü artırılması, adımlarından oluşmaktadır.

Bir çevre değerlendirmede, o çevrenin tercih edilirligini belirleyen bu kaliteler, iki ana başlık altında değerlendirilerek belirlenmiştir:

A. Çevre Tercih ve Değerlendirme Araştırmaları Kaynaklı Kaliteler: Kapsamlı bir literatür araştırması sonucunda “Yapılan Çalışmalar I” bölümünde “Çevre Tercih ve Değerlendirme- İlgili Araştırmalar, Kuramlar ve Örnekler” başlığı altında, “tercih edilen” çevre için en belirgin olarak tanımlanan kaliteler zaten gruplandırılmıştı. Burada çevre tercih ve değerlendirme literatüründe verilen başlıklar yeniden irdelenmiş ve birbirleriyle ilişkileri yorumlanmıştır. “Yapılan Çalışmalar I” bölümünde ayrıntılı tanımlamaları ve örnek çalışmalarıyla verilen bu kaliteler burada ana başlıklar ve bu alt başlıklarda tanımlanan diğer önemli kaliteler olarak yorumlanmış ve gruplandırılmıştır:

- Doğallık
- Tutarlılık
 - Düzen
 - Organizasyon
 - Uygunluk
- Algılanabilirlik/Okunabilirlik
 - Açıklık
 - Derinlik
 - Genişlik
- Yenilik/Gizem
 - Derinlik
 - Genişlik
 - Bağlantılandırma (involvement)
- Karmaşıklık
 - Çeşitlilik

- Yenilik/Gizem
- Bağlantılandırma
- Anlamlılık
 - Olanaklılık
 - Aşına olmak
 - Geçmiş deneyimler
 - Benimsemek
 - Adaptasyon
 - Anlamlandırma (making sense)

Bu gruplandırma aşamasında bazı kalitelerin birkaç ana grup başlığı altında yer alması (bağlantılandırmanın hem yenilik hem de karmaşıklık altında bulunması gibi) karmaşık etkileşimlerin bir ürünü olarak ele alınmıştır. Bu bağlamda net bir gruplandırma iddiasının yerine birbirini etkileyebilen değişkenlerin etki ağırlıkları dikkate alınarak esneklikler göz önünde bulundurulmuştur. Ayrıca, belirlenen ana kalitelerin, bir adım sonraki başlık olan kentsel tasarım yarışmaları kaynaklı kalitelerle de uygunluk göstermesi amaçlandığından, grupları belirlemede bu durum önemli bir etken olmuştur:

1. Ana grup kalitelerinden “**Tutarlılık**” ve “**Algılanabilirlik/Okunabilirlik**” fiziksel özellikler olarak birlikte ele alındıklarında, anlamsal bileşenleri ifade eden “**Anlamlılık**” grubuyla bir bütün olarak algılanmaktadır. Bu üç değişken grubu birlikte ele alındıklarında (hem fiziksel hem de anlamsal bağlamda) “bütün”, “tutarlı”, “anlaşılabilen”, “benimsenebilen” ve dolayısıyla “duygusal bağlamda tatmin edici” ve “beğenilen” çevrelerin ana kalitelerini belirlemektedirler. Bu değişkenlerin çizdiği profil daha önceden deneyimlenen, tanıdık ve bilinen çevrelerin insanda oluşturduğu makul görünmek (anlamlandırma) kavramı bağlamında algılanmasını ve tercih edilmesini açıklamaktadır.

2. Çevre tercih ve değerlendirmelerinin belirlediği ikinci önemli başlık ise “**Yenilik/Gizem**” ve “**Karmaşıklık**” gruplarıyla ifade edilen, kullanıcıda keşfetme isteği, yenilik heyecanı ve belirli düzeyde bir gerilim yaratarak monotonluğu gideren diğer önemli anlamsal değişkenler bütünü temsil etmektedir. Özetlemek gerekirse önceki deneyimlerle bilinen çevrelerin huzuru ile yeni, karmaşık ve gizemli çevrelerin heyecanının dengeli bir noktası “tercih” belirlemedeki en etken konum olarak çevre tercih ve değerlendirme çalışmalarının uzlaşma noktasıdır.

3. Bu iki önemli kalite grubunun yanında kentsel ve kırsal çevreleri değerlendiren çalışmalarda ortak uzlaşmaya varılan en önemli noktalardan üçüncüsü ise “**Doğallık**” olarak

adlandırılmaktadır. Doğallık daha çok çevrede algılanan doğal elemanların fazlalığıyla doğru orantılı bir biçimde değerlendirilmekte ve bir çevrede insan yapısı elemanlar arttıkça doğallıktan yapaylığa doğru bir algılanma biçimi söz konusu olmaktadır. Yapay bir çevreye getirilen doğal elemanlar o çevrenin önceki durumuyla kıyaslandığında daha doğal olarak algılanmasına ve diğerlerine göre daha fazla tercih edilmesine neden olmaktadır

B. Kentsel Tasarım Yarışmaları Kaynaklı Kaliteler: “Tercih edilen” çevreye dair kaliteleri belirlemenin ikinci adımında “Yapılan Çalışmalar I” bölümünde verilen ülkemizdeki kıyı kentleri ve son dönemlerde düzenlenen iki önemli kentsel tasarım yarışmasının ödüllü projeleri incelenerek belirlenmiştir.

Çevre tercih ve değerlendirme çalışmalarının kalite belirlemede bir referans olması gibi, günümüzdeki kıyı kentleri tasarım yaklaşımları ve çağdaş kentsel tasarım yarışmaları de bir diğer referans kaynağını oluşturmaktadır. Bu kaynağın verilerini değerlendirebilmek amacıyla, Ek 1’de ayrıntılı olarak verilen inceleme raporunda, kıyı kentlerinde en fazla kullanılan tasarım kriterleri ve kentsel tasarım yarışmalarında yarışmacı ve jüri üyelerinin değerlendirme kriterleri belirlenerek Tablo 12 ve Tablo 13’de verilmiştir.

Tablo 12. Kadıköy meydanı Haydarpaşa-Harem yakın çevresi kentsel tasarım proje yarışması kriterleri [52, 101].

KADIKÖY MEYDANI HAYDARPAŞA-HAREM YAKIN ÇEVRESİ KENTSEL TASARIM PROJE YARIŞMASI				
1. Ödül	2. Ödül	3. Ödül	4. Ödül	5. Ödül
<p>Amaçlar Kentsel kimlik odakları Kentsel devamlılık Kentsel belirginlik Kopukluk (deniz bağlantısında) Ulaşım (deniz+taşıt+yaya) Tarihi doku (koruma+geliştirme) Mekansal çeşitlilik Jüri Kriterleri (+) Bütünlük Oran Kompozisyonda tutarlılık Yeşil alan kesintisizliği Ulaşım çözümleri Uygun yer seçimi Devamlılık Özgünlük Duyarlılık Esneklik (Çok işleve olanak sağlaması bakımından) Jüri Kriterleri (-) Geniş dolgu alanı Sorunlu yaya ilişkisi</p>	<p>Amaçlar Kimlik kazandırma Odak haline Dönüştürme Yoğun kullanımı dengeleme Kullanım çeşitliliği Yeşil alanların sürekliliği Silüetin anlamlandırılması Kent'in kıyıya buluşturulması Tarihi dokuyu koruma ve yeniden işlevlendirme Jüri Kriterleri (+) Entegrasyon/bütünlük Uygun yer seçimi Oran (alan tahsislerinde) Tarihi doku entegrasyonu Mekansal ölççek ve yorumlardaki karakteristikler Değişik yaklaşım Önerileri/özgünlük Yaya-taşıt dengesi Jüri Kriterleri (-) Maliyet ve teknik sorunları artıran ekstrem kot değişiklikleri Tamamlanmamışlık İşlevlendirilmemişlik</p>	<p>Amaçlar Organik bağlantı Bütünlük Süreklilik Kimliklendirme Mekansal çeşitlilik Kesintisiz yeşil kıyı promenade Yaya ve taşıt trafiğinin düzenlenmesi İşlev çeşitliliği Jüri Kriterleri (+) Bütünlük İsabetli yer seçimi Oran (alan tahsisinde) İşlevsel konumlandırma Mimari öneriler Kimlik önerileri Esneklik (geleceğe yönelik) Jüri Kriterleri (-) Sert zemin fazlalığı Trafik kotunun düşürülmesi Yanlış yer seçimi</p>	<p>Amaçlar Denizle bağ kurulması Bütünlük Anlam, kimlik Sosyalleşme (yeni fonksiyonlar) Dengeli mekansal dağılım (iki kıyı arasında dengeli yoğunlukta gelişim) Tarihi doku ve yeni kullanım alanı entegrasyonu Jüri Kriterleri (+) Bütünlük Yeni ve uygun fonksiyon önerileri (işlevsel çeşitlilik) Jüri Kriterleri (-) Ulaşım (bazı bölgelerde dengesiz yoğunluk) Ekonomik olmayan öneriler Büyük ölççek alan kullanım önerileri Yoğun yapılaşma Yeşil-yaya bütünlüğünün sağlanamaması İşlevsel uyumsuzluk (yana gelen işlevlerde)</p>	<p>Amaçlar Yoğun yeşil alan İşlevsel çeşitlilik Kültürel yerleşimi canlandırma Yayalaştırma Ticari ve kültürel alanlara ağırlık verilmesi Rekreatif fonksiyonlu kıyı bölgesi Alan fonksiyonlarıyla uygun gelişme sağlanması Yeşille desteklenen yoğun kullanım Jüri Kriterleri (+) Bütünlük Uygun ulaşım çözümleri İsabetli yer seçimi ve alan tahsisi Trafikten kıydan uzaklaştırılması Sit alanıyla yeni yapılaşmalar arasında bütünlük sağlanması Jüri Kriterleri (-) Yoğun otopark ve durak alanları Tarihi dokuda yoğun yapılaşma önerisi</p>

Tablo 12'nin devamı

KADIKÖY MEYDANI HAYDARPAŞA-HAREM YAKIN ÇEVRESİ KENTSEL TASARIM PROJESİ YARIŞMASI				
1. Mansiyon	2. Mansiyon	3. Mansiyon	4. Mansiyon	5. Mansiyon
<p>Amaçlar Özgül kimliği açığa çıkarmak Fiziksel, organizasyonel ve psikolojik karmaşayı temizleme Kimliği okunur hale getirmek Karmaşa ve mekansal kopukluğu gidermek Kimlikli, imaj kalitesi yüksek, kültürel sürekliliği ortaya çıkaran, oğal çevreyi koruyan ve semt imgesindeki önemi açığa çıkaran kentsel bellek oluşturmak Planlamada iki farklı mekansal ölçek yaratmak; 1. Büyük kamu yapıları ölçeği 2. Yoğun kentsel doku</p> <p>Jüri Kriterleri (+) Uygun ulaşım çözüm önerileri Kıyıda kesintisiz yeşil alan Bütünleşme Başarılı üst ölçek kararları Rekreasyon alanı</p> <p>Jüri Kriterleri (-) Açık alan sınırlarının belirsizliği Dengesiz doluluk-boşluk oranları</p>	<p>Amaçlar Kesintisiz yaya-yeşil bağlantısı Mekansal çeşitlilik Meydanlar hiyerarşisi Tarihi yapıların korunması Kentle sahil bağlantısı kurulması Yeşil dokunun vurgulanması (meydanlar) Tarihi dokuya yeni işlevler verilmesi İşlevsel çeşitlilik Deniz kıyısında süreklilik gösteren yaya aksı Tematik alanlar Kara ve deniz ulaşımının düzenlenmesi</p> <p>Jüri Kriterleri (+) Bütüncül yaklaşım Arazi kullanım kararları Ölçeklilik ve hareketlilik organizasyonu Fonksiyon işlevlendirilmesi ve biçimlendirilmesi Jüri Kriterleri (-) İlişki kopukluğu Doluluk-boşluk dengesizliği Yanlış yer seçimi Birbirinden farklı ölçek ve aşırı sayıda fonksiyon alanı</p>	<p>Amaçlar Sahil boyunca kesintisiz, sürekliliği bir yaya kullanımını Alanın karakteristik özelliği hareketin vurgulanması İşlevsel çeşitlilik Canlılık Deniz ile kent arasındaki ilişkiyi sağlamak Jüri Kriterleri (+) Fikir ve estetik bakımdan özgünlük Yeşil alan ağırlıklı kamusal çözümler İşlevlerin uygun senaryolar çerçevesinde yerleştirilmesi</p> <p>Jüri Kriterleri (-) Üst ölçekli yaklaşımlardaki ilişki kopuklukları İşleve uygun olmayan mekan önerileri</p>	<p>Amaçlar Mevcut kentsel doku ve tarihi yapıyı korumak Yaya alanı ağırlıklı düzenleme Merkezi iş ve eğlence alanları kültür ağırlıklı düzenleme Yeşil dokuda süreklilik Temalı parklar</p> <p>Jüri Kriterleri (+) Üst ve alt ölçeklerde süreklilik ve özen İleriye dönük arayışlar/esneklik</p> <p>Jüri Kriterleri (-) Yeşil ve yaya bütünlüğü yok Ölçeksizlik Yoğun yapılaşma Ulaşım sistemlerinde bütünlüğün sağlanamaması</p>	<p>Amaçlar Ulaşım odağı rolü Şehir ve deniz bağlantısının kurulması Sahil bandının sürekliliği Deniz kenti imajını sağlayacak, şehrin karakteristiği ve sembolünü oluşturacak kıyı imajının geliştirilmesi ve güçlendirilmesi Kültür, sanat ve bilim durakları dizisinin oluşturulması Alanın kimliğinin merkezi konuma taşınması</p> <p>Jüri Kriterleri (+) Genel anlamda yeşilin sürekliliği Simgesellik anlayışı Kıyının sert zemininin yayaya tahsisi</p> <p>Jüri Kriterleri (-) Çözüm getirci önerilerin geliştirilememiş olması Noktasal çözümsüzlükler ve yanlış yer seçimi Ana kararlarda önemli eksiklikler</p>

Çağdaş kentsel tasarım yarışmalarındaki yarışmacıların ve jüri üyelerinin yaklaşımlarının, belirlenecek kalitelerin kaynağının oluşturduğu kabul edildiği için, amaçlar başlığı altında yarışmacıların ve jüri kriterleri başlığı altında ise jüri üyelerinin değerlendirmeleri özetlenmeye çalışılarak, tablolarda yarışmaların genel bağlamda değerlendirme kriterleri belirlenmiştir. Bu değerlendirme kriterlerinde sürekli tekrarlanan kavramlardan, çevre tercih ve değerlendirme araştırmalarında belirlenen kavramlarla çakışanları, bu başlık altında tanımlanan “kaliteler” olarak belirlenmiştir. Çevre tercih ve değerlendirme araştırmalarında adı geçmemesine rağmen, yarışmaların değerlendirilmesinde çok sık vurgulanan kavramlar da belirlenen kalitelere eklenmiştir. Belirlenen beş ana kalite aşağıda verilmiştir:

- **Süreklilik:** Tablolarda tasarımcıların planlama kriterleri ve jüri üyelerinin tasarımlar için olumlu bulduğu kriterler; *kentsel devamlılık, bütünlük, yeşil alan kesintisizliği, yeşil alanların sürekliliği, kesintisiz yeşil kıyı promenadı, kesintisiz yaya-yeşil bağlantısı, kentin kıyıyla buluşturulması, yeşil-yaya bütünleşmesinin sağlanamaması, deniz kıyısında süreklilik gösteren yaya aksı, şehir ve deniz bağlantısının kurulması, sahil bandının sürekliliği, bütünlüğü sağlamak, kıyı promenadı (kesintisiz yürüme bandı), entegrasyon/bütünlük, devamlılık, bütünleşme,* olarak belirlenmiştir. Bu kriterlerin vurguladığı ana kalite ve bu kaliteyi oluşturan diğer kaliteler ise aşağıdaki gibi yorumlanmıştır:

- Kesintisizlik (özellikle yeşil dokuda)
- Devamlılık (özellikle yeşil dokuda)
- Bütünlük

- **Tutarlılık:** Tablolarda tasarımcıların planlama kriterleri ve jüri üyelerinin tasarımlar için olumlu bulduğu kriterler; *bütünlük, oran, kompozisyonda tutarlılık, uygun yer seçimi, esneklik, bütünleşme, isabetli yer seçimi, dengeli mekansal dağılım, alan fonksiyonlarına uygun gelişme, isabetli yer seçimi ve alan tahsisi, bütüncül yaklaşım, tarihi doku ve yeni yerleşim arasında bütünlük sağlama, yüzü geleceğe dönük (esnek) coğrafi ve tarihi alan şekillendirme, değişimlere duyarlı esneklik, tarihi doku koruma ve entegrasyon,* olarak belirlenmiştir. Bu kriterlerin vurguladığı ana kalite ve bu kaliteyi oluşturan diğer kaliteler ise aşağıdaki gibi yorumlanmıştır:

- Bütünlük
- Esneklik (gelişime açıklık)
- Dengeli dağılım

- Oran uyumu
- Uygunluk

• **Okunabilirlik:** Tablolarda tasarımcıların planlama kriterleri ve jüri üyelerinin tasarımlar için olumlu bulduğu kriterler; *kentsel belirginlik, uygun yer seçimi ve alan tahsisi, karmaşa ve mekansal kopukluğu gidermek, kaybolan kıyı formu için yeni bir kıyı çizgisi oluşturmak, belirginleştirmek, vurgulamak, güçlü bir kentsel karakter, olarak belirlenmiştir. Bu kriterlerin vurguladığı ana kalite ve bu kaliteyi oluşturan diğer kaliteler ise aşağıdaki gibi yorumlanmıştır:*

- Belirginlik
- Uygunluk
- Vurgu

• **Özgünlük (Yenilik)/(Karmaşıklık):** Tablolarda tasarımcıların planlama kriterleri ve jüri üyelerinin tasarımlar için olumlu bulduğu kriterler; *özgünlük, çok işleve olanak sağlayan esneklik, kullanım çeşitliliği, değişik yaklaşım önerileri, fiziksel-organizasyonel-psikolojik karmaşayı temizlemek, karmaşa ve mekansal kopukluğu gidermek, mekansal çeşitlilik, işlev çeşitliliği, kültürel yerleşimi canlandırma, hareketin vurgulanması, canlılık, fikir ve estetik bakımdan özgünlük, belirginleştirmek, olarak belirlenmiştir. Bu kriterlerin vurguladığı ana kalite ve bu kaliteyi oluşturan diğer kaliteler ise aşağıdaki gibi yorumlanmıştır:*

- İşlevsel çeşitlilik
- Hareketlilik

• **Anlamlılık:** Tablolarda tasarımcıların planlama kriterleri ve jüri üyelerinin tasarımlar için olumlu bulduğu kriterler; *kentsel kimlik odakları, kimlik kazandırma, odak haline dönüştürme, kimliklendirme, kimlik önerileri, anlam-kimlik, özgün kimliği açığa çıkarmak, kimliği okunur hale getirmek, deniz kenti imajını sağlayacak-kentin karakteristiğini ve sembolünü oluşturacak kıyı imajının geliştirilmesi ve güçlendirilmesi, simgesellik anlayışı, sembolik anlamı güçlendirmek, fiziksel ve sembolik kimliklendirme, kimlik-geçmiş-hafıza, güçlü bir kentsel karakter olarak belirlenmiştir. Bu kriterlerin vurguladığı ana kalite ve bu kaliteyi oluşturan diğer kaliteler ise aşağıdaki gibi yorumlanmıştır:*

- Kimlik
- Vurgu

Çevre değerlendirme çalışmalarından elde edilen kalitelerde olduğu gibi kentsel tasarım yarışmaları kaynaklı ana kalite gruplarının elemanlarının da birden fazla grup için tanımlanır olması, bir kalitenin birden fazla grubun altında yer alması esnekliğini sağlamaktadır. Kentsel tasarım yarışmaları ve kıyı kentlerimizin sahil tasarım ve kullanımlarıyla ilgili derlemelerden belirlenen kaliteler gruplandırılırken, çevre tercih ve değerlendirme araştırmalarından elde edilen kalitelerle paralellik göstermesi hususu dikkate alınmıştır. Bu bağlamda her iki grup için ortak kalite gruplarının yanında “süreklilik” kalitesi, kentsel tasarım yarışmalarından elde edilen yeni bir kalite olarak değerlendirmeye dahil edilmiştir.

“Doğallık”, ayrı bir kalite olarak karşımıza çıkmasa bile “süreklilik”, “kesintisizlik”, “bütünlük” gibi kriterlerin özellikle arandığı “yeşil doku” bağlamında önemli sayılmıştır.

Bütün bu değerlendirmelerin ışığında “Çevre Tercih ve Değerlendirme Araştırmaları ve Kentsel Tasarım Yarışmaları Kaynaklı Görsel Kaliteler” başlığı altında araştırmanın ikinci aşamasında;

- Trabzon sahil bandının geçmişten günümüze değişimin belirlenmesinde,
- Bu değişim sürecinde görsel kalitesinin azaldığı belirlenen alanlar için görsel kaliteyi artırıcı senaryoların üretilmesinde referans kaliteler olarak bir dizi görsel kalite belirlenmiştir. Çevresel tercih ve değerlendirme araştırmaları ve çağdaş kentsel tasarım yarışmaları irdelenerek elde edilen kaliteler, araştırmacı tarafından;

1. özetlenmiş,
2. birbirlerine benzerlikleri dikkate alınarak gruplandırılmış,
3. çevre tercih araştırmalarından 6 (tutarlılık, algılanabilirlik, okunabilirlik, yenilik/gizem, karmaşıklık, anlamlılık, doğallık) ve kentsel tasarım yarışmalarından 5 (tutarlılık, okunabilirlik, özgünlük-yenilik-karmaşıklık, anlamlılık, süreklilik) olmak üzere önerilmiş,
4. birbirleriyle ilişkilendirilerek yorumlanan bu iki grup kalite birleştirilerek sonuç olarak kullanılacak kalite sayısı 7 olarak belirlenmiştir.

Tablo 14’de her iki grup için kalitelerin hangi ana başlıkta toplandıkları görülmektedir:

1. Sol sütunda “Çevresel Araştırmalar Kaynaklı Kaliteler”, ana ve alt başlıklar altında belirlenmiş,
2. Sağ sütunda “Kentsel Tasarım Yarışmaları Kaynaklı Kaliteler” de, yine ana ve alt başlıklarına göre belirlenmiş,

3. İki sütunda birbiriyle aynı grupları belirlediği görülen kaliteler oklarla ilişkilendirilmiştir.

Burada gerek ana kalite isimleri aynı olan, gerekse isimleri farklı olmasına rağmen alt grup kaliteleriyle tanımladıkları kavramlar aynı olan ana kaliteler oklarla ilişkilendirilmiştir. Bu bağlamda okun tanımladığı ilişki “tanım aynılığı veya benzerliği” üzerine kurgulanmış ve yorumlanmıştır.

Tablo 14. Çevre tercih ve değerlendirme araştırmaları ve kentsel tasarım yarışmaları kaynaklı görsel kaliteler

Çevresel Araştırmalardan Elde edilen Kriterler	Kentsel Tasarım Yarışmalarından Elde edilen Kriterler
<ul style="list-style-type: none"> • Tutarlılık <ul style="list-style-type: none"> • Düzen • Organizasyon • Uygunluk 	<ul style="list-style-type: none"> • Tutarlılık <ul style="list-style-type: none"> • Bütünlük • Esneklik (gelişime açıklık) • Dengeli dağılım • Oran uyumu • Uygunluk
<ul style="list-style-type: none"> • Algılanabilirlik/Okunabilirlik <ul style="list-style-type: none"> • Açıklık • Derinlik • Genişlik 	<ul style="list-style-type: none"> • Okunabilirlik <ul style="list-style-type: none"> • Belirginlik • Uygunluk • Vurgu
<ul style="list-style-type: none"> • Yenilik/Gizem <ul style="list-style-type: none"> • Derinlik • Genişlik • Bağlantılandırma 	<ul style="list-style-type: none"> • Özgünlük (Yenilik)/(Karmaşıklık) <ul style="list-style-type: none"> • İşlevsel çeşitlilik • Hareketlilik
<ul style="list-style-type: none"> • Karmaşıklık <ul style="list-style-type: none"> • Çeşitlilik • Yenilik/Gizem • Bağlantılandırma 	
<ul style="list-style-type: none"> • Anlamlılık <ul style="list-style-type: none"> • Olanaklılık • Aşına olmak • Geçmiş deneyimler • Benimsemek • Adaptasyon • Anlamlandırma 	<ul style="list-style-type: none"> • Anlamlılık <ul style="list-style-type: none"> • Kimlik • Vurgu
<ul style="list-style-type: none"> • Doğallık 	<ul style="list-style-type: none"> • Süreklilik <ul style="list-style-type: none"> • Kesintisizlik (özellikle yeşil dokuda) • Devamlılık (özellikle yeşil dokuda) • Bütünlük

Tablo'nun sağ sütunundaki "süreklilik" kalitesi, diğer sütünde tanımlanan "doğallık" kalitesini tam olarak karşılayamamakla birlikte, özellikle yeşil dokuda vurgulanması nedeniyle yarışma projelerinde de yeşil dokunun (doğallığın) varlığının kabul edildiği ve arandığı sonucuna varılmış ve bu yüzden bu iki kavram birbirleriyle belirli derecede örtüşür olarak tanımlanmıştır. Bu ilişki düzeyi tabloda kesikli bir okla verilmektedir.

Sonuç olarak araştırmanın Trabzon sahil bandının geçmişten günümüze görsel kalite değişimini belirlemek ve bu değişimde kalitesi azalan noktalar için alternatif senaryolar üretmede kullanılmak üzere; birbirleriyle ilişkili olan 5 kaliteye, yarı ilişkili oldukları için birbirlerini tam karşılamayan 2 kalite daha eklenerek yedi kalite belirlenmiştir:

1. Doğallık,
2. Süreklilik,
3. Algulanabilirlik,
4. Yenilik-Gizem,
5. Karmaşıklık-Çeşitlilik,
6. Tutarlılık,
7. Anlamlılık,

Trabzon sahil bandının geçmişten günümüze görsel kalite değişiminin irdelenmesi, alanda bu yedi kalitenin geçmişten günümüze nasıl değiştiğinin sorgulanması ile gerçekleştirilmiştir. Bu sorgulama için sorgulama formu oluşturulurken, "Yapılan Çalışmalar I" bölümünde "İlgili Kuramlar" başlığı altında verilen "Mekana bağlı gereksinmeler" dikkate alınmış;

- Bilgiye-bilgilendirmeye gereksinme,
- Değişikliklere-sürprizlere-heyecanlanmaya gereksinme,
- Değişmelere-farklılıklara gereksinme,
- Fiziksel ve psikolojik güvenliğe gereksinme,
- Düzenleme ve ilişkilendirmeye gereksinme,
- Sembolleştirmeye gereksinme,
- Çevreye ait olma ve duygusal bağlara- ilişkilere gereksinme,
- Kimliklendirme-bağlanmaya gereksinme,
- Özellik ve kamusalığa gereksinme,
- Kendini gerçekleştirme, katılma ve bir şeyler ortaya koymaya gereksinme.

sorgulama formu, sahil bandında tanımlanan alanların geçmişten günümüze olan değişimlerinin bu gereksinimleri karşılamada yeterli olup olmadıkları üzerine kurgulanmıştır. İkinci aşamanın bir sonraki adımında ise, bu bölümde belirlenen yedi kalite (doğallık, süreklilik, algılanabilirlik, yenilik-gizem, karmaşıklık-çeşitlilik, tutarlılık, anlamlılık) geçmiş-günümüz değişimi bağlamında değerlendirilerek görsel kaliteyi artırıcı öneri senaryoları oluşturulmasında kullanılmıştır.

Trabzon sahil bandının görsel kalitesinin geçmişten günümüze değişimini belirlemeyi amaçlayan sorgulama formunun nasıl oluşturulduğu, görsel kalitesi azalan alanların nasıl tanımlandığı ve bu alanlarla ilgili öneri senaryolarının yedi kalite üzerinden nasıl yorumlanıp oluşturulduğu ile ilgili ayrıntılı bilgi “Yapılan Çalışmalar II” bölümündeki “Araştırmada Kullanılan Yöntem ve Teknikler” başlığı altında verilmiştir.

3. YAPILAN ÇALIŞMALAR-II “GÖRSEL KALİTENİN TRABZON SAHİL BANDINDA ÖRNEKLENMESİ”

3.1. Araştırmanın Amacı ve Araştırma Modeli

Gelişen teknolojiye paralel olarak çevrenin yeni olanaklar yaratacak şekilde insan yaşamını kolaylaştırmak amacıyla düzenlenmesi, bazı çevresel özelliklerin değişmesine ve yeniden tanımlanmasına sebep olmaktadır. Çevreye dair, uzun süreler içinde ortaya çıkan kullanımla birlikte, eskime-yerine yenisinin gelmesi nedeniyle değişme olgusu, bu tanımlamanın temelini oluşturmaktadır. İnsan için çevre üretme işlevini üstlenen pek çok tasarımcının ortak kaygısı, insani bir çevre yaratma endişesi ile gelişimin-sanayileşmenin-yenilenmenin karşılıklı göstermesinden dolayı, birbirlerini dengeleyecek biçimde makul bir düzeyde iç içe işleyememeleridir. Bu nedendir ki zamanın getirileri doğrultusunda yaşama çevrelerinin değişimi ve yeniden tanımlanması kaçınılmazdır.

Günümüzde Trabzon sahil kullanımı ve algısıyla ilgili en önemli sorun, gerek işlevsel gerekse yapısal olarak hızlı değişimdir. İnsanların yaşadıkları çevre ile ilgili bilişsel açıklığa sahip olmalarının, mekanı algılayıp zihinsel olarak yapılandırabilmelerinin, o mekanın benimsenmesi, kabul edilmesi hatta beğenilmesi bakımından önemli olduğu düşünülürse, uygulama alanı olarak seçilen sahil şeridi artık kentin görsel kalitesinin bütünleyici işlevini kaybetmesinden dolayı, tercih ve beğeni bakımından tatminsizlik yaratmaktadır. Bu tez kapsamında sorun olduğu düşünülen ve çözüm önerisi getirilmesi amacıyla bir araştırma kurgusuna taşınan nokta;

“Trabzon kenti sahil bandının geçmişten günümüze getirilen yaşantısının anlamlandırılmasını sağlayan fiziksel ve anlamsal öğeler günümüze taşınamamış ve bu durum da dolayısıyla söz konusu alanın görsel kalitesinin pozitif gelişimini sağlayamamış olması”, şeklinde özetlenebilir.

Somutlaştırmak gerekirse; değişim sürecindeki bu kayıplar ve yarattığı kopukluk, Trabzon kenti sahil bandının hem fiziksel hem de anlamsal bağlamda **“algılanabilirlikten” “aşırı karmaşıklığa (kaosa)”** doğru değişimine neden olmuş ve bu değişim, toplum tarafından yeterince anlaşılamayan ve bu nedenle kullanıcısının **“anlamlandırma”** bağlamında benimseyemediği, özdeşleşemediği, bu nedenle de **“gerçekten beğenilerek”** değil de, **“başka seçenek olmadığı”** için tercih edilen tekdüze çevrelerden biri olmasına neden olmuştur.

Trabzon kenti sahil şeridinin mevcut görsel kalitelerini analiz etmeyi ve geçmişten günümüze belirlenen görsel kalitede, olumsuz yönde değişen kaliteleri iyileştirme kapsamında öneriler sunmayı amaçlayan tez çalışması, bir dizi araştırma sorusuna cevap aramayı amaçlamaktadır:

- Bir çevre için “görsel kalite” kavramı, farklı farklı noktasal görsel kalitelerin bir bileşimi olarak tanımlanırsa, bu bütünü oluşturan kaliteler nelerdir?
- Trabzon sahil bandı için “görsel kalite” bütününe belirleyen kaliteler nelerdir?
- Bu bireysel kaliteler araştırma alanı için “görsel kalite”yi nasıl tanımlamaktadır?
- Tanımlanan bu kalite kavramları arasından, bir çevre için “görsel kalite” bütününe değerlendirilmesi sürecinde her seferinde dikkate alınan “belirli kalite kavramları”ndan söz etmek mümkün müdür? Bu kalite kavramları “tercih edilirligi belirleyen görsel kalite kavramları” olarak çevre tercih ve değerlendirme araştırmalarında kullanılmak üzere anahtar kalite kavramları olarak önerilebilir mi?

• Trabzon sahil bandı için “tercih edilirligi belirleyen görsel kalite kavramları”, geçmişten günümüze nasıl bir değişim izlemiştir? Bu değişim, mevcut durumla karşılaştırıldığında pozitif olarak mı yoksa negatif olarak mı belirlenmektedir?

• Trabzon sahil bandı için geçmişten günümüze negatif yönde değiştiği belirlenen alanlarda, “tercih edilirligi belirleyen görsel kalite kavramları” esas alınarak yapılacak değişikliklerle, “görsel kalite”nin yükseltilmesi sağlanabilir mi?

Gerek görsel kalite kavramını bileşenleriyle birlikte belirlemeyi, gerekse düşük görsel kalitenin yükseltilmesinde bütün çevreler için kullanılacak “tercih edilirligi belirleyen görsel kalite kavramları” adı altında bir dizi anahtar kaliteyi belirlemeyi amaçlayan tez çalışması iki aşamada gerçekleştirilmiştir:

Birinci Aşama: Trabzon Sahil Bandı İçin Devinimsel Algılamadaki Görsel Kalitelerin Belirlenmesi: Bu aşamada amaç, “görsel kalite” kavramını oluşturan kalitelerin neler olabileceğinin belirlenmesi ve bu kalite parçalarının bir alanın “görsel kalite” bütününe nasıl tanımladığının belirlenmesidir. Bu nedenle “Yapılan Çalışmalar I” bölümünde “İlgili Kuramlar” başlığı altında kapsamlı bir kuramsal inceleme sonucunda, bir çevre için devinimsel algılamadaki görsel kaliteler belirlenmeye çalışılmıştır (Tablo 15). Böylece belirlenen kalitelerin bir arada değerlendirilmesiyle, değerlendirmeye tabi tutulan bir çevre için “görsel kalite” bütününe tanımlanacağı varsayımı doğrultusunda Ganita’dan başlayarak Beşirli’ye kadar olan güzergahtaki görsel kalite bütününe belirlemek amacıyla birinci aşama, aşağıdaki adımlardan oluşturulmuştur:

• **“Görsel Kalite” bütününü tanımlayan kalitelerin belirlenmesi:** Kentsel mekanların görsel kalitesini belirlemeye dair farklı yaklaşımlar

1. Seri görünümle ilgili görsel kaliteler I-II,
2. Gestalt ilkeleri kaynaklı tasarım kaliteleri,
3. Tasarımı yönlendiren diğer kaliteler (Lynch), başlıklarında incelenerek belirlenmiş ve araştırmanın birinci aşamasının akış diagramında verilmiştir.

• **Belirlenen kalitelerin araştırma alanında fotoğraflarla örneklenmesi:** Bir önceki adımda belirlenen kaliteler, araştırmacı tarafından uygulama alanının bir ucundan diğerine gerçekleştirilen bir yürüyüş esnasında rastlantısal olarak fotoğraflanmıştır.

- Alanda kaliteleri belirlediği düşünülen 100 fotoğraf çekilmiş,
- Bu fotoğraflardan kaliteleri temsil etmediği düşünülen 37 tanesi elenmiştir.

• **Fotoğrafların gruplara ayrılması:** Devinimsel algılama için birinci adımda belirlenen kalitelerin alanla ilgili fotoğraflarda bulunma oranları, araştırmacı tarafından puanlanmış ve SPSS İstatistik paket programındaki küme analizi istatistik testi sonucunda çok sayıda olan fotoğraflar gruplanarak azaltılmak suretiyle, denek grubunun değerlendirebileceği sayıya indirilmiştir.

- Belirlenen kalite kavramlarının anlaşılabilmesi için tüm kavramlar bir “Likert Tutum Skalası” sorusu biçimine dönüştürülerek bir sorgulama formu hazırlanmış,

- Uygulamada kullanılan 63 adet fotoğraf araştırmacı tarafından, hazırlanan sorgulama formuna göre 1-6 değerleri arasında değerlendirilmiş,

- Elde edilen veriler ışığında **“fotoğraflar”**, SPSS istatistik paket programı kullanılarak küme analizi ile 10 gruba ayrılmıştır.

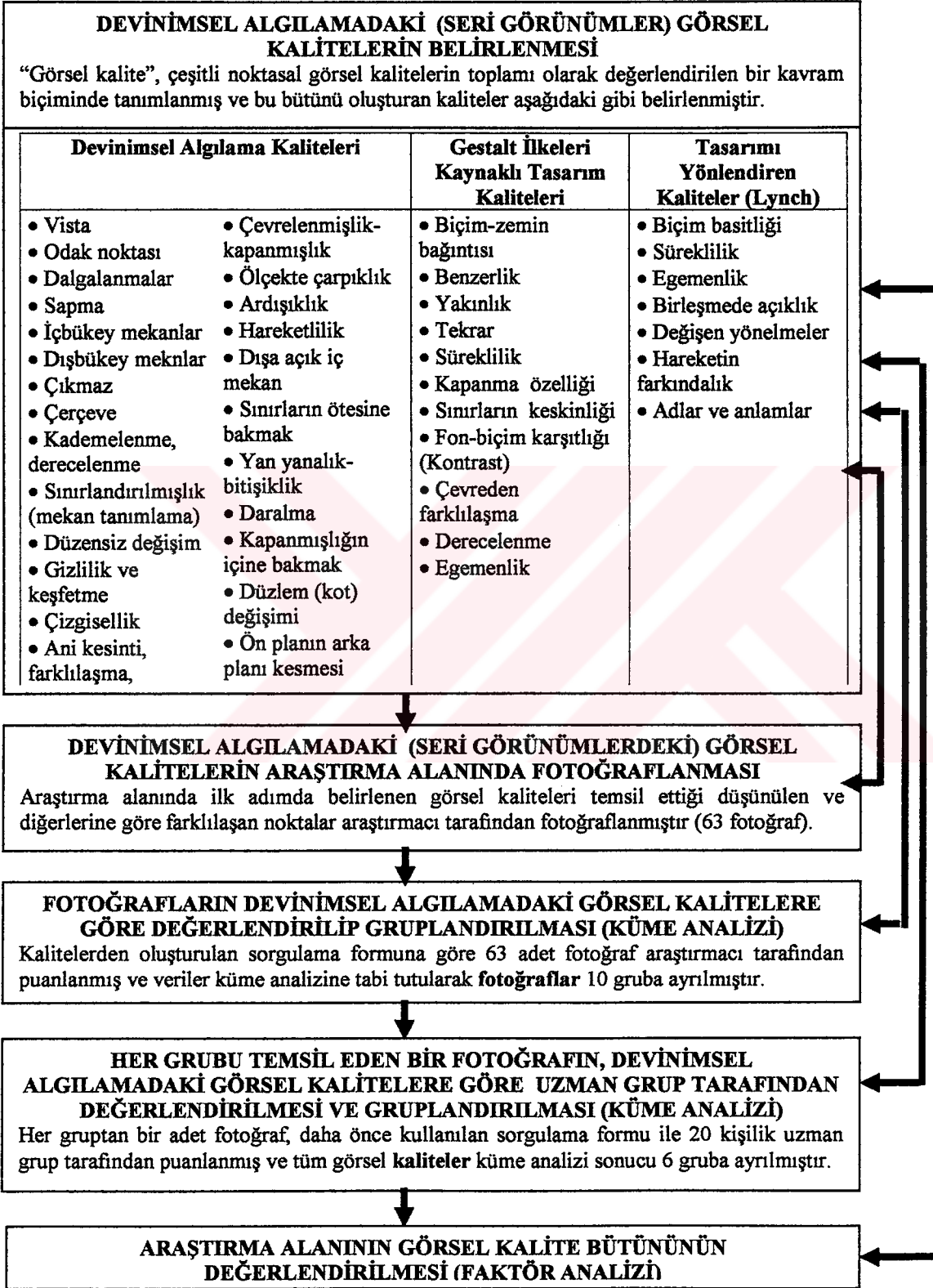
• **Fotoğraflara göre veri setindeki kalitelerin gruplara ayrılması:** Bir üst adımda belirlenen fotoğraflar, bu adımda peyzaj mimarı ve mimarlardan oluşan 20 kişilik bir grup tarafından, aynı sorgulama formu kullanılarak yeniden değerlendirilmiş ve bu defa kalitelerin gruplandırılması sağlanmıştır.

- Küme analizini sonucu oluşan 10 gruptan 10 adet fotoğraf (küme analizinin mantığına göre gruptaki her fotoğrafın değeri aynı olduğu için belirlenen fotoğraflar söz konusu grubu en çok temsil ettiği düşünülen fotoğraflar olarak seçilmiştir) seçilmiş,

- Seçilen fotoğraflar aynı sorgulama formu kullanılarak 20 uzman tarafından değerlendirilmiş,

- Elde edilen veriler ışığında bu defa **“kaliteler”**, SPSS istatistik paket programı kullanılarak küme analizi ile 6 gruba ayrılmıştır.

Araştırmanın Trabzon'un Ganita'dan Beşirli'ye kadar olan sahil kesimindeki birinci aşaması ile ilgili akış diagramı Şekil 6'da verilmektedir.

Şekil 6. Araştırmanın Birinci Aşamasının Akış Diagramı

Şekil 8’de akış diagramı verilen araştırmanın bu aşaması literatür taraması sonucu tanımlanan kalitelerin bir araya gelerek oluşturduğu “görsel kalite” bütünü tanımlamayı ve bu tanımlanan bütünün Trabzon kenti sahil bandında uygulanmasını hedeflemektedir. Böylece bu adım sonucunda uygulama alanının görsel kalite bütününe hangi kalitelerle nasıl tanımlandığının belirlenmesi, ön plana çıkan özelliklerin tanımlanması, hiç var olmayan veya az bulunan kalitelerin belirlenmesi suretiyle mevcut durumun profilinin çıkarılması amaçlanmaktadır.

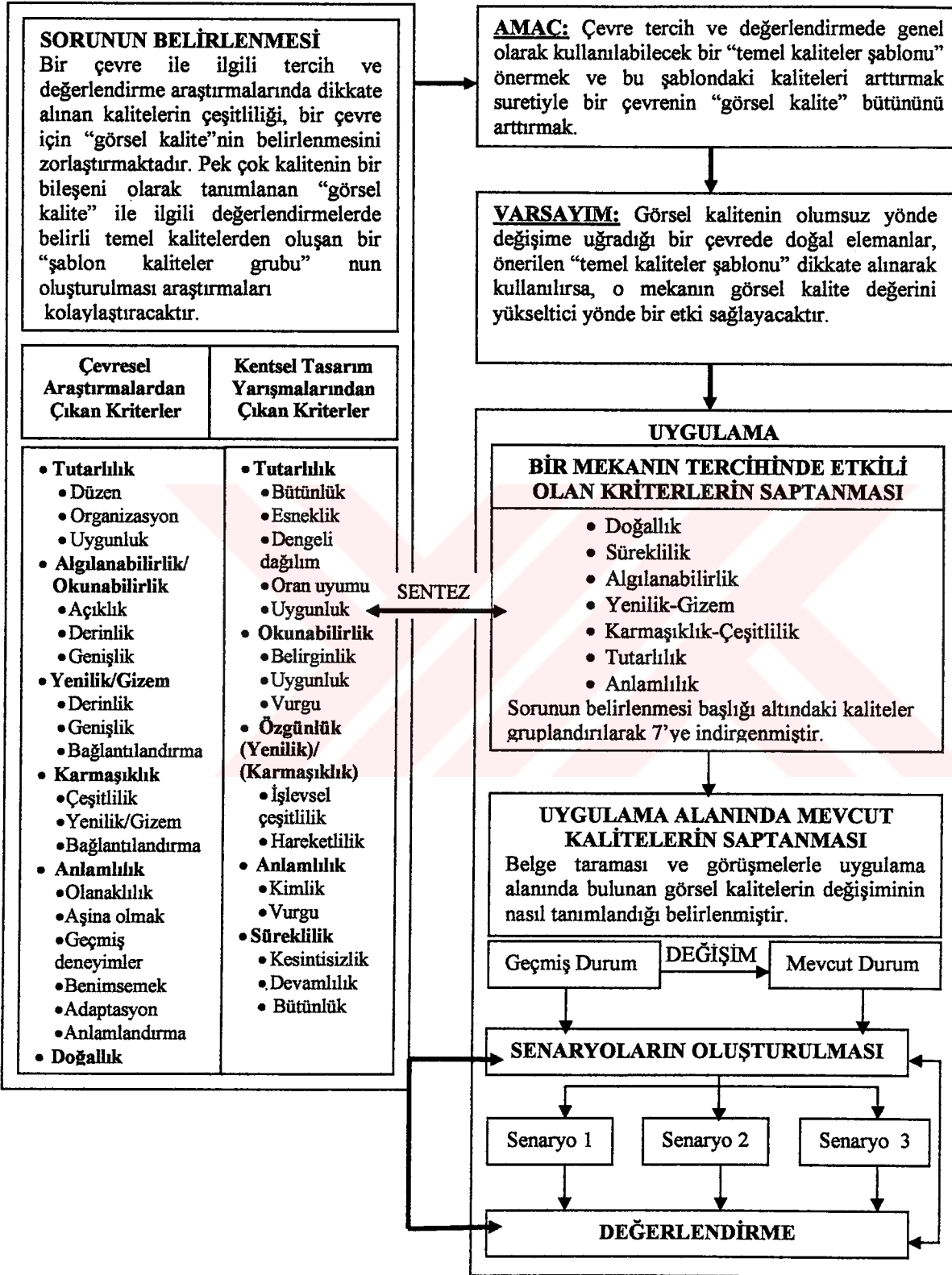
Araştırmanın bundan sonraki aşamasında ise, mevcut görsel kalitesi tanımlanmış uygulama alanının geçmişten günümüze izlediği süreçte kullanıcının alanı hangi kalitelerle belirlediği ve bu kalitelerin geçmişten günümüze ne yönde değişerek mevcut kalitelerle ne derece örtüştüğünün saptanması amaçlanmaktadır.

İkinci Aşama: Geçmişten Günümüze Görsel Kalitesinin Azaldığı Belirlenen Bazı Noktalar İçin Görsel Kaliteyi Geliştirici Alternatif Senaryoların Önerilmesi

Çevre tercih ve değerlendirme araştırmaları değerlendirildiğinde, bir çevrenin sahip olduğu “bazı kalitelerin”, o çevrenin kullanıcı tarafından değerlendirilmesinde diğer kalitelere göre daha fazla kullanıldığını görmekteyiz. Bir çevre için “görsel kalite bütünü” tanımlayan pek çok “kalite” arasından belirli kalitelerin ön plana çıkması, aynı zamanda o çevrenin “bu kalitelerle” tanımlanması anlamına gelmektedir. Bu nedendir ki, bir çevrenin görsel kalite değerinin belirlenmesi için öncelikle tercih edilirliliği belirleyen bu görsel kalitelerin tanımlanması, sonra da değerlendirilecek çevrenin bu kalitelerin alandaki mevcudiyetleri ve oranları bağlamında yargılanması, değerlendirme sürecinde daha doğru yargılar elde edilmesini sağlayacaktır.

Kentsel peyzajın çarpık yapılaşma, nüfus yoğunluğu, yanlış kullanım ve bunun sonucu olarak peyzaj öğelerinin yok olması gibi birtakım etkenlerin baskısı altında görsel kalitesini kaybetmesi, toplum tarafından benimsenmeyen kullanım alanlarına dönüşmesi, “tercih edilen” mekan kavramındaki var olması gereken kalitelerin olumsuz yönde değişiminden kaynaklanmaktadır. Bu aşamanın amacı, “tercih edilirliliği belirleyen görsel kalite kavramları”ın tanımlanması, tanımlanan bu kalitelerin alanın geçmişten günümüze değişim sürecinde nasıl bir değişim izlediğinin belirlenmesi ve belirlenen bu değişim süreci sonucunda alanın görsel kalitesinin azaldığı saptanan noktaları için, görsel kaliteyi artırıcı alternatif senaryo önerilerinin geliştirilmesidir.

Araştırmanın ikinci aşamasına ilişkin ayrıntılı akış diagramı Şekil 7’de verilmektedir.

Şekil 7: Araştırmanın İkinci Aşamasının Akış Diagramı

Araştırmanın ikinci aşaması aşağıdaki adımlardan oluşmaktadır:

1. Çevre tercih ve değerlendirme çalışmaları ve kentsel tasarım yarışmalarının incelenerek “**tercih edilirligi belirleyen görsel kalite kavramları**”in belirlenmesi,
2. Trabzon sahil bandında “**tercih edilirligi belirleyen görsel kalite kavramları**”in, geçmişten günümüze nasıl bir değişim gösterdiğinin nitel araştırma teknikleriyle (belge taraması, gözlem, görüşme ve anket gibi) sorgulanması,
3. Sorgulama sonucunda Trabzon sahil bandı bütününde geçmişten günümüze görsel kalitesi azalmış olan noktaların belirlenmesi,
4. Belirlenen görsel kalitesi azalmış bu noktaların, “**tercih edilirligi belirleyen görsel kalite kavramları**” (doğallık, süreklilik, algılanabilirlik, yenilik-gizem, karmaşıklık-çeşitlilik, tutarlılık ve anlamlılık) bağlamında değerlendirilmesi ve bu noktalar için söz konusu kalitelerin farklı farklı kombinasyonlarla bir araya getirildiği görsel kaliteyi arttırıcı alternatif senaryo önerileri geliştirilmesi amaçlanmıştır.

3.2. Araştırmada Kullanılan Yöntem ve Teknikler

Araştırmanın geçerliliği ve güvenilirliği, araştırma kalitesini belirlemesi bakımından son derece önemlidir. Anket ve gözlem tarzı araştırmalarda geçerlilikte dikkate alınan unsur ölçme süreçleri ile ölçülecek öge üzerinde durularak; ölçeklerin öğeleri ölçüp ölçmediği hakkında karar verilen “yüzey geçerliliği”nin sağlanmasıdır [103]. Bu bağlamda araştırmanın birinci aşaması, görsel kaliteyi belirlemede farklı veri kaynakları değerlendirilerek elde edilen “devinimsel algılamadaki görsel kalite kavramları”nın (Tablo 15) sıralamalı/kademeli ölçeklerle ölçülmesi üzerine kurgulanmıştır.

Bir araştırmanın güvenilirliği söz konusu olduğunda ölçmenin (a) tutarlılığı, (b) dengeli ve (c) tekrarlanabilir olmasından ve güvenilirliği etkileyen rastlantılı ve sistematik hatanın giderilmesinden bahsediliyordur [103]. Araştırma çalışmasında güvenilirligin sağlanması bakımından anket çalışmalarından önce pilot inceleme yapılmış, ön anket uygulanmış ve farklı zamanlarda aynı deneklerden farklı zamanlarda yeniden değerlendirme yapmaları istenerek denetleme yapılmıştır.

Araştırma kapsamında Trabzon kentinin en etkin sahil kullanımlarından biri olan Ganita-Beşirli arasındaki alanın görsel kalitesinin belirlenmesi için iki aşamalı bir çalışma izlenmesi amaçlanmıştır:

1. Aşama: Tasarımdaki önemli sistem yaklaşımlarından biri olan yapısalcı sistem yaklaşımı bütünü, bir amaca yöneldiği ve parçalarına bir durum değeri kazandırdığı için vurgular. Bu yaklaşıma göre bir bütün olarak anlaşılan sistem bir nesne değildir, bir nesneye bakma yollarından biridir ve yalnızca parçalar arasındaki karşılıklı etkileşimin ürünü olarak anlaşılabilen bütüncü bir özellik ile ilgilidir [4]. Bu bağlamda çalışmanın birinci aşamasında alandaki mevcut bütün “**olası görsel kalitelerin**” devinimsel algılama esnasında fotoğraflanarak örneklenmesi ve bu örneklerin kullanıcılar “**bütün kaliteler arasından daha çok hangi kalitelerle**” tanımlandıklarının ortaya çıkarılması, yapısalcı sistem yaklaşımındaki parçalarına bir durum değeri kazandıran “**bütün**”ü; diğer bir deyişle alanın tek kare çekimlerden oluşmuş “**görsel kalite bütünü**”nü tanımlamayı amaçlamaktadır.

Araştırmanın ilk aşamasının adımları ve bu adımlarda hangi yöntem ve tekniklerin kullanıldığı sırasıyla aşağıda verilmiştir:

- **Devinimsel algılamadaki görsel kalitelerin belirlenmesi**

Bu adımda araştırma alanında devinimsel algılama esnasında aranacak kalitelerin neler olduğunun saptanması için kapsamlı bir literatür araştırması yapılmış, elde edilen veriler sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmanın sonucu olarak önerilen “görsel kaliteler” üç farklı başlığın –Devinimsel algılama kaliteleri, Gestalt ilkeleri kaynaklı tasarım kaliteleri ve Lynch’in tasarımı yönlendiren kaliteleri- irdelenmesi, birbirleriyle ilişkilendirilerek yorumlanması sonucunda elde edilmiştir.

Araştırmada kullanılmak üzere tamamıyla araştırmacının bilgi toplama-değerlendirme-irdeleme ve yorumlama sürecinin bir sonucu olarak belirlenen bu kaliteler, aynı zamanda çevre tercih ve değerlendirme literatüründe üzerinde en fazla araştırma yapılan “kavramlar” olarak ortaya çıkmaktadır. Araştırma kapsamına alınmalarının en önemli nedenini bu durum belirlemiştir. Bu irdeleme doğrultusunda belirlenen tüm kaliteler Şekil 8’deki akış diagramının ilgili bölümünde verilmektedir. Bundan sonraki adım, bu kalitelerin alanda fotoğraflanmasını ve daha sonra değerlendirilmesini kapsamaktadır. Ancak kalitelerin çok fazla sayıda olması ve bu durumu oluşturulacak soruşturma formunun uygulanabilirliğini zorlaştırabileceği düşünüldüğünden, benzer kalitelerin ortak başlıklarda toplanması ve kalite olarak tanımlanamayacak kavramların elenmesine karar verilmiştir. Araştırmacı tarafından gerçekleştirilen bu elemelerden sonra araştırmanın bu aşamasında kullanılmak üzere 30 adet değişken tanımlanmıştır. Bu değişkenler Tablo 15’de verilmektedir.

Tablo 15. Uygulamanın birinci aşamasında kullanılacak görsel kaliteler

Devinimsel Algılama Kaliteleri	Gestalt İlkeleri Kaynaklı Tasarım Kaliteleri	Tasarımı Yönlendiren Kaliteler (Lynch)
<ul style="list-style-type: none"> • Kapanmışlık • Vista • Odak noktası • Dalgalanmalar • Sapma • İçbükey mekanlar • Dışbükey mekanlar • Çıkamaz • Çerçeve • Kademelenme, derecelenme • Sınırlandırılmışlık (mekan tanımlama) • Düzensiz değişim • Gizlilik ve keşfetme • Çizgisellik • Ani kesinti, farklılaşma, • Çevrelenmişlik-kapanmışlık • Ölçekte çarpıklık • Ardışıklık • Hareketlilik • Dışa açık iç mekan • Sınırların ötesine bakmak • Yan yanalık-bitişiklik • Daralma • Kapanmışlığın içine bakmak • Düzlem (kot) değişimi • Ön planın arka planı kesmesi 	<ul style="list-style-type: none"> • Biçim-zemin bağıntısı • Benzerlik • Yakınlık • Tekrar • Süreklilik • Kapanma özelliği • Sınırların keskinliği • Fon-biçim karşıtlığı (Kontrast) • Çevreden farklılaşma • Derecelenme • Egemenlik 	<ul style="list-style-type: none"> • Biçim basitliği • Süreklilik • Egemenlik • Birleşmede açıklık • Değişen yönelmeler • Hareketin farkındalık • Adlar ve anlamlar

• **Devinimsel algılamadaki görsel kalitelerin araştırma alanında fotoğraflanması**

Çevre tercih ve değerlendirme çalışmalarında neyin örnekleneceğinin bilinmesi ve örnek üzerinden yapılan değerlendirmelerin, bütüne dair genelleme oluşturacağına karar verilmesi, son derece önemli bir konudur ve bu bağlamda objektif ve sistematik bir örnekleme yöntemine ihtiyaç duyulur. Herhangi bir çevre tercih ve değerlendirme çalışması için iki ana örnekleme kabulü vardır: birincisi noktanın peyzaj içerisinde nerede konumlandırılacağı (hakim noktanın örneklenmesi) ve ikincisi o noktadan nereye bakılacağıdır (hakim noktadaki manzaraların örneklenmesi) [104]. Bu bağlamda uygulama alanında neyin arandığı ve neye göre örnekleme yapılacağına belirlenmesi amacıyla “İlgili kuramlar” başlığı altında verilen kapsamlı bir literatür araştırması yapılmış ve bu araştırma sonucunda kentsel imaj ve kentin görsel kaliteleri üzerinde çalışan bir dizi araştırmacının belirlediği Tablo 15’de verilen kalitelerin uygulama alanında örneklenmesine karar verilmiştir.

Pek çok çevre tercih ve değerlendirme araştırmacısı tarafından hakim noktaların örneklemeyle ilgili sayısız yaklaşım belirlenmiştir: Buhyoff (1986) ve arkadaşları manzara güzellik sörveylerini, çevresel karakteristikleri istatistiki olarak sert,coğrafi tabanlı örnekler kullanarak tanımlayan bir bölgesel sörveye dayandırarak belirledi. Anderson ve Schroeder (1983) ilgili alanın üzerinde rastlantısal doğrultularda çizilen doğrular boyunca örnekleme yaptılar. Daniel ve Boster (1976), örneklenecek alan boyunca rastlantısal yürüyüşler doğrultusunda fotoğraflar alınmasını tavsiye ettiler. Peyzajın en yoğun olarak seyredildiği yerden örnekleme yapılması ise başka bir örnekleme stratejisidir. Schroeder ve Anderson (1984), bir alanı doğrudan doğruya geöen patikalar boyunca hakim noktaları seötiler. Schroeder ve Daniel (1980) ve Evans ve Wood (1980) ise, yol boyunca eşit aralıklarla örnek almıştır [104].

Sistemantik veya rastlantısal örneklemenin araştırmanın amacıyla belirlendiği düşünöldüğünde, uygulama alanı için gezinti güzergahı boyunca rastlantısal bir örnekleme yapılmasına karar verilmiştir. Bunun nedeni 30 adet görsel kalite ile ilgili görüntülerin belirlenmesi için alanda bu kalitelerin nasıl tanımlandığını bilen bir uzman kullanıcının örnekleme yapmasının ve kalitelerle öakışan kare görüntüyü nerede yakaladığını düşünüyorsa oradaki manzarayı örneklemesinin gerektiği olarak açıklanabilir. Değerlendirme amacıyla pek çok insana peyzajı yerinde göstermek gerçekçi olmadığı için tercih edilen fotoğrafla örnekleme yönteminin dayanağı yine pek çok çevre tercih ve değerlendirme öalışmasında hakim noktanın örnekleme rastlantısal olarak yapıldığıdır.

• **Fotoğrafların devinimsel algılamadaki görsel kalitelere göre araştırmacı tarafından değerlendirilip gruplandırılması ve Her grubu temsil eden bir fotoğrafın, devinimsel algılamadaki görsel kalitelere göre uzman grup tarafından değerlendirilmesi ve kalitelerin gruplandırılması-Küme Analizi**

Devinimsel algılama için belirlenen kalitelerin uygulama alanında örneklendiği 63 fotoğraf, uzman grup tarafından 30 adet “devinimsel algılamadaki görsel kalite kavramı” üzerinden değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeyi gerçekleştirebilmek amacıyla devinimsel algılama için belirlenen görsel kalite kavramları (Tablo 15), Likert Tutum skalası [105] sorularına dönüştürölmüştür. Böylece 30 adet sorudan oluşan bir anket formu hazırlanmıştır. Uygulama alanı için devinimsel algılamadaki görsel kalite kavramları üzerinden “görsel kalite”yi belirlemek amacıyla hazırlanan anket formu Ek 2’de verilmektedir.

Örnek sorular:

Kavram: Soru

Çerçeve: *Bu fotoğrafta manzaraya ÇERÇEVE etkisi veren eleman vardır.***Kademelenme-Derecelenme:** *Bu fotoğrafta elemanların bir araya gelişinde bir KADEMELENME, DERECELENME vardır.***Süreklilik:** *Bu fotoğrafta elemanların yan yana gelişinde bir SÜREKLİLİK etkisi vardır.*

Hem fotoğrafların (63 adet), hem de “devinimsel algılamadaki görsel kalite kavramları” değişkenlerinin (30 adet) fazlalığı nedeniyle oluşturulacak bir anketin geçerli bir veri elde etme yöntemi olamayacağı; çünkü çok uzun sürmesi ve zamanla değişkenleri değerlendirmede cevapların birbirine karıştırılması durumu (Bu konu ile ilgili ön anket yapılmış ve deneklerin bu problemleri yaşadığı belirlenmiştir) nedeniyle ilk elemenden geriye kalan 63 fotoğraf, görsel kalitelerin fotoğrafta bulunma derecesine göre araştırmacı tarafından aşağıdaki değerlerle değerlendirilmiş ve küme analizine tabi tutularak gruplara ayrılmıştır. Aşağıda Likert tutum skalasına [105] dönüştürülen kalitelerin, araştırmacı tarafından nasıl değerlendirdiğine ilişkin bir örnek soru verilmiştir:

Örnek Soru: *Bu fotoğrafta manzaraya ÇERÇEVE etkisi veren eleman vardır.*
 1 2 3 4 5 6

Değerlendirme kriterleri: 1=hiç yok,
 2=1-20,
 3=21-40,
 4=41-60,
 5=61-80,
 6=80-100

Devinimsel algılamadaki görsel kaliteleri belirlemede sonuç çıkarıcı bir araştırma kurgusu kullanıldığı ve değişkenler kademeli ölçekle ölçüldüğü, ayrıca verilerin gruplandırılması istendiği için istatistik yöntem biçimlerinden küme analizi [103, 106] kullanılarak veriler değerlendirilmiştir. Canter (1969), Collins (1969), Hershberger (1969), Küller (1975), Lowenthal ve Riel (1972), çevre tercih ve değerlendirme araştırmalarında değerlendirilen çevreye ilişkin sözlü tanımları faktör analiziyle azaltıp gruplandırmıştır. Bunun yanı sıra Groat (1981), Horayangkura (1971), Oostendorg ve Berlyne (1978) ise, faktör analizinin hatalı boyutlarına karşı benzer derecelenme, çok boyutlu ölçekleme ve küme analizi tercih edilmiştir [107].

Veri sayısının fazla olduğu durumlarda benzer verileri gruplandırmayı amaçlayan küme analizini kullanan araştırmalarda [59] amaç, benzer fotoğrafların gruplara ayrılarak, bu gruplardan temsil oranı en yüksek olarak değerlendirilen bir tanesinin belirlenmesi ve uzman grubun kaliteleri, bu temsili fotoğraf üzerinden değerlendirmesini kolaylaştırmaktır. Aşağıda Likert tutum skalasına dönüştürülen kalitelerin, uzman grup tarafından nasıl değerlendirildiği ile ilgili bir örnek soru verilmiştir:

Örnek Soru: *Bu fotoğrafta manzaraya ÇERÇEVE etkisi veren eleman vardır.*

Kesinlikle katılıyorum Katılıyorum Fikrim yok Katılmıyorum Kesinlikle katılmıyorum

• **Araştırma alanının görsel kalite bütünüün değerlendirilmesi-Faktör analizi**

Bir fotoğrafa ilişkin çok sayıdaki görsel kalite değişkenini, birkaç faktörle açıklayabilmek ve fotoğrafı o faktörlerle tanımlayabilmek istatistik testlerden faktör analizini [107] gerektiren bir adımdır. Bu bağlamda hangi fotoğrafta hangi kalite grubunun daha ağırlıklı bulunduğu belirlenmesi amacıyla her bir fotoğrafa ayrı ayrı faktör analizi uygulanmıştır. Genel grupların küme analizi ile sınıflandırılmasına rağmen her bir fotoğrafın faktör analiziyle değerlendirilmesinin en önemli nedeni, her bir fotoğraf için, o fotoğrafı tanımlayan ana değişken ve gruplarını belirlemektir.

Faktör analizi sonuçları yorumlanırken Bennett-Bowers (1977) ve Harman (1968)'in belirlediği birtakım esaslar dikkate alınmıştır. Bu bağlamda SPSS 10 istatistik paket programı kullanılarak değerlendirilen verilerde faktör yükü 0.7'den büyük olan değişkenler o faktörü açıklayan değişkenler [100] olarak seçilmiştir.

Bir bireyin ve bu bireylerden oluşan toplumun değişik yönleriyle bir "bütün" halinde tanımlanması ve yorumlanması için , birey üzerinde gözlenen ve ölçülebilen özelliklerin ele alınması esasına dayanan faktör analizi, F ve Q tipi olmak üzere iki şekilde uygulanmaktadır [108]:

• F tipi faktör analizi sonucu bir bireye ait pek çok değişken değerlendirilerek tüm değişkenlerin etkilerine sahip yapay faktörler oluşturulmaktadır. Böylece bir bireye ait çok sayıdaki değişken, birkaç ortak faktörle açıklanmakta ve birey o faktörlerle tanımlanmaktadır.

• Q tipi faktör analizinde ise, bireylerden oluşan bir toplumun alt toplumlara (tiplere) ayrılması, kümelendirilmesi sağlanmaktadır. Çok sayıda özelliğin, tip ayrımını gerçekleştirebilecek biçimde kümelendirilebilmeleri için, kaç tip (küme) oluşturulabileceği

ve her küme üzerinde hangi özelliklerin etkili olacağını önceden bilinmesi gerekmektedir [109].

Yapılan çalışmada F tipi faktör analizi uygulanmıştır. Faktör analizi sonuçları, yorumlamaya ilişkin birtakım esaslar dikkate alınarak değerlendirilmiştir [108]:

1. Genel olarak, faktör yükünün 0.30 ve daha büyük olması halinde, değişken ile ortak faktör arasında significant (anlamli ve önemli) bir ilişki bulunduğu yargısına varılır.

2. İki ve daha çok sayıda anlamli faktör yükü bulunan faktör, ortak faktör niteliğinde sayılır.

3. Bir faktörün bütün yüklerinin pozitif ve anlamli oluşu, bu faktörün önemli bir simge olarak kabul edilebileceğini gösterir. Yani, bu faktör yardımı ile bütün değişkenler az veya çok duyarlı olarak ölçülebilirler.

4. Faktör yükü en büyük olan değişken, bu faktörün ölçüsü olarak görülebilir.

5. Bir faktörün adlandırılması, faktör yükü büyük olan bir veya birkaç değişkenin ortak özelliğine göre yapılabilir.

6. Faktör yükü, faktör ile değişken arasındaki varyansı ancak kare değeri oranında açıklayabileceği için, $x < 0.7$ halinde, bir kriter olarak kullanılmakta ihtiyatlı davranılmalıdır.

7. Bir faktör içerisinde pozitif ve negatif işaretli faktör yüklerinin bulunması, bu faktörün iki kutuplu (bipolar) olabileceğini gösterir. Bu durumda, zıt işaretli değişkenler iki kümeye (tipe) ayrılabilir.

Bu kriterler doğrultusunda faktör analizi değerlendirilirken, özdeğeri 1 ve 1'den büyük olan yapay faktörler bireyi en iyi açıklayan faktörler olarak dikkate alınmıştır.

Faktör analizinde önemli bir diğer nokta ise, değişkenlerin kümelenme eğilimini görebilmektir. Bunun için, ortak faktör eksenlerinin bu eğilimi ortaya çıkarabilecek biçimde döndürülmeleri (rotasyona tabi tutulmaları) gerekmektedir. Döndürme sonucu, noktaların yakındaki eksene göre faktör yükleri küçülecek ve anlamli görülmeyecektir. Buna karşılık, uzaktaki eksen için öncekinden daha büyük ve önemli bir faktör yükü gösterecekler ve böylece noktaların kümelenme durumu ortaya çıkarılmış olacaktır [108].

Sonuçlar değerlendirilirken faktör yükünün, faktör ile değişken arasındaki varyansı ancak karesi oranında açıklayabileceği dikkate alınmış ve döndürülen yapay faktörlerle olan korelasyonları 0.7'nin üstünde değere sahip değişkenler, anlamli olarak değerlendirilmiştir.

Ayrıca faktör analizinde döndürülmeden yapılan değerlendirmelerde tüm anlamlı değişkenler ilk faktörlerde yığılacağı için, “yükleme”nin faktörler arasında dağılımını sağlamak amacıyla uygun döndürme işlemleri (varimax, equamax, quartimax) yapılmıştır.

2. Aşama: Bir diğer sistem yaklaşımı olan eytişimci sistem yaklaşımı ise sistemi, “devamlı olarak çevresiyle karşılıklı etkileşme içinde iken iç süreçlerini de devam ettiren bir bütün” olarak tanımlar. Bu süreçte göz önünde tutulması gereken husus, bütün tarihsel birikimlerle biçimlenmiş ve çağdaşlaşma yönünde güçlü bir değişim süreci içine girmiş olan sosyal ve ekonomik sistemin, iç ve dış dinamikleri ile bir süreç biçiminde algılanmasıdır. Tarihsel boyuta (zaman ögesi) yüklediği büyük önemle yapısalcı sistem görüşünün önemli bir eksikliğini gideren eytişimci sistem yaklaşımı [4] araştırmanın birinci aşamasındaki bulguları tamamlamak amacıyla ikinci aşamasında önerilmiştir.

Uygulama alanının değişiminin aynı zamanda görsel kalite değişiminin de bir belirleyicisi olduğu düşünülürse, bu değişimin ancak kentlinin geçmiş zaman kullanım ve yaşantı algısına dair verilerin saptanması ile belirlenebileceği açıktır. Araştırmanın ikinci aşaması bu değişimin geçmişten günümüze ne yönde olduğunu ve bu değişim sürecinde kentlinin belleğinde kalan önemli noktaların belirlenmesini, eytişimci sistem yaklaşımındaki “uzun süreli dönüşümsüz değişimlerin” (kentlinin geçmişten günümüze sahil kullanım yaşantısının değişiminin) belirlenmesiyle ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Trabzon kenti, günümüzdeki hızlı kentleşme eğiliminden nasibini alarak, pek çok geçmiş mekan kullanım çeşitliliğini ve görsel değerini yitirmiştir. Zamanla yok olan veya değişime uğrayıp yeniden tanımlanan mekan ilişkilerinin bilinmesi, mekanın geçmişten günümüze tanımlanan görsel kalite bütününe anlaşılmasını sağlama bakımında önemli olduğu yadsınamaz.

Araştırmanın bu aşamasında amaç Trabzon sahil bandı için çevre tercih ve değerlendirme literatüründe “**tercih edilirligi belirleyen görsel kalite kavramları**” olarak tanımlanan bir dizi kalite bağlamında yeniden tanımlanmasıdır. Bu aşamada, öncelikle literatürden derlenen kalitelerin varlığı ve değişimi araştırma alanının geçmişten günümüze olan sürecinde irdelenmiş; irdelemeler sonucunda mevcut görsel kalitelerinin azaldığı belirlenen bölgeler için görsel kalite bütününe arttırılması amacıyla, “**tercih edilirligi belirleyen görsel kalite kavramları**” dikkate alınarak bir dizi alternatif senaryo önerisi geliştirilmiştir.

Araştırmanın ikinci aşamasının hangi adımlardan oluştuğu ve bu adımlarda kullanılan yöntem ve teknikler sırasıyla aşağıda verilmiştir:

• **Tercih edirlirliği belirleyen görsel kalitelerin saptanması**

Bu adımda Kapsamlı bir literatür araştırması sonucunda “**tercih edilen**” evre için en belirgin olarak tanımlanan kaliteler, iki başlık altında;

1. evre Tercih ve Değerlendirme Araştırmaları Kaynaklı Kaliteler

2. Kentsel Tasarım Yarışmaları Kaynaklı Kaliteler

altında toplanmış; her iki başlıkta belirlenen kaliteler birbirleriyle ilişkilendirilerek yeniden yorumlanmış ve sonuç olarak, uygulamanın bu aşamasında kullanılmak üzere Tablo 16’daki kaliteler belirlenmiştir.

Tablo 16. Uygulamanın ikinci aşaması için belirlenen “**tercih edirlirliği belirleyen görsel kaliteler**”

KALİTELER	
1	Doğallık
2	Süreklilik
3	Algılanabilirlik
4	Yenilik -Gizem
5	Karmaşıklık-eşitlilik
6	Tutarlılık
7	Anlamlılık

• **Saptanan görsel kalitelerin Trabzon sahil bandındaki geçmişten günümüze değerim sürecinin belirlenmesi**

Çevreyi değerlendiren bireyin önceki çevresel deneyimleriyle belirleyip, geçmişten günümüze getirdiği çevresel arka planın araştırılması, belirlenmesi ve açıklanmasına dair bilişsel ve fenomenolojik çalışmalar [110, 111], tercihinin arka planının anlama ve tercihle ilgili doğru n kestirimler yapabilmek bakımından son derece önemlidir [112] ve henüz evre tercih ve değerlendirme literatüründe yeterince ağrılık kazanamamıştır [41]. Alexander’ın “kente dair algılarımızdaki bozulmanın, kentin karmaşık ilişkiler bütününü basite indirgeyerek algılama çabalarından kaynaklandığı” düşüncesi [113], kentsel tasarım çalışmalarında günümüze kadar nicel yöntemlerle açıklanmaya çalışan konuların nitel yöntemlerle de desteklenerek güçlendirilmesi gereğini daha fazla açığa çıkarmaktadır.

Uygulamanın bu aşaması gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma biçimi olan nitel araştırma [114] kapsamında yapılandırılmış ve veriler belge tarama, görüşme ve

anket yöntemleriyle elde edilmiştir. Bu bölümde yapılan çalışmalara dair adımlar aşağıda verilmektedir:

Uygulama çalışmasında nitel araştırmalarda örnekleme belirlemek için kullanılan yollardan, bilgiye ulaşabilmek gerekli sayıdaki bilgi sahibine ulaşmayı amaçlayan tracer (iz sürme) çalışması [115] ve bir konuda en çok bilgi sahibi kimler olabilir?" sorusuyla ulaşılan ilk bilgi kaynağı veya kaynaklarının verdiği isimlerle [114] araştırma süreci devam ettikçe, katılımcıların sayısının aynen yuvarlanan bir kartopu gibi arttığı "Kartopu veya Zincirleme Örnekleme Yöntemi" kullanılarak görüşme denekleri belirlenmiştir.

Çalışmanın bu aşamasında çevre değerlendirme literatürü incelenerek belirlenen "tercih edilirliliği belirleyen görsel kalite kavramları"ın Trabzon sahil bandındaki geçmişten günümüze değişimi, görüşme tekniği kullanılarak tanımlanmıştır. Görsel kalitenin geçmişten günümüze değişimin tanımlanması hem izlenen sürecin algılanabilmesi, hem de bu süreç içerisinde pozitiften negatife doğru değişmiş bölgelerin belirlenmesini sağlayacaktır.

Görüşmelerin içerik analizinin ilk aşaması olarak veriler, satır satır okunarak araştırmanın amacı çerçevesinde önemli olan boyutlar saptamaya çalışılmıştır. Bu bağlamda görüşmecilerin ifadelerinden daha önce belirlenen kavramlara ilişkin olanlar kodlanmıştır. Bu çalışma yapılırken Çevik'in [44] belirlediği genel görüşme yönlendirme adımlarından da yararlanılmıştır. Görüşmelerde Çevik'in görüşme (yönlendirme) yürütme planı olarak belirlediği ilgi alanları ve sorulması olanaklı sorular uygulama çalışmasına adapte edilerek ana başlıklar halinde ilgi alanları aşağıdaki gibi belirlenmiştir [44]:

• 1. Tarif-Tanıtma

Uygulama alanının, geçmişini bilenler, orada yaşayan ve etkin kullananlar tarafından ifadesi ve anlatımındaki öğeler-vurgulu öğeler, tanımlayıcı-düzenleyici-ilişkilendirici öğeler

• 2. Görüntü

Fiziksel çevrenin ve sosyal çevrenin (genel atmosferin) değerlendirilmesi ve anlatılan, açıklanan özellikler, hoşluk ve farkındalık

Hoşa giden şeyler

- 3. Geçmiş yaşantı
Hatıralar-hatırası olan şeyler
 - 4. Zaman içindeki değişimler
 - fiziksel çevre
 - sosyal çevre
 - 5. Mekan fotoğrafları
- Geçmişten günümüze oradaki yaşantı, yaşanan özel olaylar ve anısı olan şeyler. Duygusal bağlar, bağ oluşturan şeyler ve nedenlendirme
- Mekanı yaşayanların zaman içindeki değişimleri değerlendirmeleri; mekan kaliteleri ve anlamları, sosyal ilişkilerin kaliteleri ve anlamları, fiziksel çevre ve sosyal çevre değişimlerinin sebepleri ve karşılaştırmalar
- Fiziksel çevre, yaşantı, yaşam biçimi ve değişimlerin ve mekanların kullanımının somut anlatımları olarak fotoğraflar

Belirlenen ilgi alanlarına göre yürütülen görüşmelerde sorulması olası sorulara ilişkin hazırlanan görüşme denetleme formu Ek 3’de ayrıntılı olarak verilmektedir.

• **Değişim sürecinin irdelenmesi sonucu görsel kalitesinin azaldığı belirlenen alanlar için görsel kaliteyi arttırıcı alternatif senaryo önerilerinin geliştirilmesi**

Trabzon sahil bandının görsel kalitesinin geçmişten günümüze değişiminin irdelenmesi sonucunda görsel kalitenin azaldığı bazı bölgelerin belirlenmiştir. Uygulama alanının tarihi değişiminin belirlenmesi sırasında ön plana çıkan ve kalitesinin değişimi tanımlanan bu noktalar, “**tercih edilirligi belirleyen görsel kalite kavramları**” bağlamında değerlendirilmiş ve bu noktalar için görsel kaliteyi arttırıcı alternatif senaryo önerileri üretilmiştir.

Senaryoların hangi ortamda nasıl geliştirileceğine dair karar verilmeden önce çevre tercih ve değerlendirme çalışmalarında son dönemlerde görselleştirme teknikleriyle ilgili yapılan araştırmalar gözden geçirilmiştir ve değerlendirilmiştir. Bu çalışmalarda peyzaj simülasyonları için üç boyutlu vejetasyon modellemelerinden [116], farklı render tekniklerinin karşılaştırıldığı bilgisayar grafik ya da birbirini izleyen video imajlarıyla üretilen görsel çevresel peyzaj yönetim teknikleri [117], iki boyutlu ağaç sistemleri ile üç boyutlu perspektifleri bir ara yüzde birleştiren coğrafi bilgi sistemleri tabanlı peyzaj modelleme sistemleri (IMAGIS) [118], gerçek zamanlı sanal gerçeklikte dinamik görüş, panorama, seri görünüşleri deneyimlemeyi sağlayan peyzaj görselleştirme sistemleri [119],

planlanmış bir peyzajı internet ortamında deneyimlemeyi sağlayan sanal gerçeklik modelleme dili (VRML) [120] ile peyzaj görselleme modelleri gibi pek çok farklı bilgisayar tabanlı simülasyon tekniklerinden faydalanılmaktadır. Son dönem peyzaj görsel modelleme çalışmaları ile ilgili literatürde farklı ölçeklerdeki çalışmalar bulunmaktadır;

- Mevcut çevrelere iki boyutlu elemanlar (bitki, bina, herhangi bir yapısal eleman vb) ekleyerek veya çıkararak yeni çevreler üretme [62, 121, 122, 123, 124] ile ilgili fotomontaj teknikleri,

- Sanal gezi güzergahları boyunca görsel tercih ve beğenileri ve seçimleri sıyanan [67, 125, 126, 127, 128], küçük ölçekte sanal gerçeklik peyzajları oluşturup bu peyzajlara dair belirli görsel unsurların (elektrik direkleri, yüksek enerji hatları vb) manzaraya etkisini araştıran [129, 130], özellikle orman peyzajlarında gelecekteki silvikültürel çalışmalara dair yönetim seçeneklerinin görselleştirilebilmesi için sanal olarak oluşturulan [131], üçboyutlu görselleştirme modelleri,

- Gerek uzamsal, gerekse fonksiyonel bilgilerin aynı anda değerlendirilip sorgulanabildiği ve böylece sokak ölçeğinden görsel kaynak bütününe yönetimine kadar geniş ölçekte alan kullanım ve planlama kararlarının verilebildiği coğrafi bilgi sistemi (GIS) tabanlı [132, 133, 134, 135, 136, 137, 138] üç boyutlu görselleştirme modelleri.

Uygulama çalışması hem mevcut görsel kaliteyi belirlemeyi, hem de görsel kalitesi azalmış noktalar için var olmayan çözüm önerileri üretmeyi amaçladığı için, kullanıcıya yerinde manzara noktaları gösterip değerlendirmek yerine fotoğraf ve bilgisayar destekli manzara üretim tekniklerinin amaca daha uygun olduğuna karar verilmiştir. Palmer ve Hoffman, çevre tercih ve değerlendirme çalışmalarında fotoğraf kullanımının geçerliliğini belirlemeyi amaçlayan araştırmalarında tek kare fotoğrafların mevcut alanın görsel çeşitliliğini yansıtamadığını, bunun yerine silüet fotoğraflarının ya da aynı noktayı farklı açılardan gösteren birden fazla fotoğrafın kullanılmasının görsel kalite değerlendirmede o noktayla ilgili daha fazla bilgi vereceğini belirtmektedir [139]. Heft ve Nasar'ın çevresel tercihe dair çalışmalarında elde ettikleri, dinamik görüntülere (yol boyunca alınan video kayıtları) daha geniş değişken çerçevesinde yanıtlar verilmesi ve statik görüntülerin (aynı video kayıtlarının tek kare görüntüleri) ise tercih değerleri bakımından daha yüksek değerlendirilmesi durumu da bunu desteklemektedir [140]. Araştırmanın uygulama çalışmasında mevcut görüntünün geliştirilmesi ile ilgili değişiklikler yapılacağı için video görüntüleri gibi statik görüntüler yerine fotoğraf gibi statik görüntüler tercih edilmiş ve

ayrıca görüntülerin o noktaya ilişkin daha fazla bilgi verebilmesi amacıyla birden çok ardışık fotoğrafın birleştirilmesiyle oluşturulmuş silüet fotoğrafları kullanılmıştır.

Uygulama çalışmasının ikinci aşamasındaki senaryoların üretimine ve en etkin biçimde görselleştirilmesine dair yapılan incelemeler sonucunda, fotoğraf üzerinde değiştirme imkanı sağlaması bakımından Photoshop 7 paket programının seçilmesine karar verilmiştir. Çalışmanın fotoğraf üzerinde yapılacak olması, 3 boyutlu pek çok diğer sanal çevre üretme yazılımını (autocad, GIS, 3D Studio-Max) kullanma olanağına imkanı kılmamaktadır. Bütün bunların yanı sıra, maddi kısıtlılıklar, yazılım-donanım yetersizlikleri ve en önemlisi çalışmanın belirlenen zaman çerçevesinde bitirilebilmesi amacıyla üç boyutlu görselleştirme tekniklerinin yerine iki boyutlu görselleştirmeyi sağlayan Photoshop 7 paket programı soruna en etkin çözüm olarak belirlenmiştir.

3.3. Araştırmanın Yürütülmesi

Araştırmanın uygulama bölümü, Trabzon kentinin sahil kesiminin görsel kalitesi bu iki bağlamı kapsayacak şekilde planlanmıştır.

Uygulamaya konu olan Trabzon kenti, doğudan Rize, batıdan Giresun, güneyden Gümüşhane ve kuzeyden Karadeniz'le çevrilir. Kent yerleşimi ilçeleriyle birlikte alındığında, doğu-batı yönünde uzunluğu 100 km ve genişliği 46 km'dir. Tamamen dağlık ve volkanik bir yapıya sahip topografyası nedeniyle hemen deniz kenarından başlayarak içeriye doğru birden yükselen bir kıyı çizgisine sahiptir [141]

Uygulama alanı Ganita'dan Başlayarak Çınaraltı mevkiine kadar olan Samsun-Sarp karayoluna paralel 9 km boyunda ve ortalama 250 m olan bir kıyı dolgu alanıdır. Dolgu alanı olması bakımıyla genellikle düz bir yapıya sahip olan uygulama alanının genel bağlamda konumunu gösteren harita Şekil 8'de , verilmektedir. Bu haritada uygulama alanıyla ilgili kullanıcıların geçmişten günümüze değişime dair en fazla tanımlama yaptıkları alanlar, mevcut durumlarını gösteren silüet fotoğrafları ile birlikte ifade edilmektedir.

○ Araştırma alanı için tarihi gelişim süreci irdelemesi sonucu belirlenen ve alternatif senaryoların üretilmesi

Şekil 8. Araştırma alanının haritası

Araştırma alanıyla ilgili genel bilgiler verildikten sonra, araştırmanın hangi kapsamda kurgulandığına tekrar kısaca değinilmiştir. Bu bağlamda Trabzon sahil bandındaki görsel kalitenin saptanması ve geliştirilmesini amaçlayan bu tez çalışması, daha önceki bölümlerde de bahsedildiği gibi iki aşamada gerçekleştirilmiştir.

3.3.1. Birinci Aşama: Trabzon Sahil Bandındaki Devinimsel Algılamadaki Görsel Kalitelerin Belirlenmesi

Araştırmanın birinci aşamasında, Ganita'dan başlayarak Beşirli'ye kadar yürüyen bir gözlemcinin hangi tür görsel kalitelerle karşılaşacağını örneklenmesi ve örneklenen kalitelerin kullanıcılar hangi kaliteler bağlamında değerlendirildiğinin saptanması amaçlanmıştır.

Bu bağlamda kurgulanan uygulama çalışmasının bu aşamasında;

1. Literatür taraması sonucu kuramsal kısımdan elde edilen **“devinimsel algılamadaki görsel kalite kavramları”**, Likert tutum skalası yargılarına dönüştürülmüş ve böylece Trabzon sahil bandının mevcut görsel kalite bütünü değerlendirmede kullanılacak 30 adet kalite (Tablo 15) elde edilmiştir.

2. Havanın güneşli olduğu bir günde, araştırmacı tarafından Ganita'dan Beşirli'ye kadar olan alanda devinimsel algılamadaki görsel kaliteleri temsil ettiği düşünülen 100 fotoğraf çekilmiştir.

3. Bu fotoğraflar bir ön elemeye tabi tutularak, tamamıyla yetersiz olduğu düşünülen 37 tanesi yine araştırmacı tarafından elenmiştir.

4. Bu 30 adet kalitenin Trabzon sahil bandında çekilen 63 fotoğrafın her biri için değerlendirilmesinin zorluğu nedeniyle, sayıyı azaltmamak fakat belirli gruplarda toplayıp her bir grubu temsil eden fotoğraflar üzerinden değerlendirilmek üzere gruplandırılması ve her bir grubu temsil eden bir adet fotoğraf değerlendirilmesi gerekmiştir. Bu nedenle soru yargılarına dönüştürülen kaliteler üzerinden 63 adet fotoğraf araştırmacı tarafından puanlanmış ve yapılan istatistik test (küme analizi) sonucunda 10 grupta toplanmıştır.

5. Literatür taraması sonucu kuramsal kısımdan elde edilen **“devinimsel algılamadaki görsel kaliteler”**in anlaşılması, mesleki disiplini kapsayan bir uzmanlık gerektirdiği ve uzman olmayan kullanıcının bu terimleri anlamakta ve örneklenen fotoğraflar üzerinden değerlendirmede zorluk çekeceği düşünüldüğü için, bu kaliteleri fotoğraf üzerinden değerlendirecek kullanıcı grubu olarak peyzaj mimarları ve mimarlardan oluşan 20 kişilik bir uzman grup belirlenmiştir. 10 grubu temsil eden 10 adet

fotoğraf seçilmiş ve bu fotoğraflar 30 “devinimsel algılamadaki görsel kalite” üzerinden 20 uzman grup elemanı tarafından Ek 2’de verilen soruşturma formuyla değerlendirilmiştir.

3.3.2. İkinci Aşama: Trabzon Sahil Bandındaki Görsel Kalitelerin Geçmişten Günümüze Değişim Sürecinin Belirlenmesi

Uygulamanın bu aşaması Trabzon kentinin sahil kullanım yaşantısının genel bir profilini belirlemeyi, geçmişten günümüze değişimini saptamayı, bu değişimi insanların nasıl “algıladıkları” ve “anlamlandırdıkları”nı tanımlamayı ve yeni kullanımları “yaşanabilir” kılmak için geçmişten günümüze hangi anlamları koruyup hangilerini değiştirmemiz gerektiğini belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda alanın mevcut durumu ve geçmiş kullanımının değişimini belirlemek için araştırmanın ikinci aşamasında kullanılmak üzere elde edilen yedi adet “**tercih edilebilirliği belirleyen görsel kalite**”nin (doğallık, süreklilik, algılanabilirlik, yenilik-gizem, karmaşıklık-çeşitlilik, tutarlılık ve anlamlılık), uygulama alanında kullanıcı tarafından geçmişten günümüze nasıl tanımlandığı görüşmelerle belirlenmiştir.

Trabzon sahil bandının geçmişten günümüze tanımladığı değişimde görsel kalitesi azaldığı belirlenen bölgeler için, görüntüde bulunan manzara elemanlarının “**tercih edilebilirliği belirleyen görsel kaliteler**” bağlamında farklı farklı kombinasyonlarla bir araya getirildiği görsel kaliteyi arttırıcı alternatif senaryo önerileri geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Bu bağlamda kurgulanan uygulama çalışmasının bu aşamasında;

1. KTÜ Peyzaj Mimarlığı Bölümü üçüncü sınıf öğrencilerinin Tarihi Çevre Koruma dersinin uygulama çalışması olarak yürütülen görüşme aşaması için, Ganita’dan Beşirli’ye kadar olan alan bölgelere ayrılmış ve oluşturulan 10 grup, bu bölgeler hakkında görüşme çalışmalarını gerçekleştirmiştir. Detaylı bir belge taraması ve soruşturma aşamasının sonucunda, Ganita, Farez, Kemerkaya gibi merkezi bölgeleri en iyi bildiği düşünülen görüşmeciler belirlenmiştir. İlk görüşmelerden elde edilen bilgilerle yeni isimlere ulaşılmış ve görüşmeci sayısı bu şekilde arttırılmıştır. Görüşmeler sohbet yoğun içerikli görüşme biçiminde yürütülmüş ve izin alınan deneklerin görüşmeleri bant kaydıyla belirlenirken bazı görüşmecilerde veriler, detaylı not tutularak elde edilmiştir. Görüşmeler yarım saat ile üç saat arasında değişim göstermektedir.

Ön görüşme olarak nitelendirilen ilk görüşmelerde genel bir çerçeve belirleyip sınırlandırıcı olmaktan kaçınılmış, aksine görüşmecinin çevresel deneyimlerini olabildiğince yönlendirmesiz olarak aktarması amaçlanmıştır.

2. Uygulamanın bu aşamasında görsel kalitesi azaldığı düşünülen noktalar, Trabzon sahil bandının geçmişten günümüze değişimi ile ilgili görüşme ve belge taramalarından çıkan noktalar olarak belirlenmiştir: Ganita, Kemer kaya, Moloz (Bat pazarı/Soğan pazarı), Yalı mahallesi (Faroş) ve Ayasofya. Bu bölgeler için değerlendirilecek fotoğraflar, aynı alana ait farklı açılarda birkaç fotoğrafın ortalamasının hakim noktaya atfedilen değeri belirlediğini savunan Daniel ve Boster'ın [135] yaklaşımına benzer bir yaklaşım kullanılarak, söz konusu alanların en hakim olarak görüldüğü düşünülen noktalar olan dolgu alanlarından ve geniş açı sağlamak amacıyla 5-6 fotoğrafın birleşimi olabilecek panoramik silüet görünüşler olarak 75-300 objektifli Minolta marka bir fotoğraf makinesi ile çekilmiş ve daha sonra bu fotoğraflar bilgisayarda birleştirilerek üzerinde çalışılacak panoramik silüet fotoğrafları elde edilmiştir. Çekilen tüm fotoğraflar oluşturdukları silüetler bağlamında değerlendirilerek 6 adet geniş açı silüet fotoğrafı elde edilmiştir.

3. **“Tercih edilirliliği belirleyen görsel kaliteler”** olarak tanımlanan 7 görsel kalitenin (doğallık, süreklilik, algılanabilirlik, yenilik-gizem, karmaşıklık-çeşitlilik, tutarlılık ve anlamlılık), geçmişten günümüze değişimi sonucunda 5 alanın görsel kalitesinin geçmişe göre azaldığı belirlenmiştir. Belirlenen bu alanlarda görsel kalitenin artırılması amacıyla **“tercih edilirliliği belirleyen görsel kaliteler”**in farklı varyasyonlarda bir araya getirildiği alternatif tasarım düşünceleri bağlamında senaryolar biçimlendirilmiştir. Burada senaryo kavramı mekanda kullanıcıya üç boyutlu olarak yaşama olanağı sağlayacak var olmayan yaşamsal sahnelerin görsel üretiminden çok, iki boyutlu resim düzleminde mekânın kalite alternatiflerinin tartışılabileceği var olmayan görsel seçeneklerin üretilmesi olarak algılanmalıdır. Bu bağlamda senaryolar için;

- Yedi farklı değişkenin fotoğraftaki varlıkları ve dereceleri değerlendirilerek önce her nokta için genel kararlar verilmiş,
- Her bir nokta için daha detaylı kararları içeren alternatif taslaklar bağlamında farklı kurguları olan üç farklı alternatif senaryo tasarlanmış,
- Tasarlanan senaryo önerileri ise, mevcut yapıları çevrelerden kolaj yapılmak suretiyle Photoshop 7 paket programı kullanılarak üretilmiştir.

4. BULGULAR VE İRDELEME

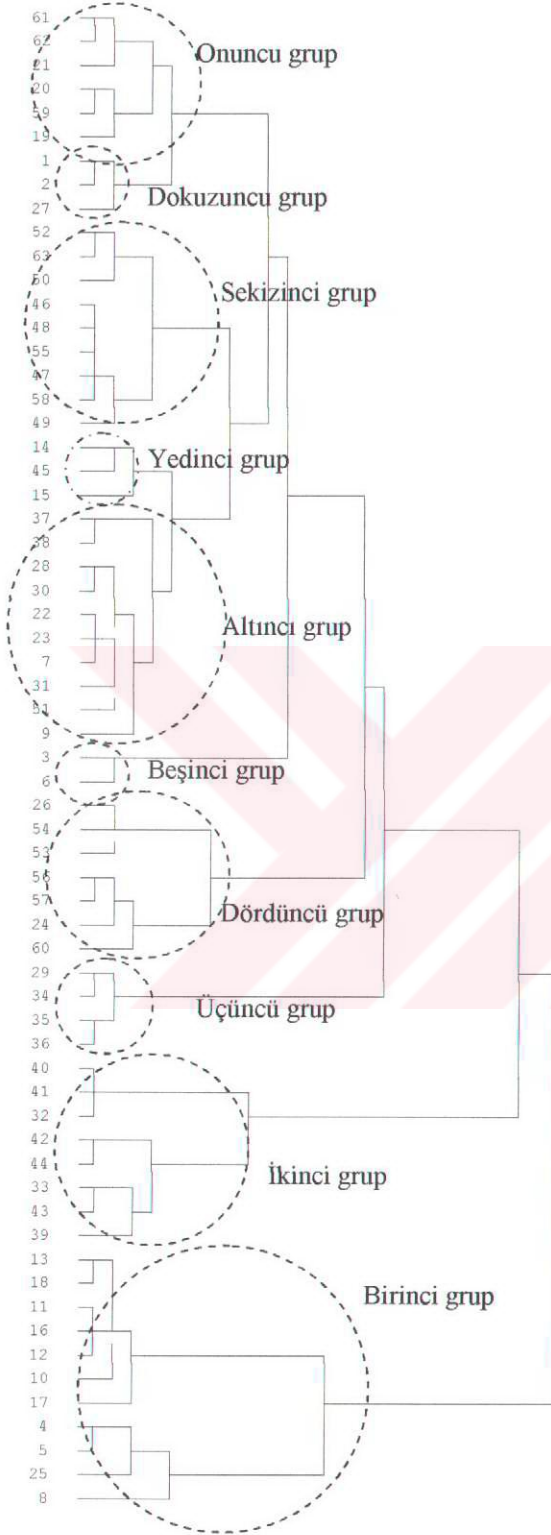
4.1. Trabzon Sahil Bandındaki Mevcut Durum İçin Devinimsel Algılamadaki Görsel Kalitelerle İlgili Bulgular

Uygulamanın bu adımı için alanın çeşitli görsel karelerini temsil eden 63 fotoğrafın denekler tarafında değerlendirilebilmesi için küme analizi ile gruplandırılması amaçlanmıştır.

Kuramsal veri setindeki değişkenlerin bulunma derecesine göre gruplanması hedeflenen 63 fotoğrafa ilişkin küme analizi sonuçlarını gösteren dendogram incelendiğinde 10 farklı grup belirlendiği görülmektedir.

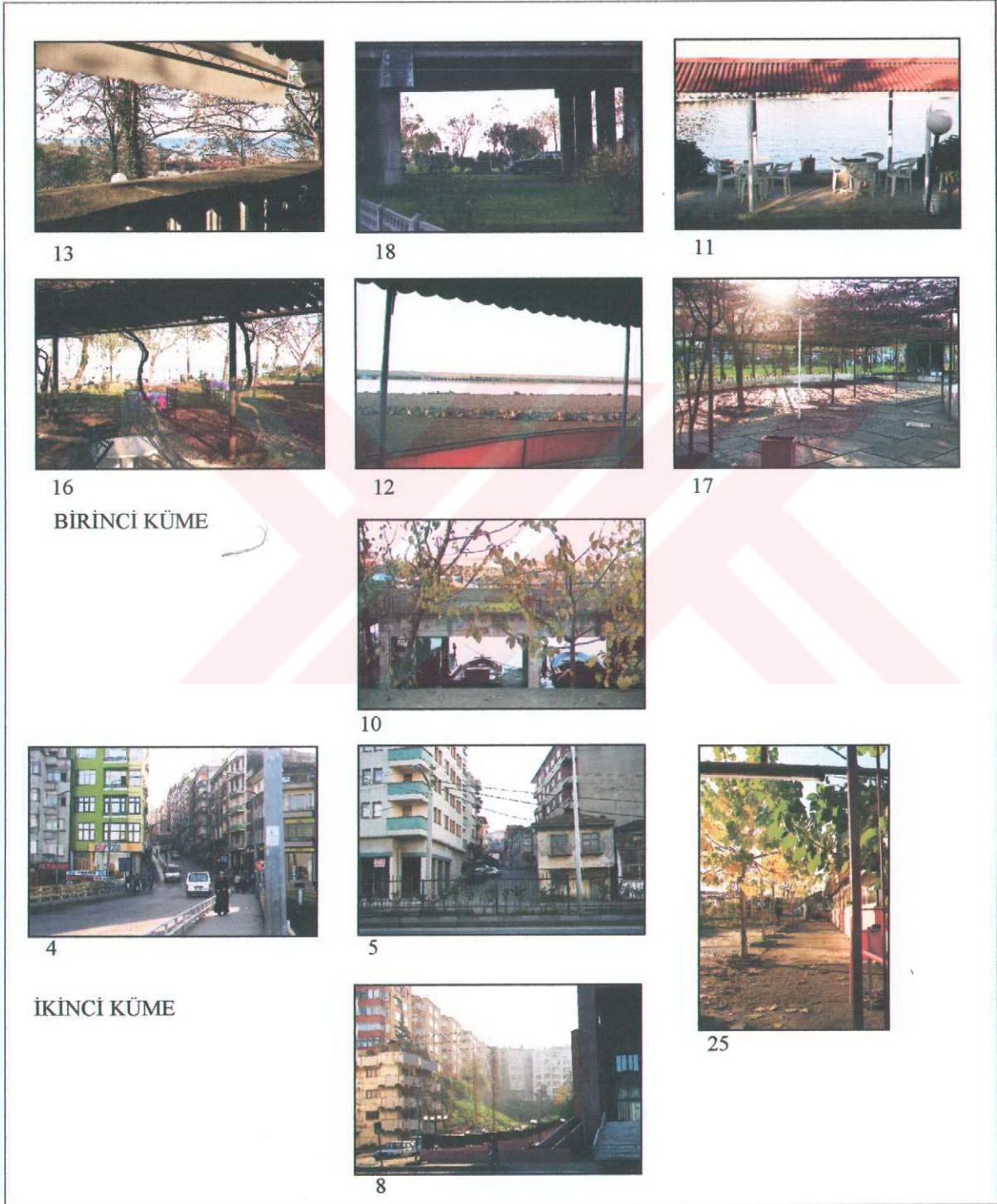
Ward'ın Euclid'e göre gerçekleştirilen küme analizi sonuçlarına göre 10'luk bir yüzdeye göre 8 grubun oluştuğu görülmektedir. Araştırmada elde edilmesi beklenen veri grupları doğrultusunda bu gruplar tekrar irdelendiğinde, dendogramda 5. Adımda iki gruba ayrılan bölümün daha detaylı olarak incelendiğinde, beş gruba ayrılabilceği ve yine dendogramın % 10'luk ayırımına göre ikiye bölünmesi gereken grubun birleştirilebileceğine karar verilmiştir. Bu irdelemelerden sonra küme analizi sonucu olarak 63 fotoğrafın oluşturduğu 10 farklı küme ve bu kümeleri temsil eden fotoğraflar şekillerde verilmektedir.

DURUMLAR 0 5 10 15 20 25
Etiket No

Şekil 9. Fotoğrafların gruplarını belirleyen hiyerarşik küme analizi dendrogramı

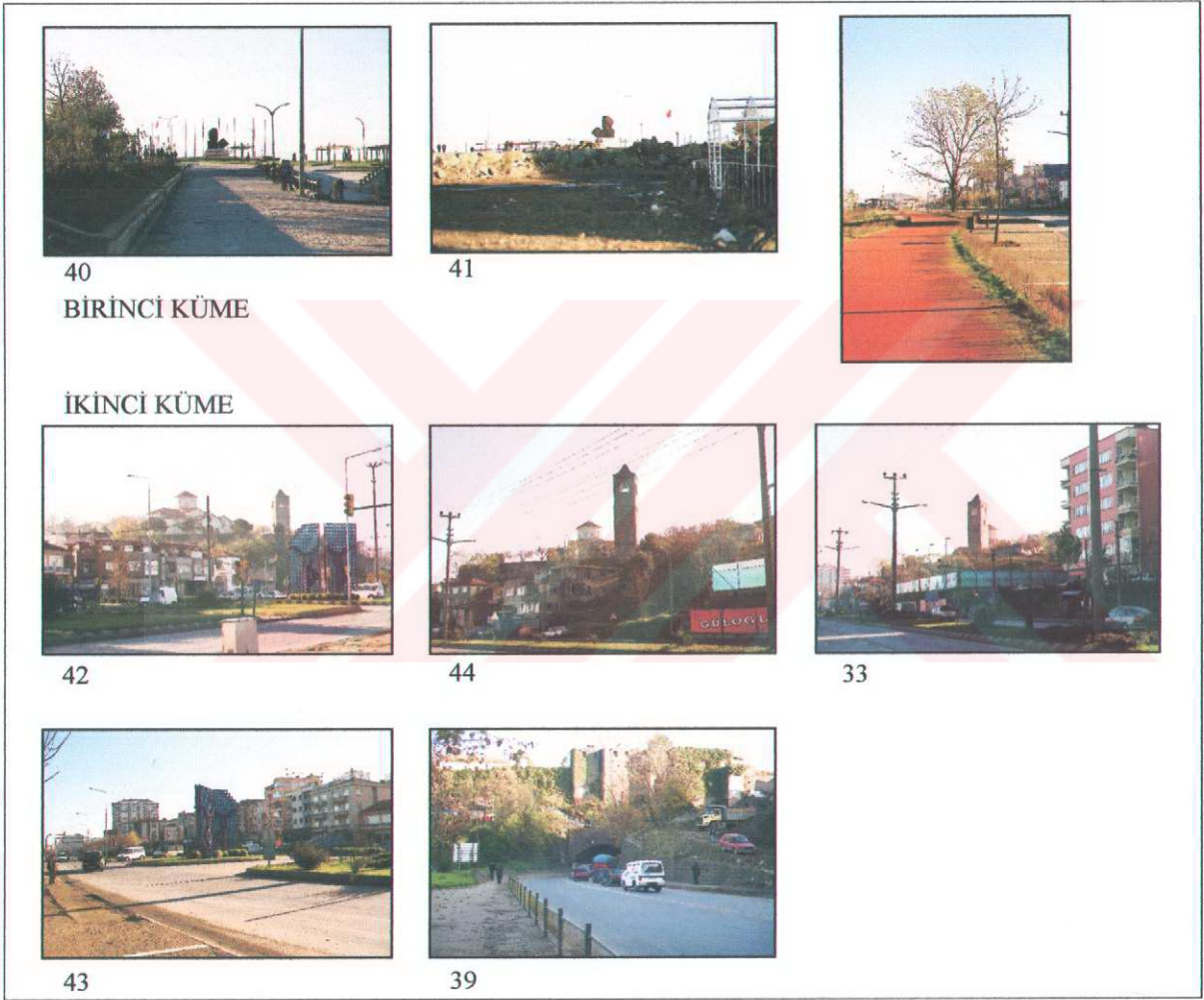
Birinci Fotoğraf Grubu: Dendogramın ilk adımı incelendiğinde bu grubun, benzer özellikler gösteren iki alt grup fotoğraflarından oluşturduğu görülmektedir. 13, 18, 11, 16, 12, 17, 10 ve 4, 5, 25, 8 fotoğraflarından oluşan grup Şekil 10'da verilmektedir.

Şekil 10. Birinci fotoğraf grubu

Birinci fotoğraf grubundaki birinci küme alt ve üst sınır ile belirlenmiş bir kapanmışlık, sınırlandırılmışlık ve çerçevelenmişlik tanımlarken; ikinci küme fotoğraflarında yan yüzeyler tarafından belirlenen bir sınırlandırılmışlık söz konusudur.

İkinci Fotoğraf Grubu: Dendogramın ikinci adımında ise 40, 41, 32 ve 42, 44, 33, 43, 39 fotoğraflarından oluşan iki alt grubun bütününe belirlediği ikinci fotoğraf grubu, Şekil 11’de verilmektedir.

Şekil 11. İkinci fotoğraf grubu

İkinci fotoğraf grubunda birinci kümeye dahil olan fotoğraflarda odak, egemenlik ve vurgu kavramları görülmektedir. Aynı grubun ikinci kümesinde ise bu odak ve simgeselliğin tarihi bir boyuta kaydığı ve anlam bileşeninin ağır bastığı simgeselliğin ön plana çıktığı söylenebilir.

Üçüncü Fotoğraf Grubu: Dendogramın üçüncü adımında 29, 34, 35, 36 fotoğraflarının belirlediği üçüncü grup Şekil 12’de verilmektedir.

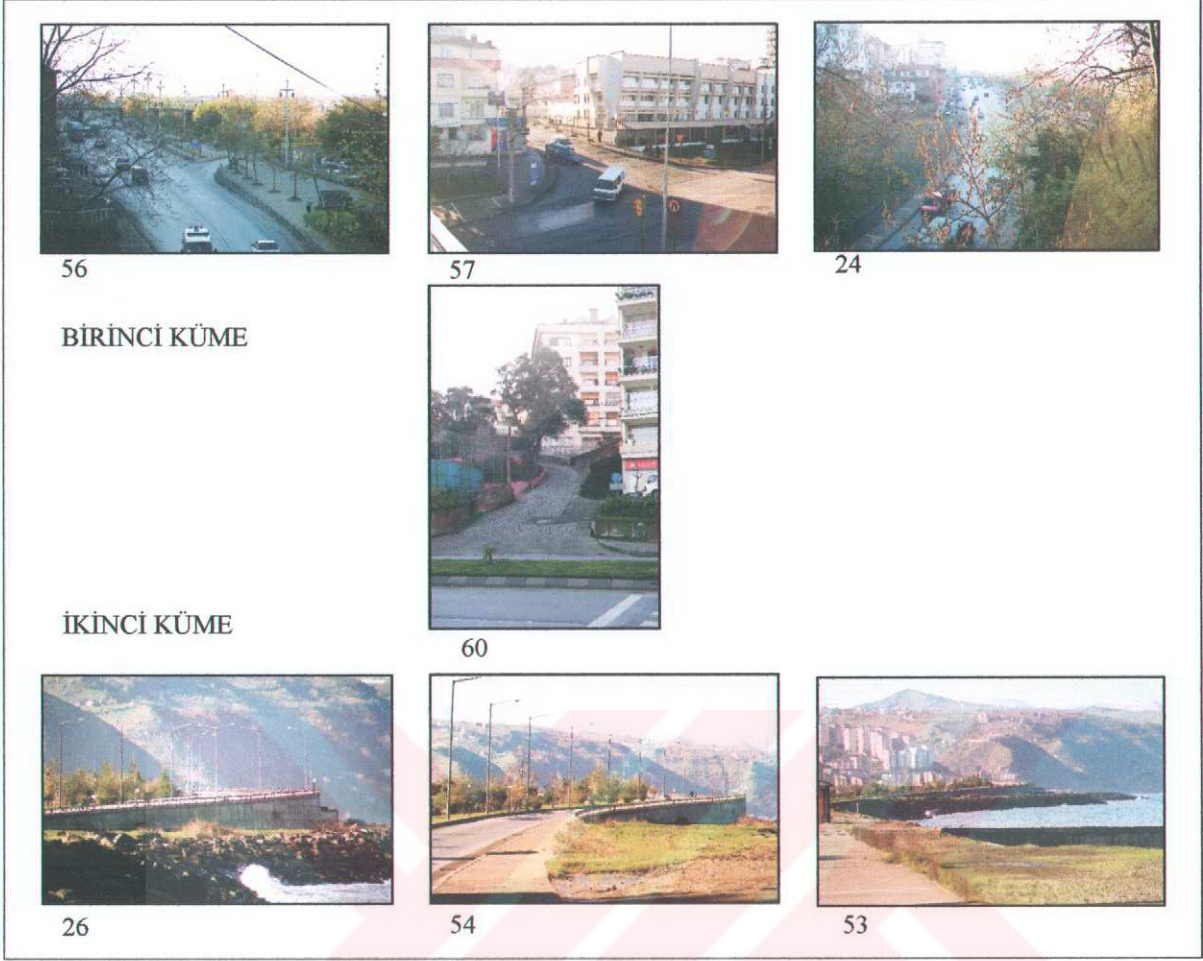

Şekil 12. Üçüncü fotoğraf grubu

Üçüncü fotoğraf grubuna ait fotoğraflar incelendiğinde iki farklı dokunun yan yanılığı, birinin bitmesi ve diğerinin başlaması ile sağlanan bir süreklilik bütünü göze çarpmaktadır.

Dördüncü Fotoğraf Grubu: Dendogramın dördüncü adımında 56, 57, 24, 60 ve 26, 54, 53 numaralı fotoğrafların belirlediği dördüncü grup Şekil 13’de verilmektedir.

Bu fotoğraf grubunu temsil eden ilk kümede yüksek bir kottan alçak bir kota bakış ön planda; ikinci küme fotoğraflarda ise alçak bir kottan yüksek bir kota doğru bir yönelme söz görünmektedir.

Şekil 13. Dördüncü fotoğraf grubu

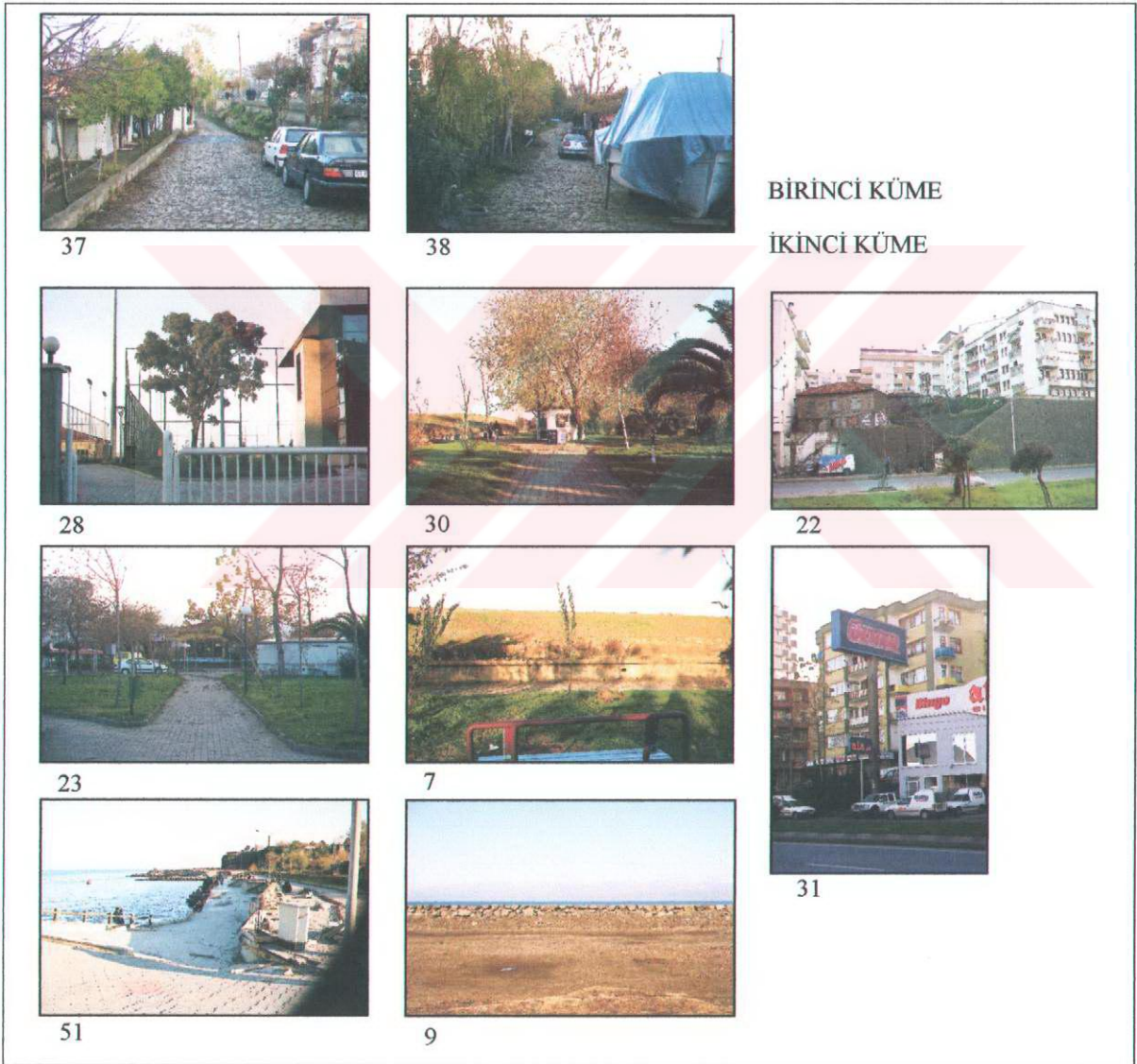
Beşinci Fotoğraf Grubu: Dendogramın beşinci adımında 3 ve 6 numaralı fotoğrafların belirlediği beşinci grup Şekil 14’de verilmektedir.

Şekil 14. Beşinci fotoğraf grubu

Dendogramın son adımında temelde iki ana grup belirlenmesine rağmen, fotoğrafların özellikleri irdelendiğinde bu iki ana grubun ilk bölümünün dörde ayrılması ve bütünde dendogramın bu adımından beş grup oluşturulması uygun görülmüştür. Bu bağlamda;

• **Altıncı Fotoğraf Grubu:** 37, 38 ve 28, 30, 22, 23, 7, 31, 51, 9 numaralı fotoğrafların bulunduğu iki alt gruptan oluşan altıncı grup, Şekil 15’de verilmektedir.

Şekil 15. Altıncı fotoğraf grubu

• **Yedinci Fotoğraf Grubu:** 14, 45, 15 numaralı fotoğraflardan oluşan yedinci grup Şekil 16’da verilmektedir.

Şekil 16. Yedinci fotoğraf grubu

• **Sekizinci Fotoğraf Grubu:** 52, 63, 50 ve 46, 48, 47, 55, 58, 49 olmak üzere iki alt grubun birleşimi olan sekizinci grup Şekil 17’de verilmektedir.

Şekil 17. Sekizinci fotoğraf grubu

İki farklı kümeye ayrılmış gibi görünmelerine rağmen dördüncü grup fotoğraflarının bütünü, yönelme, sapma, içbükey ya da dışbükey mekanlar oluşturdukları görülmektedir.

• **Dokuzuncu Fotoğraf Grubu:** 1, 2, 27 numaralı fotoğraflardan oluşan dokuzuncu grup Şekil 18’de verilmektedir.

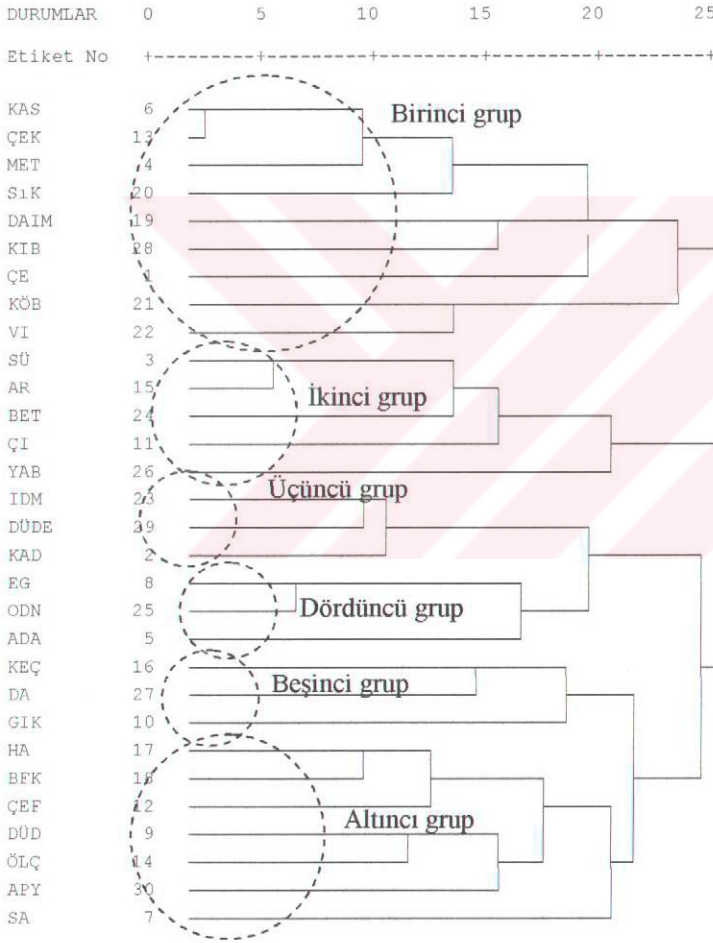
Şekil 18. Dokuzuncu fotoğraf grubu

• **Onuncu Fotoğraf Grubu:** 61, 62, 21 ve 20, 59, 19 numaralı alt gruplarının belirlediği onuncu grup Şekil 19’da verilmektedir.

Şekil 19. Onuncu fotoğraf grubu

Fotoğrafların gruplara ayrılmasından sonraki adımda değişkenlerin gruplara ayrılan fotoğraf üzerinden değerlendirilmesi ve gruplandırılması yer almaktadır. Bunu sağlayabilmek amacıyla küme analizi sonucunda gruplandırılan fotoğraflar böylece 63 adetten 10 gruba indirgenmiştir. Tüm fotoğraflar değerlendirilerek 30 adet görsel kalite (bkz. Tablo 15) değişkeninin gruplandırılması amaçlandığı için, 10 grubu temsil etmek üzere her gruptan seçilen bir adet fotoğraf, 20 kişilik uzman grup tarafından değerlendirilmiştir. Uzman grubun 10 fotoğraf üzerinden değerlendirdiği değişkenlere, gruplandırılabilirmeleri amacıyla yeniden hiyerarşik küme analizi uygulanmıştır.

Şekil 20. Fotoğraf gruplarını belirleyen hiyerarşik küme analizi dendogramı

Gruplar arası ortalama bağlantı metoduna göre gerçekleştirilen küme analizinin sonuç dendogramı incelendiğinde % 20'lik bir değerle otuz adet görsel kalite değişkeninin

değerlendirilmiş ve bir bütün olarak tanımlanan değişkenler incelendiğinde iki farklı grup olarak değerlendirilmesinin daha uygun olacağına karar verilmiştir.

Böylece dendogramın verileri çerçevesinde otuz değişken altı grup altında temsil edilmiştir. Buna göre gruplar ve değişkenler aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

• **Birinci Değişken Grubu**

Kapanmışlık, sınırlandırılmışlık,
 Çevrelenmişlik, kapanmışlık,
 Sınırlandırarak mekan tanımlamak,
 Sınırların keskinliği,
 Dışa açık iç mekan,
 Kapanmışlığın içine bakmak,
 Çerçeve,
 Sınırların ötesine bakmak,
 Vista,

• **İkinci Değişken Grubu**

Süreklilik,
 Ardışıklık,
 Benzerlik, tekrar,
 Çizgisellik,
 Yan yanalık, bitişiklik,

• **Üçüncü Değişken Grubu**

Yönlenme,
 Düzlem değişimi,
 Kademelenme,

• **Dördüncü Değişken Grubu**

Egemenlik

Odak noktası,

Adlar ve anlamlar

•**Beşinci Değişken Grubu**

Kesinti, çıkmaz

Daralma,

Gizlilik, keşfetme,

•**Altıncı Değişken Grubu**

Hareketlilik

Biçim-fon karşıtlığı,

Ani kesinti, farklılaşma,

Düzensiz değişim,

Ölçekte çarpıklık,

Arka planın yakınlaşması,

Sapma.

Uygulamanın ilk aşamasına ilişkin devinimsel algılamadaki görsel kalitelerin bütünü bu şekilde gruplandırıldıktan sonra, bu kalite gruplarına göre her fotoğrafın ayrı ayrı değerlendirilmesi yapılmıştır.

4.1.1. Birinci Kalite Grubu: Sınırlandırılmışlık-Çevrelenmişlik-Kapanmışlık

Her bir fotoğrafa ayrı ayrı uygulanan faktör analizi sonuçlarına göre;

Kapanmışlık, sınırlandırılmışlık,

Çevrelenmişlik-kapanmışlık,

Sınırlandırarak mekan tanımlamak,

Sınırların keskinliği,

Dışa açık iç mekan,

Kapanmışlığın içine bakmak,

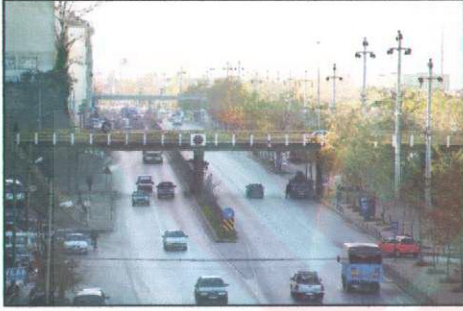
Çerçeve,

Sınırların ötesine bakmak,

Vista,

değişkenlerinden oluşan “Sınırlandırılmışlık-Çevrelenmişlik-Kapanmışlık” grubu kalite öğelerinin, ağırlıklı olarak 14, 42 ve 61 numaralı fotoğraflarda bulunduğu belirlenmiştir.

Faktör analizi sonuçlarına göre sırasıyla şekillerde verilen 14, 42 ve 61 numaralı fotoğraflar (Şekil 21, 22, 23), fotoğraflara ilişkin oluşan yapay faktörler (Tablo 16, 18, 20) ve bunların özdeğerleri (Tablo 17, 19, 21) aşağıda verilmektedir.

Şekil 21. On dört numaralı fotoğraf

Temel bileşenler analizi ayırım metodu ve Kaiser normalizasyonuna göre farklı döndürme metotları (varimax, equamax, quartimax) değerlendirilen fotoğraflar için, özdeğerleri 1 ve 1'den büyük olan faktörlerin anlamlı sayılmasına göre faktör gruplarına ayrılmıştır. Rotasyonun (döndürme) kareler toplamı yüklerine göre yığılmalı yüzde değerlerinden varyansın % 70 ve üzerinin açıklanabiliyor olmasına dikkat edilmiştir.

Tablo 16. On dört numaralı fotoğraf için faktör analizi değerleri

Rotasyonun Kareler Toplamı Yükleri			
Faktörler	Özdeğerler	% Varyans	Yığılmalı %
1	3,670	12,232	12,232
2	2,913	9,708	21,941
3	2,771	9,237	31,178
4	2,648	8,828	40,005
5	2,362	7,872	47,877
6	2,257	7,524	55,402
7	2,216	7,386	62,788
8	2,183	7,276	70,063
9	2,160	7,199	77,262
10	2,080	6,932	84,195
11	1,635	5,449	89,644

Faktörler üzerinde anlamlı olarak belirlenen değişkenlerin neler olduğu ve nasıl gruplandığı Tablo 17’de verilmektedir.

Tablo 17. On dört numaralı fotoğraf için anlamlı olarak tanımlanan değişkenler

FAKTÖRLER	DEĞİŞKENLER
1	Kapanmışlık, sınırlandırılmışlık Çerçevelenmişlik, kapanmışlık
2	Ardışıklık Biçim-fon karşıtlığı
3	Mekanı tanımlamak (sınırlandırarak) Dışa açık iç mekan Arka planın yaklaşması (-)
4	Adlar ve anlamlar Kapanmışlığın içine bakmak
5	Yan yanalık, bitişiklik Düzlem değişimi
6	Düzensiz değişim Hareketlilik
7	Süreklilik
8	Odak noktası
9	Yönelme
10	Çerçeve
11	Vista

İki köprü ile bölünmüş bir yolu gösteren 14 numaralı fotoğrafa ilişkin birinci faktörde ve üçüncü faktörde tanımlanan değişkenler fotoğrafı en iyi açıklayabilen değişkenler olarak görülmektedir. İkinci faktörde belirlenen ardışıklık ve biçim-fon karşıtlığı bileşenleri, manzarada ardışık olarak dizilen elemanların (köprüler, ağaçlar, telefon

direkleri) varlığı nedeniyle tanımlanmıştır. Ayrıca adlar ve anlamlar bileşeninin üst faktörlerde tanımlanan bir bileşen olmasının nedeni bölgenin genel yapısının kullanıcı için tarihi bir bağlama sahip olmasıdır (Ganita bölgesi olduğu için).

Grubun ikinci fotoğrafına ait bulgular aşağıda (Şekil 22, Tablo 18, 19) verilmektedir.

Şekil 22. Kırk iki numaralı fotoğraf

Tablo 18. Kırk iki numaralı fotoğraf için faktör analizi değerleri

Faktörler	Rotasyonun Kareler Toplamı Yükleri		
	Özdeğerler	% Varyans	Yığılmalı %
1	7,314	24,380	24,380
2	3,451	11,504	35,884
3	3,070	10,233	46,117
4	2,806	9,354	55,471
5	2,158	7,194	62,664
6	1,880	6,267	68,931
7	1,622	5,407	74,338
8	1,520	5,068	79,406
9	1,425	4,750	84,156
10	1,147	3,824	87,980

Faktörler üzerinde anlamlı olarak belirlenen değişkenlerin neler olduğu ve nasıl gruplandığı Tablo 19'da verilmektedir.

Tablo 19. Kırk iki numaralı fotoğraf için anlamlı olarak tanımlanan değişkenler

FAKTÖRLER	DEĞİŞKENLER
1	Mekanı tanımlamak Çevrelenmişlik, kapanmışlık Sınırların keskinliği Kapanmışlığın ötesine bakmak Kapanmışlığın içine bakmak
2	Düzensiz değişim (-)
3	Odak noktası
4	Süreklilik

Tarihi simgesel anlamı bulunan Ayasofya müzesini gösteren 42 numaralı fotoğrafın daha çok egemenlik-odak-adlar ve anlamlar grubu altında tanımlanması bekleniyordu ancak elde edilen verilerin yapısı nedeniyle faktör analizi sonuçlarının hiçbir döndürme yöntemine tabi tutulamadan belirlenmesi, değişkenlerin birkaç faktörde yığılmasına sebep olmuştur. Ağırlıklı olarak sınırlandırılmışlık, çevrelenmişlik, mekan tanımlamak kavramıyla birinci faktörde açıklandığı görülen Ayasofya müzesinin, çevresindeki dokudan farklılığı sebebiyle bu şekilde algılandığı düşünülmektedir. Değerlendirilen manzarada katı, keskin sınırlar ve ekstrem bir kot farkıyla çevresindeki yapılaşmadan ayrıldığı gözlenen Ayasofya müzesi bu bağlamda kullanıcı tarafından “tanımlanmış farklı bir mekan” gözüyle değerlendirilmiş ve birinci faktör grubundaki değişkenlerle tanımlanmıştır. İkinci faktörde “düzensiz değişim” bileşeninin çıkması bu yorumu destekler görünmektedir. Bu manzara için asıl ağırlıklı olarak tanımlanması beklenen değişken olan “odak noktası” kavramı üçüncü faktörde tanımlanmaktadır.

Grubun üçüncü fotoğrafına ait bulgular aşağıda (Şekil 23, Tablo 20, 21) verilmektedir.

Şekil 23. Altmış bir numaralı fotoğraf

Tablo 20. Altmış bir numaralı fotoğraf için faktör analizi değerleri

Rotasyonun Kareler Toplamı Yükleri			
Faktörler	Özdeğerler	% Varyans	Yığılmalı %
1	5,345	17,817	17,817
2	3,406	11,355	29,172
3	3,288	10,959	40,130
4	2,772	9,241	49,371
5	2,499	8,330	57,702
6	2,426	8,085	65,787
7	2,144	7,145	72,932
8	1,652	5,507	78,439
9	1,580	5,266	83,705

Faktörler üzerinde anlamlı olarak belirlenen değişkenlerin neler olduğu ve nasıl gruplandığı Tablo 32’de verilmektedir.

Tablo 21. Altmış bir numaralı fotoğraf için anlamlı olarak tanımlanan değişkenler

FAKTÖRLER	DEĞİŞKENLER
1	Çerçeve Egemenlik Biçim-fon karşıtlığı
2	Süreklilik Ardışıklık
3	Adlar ve anlamlar Sapma (-) Arka planın yakınlaşması
4	Kapanmışlığın içine bakmak
5	Kapanmışlığın ötesine bakmak Daralma (-)
6	Hareketlilik
7	Kapanmışlık, sınırlandırılmışlık (-) Yönelme
8	Ölçekte çarpıklık
9	Çevrelenmişlik, kapanmışlık

İki binayla tanımlanmış bir aralığı gösteren 61 numaralı fotoğraf, birinci faktör altında aynı gruba girmeyen birkaç değişkenle tanımlanmıştır. Genel görünümüyle kapanmışlık, çevrelenmişlik, sınırlandırılmışlık grubu değişkenlerinin ağırlığıyla tanımlanan bu fotoğraf incelendiğinde; “egemenlik” kavramının fotoğrafın sağ köşesindeki binanın kütleli algısından, “süreklilik ve ardışıklık” değişkenlerinin konut yapısıyla belirlenen çevredeki ardışık elemanların varlığından, “adlar ve anlamlar” bileşeninin sağ

köşedeki binanın “Merkez bankası” olması ve bunun kullanıcı tarafından tanınması ve bilinmesinden, “sapma” bileşeninin yolun yönlendirmesinden, “arka planın yakınlaşması” bileşeninin ise ön planda bulunan binaların arkayı kesmesiyle oluşan algıdan kaynaklandığı görülmektedir.

4.1.2. İkinci Kalite Grubu: Süreklilik-Çizgisellik-Bitişiklik

Süreklilik,

Ardışıklık,

Benzerlik, tekrar,

Çizgisellik,

Yan yanalık, bitişiklik,

değişkenlerinden oluşan “Süreklilik-Çizgisellik-Bitişiklik” grubu kalitelerinin ağırlıklı olarak 6 numaralı fotoğrafta bulunduğu belirlenmiştir.

Faktör analizi sonuçlarına göre Şekil 24’de verilen 6 numaralı fotoğrafa ilişkin oluşan yapay faktörler ve bunların özdeğerleri Tablo 22’de verilmektedir.

Şekil 24. Altı numaralı fotoğraf

Tablo 22. Altı numaralı fotoğraf için faktör analizi değerleri

Rotasyonun Kareler Toplamı Yükleri			
Faktörler	Özdeğerler	% Varyans	Yığılmalı %
1	4,557	15,189	15,189
2	3,297	10,991	26,181
3	2,971	9,903	36,083
4	2,680	8,932	45,015
5	2,610	8,699	53,715
6	2,404	8,013	61,727
7	2,135	7,116	68,844
8	2,097	6,991	75,835
9	1,867	6,222	82,057
10	1,782	5,941	87,997

Faktörler üzerinde anlamlı olarak belirlenen değişkenlerin neler olduğu ve nasıl gruplandığı Tablo 23’de verilmektedir.

Tablo 23. Altı numaralı fotoğraf için anlamlı olarak tanımlanan değişkenler

FAKTÖRLER	DEĞİŞKENLER
1	Ani kesinti, farklılaşma Hareketlilik Biçim-fon karşıtlığı Kapanmışlığın ötesine bakmak
2	Ardışıklık Benzerlik, tekrar Çizgisellik
3	Kesinti, çıkmaz Daralma
4	Düzensiz değişim Yan yanalık, bitişiklik (-)
5	Çerçeve Mekanı tanımlamak (sınırlandırarak) Dışa açık iç mekan
6	Odak noktası
7	Gizlilik, keşif
8	Düzlem değişimi
9	Sapma
10	Kademelenme

Üst kottaki bir oturma terasından alt kottaki oturma birimleri ve denize bakışı gösteren 6 numaralı fotoğraf, birinci faktör altında farklı farklı gruplara giren değişkenler bütünüyle tanımlanmasına rağmen ikinci faktörde “süreklilik-bitişiklik-çizgisellik” grubu değişkenleriyle tanımlanmıştır. Fotoğrafın alt köşesinde bulunan terasın sınır elemanı “ani

kesinti-farklılaşma” değişkeninin tanımlanmasına neden olmaktadır. Ayrıca “hareketlilik”, “kesinti, çıkmaz”, “daralma” “düzensiz değişim” gibi bileşenler ise, manzarada farklı yapıda elemanların parça parça yan yana gelerek bir süreklilik (aynı zamanda kesiklik) algısı oluşturmasından kaynaklanmaktadır. 6 numaralı fotoğraf için “sınırlandırılmışlık-çevrenmişlik-kapanmışlık” grubu bileşenlerinden bir grubun aynı faktör (5. faktör) altında tanımlanması da önemli bir bulgudur.

4.1.3. Üçüncü Kalite Grubu: Yönelme-Düzlem (kot) Değişimi

Yönelme,

Düzlem değişimi,

Kademelenme,

değişkenlerinden oluşan “Yönelme-Düzlem (kot) Değişimi” grubu kalitelerinin ağırlıklı olarak 53 numaralı fotoğrafta bulunduğu belirlenmiştir.

Faktör analizi sonuçlarına göre Şekil 25’de verilen 53 numaralı fotoğrafa ilişkin oluşan yapay faktörler ve bunların özdeğerleri Tablo 24’de verilmektedir.

Şekil 25. Elli üç numaralı fotoğraf

Tablo 24. Elli üç numaralı fotoğraf için faktör analizi değerleri

Rotasyonun Kareler Toplamı Yükleri			
Faktörler	Özdeğerler	% Varyans	Yığılmalı %
1	3,570	11,899	11,899
2	3,386	11,287	23,185
3	3,229	10,763	33,949
4	2,933	9,775	43,724
5	2,576	8,587	52,311
6	2,374	7,914	60,225
7	2,182	7,275	67,500
8	2,176	7,252	74,752
9	2,121	7,071	81,823
10	1,751	5,835	87,659

Faktörler üzerinde anlamlı olarak belirlenen değişkenlerin neler olduğu ve nasıl gruplandığı Tablo 25’de verilmektedir.

Tablo 25. Elli üç numaralı fotoğraf için anlamlı olarak tanımlanan değişkenler

FAKTÖRLER	DEĞİŞKENLER
1	Adlar ve anlamlar Gizlilik, keşif
2	Hareketlilik Düzlem (kot) değişimi
3	Çerçeve Çizgisellik Dışa açık iç mekan Daralma
4	Ölçekte farklılaşma
5	Vista
6	Mekanı tanımlamak (sınırlandırarak)
7	Yan yanalık, bitişiklik
8	Biçim-fon karşıtlığı
9	Arka planın yaklaşması
10	Kesinti, çıkmaz

Viyadük ve deniz manzarasını gösteren 53 numaralı fotoğrafta birinci faktörde tanımlanan “gizlilik ve keşif” bileşeninin manzaradaki kademelenme ve ikinci faktörde tanımlanan “hareketlilik” ve “düzlem (kot) değişimi” kavramlarının bir sonucu olarak görünmektedir. Birinci faktörde tanımlanıyor görünmesine rağmen “adlar ve anlamlar” bileşeni uzman grup tarafından negatife yakın olarak nitelendirilmiştir. Ayrıca fotoğrafta ön plana çıktığı görülen çizgisel elemanların varlığı durumu, üçüncü faktörde “çizgisellik”

bileşenin tanımlanması ile de desteklenmektedir. Fotoğraf incelendiğinde; farklı elemanların dağınık bir biçimde yan yana bulunması nedeniyle bundan sonraki faktör gruplarında farklı farklı gruplara ait bileşenlerin yan yana geldiği görülmektedir. Bu durum 53 numaralı fotoğrafın ortak kavramlar yerine, birden çok ve farklı kavramlarla tanımlanan bir fotoğraf olarak belirlenmesini sağlamaktadır.

4.1.4. Dördüncü Kalite Grubu: Egemenlik-Odak-Adlar ve Anlamlar

Egemenlik

Odak noktası,

Adlar ve anlamlar

değişkenlerinden oluşan “Egemenlik-Odak-Adlar ve Anlamlar” grubu kalitelerinin ağırlıklı olarak 49 ve 51 numaralı fotoğraflarda bulunduğu belirlenmiştir.

Faktör analizi sonuçlarına göre şekillerde verilen 49 ve 51 numaralı fotoğraflar (Şekil 26, 27), fotoğraflara ilişkin oluşan yapay faktörler (Tablo 26, 28) ve bunların özdeğerleri (Tablo 27, 29) aşağıda verilmektedir.

Şekil 26. Kırk dokuz numaralı fotoğraf

Tablo 26. Kırk dokuz numaralı fotoğraf için faktör analizi değerleri

Rotasyonun Kareler Toplamı Yükleri			
Faktörler	Özdeğerler	% Varyans	Yığılmalı %
1	4,880	16,267	16,267
2	3,939	13,130	29,397
3	2,700	9,000	38,397
4	2,521	8,404	46,801
5	2,435	8,118	54,919
6	2,374	7,915	62,834
7	1,866	6,219	69,053
8	1,853	6,177	75,230
9	1,827	6,089	81,319
10	1,752	5,839	87,157

Faktörler üzerinde anlamlı olarak belirlenen değişkenlerin neler olduğu ve nasıl gruplandığı Tablo 27’de verilmektedir.

Tablo 27. Kırk dokuz numaralı fotoğraf için anlamlı olarak tanımlanan değişkenler

FAKTÖRLER	DEĞİŞKENLER
1	Sınır Adlar ve anlamlar Egemenlik Odak noktası
2	Sapma Biçim-fon karşıtlığı Vista
3	Kademelenme Süreklilik
4	Çevrelenmişlik, kapanmışlık Sınırların keskinliği
5	Hareketlilik (-) Düzlem (kot) değişimi
6	Düzensiz değişim
7	Kesinti, çıkmaz
8	Ardışıklık Benzerlik, tekrar
9	Kapanmışlığın ötesine bakmak
10	Gizlilik, keşif

İki yanı binalarla sınırlandırılmış bir yoldan denize doğru inişi gösteren 49 numaralı fotoğraf birinci faktörde “Egemenlik, odak, adlar ve anlamlar” grubu bileşenleriyle tanımlanmıştır. Fotoğrafta özel bir ad ve anlamı çağrıştıracak ya da odak oluşturacak bir öge bulunmamasına rağmen böyle bir sonucun çıkması, alanın değerlendiren kişi

tarafından bilinmesinden kaynaklanmaktadır. Çünkü söz konusu fotoğraf kentin merkezini sahil bandına bağlayan en önemli bağlantı noktasını tanımlamaktadır. Manzarada yolun iki bina ile sınırlandırılarak belirleniyor olması durumu, birinci bileşende “mekan tanımlamak (sınırlandırarak)” bileşeninin bulunmasını sağlamıştır. Ayrıca fotoğraf incelendiğinde; “sapma” bileşeninin yolun yönlendirmesinden, “biçim-fon” karşıtlığının bina yapısının katı dokusu ile deniz ve yeşilin yumuşak dokusunun yarattığı kontrastlıktan, “vista” bileşeninin denize açık bir görüş etkisinden kaynaklandığı görülmektedir. Birinci faktörde çıkan “mekan tanımlamak” bileşenini destekleyen diğer bileşenler ise dördüncü faktörde tanımlanmıştır.

Grubun ikinci fotoğrafına ait bulgular aşağıda (Şekil 27, Tablo 28, 29) verilmektedir.

Şekil 27. Elli bir numaralı fotoğraf

Tablo 28. Elli bir numaralı fotoğraf için faktör analizi değerleri

Faktörler	Rotasyonun Kareler Toplamı Yükleri		
	Özdeğerler	% Varyans	Yığılmalı %
1	5,657	18,856	18,856
2	3,187	10,622	29,478
3	2,915	9,718	39,196
4	2,718	9,060	48,256
5	2,693	8,977	57,233
6	2,572	8,572	65,805
7	2,248	7,492	73,297
8	2,228	7,425	80,723
9	1,548	5,161	85,883

Faktörler üzerinde anlamlı olarak belirlenen değişkenlerin neler olduğu ve nasıl gruplandığı Tablo 29’da verilmektedir.

Tablo 29. Elli bir numaralı fotoğraf için anlamlı olarak tanımlanan değişkenler

FAKTÖRLER	DEĞİŞKENLER
1	Çevrelenmişlik, kapanmışlık Hareketlilik Biçim-fon karşıtlığı Dışa açık iç mekan
2	Egemenlik Odak noktası
3	Süreklilik (-) Ölçekte çarpıklık (-)
4	Yönlenme
5	Kademelenme Kapanmışlığın ötesine bakmak
6	Ani kesinti, farklılaşma
7	Vista
8	Arka planın yakınlaşması
9	Çizgisellik

Sahil kenarı teras alanları ve deniz manzaralı 51 numaralı fotoğrafa ilişkin belirlenen faktörler incelendiğinde ilk faktörde farklı gruplara ait bileşenlerin karmaşık bir biçimde yer aldığı görülmektedir. Teras elemanlarının sınır elemanı olarak algılanması “çevrelenmişlik-kapanmışlık” bileşeninin, kademe kademe denize ulaşan teras dokusu “hareketlilik” bileşeninin, sert zemin ile deniz ve bitki örtüsü kontrastlıkları “biçim-fon karşıtlığı” bileşeninin birinci faktörde tanımlanmasına neden olmaktadır. İkinci faktöre bakıldığında alan için çıkması beklenen bir grubun, “egemenlik-odak-adlar ve anlamlar” grubunun bileşenlerinin tanımlandığı görülmektedir. Manzarada Trabzon kenti için tarihi öneme sahip kale ve ganita dokusunun görünüyor olması bu grubun yüksek değerlerle bir faktör olarak tanımlanmasını sağlamıştır. Üçüncü faktörde belirlenen “süreklilik” ve “ölçekte çarpıklık” bileşenlerinin negatif değerler alması durumu, alanın gezinti yolu biçiminde teraslarla oluşturulan dokusu dikkate alındığında sahip olması gereken süreklilik etkisini göstermediğini belirlemektedir. Mevcutta haşmetli ve heybetli dokusunu devasa ölçülerinden alan kalenin bu açıdan görünen pozisyonu, “ölçekte çarpıklık” bileşeninin bir faktörde tanımlanmasına fakat negatif olarak belirlenmesine neden olmuştur.

4.1.5. Beşinci Kalite Grubu: Gizlilik-Keşif

Kesinti, çıkmaz

Daralma,

Gizlilik, keşfetme,

değişkenlerinden oluşan “Gizlilik-Keşif” grubu kalitelerinin ağırlıklı olarak 13 numaralı fotoğrafta bulunduğu belirlenmiştir.

Faktör analizi sonuçlarına göre Şekil 28’de verilen 13 numaralı fotoğrafa ilişkin oluşan yapay faktörler ve bunların özdeğerleri Tablo 30’da verilmektedir.

Şekil 28. On üç numaralı fotoğraf

Tablo 30. On üç numaralı fotoğraf için faktör analizi değerleri

Rotasyonun Kareler Toplamı Yükleri			
Faktörler	Özdeğerler	% Varyans	Yığılmalı %
1	3,411	11,369	11,369
2	3,249	10,830	22,198
3	3,155	10,516	32,714
4	2,900	9,668	42,382
5	2,873	9,578	51,960
6	2,790	9,301	61,261
7	2,731	9,102	70,363
8	2,240	7,466	77,829
9	2,118	7,060	84,889

Faktörler üzerinde anlamlı olarak belirlenen değişkenlerin neler olduğu ve nasıl gruplandığı Tablo 31’de verilmektedir.

Tablo 31. On üç numaralı fotoğraf için anlamlı olarak tanımlanan değişkenler

FAKTÖRLER	DEĞİŞKENLER
1	Sapma Gizlilik, keşif
2	Süreklilik Ardışıklık
3	Dışa açık iç mekan
4	Kapanmışlığın içine bakmak (-)
5	Çerçeve Kapanmışlığın ötesine bakmak
6	Yönlenme
7	Sınırların keskinliği Arka planın yaklaşması
8	Vista Benzerlik, tekrar
9	Yan yanalık, bitişiklik

Alt ve üst sınırlar arasından çerçevenilmiş bir manzarayı gösteren 13 numaralı fotoğraf birinci faktörde “gizlilik-keşif” bileşeniyle tanımlanmaktadır. Çok fazla detay bir manzarayı yansıttığı için tanımlanan bazı değişkenlerin (sapma, süreklilik, ardışıklık) fotoğrafın bütünü ile değil, manzarada bulunan elemanların tek tek durumlarıyla ilgili oldukları söylenebilir. Manzara bütünüyle ilgili ikinci önemli grubu, üçüncü, dördüncü ve beşinci faktörlerde tanımlanan “sınırlandırılmışlık-çevrelenmişlik-kapanmışlık” grubu bileşenleri oluşturmaktadır.

4.1.6. Altıncı Kalite Grubu: Hareketlilik-Sapma-Düzensiz Değişim

Hareketlilik

Biçim-fon karşıtlığı,

Ani kesinti, farklılaşma,

Düzensiz değişim,

Ölçekte çarpıklık,

Arka planın yaklaşması,

Sapma,

değişkenlerinden oluşan “Egemenlik-Odak-Adlar ve Anlamlar” grubu kalitelerinin ağırlıklı olarak 27 ve 36 numaralı fotoğraflarda bulunduğu belirlenmiştir.

Faktör analizi sonuçlarına göre şekillerde verilen 27 ve 36 numaralı fotoğraflar (Şekil 29, 30), fotoğraflara ilişkin oluşan yapay faktörler (Tablo 32, 34) ve bunların özdeğerleri (Tablo 33, 35) aşağıda verilmektedir.

Şekil 29. Yirmi yedi numaralı fotoğraf

Tablo 31. Yirmi yedi numaralı fotoğraf için faktör analizi değerleri

Rotasyonun Kareler Toplamı Yükleri			
Faktörler	Özdeğerler	% Varyans	Yığılmalı %
1	4,349	14,495	14,495
2	3,297	10,991	25,487
3	2,849	9,496	34,983
4	2,671	8,902	43,885
5	2,648	8,825	52,710
6	2,476	8,254	60,964
7	2,446	8,155	69,119
8	1,884	6,281	75,400
9	1,851	6,171	81,571
10	1,787	5,958	87,529

Faktörler üzerinde anlamlı olarak belirlenen değişkenlerin neler olduğu ve nasıl gruplandığı Tablo 33’de verilmektedir.

Tablo 33. Yirmi yedi numaralı fotoğraf için anlamlı olarak tanımlanan değişkenler

FAKTÖRLER	DEĞİŞKENLER
1	Kapanmışlık, sınırlandırılmışlık, Sapma Hareketlilik
2	Dışa açık iç mekan Sınırların keskinliği
3	Düzensiz değişim Ani kesinti, farklılaşma
4	Arka planın yaklaşması
5	Süreklilik Çevrelenmişlik, kapanmışlık
6	Kesinti, çıkmaz
7	Adlar ve anlamlar
8	Ölçekte farklılaşma Benzerlik, tekrar (-)
9	İçe açık dış mekan
10	Biçim-fon karşıtlığı

Bir viyadük ve arkasında bulunan konut bloklarını gösteren 27 numaralı fotoğraf birinci faktörde “hareketlilik-sapma-düzensiz değişim” grubu bileşenleriyle tanımlanmıştır. Viyadüğün manzaradaki mevcut konut dokusunu dik kesen aykırı duruşu, bu bileşenlerin ön plana çıkmasını sağlamış, aynı zamanda birinci faktörde “kapanmışlık, sınırlandırılmışlık” bileşeninin de yüksek bir değer olarak belirlenmesine neden olmuştur. İkinci ve üçüncü faktörlerde tanımlanan değişkenler de aynı olguyu desteklemekte; farklı dokuların aniden birbirini keserek sağladığı düzensiz değişim ve keskin sınır kavramını belirlemektedir. Dördüncü faktörde belirlenen “arka planın yaklaşması” bileşeni bu fotoğraf için çıkması beklenen bir bileşen olarak değerlendirme öncesinde belirlenmişti. Ön plandaki düzlemin arka plandaki düzlemi aniden kesmesi ve böylece arka planın daha yakında algılanması olarak kapsamlı biçimde tanımlanan bu bileşen, denekler tarafından da bu fotoğrafı tanımlayan bir bileşen olarak belirlenmiştir.

Şekil 30. Otuz altı numaralı fotoğraf

Tablo 34. Otuz altı numaralı fotoğraf için faktör analizi değerleri

Faktörler	Rotasyonun Kareler Toplamı Yükleri		
	Özdeğerler	% Varyans	Yığılmalı %
1	3,701	12,336	12,336
2	3,031	10,103	22,438
3	2,986	9,952	32,390
4	2,834	9,446	41,836
5	2,833	9,444	51,280
6	2,748	9,160	60,441
7	2,649	8,829	69,270
8	2,616	8,721	77,991
9	2,491	8,305	86,296

Faktörler üzerinde anlamlı olarak belirlenen değişkenlerin neler olduğu ve nasıl gruplandığı Tablo 35’de verilmektedir.

Tablo 35. Otuz altı numaralı fotoğraf için anlamlı olarak tanımlanan değişkenler

FAKTÖRLER	DEĞİŞKENLER
1	Kapanmışlığın ötesine bakmak Kapanmışlığın içine bakmak
2	Düzensiz değişim Vista (-)
3	Kesinti, çıkmaz Benzerlik, tekrar (-)
4	Egemenlik
5	Ardışıklık
6	Kapanmışlık, sınırlandırılmışlık Gizlilik, keşif
7	Dışa açık iç mekan Düzlem (kot) değişimi
8	Arka Planın yakınlaşması (-)
9	Kadelemelnem Yönlenme

Yol ve sınır elemanı gerisinde konut dokusu dizisini gösteren 36 numaralı fotoğraf, sınır elemanının bir kapanmışlık ögesi belirlemesi bakımından ilk faktörde “kapanmışlığın ötesine bakmak” ve “kapanmışlığın içine bakmak” değişkenleriyle tanımlansa bile, fotoğrafın ağırlıklı etkisi ikinci faktörde tanımlanan “düzensiz değişim” değişkeniyle tanımlanmaktadır.

4.2. Trabzon Sahil Bandındaki Geçmiş ve Günümüzdeki Görsel Kalitelerin Karşılaştırılması ve Kalite Azalması İle İlgili Bulgular

Bu bölümde uygulamanın ikinci aşamasındaki araştırma kurgusu doğrultusunda Trabzon sahil bandının geçmişten günümüze nasıl bir değişim gösterdiğine dair yapılan çalışmalar değerlendirilmektedir. Çevre tercih ve değerlendirme araştırmaları ile kentsel tasarım araştırmaları irdelenerek belirlenen “tercih edilirliliği belirleyen görsel kaliteler”in uygulama alanındaki varlıkları, alanın tarihine ilişkin belge taramaları ve kullanıcılarla yapılan görüşmeler sonucunda bir sörvey haritası olarak hazırlanmış ve Ek Şekil 1’de verilmiştir.

Bu bölümün bulguları, “tercih edilirliliği belirleyen görsel kaliteler”in (doğallık, süreklilik, algılanabilirlik, yenilik-gizem, karmaşıklık-çeşitlilik, tutarlılık ve anlamlılık) uygulama alanında kullanıcılarla yapılan görüşmeler doğrultusundan geçmişten bugüne nasıl bir değişim geçirdiğinin profilini sunmaktadır. Yapılan araştırmalardan elde edilen sonuçlara göre Trabzon kenti sahil kullanımı için kullanıcının geçmişten bugüne belirli alanlar için değerlendirme yaptığı ortaya çıkmaktadır. Görüşmelerde ön plana çıkan bu alanlar;

1. Ganita,
2. Kemer kaya,
3. Moloz
4. Yalı Mahallesi (Faro)
5. Ayasofya, olarak belirlenmiştir.

Belirlenen bu noktalara ilişkin detaylı değişim Ek Şekil 1’de verilmektedir. Genel olarak tüm noktalar için aşağıdaki değişimler belirlenmiştir:

1. Alanın sürekliliğindeki kopukluk,
2. Algılanabilirliğin karmaşıklığa dönüşmesi,
3. Kıyı çizgisinin belirginliğini ve karakterini kaybetmesi,

4. Kale, Ganita, Kanuni Anadolu Lisesi, Ayasofya gibi özellikli noktalarda tarihsel bağlamı ve anlamlılığı destekleyen egemenlik ve vurgu etkisinin azalması,

5. Kıyı çizgisinin belirleyen çizgisellik özelliğinin kaybolması,

6. Sahilin doğal oluşumunun bozulması nedeniyle alanda bulunan mevcut doğallığın kaybolması,

7. Aşırı yapılaşma nedeniyle karmaşıklığın kaos yaratacak boyutlarda ve bireyin algısal gerilimi arttıracak düzeyde artması,

8. Alanın tarihi bağlamını oluşturan önemli görsel elemanların ve yaşantıların kaybolması (beş taş, doğal kaya dokusu, tarihi yapılar, balıkçılık, deniz etkinlikleri),

Ana başlıklar halinde verilmeye çalışılan bütün bu değişimler sonucunda görüşmelerden elde edilen bulgu Trabzon sahil bandının geçmişten günümüze “algılanabilirlik”ten “aşırı karmaşıklığa” dönüştüğüdür. Ek Şekil 1deki değerlendirmelerde de görüldüğü gibi kullanıcı Trabzon sahil bandını tanımladığı 5 nokta (Ganita, Kemer kaya, Moloz, Yalı Mahallesi-Faroz ve Ayasofya) için görsel kalitede azalma belirlemiştir. Alanın kimliğini tanımlayan tarihi bağlam ile ilgili pek çok öge ve yaşantının kaybolması, görsel kalitenin azaldığı bir diğer önemli nokta olarak ön plana çıkmaktadır.

Araştırmanın bundan sonraki adımı için belirlenen bu beş noktadaki görsel kalitenin nasıl arttırılacağı sorusuna cevap aranmıştır.

4.3. Trabzon Sahil Bandını Tanımlayan Belirli Noktalar İçin Görsel Kaliteyi Geliştiren Alternatif Senaryo Önerileri

Görsel kalitesinin negatif yönde azaldığı belirlenen noktalar için, görsel kaliteyi geliştirip arttıracak alternatif senaryoların çerçevesini oluşturmak amacıyla “Görsel tercih ve değerlendirmede etkili kaliteler” başlığının “görsel kalite” bölümünde belirlenen “**tercih edilirligi belirleyen görsel kaliteler**” referans görsel kaliteler olarak değerlendirilmiştir.

Uygulamanın bu aşamasında görsel kalitesi azaldığı düşünülen noktaların belirlenmesi amacıyla önceki adımda yapılan çalışmalar değerlendirilmiş ve geçmiş dönem sahil bandı ile ilgili görüşme ve belge taramaları sonucunda oluşturulan sörveyde (Ek şekil 1) ön plana çıkan spesifik noktalar ve bu noktalarla ilgili bulgular doğrultusunda 5 ana bölge ve 6 silüet noktası üzerinde görsel kaliteyi arttıran alternatif senaryo üretme kararı verilmiştir.

Belirlenen noktalardan (hakim nokta) nereye bakılacağı konusunda Daniel ve Boster (1976), her bir hakim noktadaki manzaraların, ilki alanın herhangi bir doğrultusunda rastlantısal olmak üzere, diğerlerinin ilk fotoğrafa 90, 180 ve 270'lik açılarla dizilen dört fotoğrafla temsil edilmesini tavsiye eder. Bu dört fotoğrafın ortalamasının hakim noktaya atfedilen değeri belirlediğini savunan Daniel ve Boster'ın [135] yaklaşımına benzer bir yaklaşım kullanılarak, alternatif senaryolar üretilecek noktalar alanın en hakim olarak görüldüğü düşünülen noktalar olan dolgu alanlarından ve geniş açı sağlamak amacıyla 5-6 fotoğrafın birleşimi olabilecek panoramik silüet görünüşler olarak çekilmiştir.

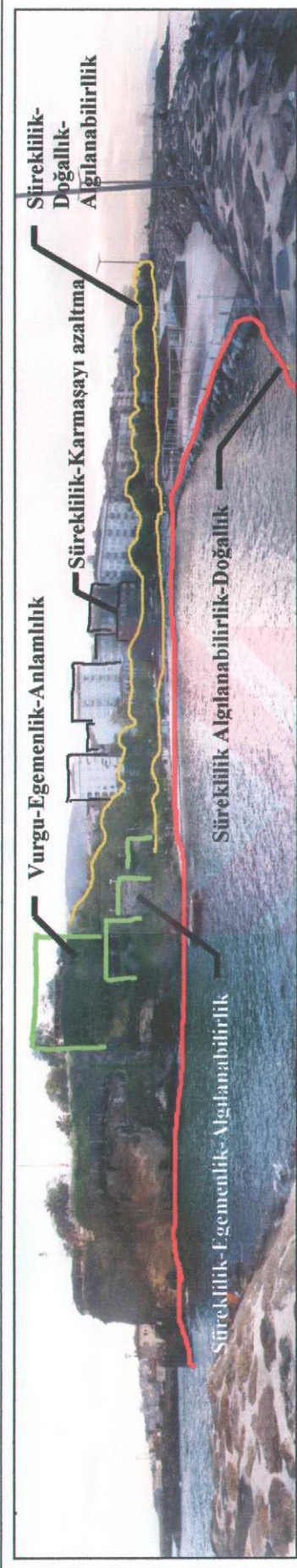
Birbirinin devamı olacak şekilde bir dizi izlemesine dikkat edilerek seçilen 6 silüet için Tablo16'da verilen kuramsal veri seti önerisi değişkenleri değerlendirilmiş ve çakışan ana başlıklar alınarak yedi farklı değişkene göre senaryolar biçimlendirilmiştir:

1. doğallık,
2. süreklilik,
3. algılanabilirlik,
4. yenilik-gizem,
5. karmaşıklık-çeşitlilik,
6. tutarlılık
7. anlamlılık

“Tercih edilirligi belirleyen görsel kaliteler” değerlendirilerek önce her nokta için genel kararlar verilmiş, daha sonra her bir nokta için daha detaylı kararları içeren alternatif taslaklar bağlamında farklı konseptleri olan üç farklı alternatif senaryo oluşturulmuştur.

4.3.1. Ganita İçin Geliştirilen Alternatif Senaryo Önerileri

Uygulama alanının tarihsel değişiminde önemli bir anlamsal ağırlığa sahip olarak belirlenen Ganita bölgesi ve özellikle kale için, alanın tarihsel anlam ve bağlamını güçlendirici ve ön plana çıkarıcı alternatifler, doğallık kalitesi (doğal bir topografya çizgisi, bitki ağırlıklı ve yapı yoğunluğunun azaltıldığı) ön plana çıkarılarak alternatif senaryolar oluşturulmuştur. Senaryo alternatifleri ve kararları aşağıda (Şekil 31, 32, 33, 34) verilmektedir.

● **KALE VE KAYA DOKUSU:** Bu nokta için anlamsal bir değere sahip, tarihi süreçte etkin bir rolü olan kale ve kaya dokusu vurgulanacaktır.

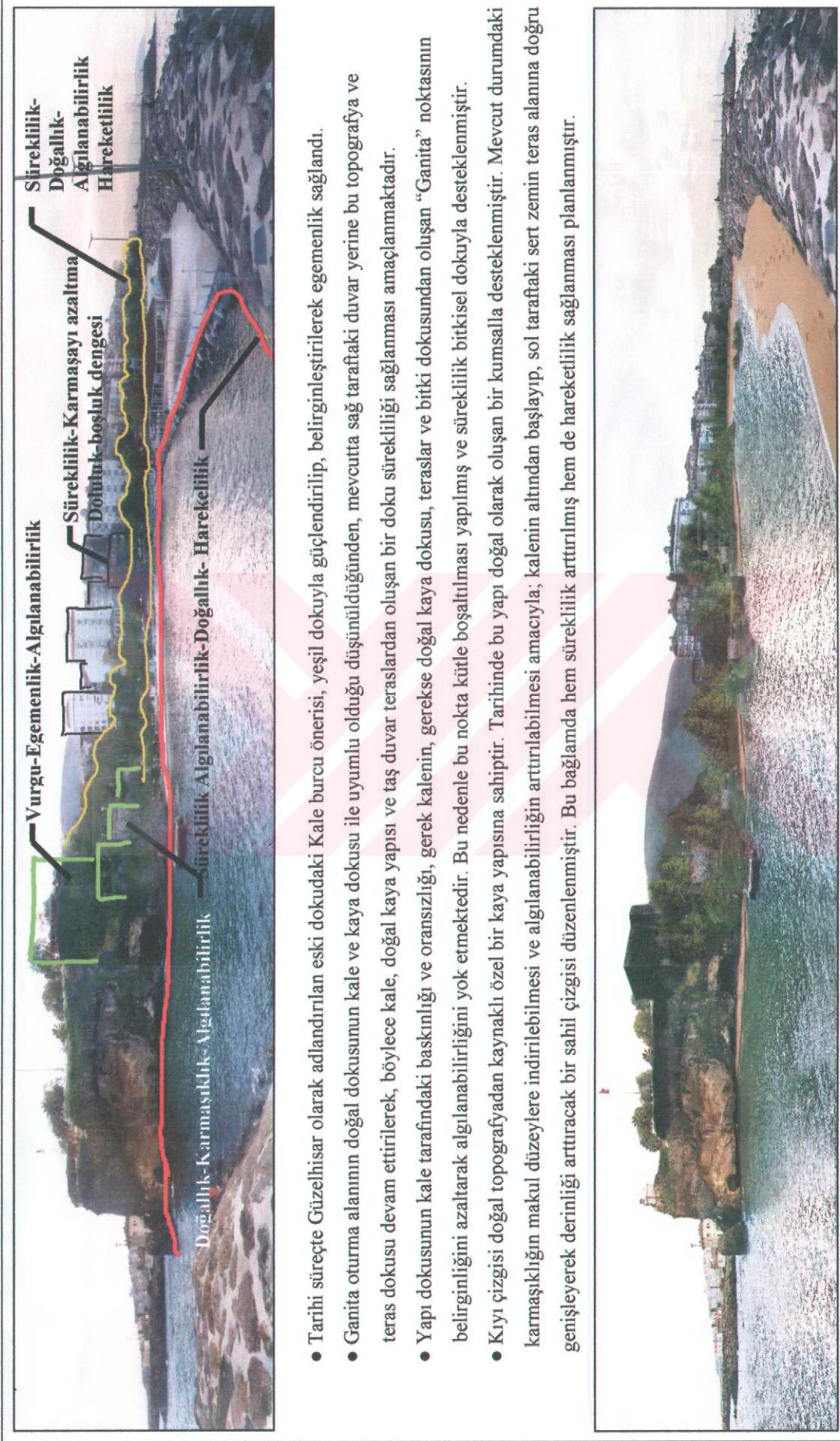
Algılanabilirliği azalmış ve neredeyse kaybolmuş kale dokusunun boyutları değiştirilerek (tarihi süreçteki hali önerilerek), anlam özelliği desteklenecek, kale ile bir bütün olarak algılanan ve doğal olarak vurgu noktası olma özelliğini taşıyan doğal kaya dokusu korunup geliştirilecek, mevcutta kale ve kaya dokusu bütümüyle uyumlu bir bütün oluşturan Ganita oturma alanının teras kararları korunarak geliştirilip desteklenecektir.

● **YAPI DOKUSU**
: Boyut ve ölçek farklılıkları nedeniyle "düzensiz" gözüken yapı dokusunda, algılanabilirliğin azalması nedeniyle tercih ve beğeniyi olumsuz yönde etkileyebilecek derecede karmaşıklık mevcuttur. Süreklilik dengelenerek, yoğun kütleli yapıda bazı hacimler boşaltılacak ve böylece doluluk-boşluk oranlarında karmaşıklık azaltıcı bir denge sağlanması amaçlanmaktadır.

● **YEŞİL DOKU**
: Kale ve kaya dokusunun sağladığı doğallık etkisi, bitki dokusunda da devam ettirilecektir. Bunun sağlanması için bitki dokusundaki süreklilik arttırılacak ve böylece doğallığı temsil eden bitkisel kütlelerin hacminin artması ile algılanabilirliği yükseltilecektir.

● **KIYI ÇİZGİSİ**
: Mevcut kıyı çizgisi farklı dokuların uyumsuz kombinasyonları sonucu, çizgisel olarak kıyının algılanabilirliği azalmıştır. Ayrıca bu alandaki kıyı çizgisinin tarihi süreçteki kullanımı kuvvetli bir anlamsal boyuta sahip olduğundan yeniden önerilmelidir. Kıyı çizgisinde algılanabilirliği arttıracak net bir sürekliliğin elde edilmesi, alana derinlik verecek biçimde bu çizginin yeniden düzenlenmesiyle sağlanacaktır.

Şekil 31. Ganita için genel senaryo kararları

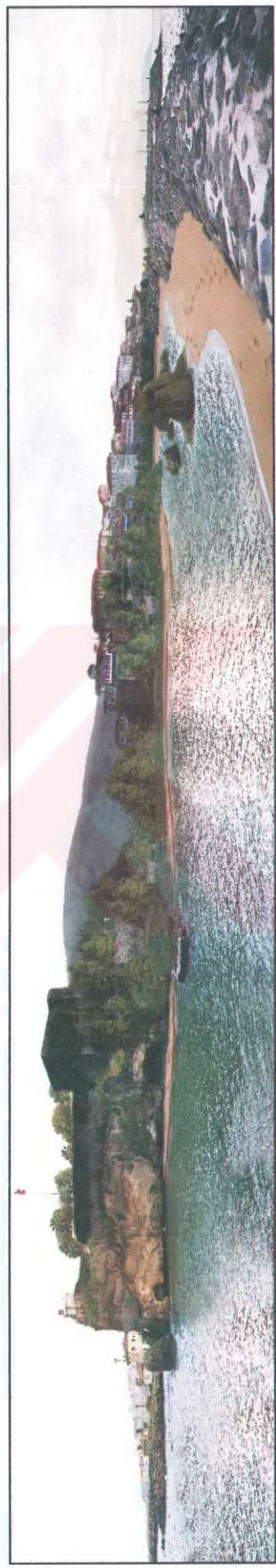

- Tarihi süreçte Güzelhisar olarak adlandırılan eski dokudaki Kale burcu önerisi, yeşil dokuyla güçlendirilip, belirginleştirilerek egemenlik sağlandı.
- Ganita oturma alanının doğal dokusunun kale ve kaya dokusu ile uyumlu olduğu düşünüldüğünden, mevcutta sağ taraftaki duvar yerine bu topografya ve teras dokusu devam ettirilerek, böylece kale, doğal kaya yapısı ve taş duvar teraslardan oluşan bir doku sürekliliği sağlanması amaçlanmaktadır.
- Yapı dokusunun kale tarafındaki baskınlığı ve oransızlığı, gerek kalenin, gerekse doğal kaya dokusu, teraslar ve bitki dokusundan oluşan "Ganita" noktasının belirginliğini azaltarak algılanabilirliğini yok etmektedir. Bu nedenle bu nokta kütle boşaltılması yapılmış ve süreklilik bitkisel dokuyla desteklenmiştir.
- Kıyı çizgisi doğal topografyadan kaynaklı özel bir kaya yapısına sahiptir. Tarihinde bu yapı doğal olarak oluşan bir kumsalla desteklenmiştir. Mevcut durumdaki karmaşıklığın makul düzeylere indirilebilmesi ve algılanabilirliğin artırılabilmesi amacıyla; kalenin altından başlayıp, sol taraftaki sert zemin teras alanına doğru genişleyerek derinliği arttıracak bir sahil çizgisi düzenlenmiştir. Bu bağlamda hem süreklilik artırılmış hem de hareketlilik sağlanması planlanmıştır.

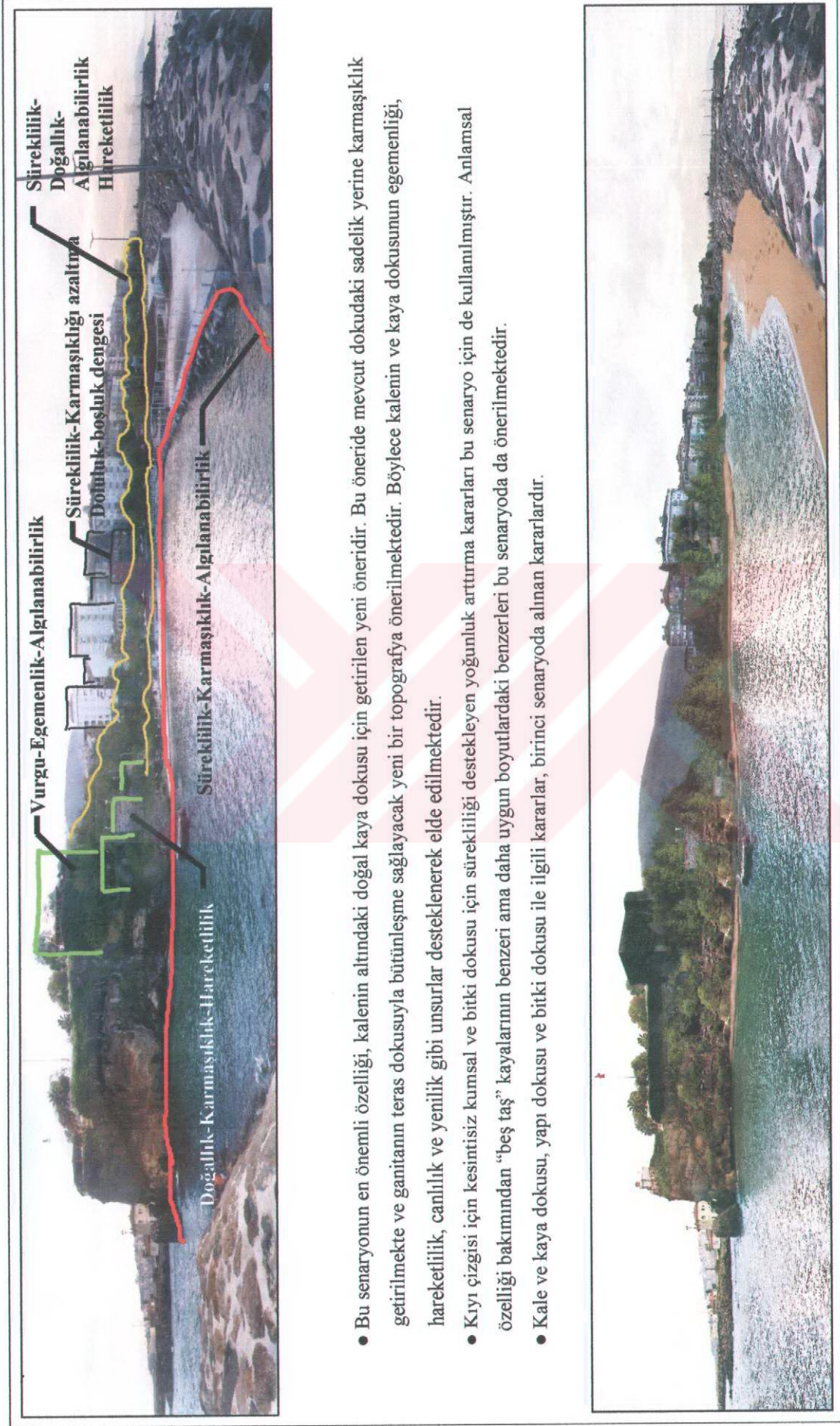
Şekil 32. Ganitanın birinci alternatif senaryosu: mevcut durumun geliştirilmesi

- Kale ve kaya dokusuyla ilgili birinci alternatifteki kararlar uygulanmıştır.
- Yapı dokusu ile ilgili birinci alternatifteki karmaşıklık azaltma ilkesi aynen uygulanırken, bu alternatif için tarihi Trabzon konut yapılanmasındaki kademeli birbirini belirli ölçülerde örten dokusu, nostalji bağlamında önerilmiştir.
- Mevcut yeşil doku belirli bir sürekliliğe sahiptir fakat boyutları gereği algılanabilirliği fazla değildir. Ayrıca yeşil dokunun boyutları ve yoğunluğunun artırılması sadece sürekliliği destekleyip algılanabilirliği arttırmakla kalmayacak, aynı zamanda arka plandaki yapı dokusunun katı geometrisini yumuşatarak bir örtme etkisi de sağlamaktadır.
- Bu alternatifte kıyı çizgisi ile ilgili "doğallık" ve "sadelik" kararı mevcuttur. Bunu sağlayabilmek amacıyla birinci alternatifte önerilen kumsalın sürekliliği sağlanmıştır. Ayrıca anlam "Ganita" için önemli bir bileşen olduğundan, tarihindeki "beş taş" (şu anda alanda mevcut olmayan) kayaları canlandırılmıştır.

Şekil 33. Ganitanın ikinci alternatif senaryosu: tarihi bağlam ve doğallık

- Bu senaryonun en önemli özelliği, kalenin altındaki doğal kaya dokusu için getirilen yeni öneridir. Bu öneride mevcut dokudaki sadelik yerine karmaşıklık getirilmekte ve ganitanın teras dokusuyla bütünleşme sağlayacak yeni bir topografya önerilmektedir. Böylece kalenin ve kaya dokusunun egemenliği, hareketlilik, canlılık ve yenilik gibi unsurlar desteklenerek elde edilmektedir.
- Kıyı çizgisi için kesintisiz kumsal ve bitki dokusu için sürekliliği destekleyen yoğunluk artırma kararları bu senaryo için de kullanılmıştır. Anlamsal özelliği bakımından “beş taş” kayalarının benzeri ama daha uygun boyutlardaki benzerleri bu senaryoda da önerilmektedir.
- Kale ve kaya dokusu, yapı dokusu ve bitki dokusu ile ilgili kararlar, birinci senaryoda alınan kararlardır.

Şekil 34. Ganimanın üçüncü alternatif senaryosu: hareketlilik-yenilik bağlamında doğallık

Ganita için araştırmanın geçmiş ve günümüzdeki görsel kalitelerle ilgili bölümünde elde edilen bulgularda anlam, oldukça önemli bir kriter olarak ön plana çıkmaktadır. Gerek kalenin tarihi bağlamdaki önemi, gerekse ganita oturma alanı ve kumsalın kullanımı, önerilecek senaryolar için bu belirlemelerin tekrar canlandırılması ve desteklenmesi gereğini doğurmuştur.

Devinimsel algılamadaki görsel kalitelere dair belirlemelerde algılanabilirliğin, çizgisellik olgusuyla aynı gruplarda bulunması, oluşturulacak senaryolardaki kıyı çizgisinin oluşturulmasında sürekliliği arttırmanın bu tür bir çizgisel etkiyi güçlendireceği ve dolayısıyla algılanabilirliği kuvvetlendirebileceğini belirlemektedir.

Ganita için üretilen senaryo yaklaşımlarından her biri genel bir kurgu çerçevesinde şekillenmektedir. Bu bağlamda;

1. alternatif: mevcut durumun geliştirilmesini,
2. alternatif: tarihi bağlam ve doğallığı,
3. alternatif: hareketlilik-yenilik bağlamında doğallığı, öngörmektedir.

4.3.2. Kemer kaya İçin Geliştirilen Alternatif Senaryo Önerileri

Uygulama alanına dair geçmiş ve günümüzdeki görsel kalitelerin belirlendiği bölümde en çok bahsedilen noktalardan bir de Kemer kaya olarak nitelendirilen bölgedir. Ganitanın hemen bitiminden başlayıp Moloza kadar uzanan bölge, Trabzon sahil kullanımında çok önemli bir yere sahip alanlardan biridir. Tarihi sürecinde kayalık bir yapıya sahip olan bölgenin karakteristik özelliği, denizle şehir dokusunun iç içeliğini sağlayan bir kıyı çizgisine sahip olmasıdır. Tarihinde bu özelliğin en önemli nedenlerinden biri olarak doğal kıyı dokusunu bozacak, sahile paralel bir yol çizgisinin bulunmaması gelmektedir. Senaryolar oluşturulurken, denize dik inen dar sokakları ve kendine has konut dokusu ile ilgili mevcutta korunacak bir şey kalmadığı için, o zamanki doğal kıyı yapılanmasına dair, ne tür yaklaşımların süreklilik-anlam-algılanabilirlik-doğallık gibi kavramları oluşturabileceği düşüncesinden yola çıkılmıştır. Ayrıca bu bölgenin tek bir silüet ile temsil edilmesi yeterli olmadığından, Kemer kaya noktası için; birincisi, Ganitanın bitiminden başlayıp Kanuni Anıtına doğru bir bakışı içeren (Şekil 35, 36, 37, 38) ve ikincisi ise doğudan Kale ve Ganita'yı da kapsayan ve batıdan Kanuni Anıtına kadar olan iki silüet fotoğrafı (Şekil 39, 40, 41, 42) ile tanımlanmıştır.

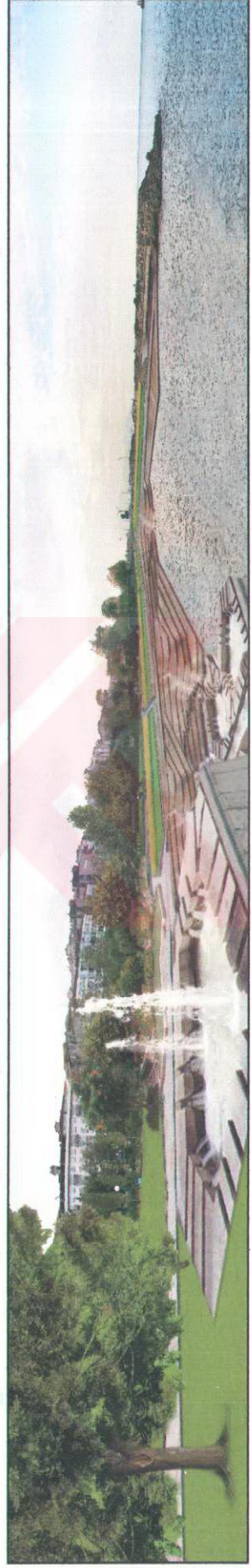

- **YAPI DOKUSU** : Boyut ve ölçek farklılıkları nedeniyle “düzensiz” gözükken yapı dokusunda, algılanabilirliğin azalması nedeniyle tercih ve beğeniyi olumsuz yönde etkileyebilecek derecede karmaşıklık mevcuttur. Ganita noktasındaki doluluk boşluk dengeme kararları ile ilgili alanlar bu noktada da bulunduğu için, aynen kullanılacaktır. Bu bağlamda fotoğrafın sol köşesindeki yoğun bloklar boşaltılacaktır.
- **YEŞİL DOKU** : Mevcut yeşil doku belirli bir sürekliliğe sahip olmakla beraber, düzensiz bir ritimde yan yana geldiği için sürekli bir katı doku etkisi yaratamamaktadır. Ayrıca arka plandaki yoğun yapı dokusunun görsel kaliteyi etkileyen katı yapısının yeşil doku ile perdelenmesi de amaçlanmaktadır. Bu etkiyi elde edebilmek için yeşil dokunun yoğunluğu ve boyutları arttırılacaktır.
- **KIYI ÇİZGİSİ** : Mevcut kıyı çizgisi, kot farkımı kademe kademe denize bağlamakta ve böylece kullanıcıyı denize mümkün olduğunca yaklaştırmaktadır. Ancak bu kademelenme ile mendirekle kıyı çizgisi arasında kalan alan daraltılmış ve kıyı çizgisinin algılanabilirliği azaltılmıştır. Bu nedenle bu nokta için, kıyı çizgisinin algılanabilirliği arttıracak net bir sürekliliğin elde edilmesi, alana derinlik verecek biçimde bu çizginin yeniden düzenlenmesiyle sağlanacaktır.
- **BOŞLUK ALAN** : Fotoğrafın sol köşesindeki boşluk alan için bakış noktasına göre bir denge noktası olma konumu öngörülmüştür. Bu bağlamda bu nokta için egemenlik, vurgu, odak, gizem, gibi özelliklere sahip bir uygulama önerilecektir.

Şekil 35. Kemer kaya alanının birinci silüeti için genel senaryo kararları

- Yapı dokusu ile ilgili Ganita noktası için veriler kararlar bağlamında fotoğrafın sol köşesindeki yapı dokusu boşaltılmış ve karmaşıklık azaltılmıştır.
- Mevcut bitki dokusundaki sürekliliğin desteklenmesi amacıyla, bitki dokusunun yoğunluğu ve kısmi bölgelerde boyutları artırılmıştır. Böylece aynı zamanda arka planda katı bir görünüm sergileyerek görsel kaliteyi olumsuz yönde etkileyen yapı dokusunun bitkisel doku tarafından perdelenmesi amaçlanmıştır.
- Kıyı çizgisi derinliği artırarak algılanabilirliği sağlamak amacıyla, mevcuttaki iki teras iptal edilerek kademelenme çizgisel yeşil terasların bitiminden başlatılmıştır. Kıyı çizgisinin algılanabilirliğini sağlamak ve kompozisyonun bütünlüğünü tutarlılığı artırarak amacıyla, mevcuttaki dikdörtgen yeşil çim terasların sağladığı çizgisel etki olumlu bulunmuş ve geliştirilmiştir. Bu bağlamda sayıları artırılan ve yeşil-sarı kombinasyonlarıyla çizgisellikleri belirginleştirilen terasların, aynı zamanda kıyı çizgisinin şekillenmesi için bir zemin oluşturmaları sağlanmıştır. Bu alternatifte kıyı çizgisi hareketlilik, canlılık ve yenilik sağlayabilecek bir biçimde kademelendirilerek denize birleştirilmiştir.
- Fotoğrafın sol köşesinde egemenlik sağlamak ve bir odak noktası oluşturabilmek amacıyla soliter olarak kullanılan görkemli bir ağaç ve hareketli suyun bulunduğu bir havuz düşünülmüştür. Sol köşede kullanılan soliter ağacın aynı zamanda arka planı örterek gizem etkisi yaratması amaçlanmıştır.

Şekil 36. Kemer kaya alanının birinci silüetinin birinci alternatif senaryosu: çeşitlik, yenilik ve hareketlilik

- Yapı dokusu, bitki dokusu ve fotoğrafın sol köşesinde egemenliği ve gizemi sağlamak amacıyla yerleştirilen soliter ağaç kararları bu senaryoda da ilk senaryodaki gibi uygulanmıştır.
- Bu senaryoyu birinci senaryodan ayıran en önemli özellik doğallık ve alanın tarihi sürecindeki kullanımın canlandırılması amaçlı olmasıdır. Bu bağlamda kıyı çizgisi için ilk senaryoda çizgiselliğin belirginliği, dolayısıyla algılanabilirliği arttırdığı yönündeki karar desteklenmiştir. Buna ek olarak alanın tarihi süreçteki doğal yapısına dair geniş bir kumsal alan öneri getirilmiştir. Böylece sahil çizgisi geriye doğru çekilmiş, alana bir derinlik verilerek hem karmaşıklık azaltılmış, hem de algılanabilirlik artırılmıştır. Sahil çizgisi tamamen plaj etkinliğine ayrıldığı için, sahilin üst kısmında kalan alana fazla bir fonksiyon yüklemekten kaçınılmış, sadece küçük bir oturma köşesi düzenlenerek alan bütünüyle yeşil alanlar ve gezinti yolları biçiminde düzenlenmiştir.
- Fotoğrafın sol köşesinde ise senaryo bütününe ana kararı olan doğallığı sağlayabilmek amacıyla yeşil bir tepe önerisi getirilmiştir. Böylece hem alana ilişkin topografyadaki kot farkı kararlarının desteklenmesi, hem de yeşilin sürekliliği sağlanmıştır.

Şekil 37. Kemer kaya alanının birinci silüetinin ikinci alternatif senaryosu: gizem, doğallık ve algılanabilirlik

- Yapı dokusu ile ilgili Ganita noktası için veriler kararlar bağlamında fotoğrafın sol köşesindeki yapı dokusu boşaltılmış ve karmaşıklık azaltılmıştır. Ayrıca genel bitki dokusu ile ilgili kararlar da bu senaryo için, ilk iki senaryodaki kararlar aynen uygulanmıştır.
- Bu senaryonun ana kararı mevcut alternatifin geliştirilmesi yönünde olduğu için, diğer iki senaryo için de olumlu bulunan çizgisel teraslar, bu senaryoda da desteklenmiş ve mevcuttaki ilk iki terasın korunması kararı alınmıştır. Çizgiselliğin algılanabilirliği artırıcı etkisi bağlamında ilk sert zemin terasının sınır ögesi olarak alan yeşil teras kararı ikinci terasın sınır elemanı olarak da geliştirilmiştir. Böylece sahil çizgisi geriye çekilmiş, alana bir derinlik verilerek hem karmaşıklık azaltılmış, hem de algılanabilirlik artırılmıştır.
- Bu alternatifte kullanıcının deniz ile ilişkisi sadece görsel bağlamda olduğu için, mevcudu desteklenen ve teraslardan oluşan sahil bandına gezinti ve oturma ağırlıklı fonksiyon yüklenmesi uygun görülmüştür. Bu bağlamda diğer senaryolarda arka planda kullanılan oturma köşesinin yanı sıra, fotoğrafın sol köşesinde, yeşil ve üçüncü boyutta sınır elemanı ile belirlenmiş bir oturma köşesi önerilmiştir. Böylece oluşturulan sınır elemanı ile alanın gezinti yolundan ayrılması, hem de arka plandaki görüntünün kısmen perdelenerek bir kademelenmenin yaratılması amaçlanmıştır.

Şekil 38. Kemer kaya alanının birinci silüetinin üçüncü alternatif senaryosu: çeşitlilik ve yenilik

Her nokta için üretilen alternatif senaryo kararlarında olduğu gibi Kemerkeyanın birinci silüet görüntüsü için belirlenen bir takım ana yaklaşım kararları mevcuttur (Şekil 35, 36, 37, 38). Bu bağlamda;

1. alternatif: çeşitlilik-yenilik ve hareketliliği,
2. alternatif: gizem, doğallık ve algılanabilirliği,
3. alternatif: mevcut durumun geliştirilmesini belirlemektedir.

Tarihi dokusunda hareketli bir kıyı çizgisi ve topografya belirleyen Kemerkeya alanının bu silüeti, mevcut yapısında geçmişten getirilecek bu tarz kararlara olanak sağlamamakla birlikte mevcut bir mendireğin bulunması en azından kumsal seçeneğinin geçmişten günümüze taşınmasını olanaklı kılıyor görünmektedir. Bu nedenle sahil dokusunun tarihi süreçte de etkin bir kullanıma sahip olduğu belirlenen alan için en az bir senaryoda sahil önerisi kullanılmıştır.

Kemerkeya için belirlenen ikinci silüet görüntüsü aynı alanın daha geniş bir perspektifini, ilk silüette belirli olmayan bazı noktalarla (tarihi Kanuni Anadolu Lisesi binası ve Kanuni Anıtı'nın bulunduğu meydan) vermektedir. Bu silüet görüntüsü için belirlenen ana kullanım kararları, ilk silüet görüntüsündekilerden farklılık göstermektedir (Şekil 39, 40, 41, 42). Bu bağlamda;

1. alternatif: doğallık ve algılanabilirliği,
2. alternatif: mevcut durumun geliştirilmesi ve sürekliliği,
3. alternatif: çeşitlilik ve yeniliği, belirlemektedir.

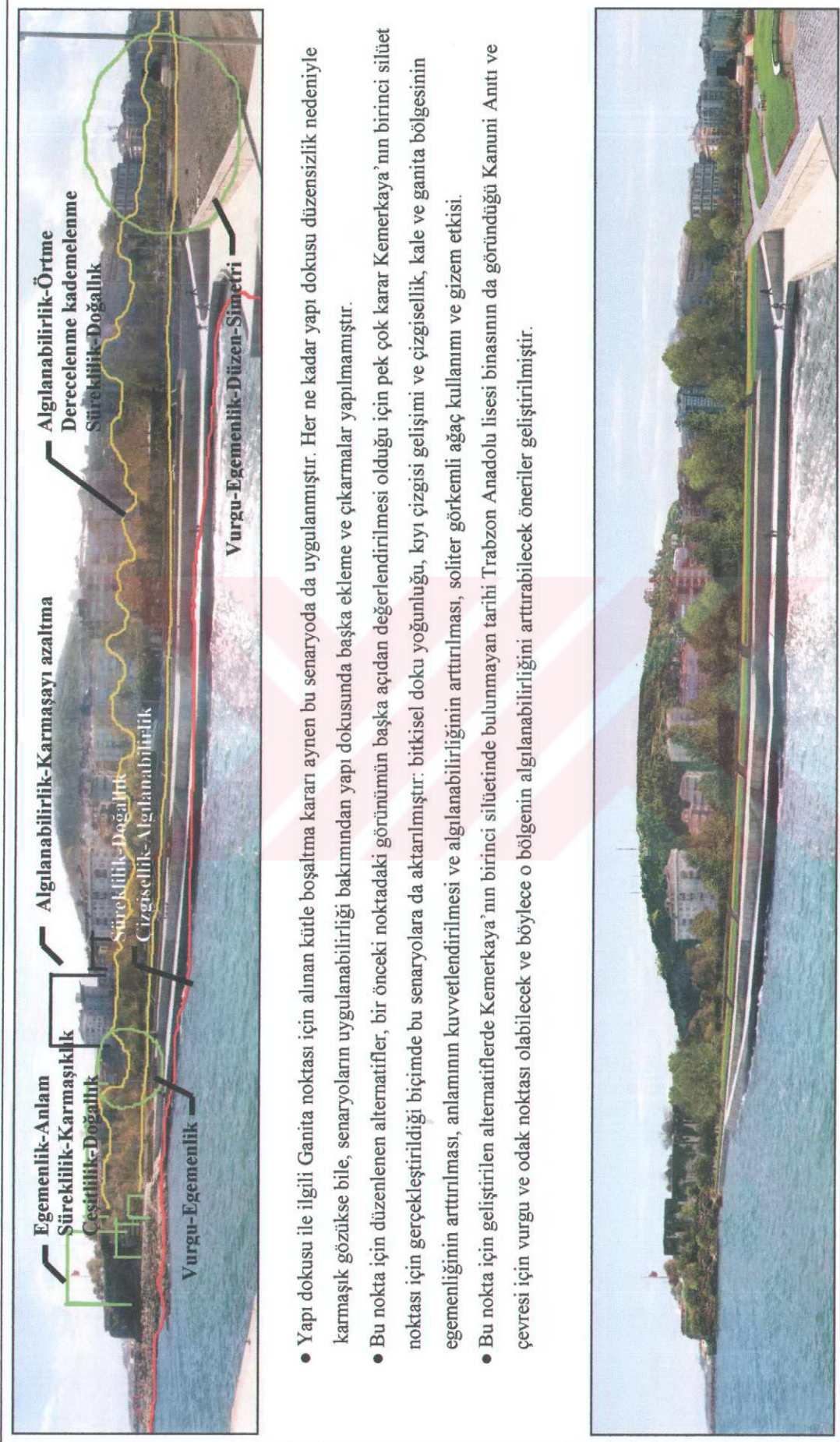
Seçilen noktalar için senaryolar oluşturulurken, birbirini takip eden noktalar için silüetlerde ortak olarak görülen noktalara dair bir önceki senaryoda (Ganita alanının senaryoları ve Kemerkeya'nın birinci silüetine dair senaryolar) kullanılan kararların, yeni bir alan için üretilen senaryolarda da kullanılmasına özen gösterilmiştir. Bu bağlamda alanın görsel bütünlüğünün senaryolarda da korunması amaçlanmıştır. Bu nedenle Kemerkeya alanının ikinci silüetinde Ganita noktası da görüntüye girdiği için, o noktaya dair verilen kararların bu silüete ilişkin senaryolara da taşınmasına dikkat edilmiştir. Bu kararlar:

- Tarihi kale görünümü,
- Ganita oturma alanının teras ve topografyası,
- Ganita oturma alanına dair yeni topografya önerisi,
- Birinci silüet noktasına ilişkin vurgu elemanı ögesi kararı, içermektedir.

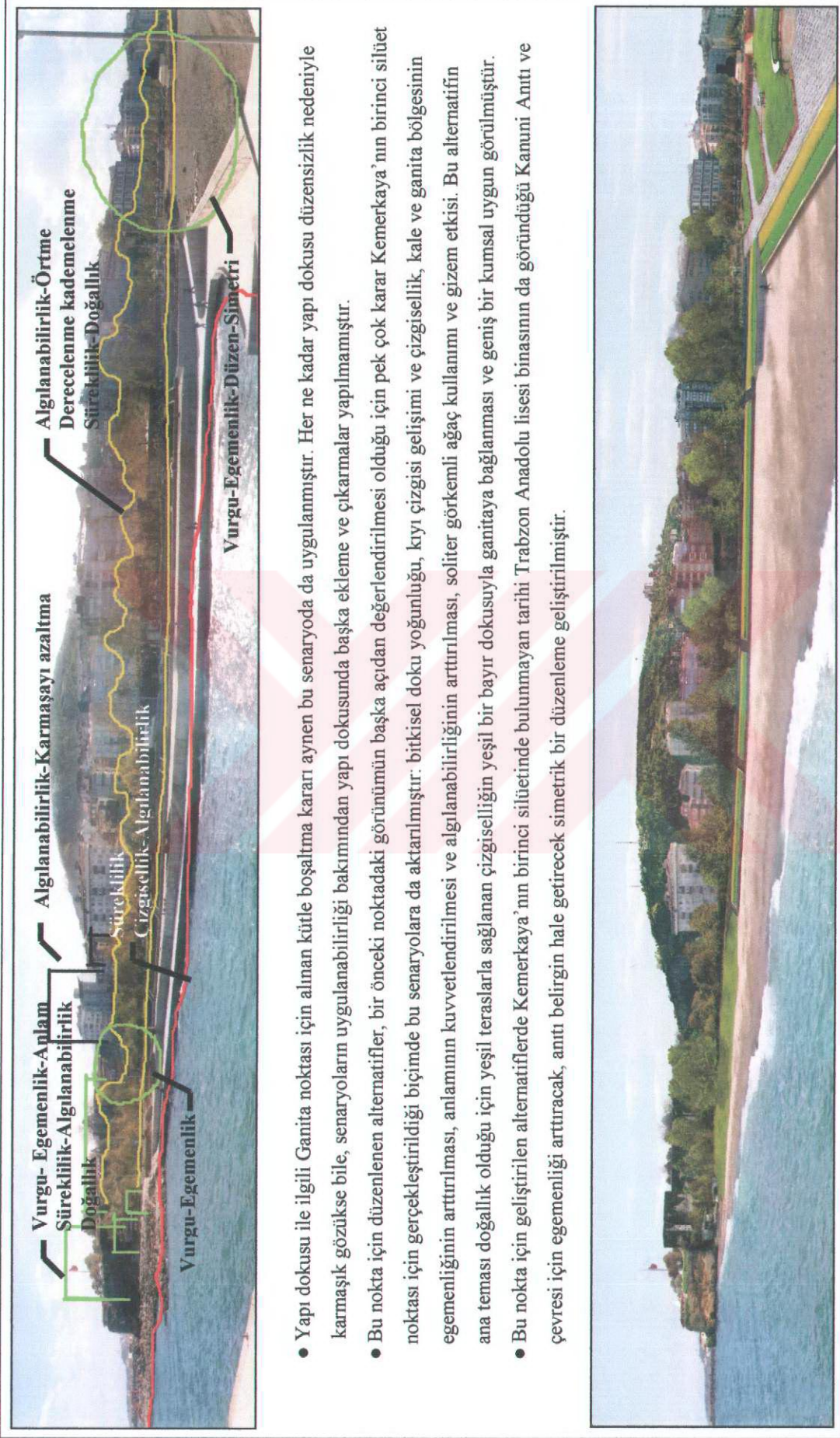
- **YAPI DOKUSU** : Boyut ve ölçek farklılıkları nedeniyle "düzensiz" gözükken yapı dokusunda, algılanabilirliğin azalması nedeniyle tercih ve beğeniyi olumsuz yönde etkileyebilecek derecede karmaşıklık mevcuttur. Ganita noktasındaki doluluk boşluk dengeleme kararları ile ilgili alanlar bu noktada da bulunduğu için, aynen kullanılacaktır. Bu bağlamda fotoğrafın sol köşesindeki yoğun bloklar boşaltılacaktır.
- **KALE VE GANİTA** : Ganita noktası için belirlenen tarihi süreçte kalenin, mevcut duruma uyarlanması kararı bu senaryoda aynı nokta için uygulanmıştır. Bu bağlamda Ganita noktası için belirlenen tüm senaryolardaki kararlar, bu alternatif için de genel karar bağlamında uygun olan senaryolarda aynen tekrar edilmiştir.
- **YEŞİL DOKU** : Mevcut yeşil doku belirli bir sürekliliğe sahip olmakla birlikte, dağınık ve seyrek olarak yan yana geldiği için sürekli bir katı doku etkisi yaratamamaktadır. Ayrıca arka plandaki yoğun yapı dokusunun görsel kaliteyi etkileyen katı yapısının yeşil doku ile perdelenmesi de amaçlanmaktadır. Bu etkiyi elde edebilmek için yeşil dokunun yoğunluğu ve boyutları arttırılacaktır.
- **KIYI ÇİZGİSİ** : Mevcut kıyı çizgisi, kot farkını kademe kademe denize bağlamakta ve böylece kullanıcıyı denize mümkün olduğunca yaklaştırmaktadır. Ancak bu kademelenme ile mendirekle kıyı çizgisi arasında kalan alan daraltılmış ve kıyı çizgisinin algılanabilirliği azaltılmıştır. Bu nedenle bu nokta için, kıyı çizgisinin algılanabilirliği arttıracak net bir sürekliliğin elde edilmesi, alana derinlik verecek biçimde bu çizginin yeniden düzenlenmesiyle sağlanacaktır.

Şekil 39. Kemer kaya alanının ikinci silüeti için genel senaryo kararları

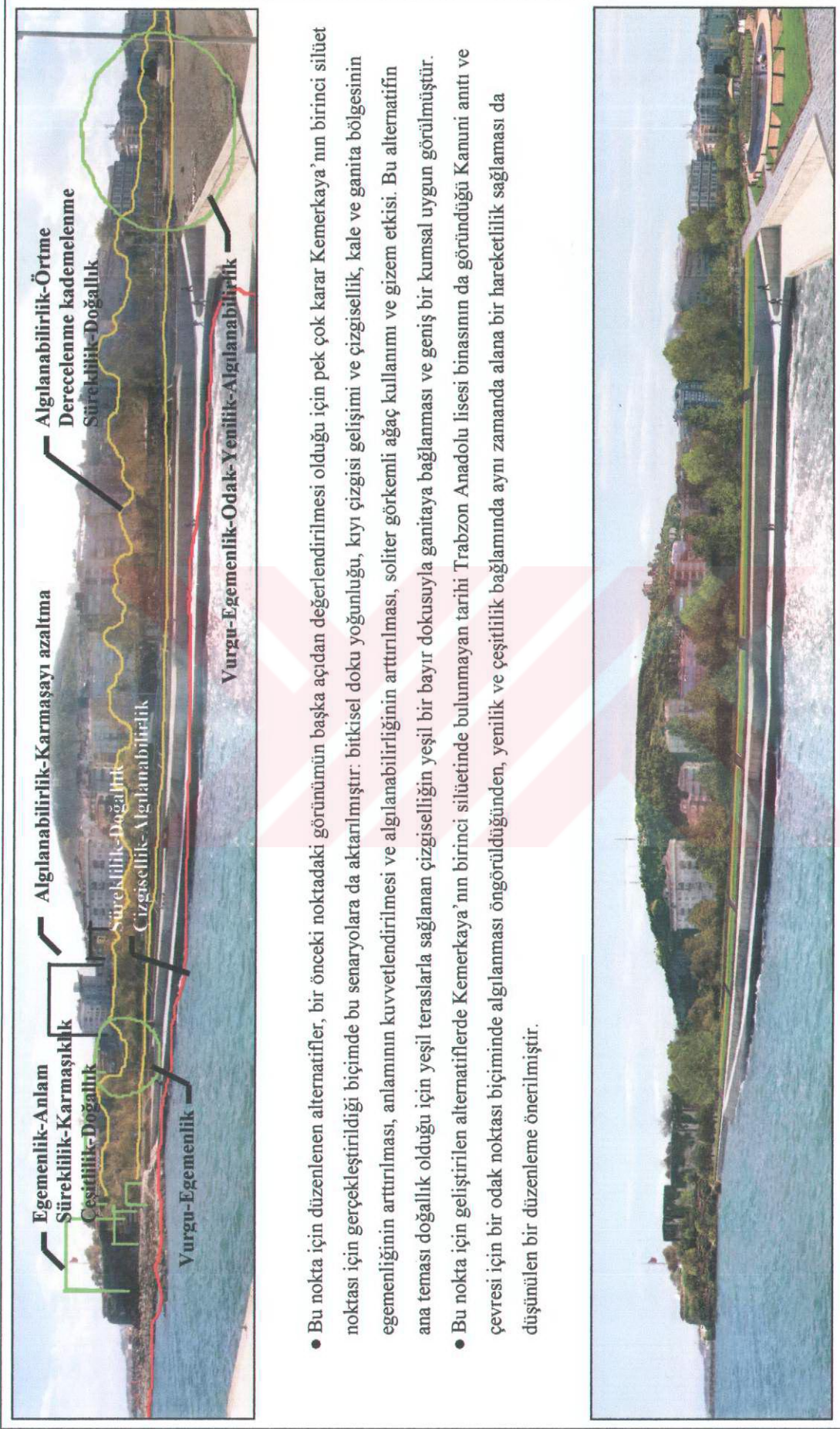
- Yapı dokusu ile ilgili Ganita noktası için alınan kütle boşaltma kararı aynen bu senaryoda da uygulanmıştır. Her ne kadar yapı dokusu düzensizlik nedeniyle karmaşık gözükse bile, senaryoların uygulanabilirliği bakımından yapı dokusunda başka ekleme ve çıkarmalar yapılmamıştır.
- Bu nokta için düzenlenen alternatifler, bir önceki noktadaki görünümün başka açıdan değerlendirilmesi olduğu için pek çok karar Kemer kaya'nın birinci silüet noktası için gerçekleştirildiği biçimde bu senaryolara da aktarılmıştır: bitkisel doku yoğunluğu, kıyı çizgisi gelişimi ve çizgisellik, kale ve ganita bölgesinin egemenliğini artırılması, anlamının kuvvetlendirilmesi ve algılanabilirliğinin artırılması, soliter görkemli ağaç kullanımı ve gizem etkisi.
- Bu nokta için geliştirilen alternatiflerde Kemer kaya'nın birinci silüetinde bulunmayan tarihi Trabzon Anadolu lisesi binasının da görüldüğü Kanuni Anıtı ve çevresi için vurgu ve odak noktası olabilecek ve böylece o bölgenin algılanabilirliğini arttırabilecek öneriler geliştirilmiştir.

Şekil 40. Kemer kaya alanının ikinci silüetinin birinci alternatif senaryosu: doğallık ve algılanabilirlik

- Yapı dokusu ile ilgili Ganita noktası için alınan kütle boşaltma kararı aynen bu senaryoda da uygulanmıştır. Her ne kadar yapı dokusu düzensizlik nedeniyle karmaşık gözükse bile, senaryoların uygulanabilirliği bakımından yapı dokusunda başka ekleme ve çıkarmalar yapılmamıştır.
- Bu nokta için düzenlenen alternatifler, bir önceki noktadaki görünümün başka açıdan değerlendirilmesi olduğu için pek çok karar Kemer kaya'nın birinci silüet noktası için gerçekleştirildiği biçimde bu senaryolara da aktarılmıştır: bitkisel doku yoğunluğu, kıyı çizgisi gelişimi ve çizgisellik, kale ve ganita bölgesinin egemenliğinin artırılması, anlamının kuvvetlendirilmesi ve alganabilirliğinin artırılması, soliter görkemli ağaç kullanımı ve gizem etkisi. Bu alternatifin ana teması doğallık olduğu için yeşil teraslarla sağlanan çizgiselliğin yeşil bir bayır dokusuyla ganitaya bağlanması ve geniş bir kumsal uygun görülmüştür.
- Bu nokta için geliştirilen alternatiflerde Kemer kaya'nın birinci silüetinde bulunmayan tarihi Trabzon Anadolu lisesi binasının da görüldüğü Kanuni Anıtı ve çevresi için egemenliği arttıracak, anıtı belirgin hale getirecek simetrik bir düzenleme geliştirilmiştir.

Şekil 4.1. Kemer kaya alanının ikinci silüetinin ikinci alternatif senaryosu: mevcut durumun geliştirilmesi ve sürekliliği

- Bu nokta için düzenlenen alternatifler, bir önceki noktadaki görünümün başka açıdan değerlendirilmesi olduğu için pek çok karar Kemerkeya'nın birinci silüet noktası için gerçekleştirildiği biçimde bu senaryolara da aktarılmıştır: bitkisel doku yoğunluğu, kıyı çizgisi gelişimi ve çizgisellik, kale ve ganita bölgesinin egemenliğinin artırılması, anlamının kuvvetlendirilmesi ve algılanabilirliğinin artırılması, soliter görkemli ağaç kullanımı ve gizem etkisi. Bu alternatifin ana teması doğallık olduğu için yeşil teraslarla sağlanan çizgiselliğin yeşil bir bayır dokusuyla ganitaya bağlanması ve geniş bir kumsal uygun görülmüştür.
- Bu nokta için geliştirilen alternatiflerde Kemerkeya'nın birinci silüetinde bulunmayan tarihi Trabzon Anadolu lisesi binasının da görüldüğü Kanuni anıtı ve çevresi için bir odak noktası biçiminde algılanması öngörüldüğünden, yenilik ve çeşitlilik bağlamında aynı zamanda alana bir hareketlilik sağlanması da düşünülen bir düzenleme önerilmiştir.

Şekil 42. Kemerkeya alanının ikinci silüetinin üçüncü alternatif senaryosu: çeşitlilik ve yenilik

4.3.3. Moloz İçin Geliştirilen Alternatif Senaryo Önerileri

Moloz olarak nitelendirilen bölgenin adına tarihi süreçte Soğan Pazarı da denilmektedir ve bu alan daha çok plaj ve balıkçılık etkinlikleri ağırlıklı bir kullanım alanı olarak tanımlanmaktadır. Moloz'un görsel kalitelerinin geçmişten günümüze değişimine dair yapılan araştırmalarda elde edilen bulgular, o dönem etkin kumsal kullanımına sahip bir alanın zamanla kamu binalarının kullanım alanı olarak halk kullanımına kapalı bir alan haline dönüştüğünü göstermektedir. Alanın mevcut kullanımıyla ilgili belirlemelerde kamu kurum ve kuruluşlarının hizmet binalarına tahsis edilen alan, sahil bandı özelliğini kaybetmiştir, çünkü halkın kullanımına kapalıdır. Uygulama alanında devinimsel algılama esnasında bu alan sadece yola sınır olan güne cephesinden ve denizden bakılmak suretiyle kuzey cephesinden algılanmakta ve içine girilememektedir. Bu nedenle tarihi süreçte hakkında oldukça fazla bilgi bulunan bu özel kıyı alanına dair Kemer kaya bölgesinden Moloz'a bakışı belirleyen bir silüet görüntüsü, senaryo üretilecek nokta olarak belirlenmiştir. Bu nokta Kanuni anıtının bitiminden başlayıp Kanuni Anadolu Lisesi'nin de görüldüğü Moloz'a doğru bir görünüşü kapsamaktadır ve seçilmesindeki en önemli neden, alanın tarihi sürecinden günümüze korunabilmiş önemli yapılardan biri olan Kanuni Anadolu Lisesinin burada yer alması ve ön planda bulunmasıdır. Bu yapı ve çevresinin, geçmiş kullanımlardaki önemli konumu, bu alanın senaryo üretilecek noktalar arasında belirlenmesini sağlamıştır.

Kemer kaya'dan Moloza bakış için senaryolar oluşturulurken uygulanabilirlik her bakımdan dikkate alınması gerektiği için, Samsun-Sarp karayolu için mevcutta verilen yapısal kararlar olduğu gibi kabul edilmiş ve bu nokta ile ilgili yeni alternatifler yerine mevcut durumun yarattığı görsel negatif etkilerin giderilmesi yönünde kararlar alınmıştır (Şekil 43, 44, 45, 46).

Her nokta için üretilen senaryolarda, o noktanın geçmişten günümüze izlediği değişimin kararlara oldukça büyük etkisi bulunmaktadır. Bu bağlamda olabirliği yüksek olan alanlar için tarihi süreçten topografya, kıyı çizgisi ve yapı dokusu gibi kararlar senaryolarda kullanılmaktadır. Fakat yoğun yapılaşma, mevcut karayolunun belirlediği yeni kıyı çizgisi gibi etmenlerden dolayı, tarihi süreçle ilgili kararların bazı noktalara uygulanması mümkün görünmemektedir. Tarihi süreçte kayalık bir topografya, ekstrem kot farkları ve kumsal gibi özelliklere sahip olan Kemer kaya'dan Moloz'a bakışı kapsayan silüet de bu özelliklere sahip alanlardan biridir.

● **YEŞİL DOKU**

: Mevcut yeşil doku belirli bir sürekliliğe sahip olmakla birlikte, dağınık ve seyrek bir biçimde yan yana geldiği için sürekli bir doku etkisi yaratamamaktadır. Arka plandaki yoğun yapı dokusunun görsel kaliteyi etkileyen katı yapısının yeşil doku ile perdelenmesi de amaçlanmaktadır. Bu etkiyi elde edebilmek için yeşil dokunun çizgisel etkisinin, kullanıcıyı alanda ilerlerken yönlendireceği

Ayrıca bu nokta için oluşturulacak senaryolarda yeşil dokunun çizgisel etkisinin, kullanıcıyı alanda ilerlerken yönlendireceği düşünülmüş ve gezinti yolları lineer bitkisel akslarla güçlendirilmiştir.

● **KIYI ÇİZGİSİ**

: Kemer kaya'dan Moloz'a bakışı gösteren bu nokta, tarihi sürecinde kayalıklardan oluşan ve kumsalla denize bağlanan bir yapıya sahip bir alan olmasına rağmen, günümüzde doldurulması nedeniyle denizden kot farkıyla koparılmıştır. Ayrıca mevcut kullanımındaki transit karayolu için doldurulan alanların korunması kararı, alternatifin uygulanabilirliğini sağlamak bakımından gerekli görünmektedir. Bu bağlamda kıyı çizgisi, fotoğrafın sol köşesinde kalan dolgu alan kararları korunmak üzere, daha algılanabilir olarak yeniden oluşturulacak, fakat bu kararlarda mevcut kot farkı korunacak ve değerlendirilecektir.

● **BOŞLUK ALAN**

: Fotoğrafın sol köşesinde kalan bu alan, görünüşte arka planda kalan tarihi Kanuni Anadolu Lisesi binasının algılanabilirliğinin sağlanması bakımından vurgu noktası olarak, tüm görünümde egemen bir görsel etkiyi oluşturacak biçimde düzenlenecektir.

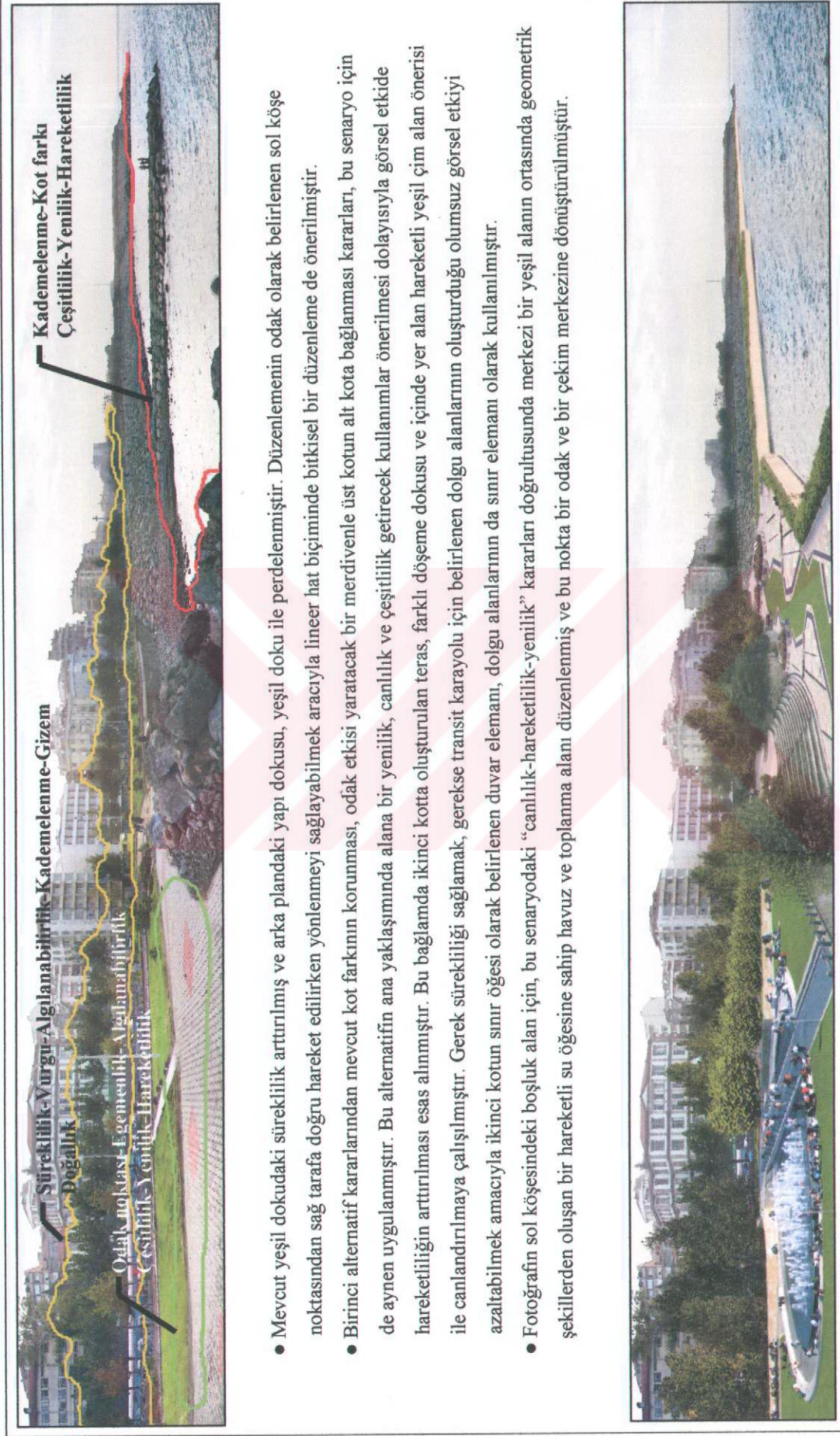
Şekil 43. Kemer kaya'dan Moloz'a bakış için genel senaryo kararları

- Mevcut yeşil dokudaki süreklilik artırılmış ve arka plandaki yapı dokusu, yeşil doku ile perdelenmeye çalışılmıştır. Senaryonun odak olarak belirlenen sol köşe noktasından sağ tarafa doğru hareket edilirken yönlendirmeyi sağlayabilmek amacıyla lineer hat biçiminde bitkisel bir düzenleme de önerilmiştir.
- Trabzon'un tüm sahil alanı için tarihi sürecinde önemli bir doğal yapı olarak ön plana çıkan kumsal düşüncesi, ana teması mevcut durumun geliştirilmesi olarak belirlenen bu senaryonun en etkin kararı olarak uygulanmıştır. Mevcutta iki kademe görülmekte olan kıyı çizgisi kararı desteklenmiş ve mevcut kot düzlemleri, odak etkisi yaratacak bir merdiven ile birleştirilmiştir. Ayrıca mevcut görünümde kıyı çizgisinin belirlediği sınırlara göre oluşan daralmışlık hissi, kıyı çizgisinin alternatifte geriye doğru açılarak belirlenmesiyle genişletilmiştir. Böylece yeni belirlenen kıyı çizgisi ile alana ilişkin bir derinlik hissi getirilerek kıyı çizgisinin algılanabilirliği artırılmıştır.
- Fotoğrafın sol köşesindeki boşluk alan için, bu alternatifin ana kararı olan doğallığı destekleyecek, aynı zamanda manzarada bir odak etkisi yaratarak ilgiyi o noktada toplayacak bir hareketli su ögesine sahip havuz düzenlemesi önerilmiştir.

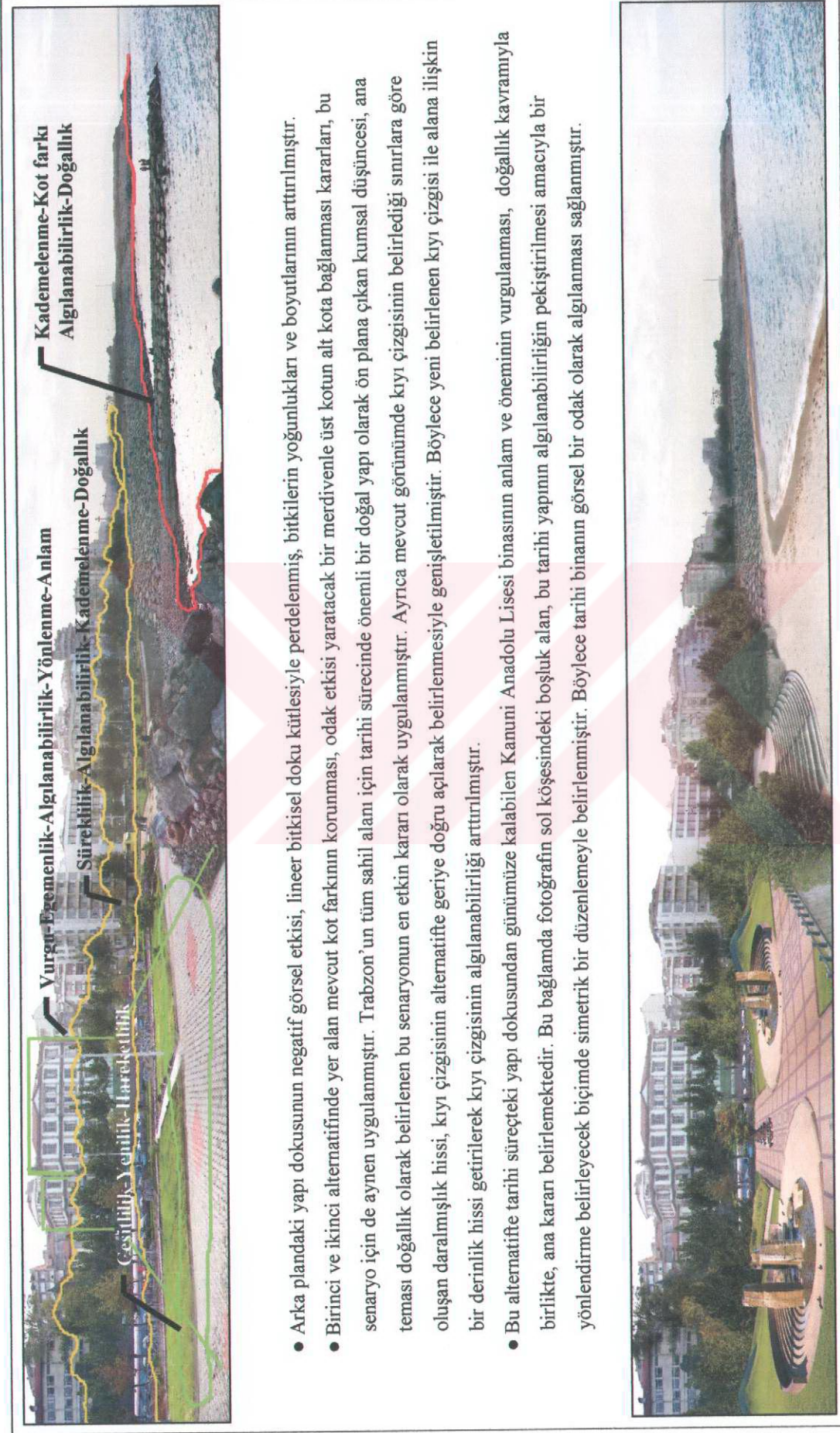

Şekil 44. Kemerkeya'dan Moloz'a bakışın birinci alternatif senaryosu: mevcut durumun geliştirilmesi ve algılanabilirlik

- Mevcut yeşil dokudaki süreklilik artırılmış ve arka plandaki yapı dokusu, yeşil doku ile perdelenmiştir. Düzenlemenin odak olarak belirlenen sol köşe noktasından sağ tarafa doğru hareket edilirken yönelmeyi sağlayabilmek amacıyla lineer hat biçiminde bitkisel bir düzenleme de önerilmiştir.
- Birinci alternatif kararlarından mevcut kot farkının korunması, odak etkisi yaratacak bir merdivenle üst kotun alt kota bağlanması kararları, bu senaryo için de aynen uygulanmıştır. Bu alternatifin ana yaklaşımında alana bir yenilik, canlılık ve çeşitlilik getirecek kullanımlar önerilmesi dolayısıyla görsel etkide hareketliliğin artırılması esas alınmıştır. Bu bağlamda ikinci kotta oluşturulan teras, farklı döşeme dokusu ve içinde yer alan hareketli yeşil çim alan önerisi ile canlandırılmaya çalışılmıştır. Gerek sürekliliği sağlamak, gerekse transit karayolu için belirlenen dolgu alanlarının oluşturduğu olumsuz görsel etkiyi azaltabilmek amacıyla ikinci kotun sınır ögesi olarak belirlenen duvar elemanı, dolgu alanlarının da sınır elemanı olarak kullanılmıştır.
- Fotoğrafın sol köşesindeki boşluk alan için, bu senaryodaki “canlılık-hareketlilik-yenilik” kararları doğrultusunda merkezi bir yeşil alanın ortasında geometrik şekillerden oluşan bir hareketli su ögesine sahip havuz ve toplanma alanı düzenlenmiş ve bu nokta bir odak ve bir çekim merkezine dönüştürülmüştür.

Şekil 45. Kemer kaya'dan Moloz'a bakışın ikinci alternatif senaryosu: yenilik, hareketlilik ve çeşitlilik

- Arka plandaki yapı dokusunun negatif görsel etkisi, lineer bitkisel doku kütesiyile perdelemiş, bitkilerin yoğunlukları ve boyutlarının arttırılmıştır.
- Birinci ve ikinci alternatifinde yer alan mevcut kot farkının korunması, odak etkisi yaratacak bir merdivenle üst kotun alt kota bağlanması kararları, bu senaryo için de aynen uygulanmıştır. Trabzon'un tüm sahil alanı için tarihi sürecinde önemli bir doğal yapı olarak ön plana çıkan kumsal düşüncesi, ana teması doğallık olarak belirlenen bu senaryonun en etkin kararı olarak uygulanmıştır. Ayrıca mevcut görünümde kıyı çizgisinin belirlendiği sınırlara göre oluşan daralmışlık hissi, kıyı çizgisinin alternatifte geriye doğru açılarak belirlenmesiyle geliştirilmiştir. Böylece yeni belirlenen kıyı çizgisi ile alana ilişkin bir derinlik hissi getirilerek kıyı çizgisinin algılanabilirliği arttırılmıştır.
- Bu alternatifte tarihi süreçteki yapı dokusundan günümüze kalabilen Kanuni Anadolu Lisesi binasının anlam ve öneminin vurgulanması, doğallık kavramıyla birlikte, ana kararı belirlemektedir. Bu bağlamda fotoğrafın sol köşesindeki boşluk alan, bu tarihi yapının algılanabilirliğinin pekiştirilmesi amacıyla bir yönlendirme belirleyecek biçimde simetrik bir düzenlemeyle belirlenmiştir. Böylece tarihi binanın görsel bir odak olarak algılanması sağlanmıştır.

Şekil 46. Kemerköy'dan Moloz'a bakışın üçüncü alternatif senaryosu: doğallık, vurgu ve algılanabilirlik

Moloz'a bakış ile ilgili alternatif senaryolar üretilirken alınan kararlar doğrultusunda alternatifler ve özellikleri;

1. alternatif: mevcut durumun geliştirilmesi ve algılanabilirlik,
2. alternatif: yenilik, hareketlilik ve çeşitlilik,
3. alternatif: doğallık, vurgu ve algılanabilirlik, olarak belirlenmektedir.

4.3.4. Yalı Mahallesi (Farez) İçin Geliştirilen Alternatif Senaryo Önerileri

Trabzon sahil bandının geçmişten günümüze tarihi değişim sürecinde en çok bahsedilen noktalardan biri de Yalı Mahallesi (Farez) olarak belirlenmektedir. Tarihi süreçte Yalı Mahallesi, balıkçılık etkinliği için kullanılan önemli bir bölge olarak karşımıza çıkmaktadır. Mevcut durumu irdelendiğinde, tarihi süreçteki kullanım alanının çok küçük bir bölümü yine balıkçılık etkinliklerine sahip olmakla birlikte, alanın geri kalanının bir bölümü kamu kurum ve kuruluşlarının hizmet binalarına ayrılırken diğer bölümü ise yemek, gezinti, seyir, oturma ve oyun etkinliklerinin gerçekleştirildiği yeşil alan olarak kullanılmaktadır.

Bu alana ilişkin belirlenen silüette, alanın bütünüyle algılanabilmesi için denizdeki mendirekten bir görüntü alınmıştır. Alanın içinde alınacak herhangi bir görüntünün alan bütünlüğünü vermede yetersiz kalması, silüet görüntüsünün denizden çekilmesine neden olmuştur.

Farez için senaryoları oluştururken, her senaryo kararı için önemli bir kriter olarak belirlenen uygulanabilirlik kriteri göz önüne alınarak, yoğun yapı dokusunun doluluk boşluk dengesine dokunulmamış, bu durumdaki negatif etki yeşilin perdeleyen eleman olarak kullanılması suretiyle giderilmeye çalışılmıştır (Şekil 47, 48, 49, 50). Bu bağlamda Farez için üretilen senaryo alternatiflerindeki ana kararlar;

1. alternatif: çizgisellik, algılanabilirlik ve süreklilik,
2. alternatif: doğallık, yenilik ve tarihi bağlam,
3. alternatif: süreklilik, hareketlilik ve algılanabilirlik, olarak belirlenmiştir.

• **YEŞİL DOKU**

: Mevcut yeşil doku belirli bir sürekliliğe sahip olmakla birlikte, düzensiz bir ritimde yan yana geldiği için sürekli bir katı doku etkisi yaratamamaktadır. Ayrıca arka plandaki yoğun yapı dokusunun görsel kaliteyi etkileyen katı yapısının yeşil doku ile perdelenmesi de amaçlanmaktadır. Bu etkiyi elde edebilmek için yeşil dokunun yoğunluğu ve boyutları arttırılacaktır. Ayrıca bu nokta için oluşturulacak senaryolarda yönelenmeyi sağlamak amacıyla yeşil dokunun lineerlik etkisinden faydalanılması da düşünülmektedir.

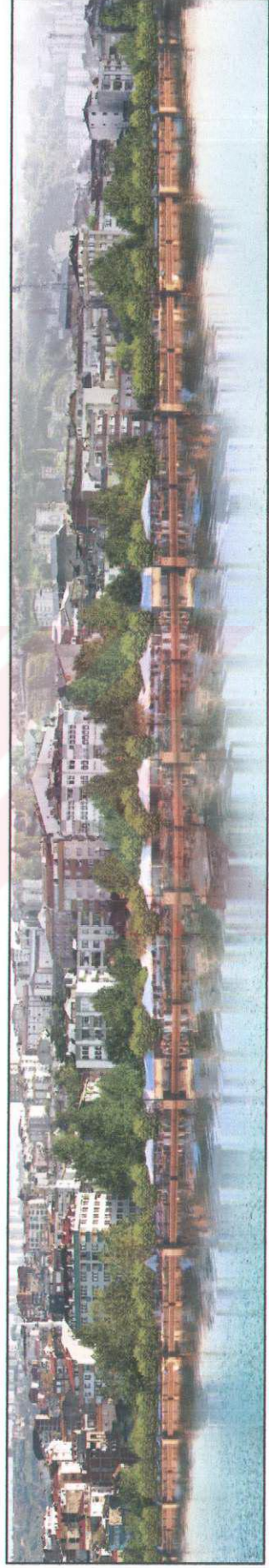
• **KIYI ÇİZGİSİ**

: Tarihi sürecinde geniş bir kumsal ve balıkçılık etkinliklerinin gerçekleştirildiği bir doğal liman biçiminde kullanılan alan için, mevcut kıyı çizgisi bitmemişliğin verdiği bir karmaşa sunmaktadır. Dolayısıyla bu durum belirginliği ve algılanabilirliği azaltmaktadır. Bu bağlamda bu çizginin algılanabilirliğinin sağlanabilmesi ancak süreklilikle elde edilecektir. Bu nedenle kıyı çizgisi için, doğallığı göz ardı etmeksizin çizgisellik, hareketlilik ve simetri etkileri sağlayacak öneriler geliştirilmiştir. Tarihi süreçten bu senaryolara taşınabilecek etkin eleman olarak yine kumsal ögesi belirlenmiştir.

Şekil 47. Yalı Mahallesi (Farez) için genel senaryo kararları

- Alternatiflerin uygulanabilirliği bakımından arka plandaki yoğun yapı dokusuna dokunulmamıştır. Ancak bu yapı dokusunun negatif görsel etkisi, lineer bitkisel doku kütleleriyle perdelenmiştir. Bu bağlamda bitkilerin yoğunlukları ve boyutlarının artırılmıştır. Ayrıca bitkisel doku kararlarında, bu senaryodaki kıyı çizgisinin çizgisel bir hatta belirlenmesi kararını desteklemek ve arka plana doğru kademelenmeyi arttırmak; görsel etkide derinliği sağlamak amacıyla bitkisel dokunun deniz kıyısındaki hattı, tek bitkiden oluşan bir lineer hat olarak belirlenmiştir.
- Bu alternatif için kıyı çizgisinin belirginliği ve algılanabilirliği en önemli özelliktir. Bunu en etkin biçimde sağlayabilmek amacıyla çizgisellik etkisiyle belirginleşen katı ve simetrik bir süreklilikten yararlanılmıştır. Bu bağlamda bitkisel elemanlarla da desteklenen lineer bir duvar dokusuyla tüm kıyı çizgisi oluşturulmuştur. Ritmik aralıklarla ve yoğun tekrarlarla dengelenen süreklilik ile de çizgisellik belirginleştirilmiştir.

Şekil 48. Yalı Mahallesinin (Farez) birinci alternatif senaryosu: çizgisellik, algılanabilirlik ve süreklilik

- Alternatiflerin uygulanabilirliği bakımından arka plandaki yoğun yapı dokusuna dokunulmamıştır. Ancak bu yapı dokusunun negatif görsel etkisi, bitkisel doku kütlesiyle yer yer perdelenmiştir. Bu bağlamda bitkilerin yoğunlukları ve boyutlarının artırılmıştır. Yine de bitkisel dokunun yoğunluğu birinci alternatife göre daha az tutularak arka doku ile yeşil doku arasında yer yer görsel geçişlerin olmasına olanak tanınmıştır. Böylelikle doğallığın yoğun bitki dokusu yerine dengeli yeşil-yapı dokusu etkileşimiyle elde edilmesi amaçlanmıştır.
- Mevcut kullanım olarak yemek, gezinti, oturma ve seyir olanakları sunan bir park alanı kimliğindeki alanın, bu senaryo için de benzer etkinlikleri barındıran ve aynı zamanda kullanıma geçmişteki plaj etkinliğini de öneren bir kurguyla gerçekleştirilmiştir. Bu sefer kıyı çizgisinin belirlenmesinde katı bir süreklilik yerine parçalı bir yapılanma tercih edilirken, algılanabilirliğin artırılmasında yine çizgisellikten yararlanılmıştır.
- Fotoğrafın sol köşesinde mevcuttaki yapı korunurken, orta noktada alanda hem görsel hem de fonksiyonel bir odak oluşturacak ve alandaki fonksiyon çeşitliliğini arttıracak oyun alanı önerisi, plaj etkinliğiyle birleştirilerek sunulmuştur.

Şekil 49. Yalı Mahallesinin (Faroz) ikinci alternatif senaryosu: doğallık, yenilik ve tarihi bağlam

Çizgisellik-Algılanabilirlik-Hareketlilik-Doğallık

- Alternatiflerin uygulanabilirliği bakımından arka plandaki yoğun yapı dokusuna dokunulmamıştır. Ancak bu yapı dokusunun negatif görsel etkisi, bitkisel doku kütlesiyle yer yer perdelenmiştir. Bu bağlamda bitkilerin yoğunlukları ve boyutlarının artırılmıştır. Bu alternatifte bitkisel dokunun yoğunluğu birinci alternatifte göre daha az fakat ikinci alternatifte göre daha fazla olarak belirlenmektedir. Mevcut dokunun geliştirilmesini hedefleyen bu alternatifte bitkilerin yan yana gelişleriyle örtme ve bir kademelenme etkisi yaratılarak arka plandaki yapı dokusunun iyice geride alınganmasının sağlanması amaçlanmıştır.
- Mevcut kullanım olarak yemek, gezinti, oturma ve seyr olanakları sunan bir park alanı kimliğindeki alanın, bu senaryo için de benzer etkinlikleri barındıran bir kullanım kararı, hareketli bir kıyı çizgisi ile belirleyerek sunmaktadır. Çizgisellik bu senaryoda da algılanabilirliği sağlayan en etkin araç olarak kullanılırken, hareketli bir süreklilik ile kıyı çizgisinin katı lineer hattının kırılması ve bir doğallık belirlemesi amaçlanmıştır.

Şekil 50. Yalı Mahallesinin (Farez) üçüncü alternatif senaryosu: süreklilik, hareketlilik ve algılanabilirlik

4.3.5. Ayasofya İçin Geliştirilen Alternatif Senaryo Önerileri

Trabzon sahil bandının tarihi sürecinde yapılaşmanın olmadığı, şehir dışı bir alan olarak belirlenmesine rağmen, tarihi bir Ayasofya kilisesinin mevcudiyeti, Ayasofya olarak isimlendirilen bu bölgenin geçmişte de önemli bir görsel etkiye sahip olduğunu belirlemektedir. Zamanında geniş bir kumsal alana sahip kıyı çizgisi, karayolunun geçirilmesi kararı nedeniyle plaj işlevini günümüze kadar taşıyamamıştır.

Ayasofya alanının mevcut durumuna dair bilgiler incelendiğinde, şu anda müze olarak kullanılan Ayasofya kilisesinin etrafındaki yoğun yapılaşma nedeniyle, görsel etkisini kaybettiği, algılanabilir olmaktan uzaklaştığı görülmektedir. Tarihi süreçte yerleşim birimi bulunmayan ve geniş tarım arazileri olarak kullanılan Ayasofya müzesi ve çevresi, bu bağlamda tarihi süreçten bir yapısal doku örnek alınarak planlanabilir görünmemektedir. Çünkü günümüzde Trabzon kentinin genişleme alanı çerçevesinde yoğun yapılaşmaya maruz kalmış ve tarım etkinliğinin sürdürülebileceği boş alanların hepsi konutlaşma için kullanılmıştır.

Ayasofya noktası için geliştirilen alternatif senaryoların ana kararları, tarihi bir vurgu ve odak elemanı olan Ayasofya müzesinin algılanabilirliğinin artırılması üzerine kurgulanmıştır. Ayrıca uygulanabilirliği sağlamak bakımından yoğun yapı dokusuna bu nokta için de dokunulmamış, kitle boşaltılması yapılmamıştır (Şekil 51, 52, 53, 54).

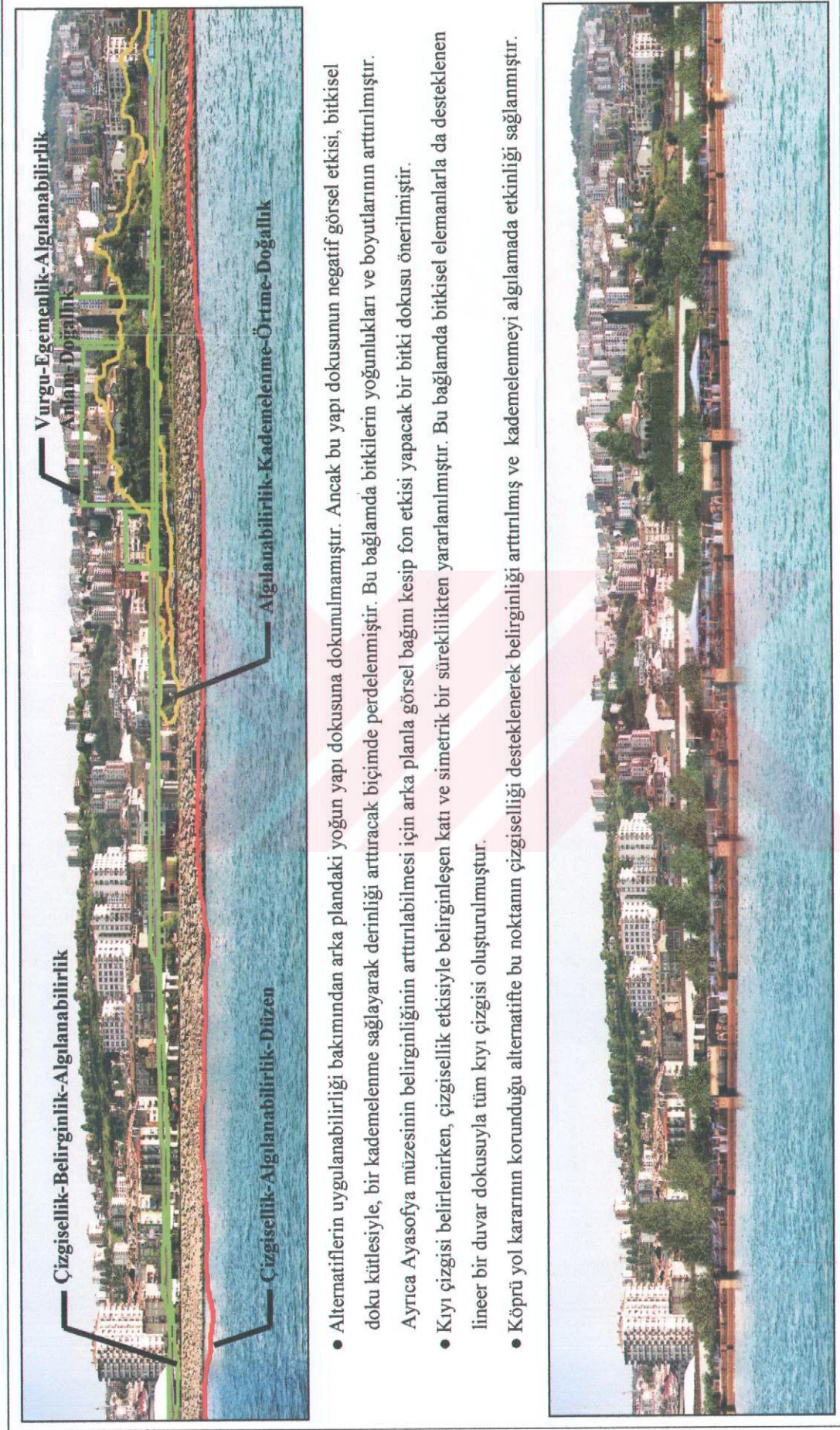
Temel karar bu olmakla birlikte alternatiflere göre az çok değişiklikler gösteren ana karar kurguları incelendiğinde;

1. alternatif: mevcut dokunun geliştirilmesi ve çizgisellik,
2. alternatif: doğallık, süreklilik ve egemenlik,
3. alternatif: süreklilik, hareketlilik, yenilik ve çeşitlilik, olarak belirlenmektedir.

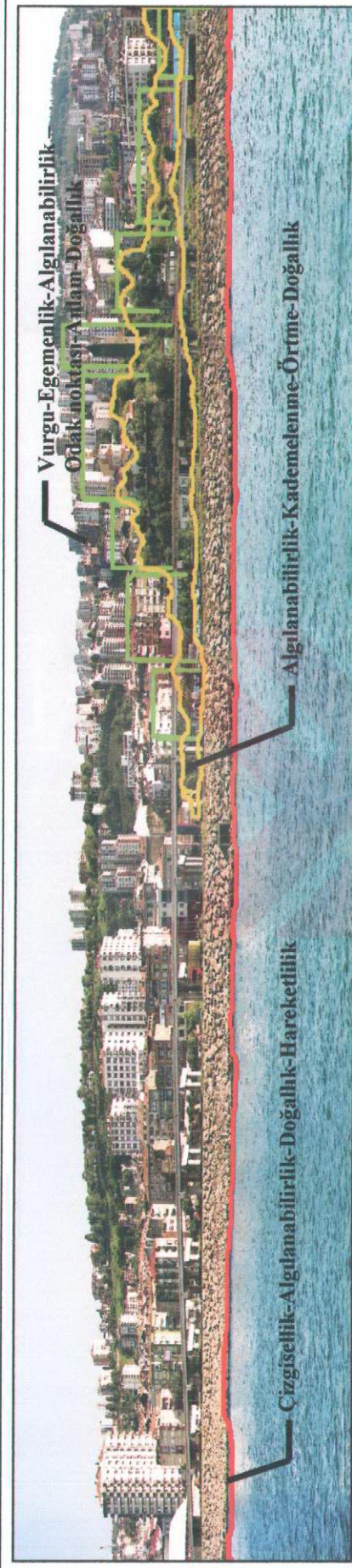
- **AYASOFYA MÜZESİ** : Bu alan için, tarihi süreçten günümüze korunabilmiş önemli bir vurgu elemanı ve odak noktası belirleyen Ayasofya müzesi, mevcuttaki yoğun yapılaşma nedeniyle algulanabilirliğini kaybetmiştir. Alanı tanımlayan ve anımlandıran bu noktanın algulanabilirliğinin artırılması için Ayasofya müzesinin arkasına (arka plan yoğun yapılaşmanın önüne) bitkilendirme ile bir fon etkisi yaratılması amaçlanmıştır. Böylece arka planla ilişkisi kesilen yapı daha rahatlıkla algulanabilecektir.
- **KÖPRÜ YOL** : Mevcut durumda transit yol için planlanan köprü geçiş kararı bu nokta için üretilen senaryoların ikisinde aynen korunmakta ve birinde kaldırılmaktadır. Korunan senaryolar için yeşil dokuyla kısmen perdelemesine rağmen çizgisel etkisi artırılarak belirlenmiştir.
- **YEŞİL DOKU** : Mevcutta sürekli bir bitkisel doku bulunmamakla birlikte Ayasofya müzesinin bulunduğu alan geçmişten günümüze korunabilirdiği için kitlesel bir yeşil doku belirlemektedir. Bu bağlamda bu noktadaki kitlesel yeşilin egemenliğini destekleyecek ve alanın diğer bölümlerine doğru sürekliliği sağlayabilecek bir yeşil doku kitlesi bağlamında bitki yoğunluğu ve boyutları arttırılacaktır. Bu sayede aynı zamanda arkada bulunan yapı dokusu ve köprünün yer yer perdelemesi amaçlanmaktadır.
- **KIYI ÇİZGİSİ** : Bu nokta için kıyı çizgisinin belirlenmesinde çizgisellik etkisinin algulanabilirliği arttırmada etkin olacağı düşünülmüştür. Bu bağlamda alternatifler simetri, doğallık, süreklilik ve hareketlilik üzerine kurgulanmıştır.

Şekil 51. Ayasofya için genel senaryo kararları

- Alternatiflerin uygulanabilirliği bakımından arka plandaki yoğun yapı dokusuna dokunulmamıştır. Ancak bu yapı dokusunun negatif görsel etkisi, bitkisel doku kütlesiyle, bir kademelenme sağlayarak derinliği arttırarak biçimde perdelenmiştir. Bu bağlamda bitkilerin yoğunlukları ve boyutlarının arttırılmıştır. Ayrıca Ayasofya müzesinin belirginliğinin arttırılması için arka planla görsel bağımlı kesip fon etkisi yapacak bir bitki dokusu önerilmiştir.
- Kıyı çizgisi belirlenirken, çizgisellik etkisiyle belirginleşen katı ve simetrik bir süreklilikten yararlanılmıştır. Bu bağlamda bitkisel elemanlarla da desteklenen lineer bir duvar dokusuyla tüm kıyı çizgisi oluşturulmuştur.
- Köprü yol kararının bulunduğu alternatifte bu noktanın çizgiselliği desteklenerek belirginliği arttırılmış ve kademelenmeyi algılamada etkinliği sağlanmıştır.

Şekil 52. Ayasofyanın birinci alternatif senaryosu: mevcut dokunun geliştirilmesi ve çizgisellik

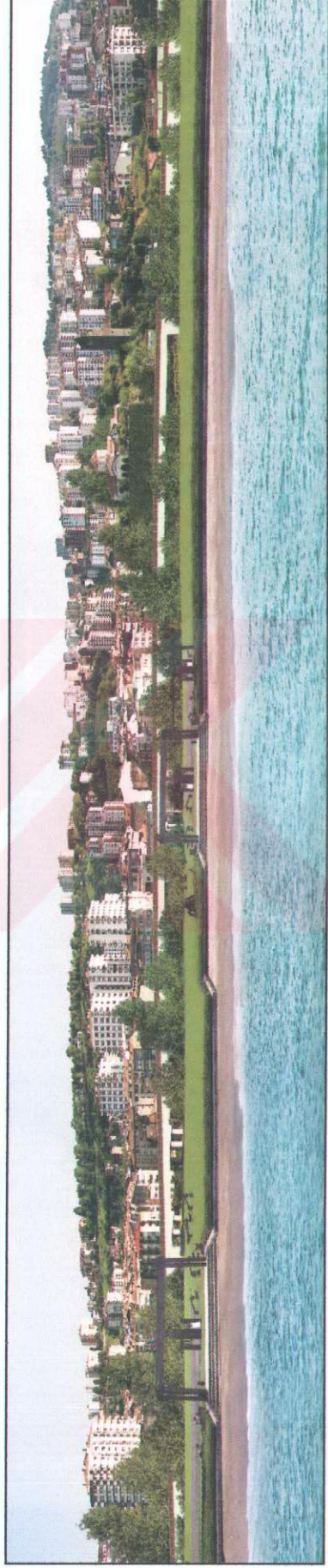
- Doğallığın ön planda olduğu bu alternatifte birinci alternatifteki yeşil doku kararları korunup yoğunlaştırılırken, köprü yol tamamen kaldırılmıştır.
- Ayasofya'nın etkisinin artırılması amacıyla sadece ön kısmı boşaltılmamış aynı zamanda kayalık bir topografya önerisi ile hem tarihi dokusunun etkinleştirilmesi hem de yapının görsel olarak daha önde algılanmasının sağlanması, böylece bir odak noktası olarak belirlenmesi amaçlanmıştır.
- Kıyı çizgisi, daha önceki tüm noktalar için doğallık ana temasına sahip tüm senaryolardaki gibi kumsal seçeneğiyle oluşturulmuştur. Parçalı bir sınır elemanıyla sürekliliği sağlanan kıyı çizgisi, Ayasofya'nın arkasına doğru gelişerek doğal bir koy oluşturduğu izlenimi yaratılmak istenmiştir.

Şekil 53. Ayasofyanın ikinci alternatif senaryosu: doğallık, süreklilik ve egemenlik

- Bu alternatifte bitki dokusu ve köprü yol ile ilgili birinci alternatifte kullanılan kararlar aynen uygulanmıştır.
- Birinci ve ikinci alternatiflerde geride ve tek bir çizgi olarak belirlenen kıyı çizgisi, bu alternatifte doğallığı destekleyecek biçimde parçalı yeşil alanlarla oluşturulmuştur. Tarihi sürecinde etkin bir kullanım olduğu belirlenen kumsal seçeneği bu alternatifte modern bir tasarımla birleştirilerek sunulmaktadır. Hareketli bir çizgi ve sürekliliğin belirli noktalardan kırılması ile kumsala erişim olanağı veren kıyı çizgisinin, ayrıca kademe kademe geri çekilmelerle lineerliği kırılıp hareketlilik sağlanmıştır.

Şekil 54. Ayasofyanın üçüncü alternatif senaryosu: süreklilik, hareketlilik, hareketlilik, yenilik ve çeşitlilik

Kuramsal bilgiler çerçevesinde, uygulamanın ikinci aşamasının kuramsal veri seti olarak hazırlanan ve senaryoların geliştirilmesinde kullanılan veri grubundan “Tutarlılık”, bu senaryolar için noktasal çözümlerde önerilmemiştir. Bunun nedeni, diğer değişkenlerin belirli düzeylerde bir araya getirilmesinin zaten “Tutarlılık” kalitesini oluşturacağı kabulüdür. Bu bağlamda yukarıda 6 nokta için önerilen senaryoların tümünün, belirli düzeyde bir tutarlılığı sahip olduğu kabul edilmiştir.

Çevre tercih ve değerlendirme araştırmaları literatüründe gerek görsel kalitenin belirlenmesi gerekse azalmış görsel kalitenin nasıl yükseltilebileceğine dair bir yöntem önerisi olarak önerilen “senaryo” yaklaşımı, alternatif tasarım düşüncesi önerilerinin görselleştirilmesi bağlamında gerçekleştirilmiştir. “Tercih edilirliliği belirleyen görsel kaliteler”in Ganita, Kemer kaya, Moloz, Yalı mahallesi (Faroz) ve Ayasofya için farklı organizasyonları ile üretilen senaryolar, sadece pek çok farklı tasarım kurgusundan biri olarak ele alınmalıdır. Bu başlık altında önerilen ana yaklaşım, bir çevrenin görsel kalitesi değerlendirilirken “tercih edilirliliği belirleyen görsel kaliteler” gibi bir dizi referans kalitesinin araştırma sürecinde kullanılmasının doğru çözümler üretmeye yardımcı olacağıdır. Ana kararlar olarak bu kalitelerin hangilerinin birlikte ele alınacağının önerilmesi, görsel kalitenin artırılması için izlenecek yolu belirlemeye yeterlidir. Unutulmamalıdır ki bu yolu pek çok farklı biçimde oluşturma imkanı bulunmaktadır. Bu bölümde ana kararlar bağlamında görsel kaliteyi arttırmak için izlenecek yollardan sadece bir bölümü örnek olarak sunulmaktadır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bir çevrenin görsel kalite bütününe belirlenmesi ve değerlendirilmesinde kullanılacak bütün olası görsel kalite öğelerinin tanımlanması, bu kalite öğelerinin belirli bir bölümünün görsel kalite araştırmalarında “referans alınacak görsel kaliteler” olarak önerilmesini amaçlayan araştırma çalışması, görsel tercih ve değerlendirme araştırmalarında görsel kalitenin değerlendirilmesi için bir yöntem önerisi getirmesi bakımından son derece önemli bir çalışma olarak ön plana çıkmaktadır:

• Bu araştırma öncelikle kapsamlı literatür analizi sonucunda çevre tercih ve değerlendirme çalışmalarının geçmişten günümüze bir sentezinin ürünü olarak bir bakış açısı sunmaktadır. Çevre tercih ve değerlendirme araştırmalarındaki en önemli çıkmaz olarak görülen neyin nasıl araştırılacağı konusuna bir netlik kazandırmayı amaçlayan tez çalışması, bu noktada araştırmacılar için kullanabilecekleri bir “görsel kalite değerlendirme yöntemi” önermektedir. Görsel kaliteyi daha küçük görsel kalite öğelerinin toplamından oluşan bir bütün olarak tanımlayan bu yöntem önerisinde bir çevre için görsel kalite değerlendirme iki adımda araştırılmaktadır:

1. Makro ölçekte görsel kalite bütününe belirleyen bütün olası görsel kalitelerin varlığının tanımlanması,

2. Mikro ölçekte, bu görsel kalite çeşitliliği arasından “tercih edilirliliği belirleyen görsel kaliteler” olarak tanımlananların belirlediği kalite grubunun varlığının araştırılmasıdır.

Ayrıca yapılan irdelemeler ışığında, tasarımın göreceli bir kavram olduğu gerçeği de göz ardı edilmeyerek, bir çevre için görsel kalite belirleme araştırmalarında referans görsel kaliteler olarak 7 adet “tercih edilirliliği belirleyen görsel kalite” önerilmektedir:

1. Doğallık,
2. Süreklilik,
3. Algılanabilirlik
4. Yenilik-Gizem,
5. Karmaşıklık-Çeşitlilik,
6. Tutarlılık,
7. Anlamlılık.

Bu belirlemeler ışığında çevrenin fiziksel özellikleri ve kültürel bağlamını birlikte ele alıp değerlendirme olgusunu bu çerçevede üzerinde kurgulamayı amaçlayan araştırma çalışması, Trabzon kenti sahil bandı için görsel kalitenin belirlenmesi ve geliştirilmesi bağlamında sahil bandının görsel kalitesini iki adımda belirlemiştir:

1. Sahil bandının devinimsel algılanmasında belirlenen görsel kaliteler,
2. Sahil bandının spesifik noktaları için görsel kalitenin geliştirilmesi.

Devinimsel algılamadaki kalitelere ilişkin çalışmalarda kullanılan kalitelerin sınıflandırılması sonucu elde edilen görsel kaliteler bütününe dair uygulama alanında elde edilen sonuçlar;

1. Uygulama alanının bütünündeki görsel kaliteler değerlendirilmiş ve altı grup altında toplandıkları belirlenmiştir.

Sınırlandırılmışlık-Çevrenmişlik-Kapanmışlık: Uygulama alanına dair tüm fotoğrafların belirlediği 10 fotoğraf grubunun genelinde, bu grubu tanımlayan kaliteler bulunmaktadır. Örtü elemanı, binalarla sınırlandırılmışlık, köprü elemanlarıyla bölünmüşlük, kademelenme, düzlem değişimi gibi unsurlarla tanımlanan sınırlandırılmışlık-çevrenmişlik-kapanmışlık olgusu, tüm alanın hakim görsel kalitelerinden biridir.

Süreklilik-Çizgisellik-Bitişiklik: Bu grup değişkenlerinden süreklilik kavramı uygulama alanındaki fotoğrafların bütününde ağırlıklı olarak bulunmaktadır. Çizgiselliğin, yan yanalığın, bitişikliğin, tekrarın, kademelenmenin, zaman zaman çevrenmişliğin belirlediği süreklilik alanın etkin kalitelerinden biri olarak tanımlanmaktadır.

Yönelme-Düzlem (kot) değişimi: Genellikle lineer bir çizgi belirleyen sahil bandı için yönelmeyi belirleyen en önemli unsur kot değişimiyle alçak kottan yüksek kote çıkarak sahil bandını şehre bağlayan sapmalar olarak ortaya çıkmaktadır. Sahil bandı içerisindeki yol güzergahında bu grup değişkenlerle tanımlanan başka noktalar belirlenmemiştir.

Egemenlik-Odak-Adlar ve anlamlar: Sahil bandının tarihi gelişim sürecinden günümüze taşınan noktalar olarak kale, ganita, Ayasofya müzesi gibi kent için referans noktası olan alanlar, bu değişken grubuyla tanımlanmaktadır. Kanuni anıtı, merkez bankası binası gibi işlev bakımından odak olma, bilinme ve tanınma özelliğine sahip noktalar da bu değişken grubu ile tanımlanma eğiliminde olan diğer noktaları oluşturmaktadır.

Gizlilik-Keşif: Bu değişken grubu elemanları, birinci derecede sınırlandırılmışlık, çevrenmişlik, çerçeve ile tanımlanan görüntülerde etkin olarak ortaya çıkmaktadır. Bu

bağlamda uygulama alanı bütünü için alt, üst ve yan sınır oluşturan çerçevelerden bakış ve bina cepheleriyle sınırlandırılmış görüntüler, gizlilik duygusunu vermekte ve keşfetme isteği ile tanımlanıyor görünmektedir.

Hareketlilik-Sapma-Düzensiz değişim: Bu grup değişkenleri uygulama alanında düz çizgisel güzergah boyunca sapma, yapı dokusu ile bitki dokusunun dönüşümlü değişimi, ön plan görüntünün arka planı kesmesi durumlarını görüntülen fotoğraf kareleriyle tanımlanmaktadır.

2. Trabzon sahil bandına ilişkin görsel kalite profilinin belirlenmesini amaçlayan ilk adım bulgularında, alanın görsel kaliteler bağlamında nasıl tanımlandığı verilmeye çalışılmıştır. Bu bölümdeki sonuçları çevre tercih ve değerlendirme araştırmalarından çıkan kalitelerle üretilen senaryolar bölümü sonuçlarıyla birleştirmek gerekirse:

Süreklilik; sınırlandırılmışlık, çizgisellik, kademelenme gibi değişkenlerle tanımlanarak tüm alanın görsel kalitesinde önemli bir ağırlık kazanmıştır. Buna rağmen farklı görüntüler için farklı ağırlıklarda tanımlanması nedeniyle, uygulama alanının bütününde etkin bir kalite olarak ortaya çıkamamaktadır. Oysa gerek ilgili kuramlar, gerekse çevre tercih ve değerlendirme çalışmalarına ilişkin değerlendirmelerin sonucunda görülmüş ve kıyı kentlerindeki görsel kaliteleri belirleyen değerlendirme bölümüyle de desteklenmiştir ki; **“Süreklilik”, “Algılanabilirlik”** kalitesi ile birlikte bir çevrenin görsel tercihinde etkin bir rol oynamaktadır. Uygulama alanının geçmişten günümüze değişiminin de belirlediği gibi **“Süreklilik”** mevcutta belirginliğini kaybetmiştir. Bu bağlamda uygulama alanında görsel kalitenin yükselmesi ile ilgili olarak spesifik noktalar için gerçekleştirilen ikinci aşamasında, **“Süreklilik”** olgusunun varlığının geliştirildiği ve bu sürekliliğin **“Algılanabilir”**liğinin arttırıldığı alternatif senaryolar önerilmiştir.

Bireyin çevreyi algılayışının, o bireyin benzerlik, yenilik ve yabancılık bağlamında çevre ile ilgili önceki deneyimlerinin detaylı bir kavrayışına dayanması düşüncesi, Kaplan’ların bireyin bir mekanı etkileyici bulma süreci için tanımladıkları iki temel kaliteyi **“making sense” (anlamlandırmak)** ve **involvement (bağlantılandırmak)** desteklemektedir. Bir çevrenin **“Karmaşıklık”** düzeyinin bilmeye olanaklılık sağlaması ve bilinmeyi önermesi durumu, bu iki temel kalitenin dengelenmesinden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda **“Tutarlılık”** ve **“Algılanabilirlik”** kaliteleriyle tanımlanan **“Anlamlandırmak”** olgusu ve **“Karmaşıklık”** ve **“Gizem”** kaliteleriyle tanımlanan **“Bağlantılandırmak”** olgusu bir mekan için görsel kaliteyi yükselten ve dolayısıyla tercihi

arttıran unsurlar olarak belirlenmiş ve uygulama alanındaki spesifik noktalardaki görsel kalitenin artırılması için önerilmiştir:

- Çevrenin geçmişten günümüze değişim sürecindeki bağlamının korunması ve geliştirilmesi,

- Mevcut dokudaki algılanabilirliğin düzenlenmesi,
- Mevcut dokudaki sürekliliğin geliştirilmesi,
- Mevcut dokudaki doğallığın desteklenmesi ve geliştirilmesi,
- Mevcut doku için çeşitlilik ve yenilik önerilmesi,

- Çevre tercih ve değerlendirme araştırmalarında görsel kalitenin belirlenmesinden sonraki adım, bu kalitenin nasıl arttırılabileceği ile ilgilidir. Araştırma, bir çevrede “tercih edirliliği belirleyen görsel kaliteler” bağlamında değişiklikler yapıldığı (bu kaliteler farklı farklı oranlarda ve organizasyonlarda bir araya getirildiklerinde), o çevrenin görsel kalite bütününe mevcut noktasından pozitif doğru artacağını savunmaktadır. Bu çalışma böyle bir referans kaliteler grubu önermesi bakımından önemli bir çalışmadır. Bu referans kaliteler, araştırmanın gelişimi sürecinde öneri senaryolar kapsamında verilmektedir ve geçerliliklerinin sınanabilmesi için tez çalışmasının devamında ek çalışmaların kurgulanmasına ihtiyaç vardır.

- Araştırmada üretilen senaryo önerileri noktasal çözümler olduğu için, tüm çevrelere genellenememekle birlikte kullanılan 7 kaliteden referans kaliteler grubunun genel bir çevre tercih belirleme ve değerlendirme çalışması için kullanılabilir olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle referans kaliteler grubu bağlamında bir çevrenin tercih ve değerlendirmesi ile ilgili araştırmalar için belirlenen bu yöntem önerisinin geçerliliğinin, bundan sonra gelecek olan araştırmacılar tarafından yapılan çalışmalarla da sınanması gerekmektedir.

- Tez çalışmasının vurgulamak istediği en önemli hususlardan biri bir çevre için geliştirilecek tasarım kararlarında geçmiş ile bugünün entegrasyonunun sağlanması gereğidir. Kullanıcının bu noktada tasarım kararlarına katılımı son derece önemli ve gerekli görülmektedir. Bu çalışmada alternatif senaryoları geliştirirken kullanılan kalitelerin alanın geçmişinden günümüze değişiminin belirlenmesi önemli bir veri kaynağı oluşturmuş ve araştırmacıya senaryoları hazırlarken doğru karar noktaları sağlamıştır. Bu bağlamda bir çevre ile ilgili herhangi bir değişim önerecek bir tasarımcının, öncelikle o çevrenin izlediği tarihi süreçten ipuçlarını günümüze uyarlayabilmesi, tercih edilen çevrelerin tasarlanabilmesi bakımından dikkate alınmalıdır.

• Araştırmada görsel kalitenin artırılması için önerilen senaryolar, ancak sınırlı varsayımlar gerçekleştirilerek üretilmiştir. Bu araştırmada önerilen referans kaliteler grubu çevre tercih ve değerlendirme araştırmaları için geliştirilebilecek pek çok kurgudan biridir. Her ne kadar araştırmanın ikinci aşamasında üretilen senaryoların, araştırmacının verdiği kararlar bağlamında nasıl değerlendirildiği denekler tarafından sınanmamış olsa bile bu çalışma, literatürden belirlenen kuramsal çerçeve doğrultusunda bir nokta için bir tasarım veya planlama kararı almayı desteklemesi ve önermesi bakımından önemlidir.

• Bu araştırmanın devamında, tercih edilirliliği belirleyen görsel kaliteler”in farklı oranlardaki organizasyonları ile üretilen senaryoların farklı kullanıcı grupları (alanı bilen-bilmeyen, bayan-erkek, yaşlı-genç vb.) tarafından nasıl algılanıp değerlendirildiği ve bu değerlendirmelerin araştırmacının belirlediği kriterlerle ne kadar örtüştüğünün belirlenmesi ise, tez çalışmasının devamında kurgulanacak başka bir araştırma çalışması ile devam ettirilebilir ve araştırmanın sürekliliği sağlanabilir. Ayrıca önerilen kalitelerin artırılıp değiştirilebileceği yeni referans kalite gruplarının tanımlanması, bu kalite gruplarının sahilin yanı sıra diğer çevrelere de uygulanıp geçerliliğinin sınanması, bir çevreye uygulanan referans kalite grupları için mevsim farklılıkları, gece gündüz farklılıklar, atmosfer olayları, değerlendirme noktasının değişimi (mekanın dışından bakmak yerine içinde bir noktadan değerlendirme yapmak) gibi unsurların araştırılması bağlamında yeni araştırmalar yapılması, çevre tercih ve değerlendirme araştırmaları literatürünü geliştirmesi bakımından oldukça önemlidir.

6. KAYNAKLAR

1. Şentürer, A., Mimaride Estetik Olgusu, İTÜ Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul, 1995.
2. Craik, K. H., ve Zube, E., (1976), The Development of Perceived Environmental Indices, In K. H. Craik ve E. Zube (Eds.), Perceiving Environmental Quality, Plenum Press, New York.
3. Proshansky, H. M., Environmental Psychology: Man and his Physical Environment, edited by William H. Ittelson and Leanne G. Rivlin, Holt, Rinehart and Winston, New York, 1970
4. Aksoy, E., Mimarlıkta Tasarım İletim ve Denetimi, Gün Matbaası, İstanbul, 1975.
5. Venturi, R., Modern Mimarlığın Ötesi: Çirkin ve Sıradan Kuramı ile İlişkili ve Karşıt Kuramlar, Mimarlık, 10 (1984) 7-8.
6. Şentürer, A., İnşa Edilmiş Çevre Kalitesinin Yükseltilmesine Etik ve Estetik Açından Bakış, Mimari ve Kentsel Çevrede Kalite Arayışları Sempozyumu, İstanbul, 1995.
7. Özbilen, A., Var, M., Velioğlu, A., Demirel, Ö., Acar, C., Gedikli, R., Erdoğan, N., Kalın, A., Ustasüleyman, T., Özgü, Ö., Aksu, V., Parlayan, G., Sezgin, N., Trabzon Kenti Kirlilik Boyutu Kapsamında Yeşil Alan Dağılımı ve Planlaması, KTÜ Araştırma Projesi, No: 95.113.003.1, Trabzon, 1995.
8. Yalmaçlı, R., Mimari Tasarım-Yüzey ve Kentsel Okuma, Yapı, 242 (2002) 41-45.
9. Aktürk, F. D., Kentsel Mekanların Tasarımında Psikolojik Boyut Üzerine Araştırma ve Bir Yöntem Önerisi, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1993.
10. Mirzai, S., Kentsel Çevre Kalitesi Olarak Yönelme ve Çeşitlilik, Mimari ve Kentsel Çevrede Kalite Arayışları Sempozyumu, İstanbul, 1995.
11. Carr, S., Some Criteria For Environmental Form, In S. Kaplan and R. Kaplan (Eds.), Humanscape: Environments, For People, Ulrich's Books Inc., Ann Arbor, Michigan, 1982.
12. Dostoğlu, S., Mimarlığın Ötesi: Colin Rowe ve Bir Uzlaştırma Kuramı, Mimarlık, 9 (1984) 7-13.
13. Krier, L., Avrupa Kentinin İnşası, Mimarlık, 6 (1984) 28-29.
14. Keskin, A., Popüler Kültürün Çoğulcu Estetiğine Oldukça Elitist Bir Bakış, Mimarlık, 10 (1984) 10-15.

15. Dostoğlu, H., Çağımızın Klasikçisi:Leon Krier, Mimarlık, 6 (1984) 30-35.
16. Bektaş, C., Ev Alma Komşu Al ya da Demokratik Katılım, Tasarım, 60 (1996) 82-96.
17. Moneo, R., Mimarlığın Ötesi: Also Rossi ve Mimarlık Düşüncesi, Mimarlık, 7-8 (1984) 20-28.
18. Morval, J., Çevre Psikolojisine Giriş, Ege Üniversitesi Basımevi, Bornova, İzmir, 1985.
19. Gür, Ş. Ö., Mekan Örgütlenmesi, Kare Reklam, 1996.
20. Özbilen, A., Meryemana (Sümela) Kırsal Yöresinde, (Çevre Tasarımı İçin Kullanıcıya Referans Olan) Yapay-Doğal İmgelem Ögelerinin Araştırılması. Doktora Tezi, K.Ü. Basımevi, Trabzon, 1993.
21. Aydınli, S., Mekansal Değerlendirmede Algısal Yargılara Dayalı Bir Model, Doktora Tezi, İ.T.Ü., Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1986.
22. Sonnenfeld, J., Social Interaction and Environmental Relationship, Environment and Behavior, September (1972) 267-278.
23. Lang, J., Urban Design: The American Experience, Van Nostrand Reinhold, New York, 1994.
24. Rapoport, A., Human Aspects of Urban Form, First Edition, Pergamon Press Ltd., Headington Hill Hall, Oxford, England, 1977.
25. URL-1, www.babineefmpp.com/glossary/v.html Glossary of Terms, 20.05.2004.
26. Daniel, T. C. ve Vinning, J., Methodological Issues in the Assessment of Landscape Quality, In I. Altman and J. F. Wohlwill (Eds.), Human Behavior and Environment: Volume 6. Behavior and the Natural Environment, Plenum Press, New York, 1983.
27. Wherrett, J. R., Natural Landscape Scenic Preference: Techniques for Evaluation and Simulation, Unpublished PhD Thesis, Robert Gordon University, Aberdeen, 1998.
28. Environmental Assessment Handbook, Rogers and Golden Inc. Philadelphia, Pennsylvania, 1977.
29. Bell, S., Elements of Visual Design in the Landscape, First Edition, Published by E ve FN Spon, an Imprint of Chapman Hall, London, 1993.
30. Aydınli, S., Mimarlıkta Estetik Değerler, Birinci Baskı, İTÜ Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul, 1993.

31. Eckbo, G., Qualitative Values in the Landscape, Landscape Assessment: Values, Perceptions and Resources, ed. By. Erwin H. Zube, Robert O. Brush, Julius Gy. Fabos, 1975.
32. Gibson, J. J., *The Ecological Approach to Visual Perception*, 1986,
33. Gibson, J. J., *The Senses Considered as Perceptual System*, Houghton Mifflin Company, Boston, 1966.
34. Ulrich, R. S., Aesthetic and Affective Response to Natural Environments, In I. Altman and J. F. Wohlwill (Eds.), *Human Behavior and Environment: Volume 6. Behavior and the Natural Environment*, Plenum Press, New York, 1983.
35. Kaplan, S., Perception of an Uncertain Environment, In S. Kaplan and R. Kaplan (Eds.), *Humanscape: Environments, For People*, Ulrich's Books Inc., Ann Arbor, Michigan, 1982.
36. Dede, E. Ö., Mekanın Algılanma Olgusu ve İnsan-Hareket-Zaman Faktörlerinin Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, İ.T.Ü., Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1997.
37. Rapoport, A., Geleneksel Çevreler, Kültür ve Koruma, Mimarlık, 304 (2002) 27-32.
38. Kaplan, S., On Knowing the Environment, In S. Kaplan and R. Kaplan (Eds.), *Humanscape: Environments, For People*, Ulrich's Books Inc., Ann Arbor, Michigan, 1982.
39. Werner, N., Sustainability of Landscapes and Aesthetic Perception Preliminary Reflections of Future Landscape Aesthetics, Our Visual Landscape Conference, August 1999, Switzerland.
40. Hagerhall, C. M., Consensus in Landscape Preference Judgements, Journal of Environmental Psychology, 21 (2001) 83-92.
41. Porteous, J. D., *Environmental Aesthetics: Ideas, Politics and Planning*, Routledge, London and New York, 1996.
42. Özerdim, B., Kentsel Mekanların Görsel Analizinde Kullanılabilecek Bir Yöntem Üzerine, Hasret Matbaacılık, İzmir, 1983.
43. Cullen, G., *Townscape*, The Architectural Press, London, 1961.
44. Çevik, S., Mekan-Kimlik-Kimliklendirme Trabzon Sokakları Örneği, Doktora Tezi, K.T.Ü., Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon, 1991.
45. Lynch, K., Reconsidering the Image of the City, City Sense and City Design Writings and Projects of Kevin Lynch, edited by Tridib Banerjee and Michael Southworth, The MIT Press, Cambridge, London, 1990.

46. Lynch, K., *An Analysis of the Visual Form of Brookline, Massachusetts, City Sense and City Design Writings and Projects of Kevin Lynch*, edited by Tridib Banerjee and Michael Southworth, The MIT Press, Cambridge, London, 1990.
47. Lynch, K., *The Image of the City*, Twenty First Printing, The MIT Press, USA, 1960.
48. Daniel, T. C. and Boster, S. R., *Measuring Landscape Aesthetics: The Scenic Beauty Estimation Method*, USDA Forest Service, Research Paper RM-176, 1976.
49. Fenton, D. ve Reser, J. P., *The Assessment of Landscape Quality: An Integrative Approach*, In J. L. Nasar (Eds.) *Environmental Aesthetics: Theory Research and Applications*, Cambridge University Press, USA, 1992.
50. Bechtel, R. B., Marans, R. W. and Michelson, W., *Methods in Environmental And Behavioral Research*, Van Nostrand Reinhold Company, New York, 1987.
51. Wherrett, J. R., *Managing Scenic Resources: Modelling Natural Landscape Preferences*. <http://bamboo.mluri.sari.ac.uk/~jo/publications/rt98/paper.html> 25 Kasım 1999.
52. İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Hizmet Binası, Kadıköy Haydarpaşa Harem Yakın Çevresi Kentsel Tasarım Proje Yarışmaları, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Projeler Daire Başkanlığı Yatırım Planlama Müdürlüğü, İstanbul, 2001.
53. Bernáldez, F. G. and Abelló, R. P., *Environmental Challenge and Environmental Preference: Age and Sex Effects*, *Journal of Environmental Management*, 28 (1989) 53-70.
54. Eleftheridas, N. and Tsalikidis, I., *Coastal Pine Forast Landscapes: Modelling Scenic Beauty For Forest Management*, *Journal of Environmental Management*, 30 (1990) 47-62.
55. Brush, O. R., *Perceived Quality of Scenic and Recreational Environments: Some Methodological Issues*, In K. H. Craik ve E. Zube (Eds.), *Perceiving Environmental Quality*, Plenum Press, New York, 1976.
56. Wohlwill, J. F., *The Concept of Nature: A Psychologist's View*, In I. Altman and J. F. Wohlwill (Eds.), *Human Behavior and Environment: Volume 6. Behavior and the Natural Environment*, Plenum Press, New York, 1983.
57. Kaplan, R., *The Role of Nature in the Urban Context*, In I. Altman and J. F. Wohlwill (Eds.), *Human Behavior and Environment: Volume 6. Behavior and the Natural Environment*, Plenum Press, New York, 1983.
58. Clay, G. R. ve Daniel, T. C., *Scenic Landscape Assessment: the Effects of Land Management Jurisdiction on Public Perception of Scenic Beauty*, *Landscape and Urban Planning*, 49 (2000) 1-13.

59. Calvin, J. S., Dearinger, J. A. ve Curtin, M. E., An Attempt at Assessing Preferences For Natural Landscapes, Environmental and Behavior, 4,4 (1972) 447-470.
60. Wohlwill, J. F. ve Kohn, I., Dimensionalizing the Environmental Manifold, In S. Wapner, S. B. Cohen ve B. Kaplan (Eds.), Experiencing the Environment, Plenum Press, New York, 1976.
61. Zacharias, J., Preferences for View Corridors Through the Urban Environment, Landscape and Urban Planning, 43 (1999) 217-225.
62. Appleton, J., Prospect and Refuges Revisited, In J. L. Nasar (Eds.) Environmental Aesthetics: Theory Research and Applications, Cambridge University Press, USA, 1992.
63. Kaplan, R., The Green Experience, in S. Kaplan and R. Kaplan (Eds.), Humanscape: Environments for People, Ulrich's Books Inc., Ann Arbor, Michigan, 1982.
64. Ulrich, R. S., Human Responses to Vegetation And Landscapes, Landscape And Urban Planning, 13 (1986) 29-44.
65. Sheets, V. L. ve Manzer, C. D., Affect, Cognition And Urban Vegetation: Some Effects of Adding Trees Along City Streets, Environment And Behavior, 23,3 (1991) 285-304.
66. Çevik, S., Demirel, Ö., Acar, C. ve Ejder, N., Kentsel Dış Mekanlarda-Mikro Ortamlarda Yeşilin Etkisi, 6. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, İstanbul, Mayıs 1995.
67. Bishop, I. D., Wherrett, J. R. ve Miller, D. R., Assessment of Path Choices on a Country Walk Using a Virtual Environment, Landscape and Urban Planning, 52 (2001) 225-237.
68. Misgrav, A., Visual Preference of the Public for Vegetation Groups in Israel, Landscape and Urban Planning, 48 (2000) 143-159.
69. Kalın, A., (1997), Bitkilerin Simgesel Değeri: Farklı Fonksiyonlardaki Binalarla Anılabilen bitkiler Üzerine Bir Araştırma,
70. Özbilen, A. ve Kalın, A., The Semantic Value of Plants in the Perception of Space, Building and Environment, 36 (2001) 257-279.
71. Schroeder, H. W., Estimating Park Tree Densities to Maximize Landscape Esthetics, Journal of Environmental Management, 23 (1986) 325-333.
72. Burmil, S., Daniel, T. C. ve Hetherington, J. D., Human Values And Perceptions of Water in Arid Landscapes, Landscape And Urban Planning, 44 (1999) 99-109.

73. Real, E., Arce, C., ve Sabucedo, J. M., Classification of Landscapes Using Quantitative and Categorical Data, and Prediction of Their Scenic Beauty in North-Western Spain, Journal of Environmental Psychology, 20 (2000) 355-373.
74. Yamashita, S., Perceptions and Evaluation of Water in Landscape: use of Photo-Projective Method to Compare Child and Adult Residents' Perceptions of a Japanese River Environment, Landscape and Urban Planning, 62 (2002) 3-17.
75. Hanyu, K., Visual Properties and Affective Appraisals in Residential Areas After Dark, Journal of Environmental Psychology, 17 (1997) 301-315.
76. Mausner, C., A Kaleidoscope Model: Defining Natural Environments, Journal of Environmental Psychology, 16 (1996) 335-348.
77. Kuiper, J., Landscape Quality Based Upon Diversity, Coherence and Continuity Landscape Planning at Different Planning-Levels in the River Area of The Netherlands, Landscape and Urban Planning, 43 (1998) 91-104.
78. Kaplan, S., Perception and Landscape: Conceptions and Misconceptions, In J. L. Nasar (Eds.) Environmental Aesthetics: Theory Research and Applications, Cambridge University Press, USA, 1992.
79. Kaplan, S., Attention and Fascination: The Search for Cognitive Clarity, In S. Kaplan and R. Kaplan (Eds.), Humanscape: Environments, For People, Ulrich's Books Inc., Ann Arbor, Michigan, 1982.
80. Lynch, K., The Image of the Environment, In S. Kaplan and R. Kaplan (Eds.), Humanscape: Environments, For People, Ulrich's Books Inc., Ann Arbor, Michigan, 1982.
81. Kaplan, S., Where Cognition and Affect Meet: A Theoretical Analysis of Preference, In J. L. Nasar (Eds.) Environmental Aesthetics: Theory Research and Applications, Cambridge University Press, USA, 1992.
82. Palmer, J. F. ve Roos, J.-Lankhorst, K., Evaluating Visible Spatial Diversity in The Landscape, Landscape And Urban Planning, 43 (1998) 65-78.
83. Nasar, J. L., Visual Preferences in Urban Street Scenes: A Cross-Cultural Comparison Between Japan and United States, In J. L. Nasar (Eds.) Environmental Aesthetics: Theory Research and Applications, Cambridge University Press, USA, 1992.
84. Kaplan, R., The Analysis of Perception via Preference: A Strategy for Studying how the Environment is Experienced, Landscape Planning, 12 (1985) 161-176.
85. Herzog, T. ve Smith, G. A., Danger, Mystery and Environmental Preference, Environment and Behavior, 20,3 (1988) 320-344.

86. Herzog, T. R. ve Flynn-Smith, J.A., Preference and Perceived Danger as a Function of the Perceived Curvature, Length and Width of Urban Alleys, Environment and Behavior, 33,5 (2001) 653-666.
87. Herzog, T. R. ve Miller, E. J., The Role of Mystery in Perceived Danger and Environmental Preference, Environment and Behavior, 30,4 (1998) 429-449.
88. Russell, J. A., 1992, Affective Appraisals of Environments, In J. L. Nasar (Eds.) Environmental Aesthetics: Theory Research and Applications, Cambridge University Press, USA.
89. Golindo, M. G. ve Rodrigues, J. A. C., Environmental Aesthetics and Psychological Wellbeing: Relationships Between Preference Judgements for Urban Landscapes and Other Relevant Affective Responses, Psychology in Spain, 4,1 (2000) 13-27.
90. Herzog, T. R. ve Bosley, P. J., Tranquility and Preference as Affective Qualities of Natural Environments, Jornal of Environmental Psychology, 12 (1992) 115-127.
91. Herzog, T. R. ve Barnes, G., Tranquility and Preference Revisited, Journal of Environmental Psychology, 19 (1999) 171-181.
92. Orland, B., Weidemann, E., Larsen, L. ve Radja, P., Exploring The Relationship Between Visual Complexity And Perceived Beauty. <http://www.imlab.uiuc.edu/complex> 1 Şubat 2000.
93. Russell, J. A. ve Mehrabian, A., (1976), Some Behavioral Effects of the Physical Environment, In S. Wapner, S. B. Cohen ve B. Kaplan (Eds.), Experiencing the Environment, Plenum Press, New York.
94. URL-1, www.snr.arizona.edu/people/facultypage/gimblett_public_html/lec3_rec.html Kaplan's Information Processing Model, 11.05.2003.
95. Stea, D., Environmental Perception and Cognition: Toward a Model for "Mental" Maps, In S. Kaplan and R. Kaplan (Eds.), Humanscape: Environments, For People, Ulrich's Books Inc., Ann Arbor, Michigan, 1982.
96. Purcell, A. T., Landscape Perception, Preference and Schema Discrepancy, Environment and Planning B: Planning and Design, 14 (1987) 67-92.
97. Appleton, D. ve Lintell, M., The Environmental Quality of City Streets: The Residents' Viewpoint, In S. Kaplan and R. Kaplan (Eds.), Humanscape: Environments, For People, Ulrich's Books Inc., Ann Arbor, Michigan, 1982.
98. D.P.T., Ulusal Çevre Eylem Planı: Arazi Kullanımı ve Kıyı Alanlarının Yönetimi, Ankara, 1997.

99. Anonim, İzmir Liman Bölgesi İçin Kentsel Tasarım Uluslar Arası Fikir Yarışması, Egemimarlık 4 (2001) 1(2002) 40-41
100. İzmir Belediyesi, İzmir Liman Bölgesi İçin Kentsel Tasarım Uluslar arası Fikir Yarışması Şartnamesi, 2001.
101. Anonim, Kadıköy Haydarpaşa Harem Yakın Çevresi Kentsel Tasarım Proje Yarışmaları, Mimarlık, 301 (2001) 22-38.
102. Hagerhall, C. M., Clustering Predictors of Landscape Preference in The Traditional Swedish Cultural Landscape: Prospect-Refuge, Mystery, Age And Management, Journal of Environmental Psychology, 20 (2000) 83-90.
103. Erdoğan, İ., SPSS Kullanım Örnekleriyle Araştırma Dizaynı ve İstatistik Yöntemleri, Emel Matbaası, Ankara, 1998.
104. Hull IV, R. B. and Revell, G. R. B., Issues in Sampling Landscapes For Visual Quality Assesments, Landscape and Urban Planning, 17 (1989) 323-330.
105. URL-2, www.frontiernet.net/~roden/RES2.HTM Unit 2: Variables and Scaling, 10.03.2003.
106. Ercan, M., Bilimsel Araştırmalarda İstatistik, Orman Bakanlığı Kavak ve Hızlı Gelişen Tür Orman Ağaçları Araştırma Enstitüsü Yayını, İzmit, 1997.
107. Hartig, T., Mang, M. and Evans, G. W., Restorative Effects of Natural Environment Experiences, Environment and Behavior, 23,1 (1991) 3-26.
108. Kalıpsız, A., İstatistik Yöntemler, Doyuran Matbaası, İstanbul, 1988.
109. Gürsoy, Y., Tasarım Üretim ve Kullanım Süreçleri Üzerine Eleştiri Denemesi: Mimarlıkta Kuram ve Kılğı, Mimarlık, 3 (1990) 46-50.
110. Seamon, D., Duyguları Açmak: Fenomenoloji, Çevresel Deneyim ve Yer Yapmak, TOL Mimarlık Kültür Dergisi, 3 (2003) 33-35.
111. Seamon, D., Fenomenoloji, Yer, Çevre ve Mimarlık, TOL Mimarlık Kültür Dergisi, 3 (2003) 36-53.
112. Aydınli, S., Mimarlığı Anlama: Kaynağa Ulaşma ve Özü Yakalama, TOL Mimarlık Kültür Dergisi, 3 (2003) 54-60.
113. Alexander, C., City is not a Tree, In S. Kaplan and R. Kaplan (Eds.), Humanscape: Environments, For People, Ulrich's Books Inc., Ann Arbor, Michigan, 1982.
114. Yıldırım, A. ve Şimşek, H., Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, İkinci Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2000.
115. Altunışık, R., Coşkun, R., Yıldırım, E. ve Bayraktaroğlu, S., Sosyal Bilimlerde

Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı, İkinci Baskı, Sakarya Kitabevi, Adapazarı, 2002.

116. Muhar, A., Three-dimensional Modelling and Visualization of Vegetation For Landscape Simulation, Landscape and Urban Planning, 54 (2001) 5-17.
117. Nakamae, E., Qin, X. ve Tadamura, K., Rendering of Landscapes for Environmental Assessment, Landscape and Urban Planning, 54 (2001) 19-32.
118. Perrin, A., Beauvais, N. ve Puppo, M., Procedural Landscape Modelling with Geographic Information: the IMAGIS Approach, Landscape and Urban Planning, 54 (2001) 33-47.
119. Danahy, J. W., Technology for Dynamic Viewing and Peripheral Vision in Landscape Visualization, Landscape and Urban Planning, 54 (2001) 125-137.
120. Honjo, T. ve Lim, E.-M., Visualization of Landscape by VRML System, Landscape and Urban Planning, 55 (2001) 175-183.
121. Yamada, H., Shinohara, O., Amano, K. ve Okada, Visual Vulnerability of Streetscapes to Elevated Structures, Environment and Behavior, 18,6 (1986) 733-754.
122. Karjalainen, E. ve Komulainen, M., The Visual Effect of Felling on Small-and Medium-Scale Landscapes in North-Eastern Finland, Journal of Environmental Management, 55 (1999) 167-181.
123. Fukahori, K. ve Kubota Y., The Role of Design Elements on the Cost-Effectiveness of Streetscape Improvement, Landscape and Urban Planning, 954 (2002) 1-17.
124. Daniel, T. C. ve Meitner, M. M., Representational Validity of Landscape Visualizations: the Effects of Graphical Realism on Perceived Scenic Beauty of Forest Vistas, Journal of Environmental Psychology, 21 (2001) 61-72.
125. Akbar, K. F., Hale, W. H. G. ve Headley, A. D., Assessment of Scenic Beauty of the Roadside Vegetation in Northern England, Landscape and Urban Planning, 959 (2002) 1-6.
126. Janzen, G., Schade, M., Katz, S. ve Herrmann, T., Strategies for Detour Finding in a Virtual Maze: the Role of the Visual Perspective, Journal of Environmental Psychology, 21 (2001) 149-163.
127. Bishop, I. D., Predicting Movement Choices in Virtual Environments, Landscape and Urban Planning, 56 (2001) 97-106.
128. Bishop, I. D., Ye, W.-S. ve Karadaglis, C., Experiential Approaches to Perception Response in Virtual Worlds, Landscape and Urban Planning, 54 (2001) 115-123
129. Krause, C. L., Our Visual Landscape Managing the Landscape Under Special

- Consideration of Visual Aspects, Landscape and Urban Planning, 54 (2001) 239-254.
130. Thayer, R. L. ve Freeman, C. M., Altamont: Public Perceptions of a Wind Energy Landscape, Landscape and Urban Planning, 14 (1987) 379-398.
131. Bergen, S. D., Ulbricht, C. A., Fridley, J. L. ve Ganter, M. A., The Validity of Computer Generated Graphic Images of Forest Landscapes. <http://forsys.cfr.washington.edu/~vp/Papers/Journal3.html> 26 Kasım 1999.
132. Bishop, I. D. ve Hull IV, R. B., Integrating Technologies for Visual Resource Management, Journal of Environmental Management, 32 (1991) 295-312.
133. Oh, K., Visual Threshold Carrying Capacity (VTCC) in Urban Landscape Management: a Case Study of Seoul, Korea, Landscape and Urban Planning, 39 (1998) 283-294.
134. Doyle, S., Dodge, M. ve Smith, A., The Potential of Web-Based Mapping and Virtual Reality Technologies for Modelling Urban Environments, Computers, Environment and Urban Systems, 22,2 (1998) 137-155.
135. Hehl-Lange, S., Structural Elements of the Visual Landscape and Their Ecological Functions, Landscape and Urban Planning, 54 (2001) 105-113.
136. Lange, E., The Limits of Realism: Perceptions of Virtual Landscapes, Landscape and Urban Planning, 54 (2001) 163-182.
137. Germino, M. J., Reiners, W. A., Blasko, B. J., Mcleod, D. ve Bastian, C. T., Estimating Visual Properties of Rocky Mountain Landscapes Using GIS, Landscape and Urban Planning, 53 (2001) 71-83.
138. Baldwin, J., Fisher, P., Wood, J. ve Langford, M., Modelling Environmental Cognition of the View with GIS. http://ncgia.ucsb.edu/conf/SANTA_FE_DC-ROM/sf_papers/fisher_peter/baldwin.html 2 Kasım 1999.
139. Palmer, J. F. ve Hoffman, R. E., Rating Reliability and Representation Validity in Scenic Landscape Assessments, Landscape and Urban Planning, 54 (2001) 149-161.
140. Heft, H. ve Nasar, J. L., Evaluating Environmental Scenes Using Dynamic Versus Static Displays, Environment and Behavior, 32,3 (2000) 301-322.
141. URL-2, <http://www.ktu.edu.tr/trabzon/cy.html> Trabzon'un Coğrafi Yapısı ve Yerleşim Birimleri, 07.03.2004.

7. EKLER

Ek 1. Son Dönem Kentsel Tasarım Yarışmaları ve Kıyı Kentlerinde ve Görsel Kalite İle İlgili Ek Araştırma Raporu

Son Dönem Kentsel Tasarım Yarışmaları

1. Kadıköy Meydanı-Haydarpaşa-Harem Yakın Çevresi Kentsel Tasarım Proje Yarışması

Proje Kapsamı: Harem, Haydarpaşa Garı çevresi ve Kadıköy Meydanı İstanbul'un doğu yakasındaki kamusal mekanlarda fonksiyonel ve estetik bozulmanın en belirgin örneklerinden biridir. Harem'den başlayıp Mühürdar dolgu alanına kadar uzanan alan pek çok fonksiyonu bir arada bulundurmaktadır. Deniz, kara, demiryolu terminal noktalarının bulunduğu alan metropolün gelişimine planlı bir şekilde adapte olamamış; bu durum alanın son yapılan planlar doğrultusunda yeniden ele alınmasını zorunlu kılmıştır.

Kadıköy meydanı Anadolu yakasının en önemli ulaşım terminal noktası konumundadır. Bu nedenle meydan özelliğini yitirmiş, minibüs, otobüs durakları, vapur iskeleleri ve Haydarpaşa tren istasyonunun birleştiği bir düğüm noktası haline gelmiştir. Yarışma kapsamında ulaşım sistemi yeniden ele alınmıştır. Bunun yanı sıra Haydarpaşa ve Harem arasında yer alan kullanımlar meri plan kararlarıyla birlikte 1980-1994-1995 nazım plan genel kararlarındaki bilgi birikimleri dikkate alınmak suretiyle Kartal'dan Kadıköy'e kadar uzanan kalıcı sahil düzenlemelerinin Üsküdar'a bağlanarak bir bütünlük arz etmesi sağlanacaktır.

1. Ödül: Can Kubin, Selami Demiralp, Zeki K. Ülkenli, Oytun Deliktaş, Şuayip Çavuşlar

Proje Kapsamı (Yapısal Düzenleme ve Kentsel Tasarım İlkeleri): İstanbul metropoliten alanı Anadolu yakası gelişmesinde metropoliten alt merkezler ve yaşama alanları ilişkilerinin kentsel rekreatif koridorlar ve deniz açılımları göz önüne alınarak düzenlenmesi amaçlanmıştır.

- Bu anlamda metropoliten iş merkezleri odaklarına "KENTSEL KİMLİK" kazandırılması.
- Bu alanlar arasında "KENTSEL DEVAMLILIĞIN SAĞLANMASI" ve
- Anadolu yakası Üsküdar-Moda arası "KENTSEL BELİRGİNLİK" kazandırılması

amaçlanmaktadır.

Bu bağlamda 4 metropoliten alt odak (PA: Kamu Proje Alanı) belirlenmiştir.

1. PA1 Kadıköy Metropolitene Alt Odağı:

- Alanın metropolitene yaşama ve çalışma alanlarıyla ilişkisini artırıcı ve kopuk deniz bağlantısını yeniden sağlayacak fonksiyonel bir kimlik sahibi olmasını sağlamak.
- Avrupa yakasından gelen (ve giden) yolcu akımının alan içerisine ve diğer ulaşım jeneratörlerine dağılımı tramvay ve yaya yolları ile sağlanmaktadır.
- Tescilli yapıların yoğunlukta olduğu Kadıköy-Moda Kentsel Koruma ve Geliştirme alanında müdahaleler, kentsel koruma ve geliştirme ağırlıklı etaplanacaktır. Bu alanda mülkiyet çözümlenmeleri ve imar haklarının aşılması esastır. Yaya bölgesi-konut adaları

ilişkilerinin kuvvetlendirilmesi amacı ile ada içi düzenlemeler özendirilecek, avlu-yaya yolu-meydan ilişkileri hiyerarşisi kurulacaktır.

2. PA2 Haydarpaşa Ulaşım Ve Transfer Odağı:

- TCDD bakım ve onarım tesislerinin kademeli taşınması ile boşaltılacak olan alan, Anadolu yakasının ulaşım yükünü düzenleyecek bir metropoliten transfer odağına dönüştürülecektir. Alanda ağırlıklı olarak belediye-özel-kamu ortaklı ticari fonksiyon altyapısı oluşturulacaktır.

3. PA3 Haydarpaşa Deniz Bilimleri Tarihi Ve Teknolojisi Kompleksi

- Kamu-belediye ortaklı geliştirilecek olan bu odakta kültür-turizm ve ticaret ağırlıklı fonksiyonlar planlanmıştır. Alanda deniz bilimleri tarihi ve teknolojisi kompleksi içerisinde ilgili kurumlar ile gerçekleştirilecek eğitim-araştırma, müze fonksiyonları yanı sıra turistik tesisler ve deniz akvaryumu önerilmiştir. Gerekğinde büyük kapasiteli turistik gemilerin yanaşabileceği alanda tüm kente hizmet eden deniz kenarı rekreasyon aktiviteleri de bulunacaktır.

4. PA4 Harem Ulaşım Alt Odağı

- Metropoliten alt merkez gelişme koridorunun kuzey ucunda bulunan alan aynı zamanda alan içi tramvay sisteminin de başladığı dağıtım-toplanma jeneratörü olarak düşünülmüş olup ticari fonksiyonlar ile desteklenmektedir.

Jüri Raporu

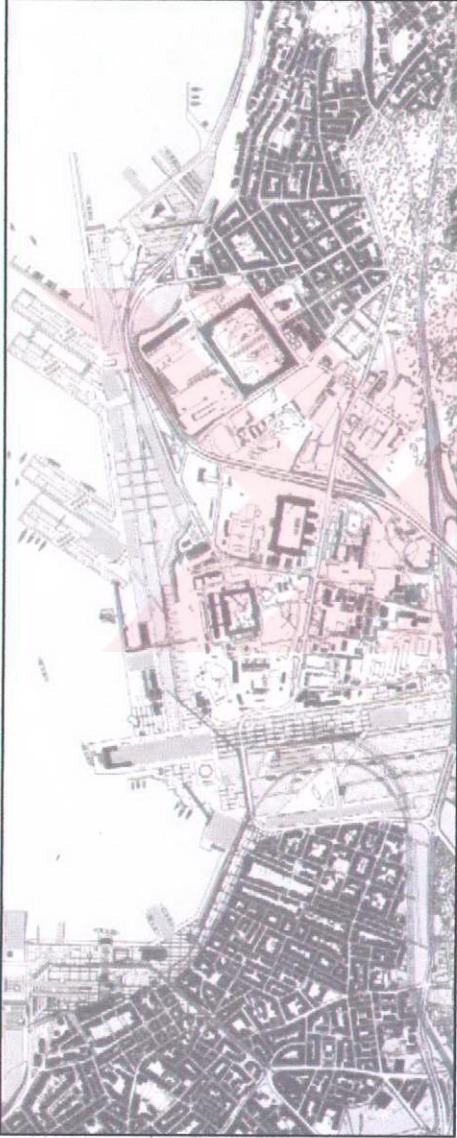
Olumlu Bulunan Yönler: Planlama alanı ile şehir bütünlüğü entegrasyonu, alan tahsisleri ve kendi aralarında tutarlılığı, Harem-Mühürdar arasındaki yeşil alanın kesintisiz devamlılığı, kamusal, yarı kamusal alanların bütünlüğü, ulaşım sistemlerinden raylı sisteme önem verilmesi, transfer merkezlerinin yer seçimi, devamlılık ve kimlik belirlenmesindeki özgünlüğü, duyarlılığı ve tutarlılığı, anlatım dilinin sadeliği ve uygulama aşamasında yeniden değerlendirmelere imkan verecek esnekliğe sahip olması olumlu bulunmuştur.

Olumsuz Bulunan Yönler: Ancak, Harem alanında yapılan dolgu alanının büyüklüğü, kıyı ve kentsel sit alanlarındaki yaya ilişkisinin sorunlu olması, Kadıköy dolgu alanının güneyinde yer alan yeni iskele ve mendirek önerisi, başlıca olumsuzluklar olarak değerlendirilmiştir.

Sonuç: Kadıköy-Harem yeşil sistemi içerisinde Haydarpaşa raylı sisteminin üzerinden rekreatif bir yeşil köprü önerisi, alan bütünlüğünü sağlaması bakımından olumlu

bulunmakla beraber, alt ölçeklerde bir takım uygulama sorunları yaratabileceği kanaatini taşıyan Jüri, bu olumsuzluğu giderici alternatif çalışmalar yapılması fikrini paylaşmaktadır. Ayrıca şehir hatları iskelesi ve çevresi ile raylı sistem (projede metro olarak gösterilen ancak, hafif raylı sistem olması gereken-LRT) bağlantısının yeniden ele alınması önerilmektedir.

2. Ödül: Bünyamin Derman, Veli Selimoğlu

Proje Kapsamı:

• **Harem Kentsel Aktivite Merkezi:** Harem kesimine yeni deniz yolları terminali ve yeni işlevler ile yeniden “Merkez” kimliği kazandırılması.

Öngörülen yeni denizyolları iskelesi ve terminal alanının Harem-Kartal hafif metrosu ile ilişkilendirilmesi (otoparkın kalkması ile birlikte) öneri otopark alanı, korunan arabalı vapur iskelesi işlevi ve öngörülen karma kullanımlar (ticaret, balık lokantaları, konaklama) meydan, vista noktaları ve Harem-Moda tramvayı düzenlemeleri ile Harem'in kentsel bütün içinde Haydarpaşa ve Kadıköy'ün ulaşım yüklerini paylaşan bir "Kıyı Yerleşim Odağı"na dönüşümü, "revitalizasyonu".

• **Deniz Parkı:** Haydarpaşa-Harem arası "artık alanı"nın kentsel aktiviteler ve yeşil olanakları içeren deniz parkına dönüştürülmesi.

Alanın ses ve ışık gösterilerine olanaklı, yeşil doku ağırlıklı, çocuklara yönelik su dünyası merkezi, akvaryum, denizcilik müzesi, tekne kiralama birimleri, çay bahçeleri, çiçek bahçeleri, balık lokantası, vista platformları, yeterli otopark alanları, promenad ve koşu yolları işlevleri içeren, Moda-Harem tramvayı ile de desteklenen kesintisiz sahil promenadı ile kimliklenen bir çekim merkezine dönüştürülmesi.

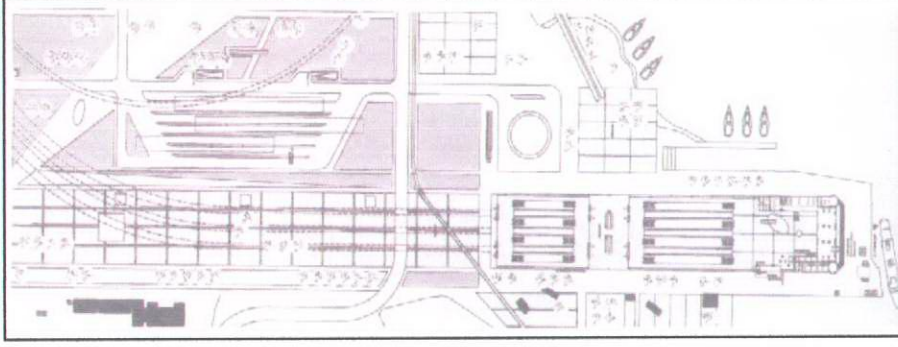
• **Yeşil Kuşak:** Yeni düzenlemelerle mevcut yeşilin güçlendirilerek kentsel yeşil alanların sürekliliğinin sağlanması, silüetin anlamlandırılması ve "yeşil kuşak"ın Haydarpaşa kentsel aktivite omurgası yoluyla kıyıyla buluşturulması.

• **Haydarpaşa Kentsel Aktivite Omurgası:** Haydarpaşa Rasimpaşa kesimindeki "artık alan"ın öneri çözüm ile yarışma alanı ve yakın çevresi ile ilgili hemen hemen tüm sorunların çözümünü sağlayan "Kentsel Aktivite Omurgası"na dönüştürülmesi.

Bu kesimin içerdiği yeşil alanlar yoluyla "yeşil kuşak" kıyı bağının kurulması ve yeşil devamlılığının sağlanması.

Öngörülen minibüs yolu hafif raylı sistemi ve metro istasyonu bağının kurulması, Üsküdar yönü otobüs durakları ve otopark olanaklarının sağlanması ile Kadıköy meydanının yükünün azaltılması.

Tarihi Haydarpaşa Garı'nın hızlı trene de olanak sağlayacak şekilde fazla derine inmeden tren yolu eğimine bağlı olarak ışıklı bir şekilde alt kota alınarak düzenlenmesiyle garın deniz ulaşımı ile de ilişkili "Anadolu Giriş Kapısı" karakterinin güçlendirilmesi. Yeni düzenleme ile tarihi gar binası ve yakın çevresinin sosyo kültürel-ticari ve konaklama işlevlerine olanaklı kılınması.

Haydarpaşa Düzenlemesi

• **Yeldeğirmen Çarşısı ve Yerleşmesi:** Öneri çözüm ile yel değirmeni, çarşı ve yerleşmesinin işlevsel-mekansal kalitesinin artırılması, kıyı yaya bağının kurulması.

Metro istasyonu ile de ilişkili “Alt Çarşı” yoluyla Yel değirmeni çarşısı kıyı ve Yel değirmeni çarşısı Kadıköy çarşısı ilişkisinin alternatif bir bağ olarak kurulması.

Restorasyon ve cephe önerileri ile mekansal karakterin güçlendirilmesi.

• **Kadıköy Meydanı:** Öneri ulaşım çözümü ve öngörülen aktiviteler ile Kadıköy Meydanına “Kültür Meydanı” hüviyeti kazandırılması, çarşı-meydan yaya bağının güçlendirilmesi.

Öneri ulaşım çözümü doğrultusunda Kadıköy meydanındaki araç akışı seyrecektir.

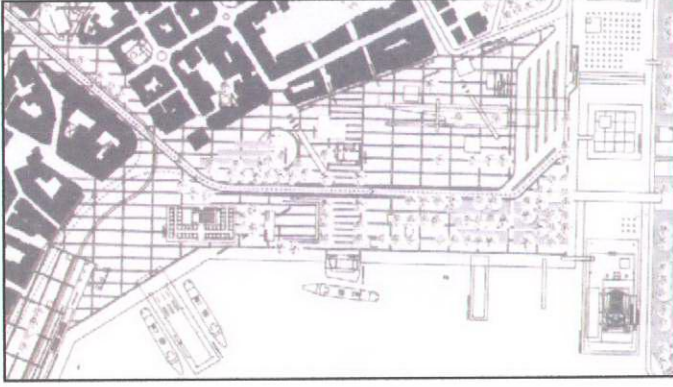
Meydanın “Çarşı Önü Alanı” ve “Kıyı Meydanı” olarak makul ulaşım mesafeleri içerecek şekilde iki bölümde yorumlanarak ölçeğe sokulması.

Çarşı önü alanının Kadıköy çarşısının ticari etkinliğini içerdiği kullanımlarla meydana taşınması.

Moda ve Harem’le tramvay bağlantısının kurulması.

Mevcut yeşil alanların ve ağaçların korunarak meydana sert zemin-yumuşak zemin dengesinin kurulması.

“Ada Park Korusu” önerisi ile bu kesime yeni yeşil olanakları sağlanması. Meydandaki mevcut tarihi kültürel yapıların korunup yeni düzenlemelerle etkinliklerinin artırılması, tarihi iskele binasının deniz otobüsü iskelesi ile de ilişkilendirilmesi Haldun Taner Sahnesinin ve Konservatuarın korunarak kaymakamlığın “Kent Evi”ne, maliye binasının “Halk Evi”ne dönüştürülmesi, çarşı önü alanı içindeki kültürel birimler ve öneri konser salonu yapısı ile meydana “Kültür Meydanı” hüviyeti kazandırılması.

Kadıköy Düzenlemesi

• **Kadıköy-Bahariye Çarşısı- Moda Yerleşmesi:** Öneri ulaşım çözümü ile Kadıköy-Bahariye-Moda yerleşmesi kesimin, Anadolu yakası ulaşım sistemi içinde taşıdığı yükün azaltılması yoluyla ticari-sosyo kültürel konut ve konaklama karakterinin güçlendirilmesi.

Sahilden Harem'e kadar uzanan Moda-Bahariye-Altınyol-Kadıköy meydanı-Yel değirmeni-Haydarpaşa-Harem Tramvayı ile alternatif bir bağın kurulması (tramvay hattı ikinci etapta Moda sahilinden devamlı Söğütlüçeşme merkezine bağlanabilir).

Kadıköy çarşısı-Meydan arasındaki araç yolunun kaldırılarak çarşı ağzlarının rahatlatılması, ticari yaya sokak ve pasajlarının önemi pasajlara devam ettirilerek çarşı içi-meydan bağının güçlendirilmesi.

• **Söğütlüçeşme Kentsel Aktivite Omurgası:** Söğütlüçeşme kesimine "Merkez" kimliği kazandırılması, kurbağalı dereden yani hükümet konağı alanına doğru E-5e paralel uzanan "artık alan"ın "Kentsel Aktivite Omurgası"na dönüşümünün sağlanması.

Jüri Raporu

Olumlu Bulunan Yönler: Planlama ile şehir bütünü entegrasyonu, alan tahsisleri ve işlevsel bakımdan önerilere açık olması, ulaşım sistemleri çerçevesinde raylı sistem ve deniz taşımacılığına önem verilmiş olması, transfer merkezlerinin isabetliliği, yeşil alan tahsislerinde kısmen kesilmeler olmasına rağmen bir bütünlük sağlanması Yel değirmeni Kadıköy Çarşısı eski doku özellikleri ile entegrasyon arayışı, mekansal ölçek ve yorumlarda görülen karakteristik nitelikleri, Harem-Mühürdar arasındaki kıyı kesiminde dolgu alanlarına getirdiği değişik yaklaşımlar ve özellikleri olumlu bulunmuştur. Ayrıca Kadıköy meydanındaki araç-yaya ilişkisinde sorun olmasına karşın bunu hafifletecek çözüm arayışları izlenmiştir.

Olumsuz Bulunan Yönler: Ancak, A-B zonları arasındaki yaya sürekliliği adına garın alt kota alınması olumlu bir düşünce ise de bunun bütün hatlarla beraber uzun bir mesafe boyunca uygulanmasının getireceği maliyet ve teknik sorunlarla beraber üst örtünün tanımlanmamış ve işlevlendirilmemiş olması, otobüs duraklarının yer altına alınması da aynı nedenle olumsuz bulunmuştur. Ayrıca A zonunda Mühürdar dolgu alanının yanında yer altı otopark düzenlenmesi üstte trafikle birlikte ele alındığı zaman başlıca olumsuzluklar olarak değerlendirilmiştir.

3. Ödül: M. Emre Ergül, Ebru Yılmaz, Seçkin Kutucu

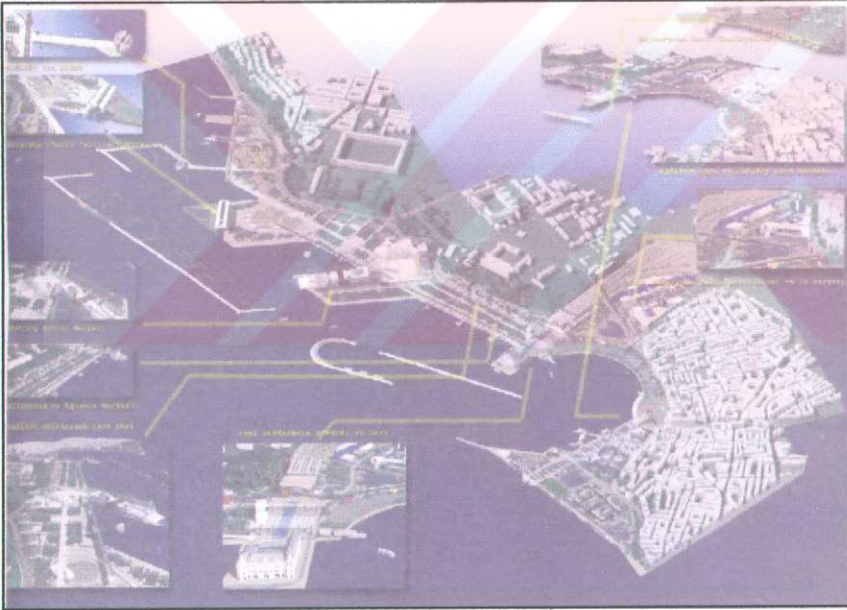

Proje Kapsamı:

• Proje mevcut durumda ilişkisi kesilmiş olan A ve B zonları arasındaki organik bağlantıyı kurmayı amaçlamaktadır. Bu düşünce projeye iki önemli katkı sağlamıştır; bunlardan birincisi Kadıköy kıyı mekanının bütünlük kazanması; diğeri ise Boğaz kıyı hattı sürekliliğinin yakalanmasıdır. Dolayısıyla Üsküdar ve Kartal arasında bir bağlantı (kentsel kıyı sürekliliği) kurulmuştur.

• Söz konusu organik bağlantı, her iki zonun kilit noktası niteliğindeki mevcut Haydarpaşa garı ve demiryolu fonksiyonlarının doğu yönünde 200m kaydırılmasıyla sağlanmıştır.

• Otobüs baş duraklarının yanı sıra mevcut Karaköy-Eminönü iskelesi kaldırılmış, mevcut Beşiktaş-Adalar iskelesi kafe olarak kullanımı ve her ikisinin birlikte çalışacağı yeni bir iskele önerilmiştir.

Proje Alanından Görünüşler

• Bunun yanı sıra, meydandaki taşıt trafiği -6.00 kotuna indirilerek Kadıköy çarşısı ve kıyı arasındaki yaya hareketlerine daha fazla olanak sağlanmıştır. Böylece sokak ve çarşı aksları yaya hareketleriyle bütünleşmiş ve meydan sınırları ile yeniden tanımlanarak Kadıköy Kent Meydanı oluşturulmuştur. Yeni meydan bildirişim panosu, amfi, seyir terası ve kitapevi, müzik evi, kafe işlevlerini taşıyan kiosklar ve kent bilgi sistemi üniteleri ile donatılmıştır.

- Kadıköy çarşısının mevcut akslarının uzanımında kaymakamlık ve defterdarlık binaları çevresinde şekillenen ve kıyı kullanımı ile doğrudan ilişkilenen ticari ve rekreasyona yönelik bir dokunun yaratılması amaçlanmıştır.

- Yeni çarşı strüktürlerinin batısında yer alan park alanı, yoğunluğu ile Kadıköy'ün arka bahçesi niteliğindedir. Bu yeşil doku, inşası sürmekte olan ve pasif yeşil alan olarak değerlendirilen Atık Su Ön Arıtma Tesisleri ve kapalı otoparkın yeşil örtüsü ile bütünleşerek kıyıya ulaşır. Haldun Taner sahnesi ile başlayan ve yoğun araç dokusu ile vurgulanan yaya aksının kıyıya ve burada yer alan yaya promenadına ulaşması sağlanmıştır. Bu promenad güney yönünde proje alanına girişi tanımlayan park alanı ile son bulur.

- Proje alanında B zonu olarak tanımlanmış olan bölge, projenin bütünü içinde kamusal kullanıma dönük bir kıyı düzenlemesi olarak değerlendirilmiş olup kültürel, sosyal ve sportif donatıları içinde bulunduran “Kadıköy Kültürpark”ı olarak değerlendirilmiştir.

- Kültürpark Haydarpaşa girişi ile başlayan, Yat limanı ve sonrasında Harem girişini yakalayan bir yaya aksı çerçevesinde kurgulanmıştır. Bu aks aynı zamanda A zonundaki Kadıköy seyir terasına ulaşarak görsel bir bağ kurar. Aks üzerinde öncelikle sinemalar, alışveriş birimleri, bowling salonları, kafeler ve bu birimlere hizmet eden servis mekanlarından oluşan Alışveriş ve Eğlence merkezi yer almaktadır.

- Bu aks devamında yer alan İletişim Meydanı, onu tanımlayan çeşitli sergi, tanıtım ve seminer fonksiyonlarına hizmet edecek olan İletişim Pavyonu ile birlikte düşünülmüştür.

- Botanik Bahçesi ve +6.00 kotunda yer alan yaya promenadı İletişim Meydanını Su Parkına ve Deniz Canlıları Müzesine bağlamaktadır. Bu müze, çağdaş kıyı kentinde bulunması gereken denizle ilgili eğitsel ve görsel aktiviteleri barındırmaktadır.

- Söz konusu aks Yat Kulübüne uzanan yaya aksı ile kesiştiği noktada bir seyir terasıyla karşılaşır ve yönünü Üsküdar girişini karşılayan parka çevirir. Bu kırılma noktasına, deneysel bir oyun alanı olarak nitelendirilebilecek bir çocuk parkı yerleştirilmiştir.

- Çocuk parkını izleyen spor alanlarının, kıyı kanadında Yolcu Vapuru İskelesi ile Kabataş hattını kullanan bir feribot iskelesi bulunmaktadır. Feribot iskelesi girişi ile spor alanları arasındaki alan, otopark olarak değerlendirilmiştir.

Jüri Raporu

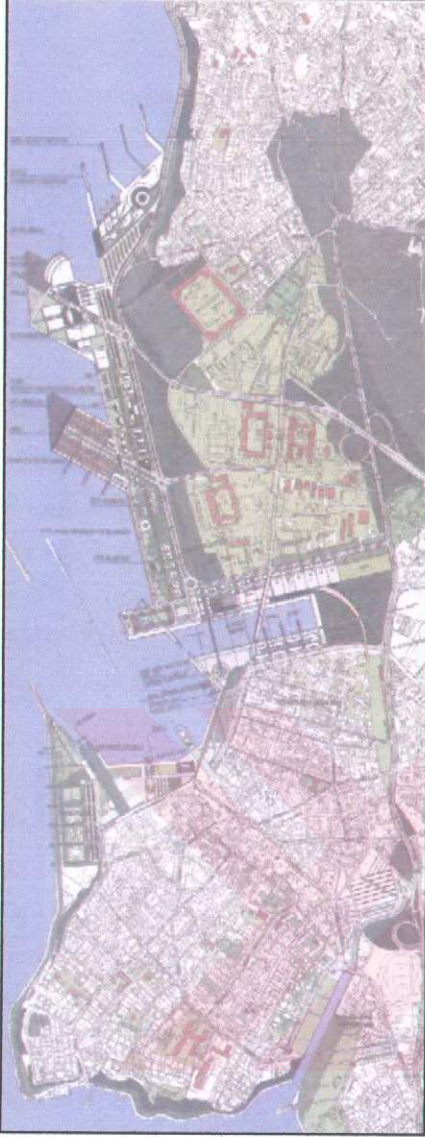
Olumlu Bulunan Yönler: A ve B zonlarını başarılı bir biçimde bütünleştirmesi, yer seçimi kararlarındaki olumlu yaklaşım, bazı olumsuzluklara rağmen alan tahsisi ve işlevsel konumlandırması, bu alanlar için öngörülen mimari öneriler, bir esneklik içinde geleceğe yönelik kimliğine ilişkin öneriler olumlu bulunmuştur.

Olumsuz Bulunan Yönler: Ancak her iki zonda da özellikle kıyı mekanlarında abartılı sert zeminlerin bulunması, otoparkların ve otobüs duraklarının yer alması, Boğaz Tüp Geçişinin öngörüldüğü gibi Söğütlüçeşme yerine Haydarpaşa'da düşünülmüş olması, A zonunda taşıt trafiğinin -12 ve -6 kotlara alınması, İSKİ Tesisleri yanında büyük bir transfer merkezi düşünülmesi, yeni mendireklerin oluşturularak mendireklere yapılan müdahaleler sonucu önerilen yat limanı, şehir hatları vapurlarının bekleme yeri, Yel değirmeni kentsel sit alanının batısında önerilen yüksek yapı başlıca olumsuzluklar olarak değerlendirilmiştir (Harem Kadıköy kitapçığı).

4. Ödül: Semra Teber Yener, Sevdan Teber

Proje Kapsamı:

- Kadıköy denizle iç içe olmak ister.
- Kadıköy bir kültürler, kültler yumağı olmak ister.
- Kadıköy çok yönlü bir sosyalleşme ister.
- Kadıköy demokratik bir mekan yapısına karşı kıyıda daha yakında ve bu yönde gelişmek ister.
- Kadıköy yeniden doğayla barışık/uyumlu bir yer olmak ister.
- Kadıköy eski kimliğine kavuşmak ve onu sürdürmek ister (Mimarlık dergisi, ekim 2001/301).

Dönüşüm Stratejileri/Senaryolar

1. Kadıköy Meydanı/Saydam Kültür Hattı
2. Haydarpaşa Çayırı/Kentsel Buluşma ve Dinginlik Odağı
3. Haydarpaşa Garı/Denizdeki Demiryolu İskelesi
4. Haydarpaşa-Denizbastı
5. Haydarpaşa Çayırı/Antik Çağların Doğal Limanı

Jüri Raporu

Olumlu Bulunan Yönler: Alanı ele alıştaki bütüncül yaklaşım gar yapısının yer seçimi, garın güneyine getirmiş olduğu yeni iç liman önerisi olumlu bulunmuştur.

Olumsuz Bulunan Yönler: Ancak B zonu için gereğinden fazla karayolu ulaşımına ağırlık verilmiş olması, A zonunda ise uygulaması ekonomik olmayacak ölçekte raylı sistemin öne çıkarılması, bu arada Rıhtım Caddesi üzerinde büyük ölçekte durakların düzenlenmesi, Ulaşım Ana Planında yer alan Harem-Kartal hafif raylı taşımının dikkate alınmamış olması, tüp geçiş bağlantısının doğru yapılmaması, yeni gar yapısının yer seçiminin sunduğu her iki zonu yaya ve yeşil adına bütünlüme arayışının değerlendirilememiş olması, özellikle B zonunda yoğun bir yapılaşmanın öneriliyor olması, yeşil ve yaya adına bütünlüğü sağlayıcı bir sistem arayışının olmaması, B zonunda önerilen işlevlerin yan yana gelebilme güçlüğü başlıca olumsuzluklar olarak değerlendirilmiştir.

5. Ödül: Hüseyin L. Kahvecioğlu, Nurbin Pakar Kahvecioğlu, Ayşe Sevil Yetkin

Proje Kapsamı:

Arazi Kullanım Ve Ulaşım

1. Yeşil Alan:Semt Parkı

Harem semt parkı-Salacak yamaç korusu bütünleştirilmesi ile oluşturulan geniş yeşil alanlar.

2. Kongre Ve Turizm Alanı-Kültür Park

Selimiye Kışlası, eski Haydarpaşa lisesi gibi anıtsal öncelikli, tarihi ve mimarisi açısından yüksek nitelik ve önem taşıyan yapılar ve bunların arasında kalan gelişmiş ağaçlık, yeşil alanların bir bütün olarak ele alınması ile metropol ölçeğinde bir Kültür Park alanı oluşturulması ve söz konusu yapıların yeni yapılarla beraber bir prestij ağırlıklı “Uluslar arası Kongre Turizmi” alanı oluşturması.

3. Kıyı Parkı-Anadolu Yakası Trafik Transfer Alanı

Yeşil alan fonksiyonları, rekreatif amaçlı kullanımlar ve Anadolu yakası trafik aktarma alanı. Yoğun yaya hareketlerinin çağdaş bir kıyı parkı kapsamında ele alındığı ve çeşitli fonksiyonlarla donatıldığı alan.

4. Haydarpaşa Kentsel Gelişim Alanı

Orta yoğunluklu yapılaşma alanı:Ulaşım (demiryolu terminali), ticaret ve alışveriş, konut, semt parkı.

5. Rasimpaşa Yaya Bölgesi

Yel değirmeni ve yakın çevresini kapsayan yayalaştırılmış alan. Konut ana fonksiyonunun yanında gününbirlik ticaret, kültürel ağırlıklı fonksiyon alanları ve pansiyonculuk önerilmektedir.

6. Kamusal Alanlar: Kadıköy Kent Meydanı ve Rıhtım

Şehir meydanı karakteri ve fonksiyonları ile Kadıköy Meydanı ve kuzey ve güney doğrultusunda devam eden lineer rıhtım alanı. Kamusal alan ağırlıklı, kentsel dış mekan kullanımlarına ayrılmış yeşil, rekreatif fonksiyonlu kıyı bölgesi.

7. Şehir Parkı: Moda-Mühürdar Dolgu Alanı

Mühürdar dolgu alanında düzenlenecek şehir parkı; kıyı korusu ve geniş yeşil alanları ile bir şehir parkı niteliği taşıyacaktır. Aynı zamanda yakınındaki yoğun ikamet alanlarına hizmet edecektir.

8. Kadıköy Merkezi İş Alanı

Nazım plan gereğince birinci derece alt merkez konumundaki Kadıköy’ün merkezi iş alanı bölgesi. Bünyesinde yoğun ticaret, ve ikamet alanları barındıracaktır. Arazi kullanım

kararları çerçevesinde; merkezi iş alanı gelişiminin mevcut konut alanlarını olumsuz yönde etkilememesi ve bu alanlara yayılmaması doğrultusunda planlama yapılması önerilmektedir.

Jüri Raporu

Olumlu Bulunan Yönler: A-B zonlarını bütünleştirmesi açısından liman bölgesinin transfer merkezi olarak seçilmiş olması, Harem'i yolcu limanı olarak tesis etmesi, yer seçimi ve alan tahsisi yanında trafiğin kıyıda uzaklaşan bir tavırda ele alınması, Kadıköy kentsel sit alanıyla yeni yapılaşmalara bütünlük kazandırma çabası olumlu bulunmuştur.

Olumsuz Bulunan Yönler: Ancak A zonunda yoğun otopark ve durak alanlarının kullanılmış olması, Yel değirmeni kentsel sit alanının batısında yoğun yapılaşmanın önerilmiş olması, boşaltılan liman mekanlarından birinin tanımsız bırakılması başlıca olumsuzluklar olarak değerlendirilmiştir (Harem Kadıköy kitapçığı).

2. İzmir Liman Bölgesi İçin Kentsel Tasarım Uluslar Arası Fikir Yarışması

Yarışma Şartnamesi: Şartnamede yarışmanın amacı, alanın gelişimine, kentsel mekanın kalitesine ve mimarisine ilişkin başlangıç fikirlerinin oluşturularak kentin çağdaş görüntüsünü arttırmak ve İzmir'in gelişen uluslar arası konumunda liman çevresinde yeni bir kent merkezi yaratmak olarak tanımlanmıştır (Egemimarlık 2001/4-2002/1, 40-41).

Alanın büyük bir bölümünde planlı bir gelişme gereksinimi olduğunu düşünen İzmir Büyükşehir Belediyesi yarışma şartnamesinde söz konusu alanın zaman içinde kentin yeni yüzünü yansıtacak merkezi kentsel alan olarak planlanması beklentisi içindedir. Bu bağlamda yeni projelerin,

- tarihi kentin mevcut değerlerini olumsuzlamaksızın bir karakter yaratması,
- modern planlamanın çevreci vurgusunu ifade edebilmesi,
- insanların, yapılarla ezilmeyeceği, kendini teknoloji ve kentsel gelişmeyle güdülenmiş hissetmeyeceği geleceğin çevreleri için bir mesaj içermesi,

• tarihsel gelişim için yeni bir sahne oluşturmak üzere, kentin bu bölgesinin gelecekteki imajını yaratması,

- Türkiye'nin kendi özgün koşullarındaki İzmir kentinin bir parçası olan bir insani niş duygusu yansıtması beklenmektedir (İzmir Liman Bölgesi İçin Kentsel Tasarım Uluslar Arası Fikir Yarışması Şartnamesi).

Şartnamedeki çok sayıdaki gereksinimlere ek olarak Jüri, hem yapılaşmış alanın potansiyelini hem de alanda önerilen karlı aktivitelerin ekonomik anlamda uygulanabilirlik

olasılıklarını göz önüne almıştır. Ayrıca tarihi binaların korunması ve Eski İzmir'in geleceğinin kültürel ve sembolik öneminin yarışmacılar tarafından değerlendirilmesi beklenmektedir.

Değerlendirmeye İlişkin Genel Kriterler

Değerlendirme için fikir birliğine varılan genel kriterler aşağıdaki şekilde tartışılmıştır:

1. Kamu kullanımını vurgulamalı ve önemini belirtmelidir.
2. Binalarla değil, kamu mekanları açısından kimlik,
3. Projenin içeriği kapsamında anlaşılması güç olan alanlardaki arazi kullanımının uygun karmaşıklığı,
4. Merkez olmaya karşın merkezîyetçilik: alanın merkezi konumu, kent merkezi mi bölgesel merkez mi olduğu,
5. Banliyö özelliklerine karşın kentsel özellikler,
6. İçeriksel elemanlar: dokunun sürekliliği (örneğin; Karşıyaka ve Alsancak Bölgelerinin sürekliliği),
7. Projelerin formal görüntüsü ve konuları oldukça önem taşımaktadır.
8. Körfez etrafındaki süreklilik sorunu; bu sürekliliği tamamlamaya yönelik bir oluşum olup olmadığı,
9. Mesajlar: Başkana, plancılara, kente, halka verilmelidir.
10. Alanın potansiyelleri değerlendirilmelidir.
11. Gelecek için bir vizyon beklenmektedir. Bu vizyon teknolojiyle de bağlantılı olmalıdır.
12. İçeriksel tutumda kısıtlar bulunmaktadır. Kentin ekonomisi, kültür ya da politik kültürüne ilişkin içerik düşünülmelidir.
13. Kentin kullanımı ve rolü,
14. Kıyı bandının şekillenmesi,
15. Ölçek sorunu,
16. Sembolik konular, (Bayraklı'nın konumu gibi)
17. Yeşilin doğası: orman mı, park mı, rekreasyon alanı mı ya da uygulanabilir bir fikir olup olmadığı,
18. İklimsel konulara ait referanslar göz önüne alınmalıdır.
19. Kıyı bandının silüet sorunu,
20. Yüksek profilli panoramik düzenlemeler,

21. Trafik, yaya hareketi ve park sorunları,
22. Yeniden kullanılabilirliğin sağlanması sorunu (eski sanayi yapıları vb.),
23. Koruma sorunu,
24. İklimsel düşünceler sorunu.

Ayrıca 15 Aralık 2001 tarihinde gerçekleşen, ilk turları geçen 41 projenin değerlendirilmesi aşağıdaki kriterlere özel bir önem verilerek yapılmıştır:

1. Ekonomik uygulanabilirlik,
2. Esneklik,
3. İçerik,
4. Mekanın kalitesi,
5. Bölgesel potansiyel.

1. Ödül: Jochen Brandı (Almanya)

Peyzajıyla Belirlenen Bir Kent Olarak İzmir

İlk yerleşim yeri olan Bayraklı (M.Ö. 3000 civarı), kıyı çizgisinin gösterdiği biçimiyle tam kıyıda idi. Bugünkü kent (İzmir 2) daha batıda kuruldu ancak bu kıyı çizgisi büyük ölçekli trafik sistemlerine dayalı kentsel gelişim nedeniyle kayboldu.

Daha batıda yeni bir kıyı profili (İzmir 3) yaratmak üzere toprak kazanılabilir, böylece mevcut trafik sistemini var olan yapıları yıkmadan daha içeriye, ikinci sıraya “yerleştirmek” mümkün olacaktır. Denizden kazanılan toprak kamuya aittir ve bu nedenle kentin ve devletin taşınmazları artacaktır. Öteki dünya metropollerinde olduğu gibi İzmir de, raylı taşıma sistemiyle her geçen gün yoğunlaşan karayolu trafiğinin kirliliğinden kurtulmalıdır. Kentin planlamasının ilk olumlu işaretleri raylı taşımanın toplu içindeki yerinin artmasıdır. Bu, aynı zamanda uzun mesafeli raylı taşımanın karayolu güzergahından uzaklaştırılıp körfezi Alsancak Limanı’ndan Karşıyaka’ya bir tünelle yeni bir kuzey-güney çizgisinin tasarlanması demektir.

Bu fikir liman bölgesinde merkezi olarak konumlandırılmış bir ana istasyonda uzun ve kısa mesafe trafiğini optimal düzeyde birleştirecek bir su yolları, raylı sistem, karayolu ve havayolları ağını içeren merkezi bir trafik sistemi olanağı sunmaktadır. Karayolu trafiğinin rahatlamasıyla Turan ve Alsancak arasında karayolu ve çift şeritli yol sistemleri bir transit trafik ve hedef trafik sistemi olarak düzenlenebilir. “Bulvar” kavramı, yaya trafiği ile bağlantılanmış sokak alanlarını içermektedir.

Peyzaj planı, kenti adalar (insulae) gibi uzanan, birbirinden ayrılmış, gelişmiş mahallelere bölerken, rüzgar koridorları ve filtrasyon zonları ekosistemi için serbest alanlar da bırakmaktadır. Ağaçlık bölgeler denize kadar ulaşmakta, ayrı kent bölgelerinin kıyı konstrüksiyonlarını kesmektedir. Yeşil alanlar ve parklarla sınırlanmış bu mahalleler,

mimarlık da dahil, farklı kullanım amaçlarıyla daha biçimsel olarak kendi kimliğini ifade edebilir.

“Rıhtım” Merkez İstasyonu ve İzmir vadisinde toprak, hava ve su ile, benzeri olmayan, örnek olabilecek bir “yaya alışveriş merkezi” yaratılabilir. Tren istasyonunun “atmosferi” ve liman “rıhtım”ı 24 saat etkin kılacaktır.

Mevcut yapılar ve yeni projeler nehir kıyısında yer alan ekolojik amaçlı Çınarlı Parkı ile bütünleşebilir.

Belediye ait bütün işlevler denize doğru uzanan binalarıyla Yeni Kent Merkezi-İzmir 3’te birleştirilebilir. Tesislerin 0 kotu, akan ve duran trafiğin çevre dostu bir yaklaşımla entegre edilebileceği bir temel olacaktır.

Ege Forumu kent simgesini ifade eder ve İzmir’in “iki kıta arasında bağlantı” olmasının önemini vurgular. Forum’da toplanan bütün kütleli kurumlara kıyıdaki kongre salonuna uzanmaktadır. Bu bütünlük, “geçmişin kültürel mirasına açılan bir giriş/küresel bir giriş kapısı olarak da tanımlanmaktadır. Ege Forumu ve Eski Bayraklı (Tepekule) arkeolojik alanı kültürel tarihsel bir birlik oluşturur. Eski ve antik dönemdeki kıyı profili su yüzeyinde “izlenecektir”.

Eski İzmir (Smyrna) çoğu üç katlı alçak binalarıyla bu yeni konut alanında insan ölçeğinde yer alacaktır. Turan konut alanı kentlilerin arzusuna göre tasarlanacaktır.

Peyzaj planı ve kentin geometrik eksenleri tarihi İzmir 2’yi yeni İzmir 3’le toplumsal, ekonomik ve kültürel bir ağla birleştirecektir.

Jüri Raporu

111 nolu proje, geleceğin İzmir’ine ilişkin model bir alanın gerçekleşmesi için bir yol açmaktadır. Yüksek katlı binalar ile uygulanabilir bir bina yoğunluğu vizyonu yaratmakta ve aynı zamanda kamusal kullanım için büyük açık alanlar sağlamaktadır. Bu bina gelişimi, bina aktivitelerini bu bölgeye çekerek, tarihi kent merkezi üzerindeki baskıları azaltmaktadır.

Projenin ikinci ve çok önemli diğer bir katkısı da Bayraklı arkeolojik alanı (eski İzmir) çevresindeki gelişmedir. Proje, Batı Anadolu Arkeolojisinde önemli bir konumu olan Bayraklı bölgesini vurgulayarak, sembolik bir alanın kentsel gelişimi için bir başlangıç noktası fırsatı önermektedir. Binalar hakim rüzgar doğrultusunda yönlendirilmiştir.

Mevcut spor aktiviteleri ve uzantılardaki yeni aktiviteler, Olimpik bir park oluşturmuştur.

Tüm idari fonksiyonlar, temsili bir alan bağlamında, hem fiziksel hem de sembolik olarak Bayraklı ile bağlantısı kurulan bir forum etrafında oluşturulmuştur.

2. Ödül: Bünyamin Derman, Dilek Topuz Derman (Türkiye)

Mimari Konsept

Kritik nokta, kentin mevcut yapısının (değişen kullanımlar ve modern dünyanın ihtiyaçları doğrultusunda gerçekleşmesi kaçınılmaz değişimin) etrafında şekilleneceği ana fikirdir. Bu bir kentsel dönüşüm modelidir. Hiç kuşkusuz burada, kentsel hafızanın önemsendiği izlerin (mevcut doku, yapı, peyzaj) işlevsel yenileme ve rehabilitasyon ile korunarak yeni sisteme entegre kılınması önemli bir noktadır.

Kentsel dönüşümün adımları:

- Mevcut kent örgüsü üstüne, coğrafyanın (doğal yapı ve iklimsel veriler) yorumlanarak, içinde her türlü devinim ve ilişki için gerekli akışı yaratmayı hedefleyen yeni bir peyzaj altlık oluşturulması (structural network),

- Bu altlık üzerinde geçmişten bugüne kenti şekillendiren ve korunacak olan öğelerin (doku, yapı, peyzaj) diğerlerinden ayıklanarak belirlenmesi,

- Kentsel dönüşümü tarifleyen ve kent bütünü ile entegrasyonu sağlayan kentsel aktivite omurgalarının (kamusal alanlar/communal zone) oluşturulması,

- Kent boşluklarının kapalı, açık alanlar (yapısal doku, peyzaj) şeklinde birbirini etkileyen ve destekleyen alanlar olarak, öngörülen kentsel vizyona göre düzenlenmesidir.

Strüktürel Ağ (Structural Network)

Geçmiş deneyimlerin ışığında kentsel dönüşüm projelerinde bölgesel ölçekte karışık yapılanma ve işlevsel çeşitlilik (mixed use, mixed development), tek fonksiyonlu kullanımlara oranla daha çok tercih edilen bir sistemdir. Birbirini etkileyen, destekleyen çeşitli işlev alanlarının yer aldığı mevcut kentsel örgü üzerinde ilk olarak tüm sistemi birbiriyle entegre kılacak bir strüktürel ağ oluşturulmuştur. Korunacak doku, yapı ve peyzaj bu altlık üzerinde belirlenmiştir. Ardından mevcut ve öneri dokular arasındaki entegrasyonu ve dönüşümü sağlayacak kentsel unsurlar tanımlanmıştır.

- Tema parklar
- Kentsel aktivite omurgaları

Yeşil (Peyzaj) Sürekliliğinin Sağlanması

Planlama alanı ve çevresindeki etkileşim alanı içinde varolan (mevcut) yeşiller arasında sürekliliği sağlayacak tema parklar oluşturulmuştur.

Kıyı promenadeı boyunca önerilen kent dokusu ile kıyı silüeti anlamlandırılmıştır.

Kentsel aktivite alanları olarak düzenlenen kıyıya dik kentsel omurgalarla kıyı yeşili kent içi yeşille ve tema parklarla ilişkilendirilmiştir.

Tema Parklar

Planlama alanı, kendi içinde kimi fonksiyonların ağırlıklı olarak yer aldığı bir takım alt merkezlerle ifade edilmektedir. Ticaret merkezi, idari merkez, alışveriş merkezi gibi.

Bu alanların mevcut doku ve birbirleriyle entegrasyonunda ve kentsel yeşil sürekliliğinin sağlanmasında tema parklar önemli birer planlama unsurlarıdır. Karşıyaka-

Turan bölgesi Doğa Parkı, Kentin Smyrna adıyla kurulan antik ilk yerleşim alanının kalıntılarının da içinde yer aldığı Bayraklı bölgesi Arkeoloji Parkı, Üniversiteler bölgesi Teknoloji Parkı, Akdeniz oyunlarının tesislerinin bulunduğu alan kıyıyla ilişkilendirilerek ve su sporları dahil tüm olimpik sporların yapılabileceği şeklinde spor parkı ve Liman Bölgesi ve çevresindeki artık alan Endüstri Arkeolojisi Parkı olarak düzenlenmiştir.

Kent örgüsünün etrafında şekillendiği bu omurgalar, üzerinde dört mevsim çeşitli aktivitelerin gerçekleştirileceği alanlar olarak öngörülmüştür. İskele, metro ve karayolu ile ilişkilendirilmiş kıyıya dik bu omurgalar, peyzaj içinde yer alan sosyal aktivite alanları ve otoparkı ile etrafında şekillenen yapısal doku için birer merkez konumundadır. Dağ ve deniz arasında uzayıp giden su yollarının oluşturduğu doğal, görsel ve iklimsel koridorlar planlama içinde kent omurgaları ile yeniden yorumlanmıştır. Kıyı yeşilini kent içi yeşile bağlayan bu omurgalar deniz ve dağ arasında doku içinde tanımlanmış kentsel koridorlar oluşturmaktadır.

Liman ve Çevresi

Eski limanın işlevsel ve görüntüsel yükünden arındırılması ve kentle entegre edilmesi planlanırken, tasarıma ışık tutan anahtar düşünce, burada yer alan limana ait objelerin, eski fabrika ve depo binalarının, dokların (pier) birer endüstriyel arkeoloji kalıntıları olduğunun tespitidir. Bu düşünce ile liman ve onu saran alan, endüstri arkeolojisi parkı olarak yeniden düzenlenmiştir.

Liman bölgesi kültürel, ticari ve turistik aktivitelerin (kent meydanı, Kongre merkezi, deniz yaşamı merkezi, akvaryum, otel, tiyatro, sinema, restoran, kafe, sergi yapıları, müzeler vs.) ağırlık olarak yer aldığı bir alan olarak düzenlenmiştir.

Yolcu gemilerinin yanaşacağı liman için çağdaş bir terminal binası öngörülmüştür.

İzmir ticaret fuarının, liman arkasında yer alan endüstri arkeolojisi parkı içine taşınması öngörülmüştür. Böylece ticaret fuarı ve endüstri parkı birbirini anlam olarak tamamlarken, bugün fuar olarak kullanılan alan da ilk planlandığı gibi kent parkı olarak gerçek kimliğine kavuşacaktır.

Kıyı silüetine fon oluşturan kent dokusuyla kıyı boyunca uzayıp giden promenad, tüm kıyıyı bağlayan ve üzerinde çeşitli aktivitelerin yer aldığı önemli bir kentsel unsurdur.

Doklar

Limanın doğusunda yer alan eski doklar peyzaj ağırlıklı (su, yeşil) bir düzenlemeyle deniz parkına dönüştürülmüştür. Deniz ve liman etkinliklerini ön plana çıkaran unsurların yer aldığı (yat limanı, akvaryum, seyir kuleleri ve köprüleri, balık lokantaları, kafeler,

çarşılar) bu turistik dinlenme ve eğlence alanlarında ayrıca çeşitli kültürel etkinliklere olanak sağlayan açık gösteri mekanları tasarlanmıştır.

Ulaşım

Kentsel networkün en bilinen unsuru olan ulaşımın iyi çözümlenmesi kentsel sirkülasyon için hayati bir önem taşır. Bir deniz kenti olan İzmir'in deniz ulaşımının kent içi ulaşımında daha etkin bir rol üstlenmesi planlamanın önemli kararlarındandır. Kıyıda belirli noktalarda öngörülen iskelelere ulaşan deniz trafiği, iskele meydanları ile ilişkilendirilmiş ve kent omurgalarına aktarılmaktadır. Bünyesinde otopark ve metro istasyonunun yer aldığı bu kentsel alt merkezler, karayolu ile de ilişkilidir. Bu akış, hem kıyıyı iç kesimlerindeki alt merkezlere bağlamakta hem de tüm kente dağılımı sağlayarak kesintisiz bir kentsel ağ network oluşturmaktadır.

Jüri Raporu

Bu proje yapısal ağ, öğeler, elemanlardan, toplumsal bölgelerin seçiminden ve düzenli mekan organizasyonlarından oluşan, kentin dönüşümüne ilişkin bir referans projesi sağlanmasını önermektedir. Kentsel aktivite merkezleri olarak doğa parkları, arkeolojik parklar ve teknoparklar gibi açık alanlarda bir süreklilik yaratmak için tema parkları tasarlanmıştır. Hakim rüzgar karar verici bir faktördür.

Proje ölçeğe duyarlıdır. Aynı zamanda program da gelecekteki değişimleri emecek gereken esnekliği sergilemektedir.

Binaların yönlendirilmesine bakıldığında, endüstriyel arkeoloji parkı ana korumanın bulunduğu yerdedir. Aynı zamanda deniz parkı olarak da anılan yük limanı, eğlence ve turizm alanı olarak düzenlenmiştir.

3. Ödül: Ertur Yener, Erdoğan Elmas, Zafer Gülçur (Türkiye)

Genel Tasarım İlkeleri

Merkezin üzerine yerleşeceği arsaların İzmir limanındaki konumunun yanı sıra, topoğrafik ve morfolojik özellikleri de göz önüne alınarak burada gerçekleştirilecek düzenleme ve yapıların, doğal çevreye egemen olmaktan çok, onunla saygılı bir bütün oluşturması ilkesi benimsendi. Arsaları çevreleyen şimdiki sevimsiz yapılaşmanın ise, merkezin gerçekleştirilmesinden sonra burada barınamayıp kısa sürede biçim ve kalite değiştireceği öngörüldü.

Bu düşünceden hareketle, yapıların arazinin belirli noktalarında yoğunlaşması, geri kalan bölümlerin aktif ve pasif yeşil açık alanlar olarak düzenlenmesi uygun bulundu. Bu ilkenin bir devamı olarak araziye serpiştirilmiş çeşitli yapı parçaları anlayışından çok, açık

ve kapalı alanları ile bir bütün oluşturan böylece aynı zamanda yaşaması, kullanılması, işletmesi kolay bir merkez oluşturması öngörüldü.

Merkezin düzenlenmesinde esas alınan ana ilke, trafik yolları ve kavşakları ile bölünmüş, parçalanmış alanın bütünlüğünün sağlanması, yaya-özürlü-bisiklet dolaşımına ilk önceliğin verilmesi olmuştur. Bu amaca uygun olarak eğimi % 6'yı geçmeyen rampalar ve köprülerle tüm oto ve raylı sistem üstten ve alttan geçirilmiş, kıyı kesimi-yeşil alanlar-yapılar ve çevrede yer alan konut bölgeleri yaya ilişkisi sürdürülmüş kısaca merkezde yaya ulaşımı kesintisiz sağlanmıştır. Geçitler doğal arazinin devamlı olarak yeşil-ağaçlı, peyzajla bütünleşen geniş platformlar olarak tasarlanmıştır.

Mevcut ve yeni düzenlenmiş yeşil alanların devamlılığının ve geliştirilmesinin her iki yönde (kuzey-güney ve doğu-batı) sağlanması, yaya dolaşımının gereksinimi olan sakin (temiz) trafikten korunmuş peyzaj mekanlarının düzenlenmesi ilkesi belirlenmiştir.

“İzmir koyunun bütün kıyıları kamu alanı olarak düzenlenerek bütün körfez boyunca uzanan bir körfez gerdanlığı olarak halkın yararına sunulması, İzmir kentine karakter kazandıracak bir planlama amacı olarak düşünülmektedir.” Merkezin kıyı kesimi, Turan’dan Alsancak liman bölgesine kadar yukarıda belirtilen ilkeye uygun olarak bir dinlenme ve park alanı olarak planlanarak kordon boyu parkına bağlanmıştır.

Merkezin çevresinde yer alan Turan kesimi yeşili-Bayraklı tarihi sit alanı-Atatürk spor kompleksi-fuar alanı ve Kordon’un merkez ile yaya bağlantısının kurulması, bütünleşmesi ana tasarım ilkelerinden bir diğeridir.

Yukarıda belirtilen ilkelerin vurgulayacağı alanın örneği NewYork’taki Central Parktır. Central Park 4,5 km uzunluğu 850m genişliği ile (380 hektar) kentin merkezinde yer almaktadır. Yarışma alanı 5 km uzunluğunda, ortalama 1000m genişliğinde (500 hektar) dir. Ülkemizde Antalya dışında örneği olmayan böyle bir park-merkezin düzenlenmesi, kentliye sunulması tasarımın temel amacıdır.

Genel Yerleşim ve Ulaşım

Turan kıyı kesimi; kuzeyinde yer alan yeşil alan ve konut bölgelerinin merkez ve deniz ile bağlantı kurduğu bir park rekreasyon alanı olarak, korunması gereken yapılar ve ağaçlı yollar ile birlikte ele alınmıştır. Mevcut iki askeri tesisin zaman içinde kalkacağı, kıyının ve yeşilin sürekliliğinin sağlanacağı doğaldır.

Bayraklı’da mevcut konut dokusu kısıtlı yer ve gabarisi ile yenilenecek, kuzey ve doğusunda yer alan konut bölgelerinin kıyı örneğini oluşturacaktır. Aynı zamanda, deniz ulaşımı ve raylı sistemin bu bölgeye ulaşım noktası özelliğini taşımaktadır.

Arkeolojik parkı merkeze bağlayan öneri park, mevcut yeşili de içine alacak şekilde düzenlenmiş olup çevredeki yoğun konut dokusunun denize-yeşile açılma noktası olarak, sit alanının sakin ortamının korunmasına da yardımcı olacak konumda tasarlanmıştır.

Alışveriş merkezinin yeri, gerek merkezin orta noktasında olması, gerekse konut adalarına yakınlığı ve deniz, raylı sistem, ulaşım yollarına bağlantısı nedeniyle seçilmiştir.

Toplantı merkezi de; ulaşım ağına yakınlığı düşünülerek yeşil içinde kendi çevresini oluşturacak biçimde, yönetim merkezi yanında planlanmıştır.

Yönetim merkezi ve tören alanları, yapımı sürmekte olan adliye sarayı ile birlikte ele alınmış, gerekli iç ve dış mekanlar sağlanmıştır. Yapıların biçimlendirilmesinde, ofislerin kuzey-güney yönünde yer almaları ve deniz manzarasından yararlanmaları düşünülmüştür.

Bu kesimlerin batısında yer alan (altınyol ile demiryolu arası) yapılaşmanın ofis-büro karakterinde olması, yükselme eğilimleri dikkate alınarak, arkada önerilen 5-6 katlı bloklarla körfez silüetinde yeknesaklığı bozacak biçimde 10-12 katlı noktasal bloklar önerilmiş kat azaltmaları yapılarak mevcutlar korunmuştur.

Ankara caddesinin güneyinde yer alan, yarısı kamu yeşili olan bölge botanik parkı olarak düzenlenerek canlı-ilgi çekici peyzaj mekanları ile kentliye sunulacaktır. Yol kenarındaki yeni yapılar ömürlerini tamamlayana kadar korunmuştur.

Altınyol ile demiryolu arasında (Çınarlı mahallesi) kalan kesimde güzel sanatlar ve spor akademisi kampüsü, Atatürk spor kompleksi ve spor parkı ile bütünleşecek şekilde düşünülmüştür.

Halkapınar'da üniversite caddesinin güneyinde yer alan eğitim ve sağlık tesisleri alanı ilerde içindeki yapılar yenilenmek üzere korunmuştur.

Ticaret bölgesi ve iş merkezi olarak istenen bölgenin güneyinde Mürselpaşa bulvarı ile trenyolu arasındaki şehitliğin bulunduğu alan, ticaret-iş bölgesi ve Atatürk spor kompleksine bağlantılı olarak tüm çevreye açık bir spor parkı olarak düzenlenmiştir.

Liman bölgesi, kıyı yeşilinin ve yaya ulaşımının odaklandığı ve Kordon'a bağlandığı canlı bir liman-marina olarak tasarlanmıştır. Alsancak garı da ek yeni peron ve mekanlarla hem hızlı trene hem de eski canlı günlerine kavuşacak demiryolu ulaşımına hizmet verecek şekilde deniz terminali ve katlı otoparkla bağlantılı olarak geliştirilecektir.

Ege mahallesindeki yeni konut önerisi de bu kesimin sağlıklılaştırılmasını, Alsancak mahallesi ile bütünleşmesini ve spor alanlarına açılmasını sağlayacaktır.

Korunması istenen yapılar, yeni yapılarla yeşil ve açık mekanlarla desteklenip özel endüstri müzeleri, kültür ve sosyal merkezleri olarak düşünülmüş, tarihi ve mimari değerleri korunmuştur.

Merkezde; deniz ulaşımı ve raylı sistem, yaya dolaşımına yardımcı ana ulaşım sistemleri olarak kabul edilmiştir. Ota trafiği şartnamede de istendiği gibi mevcut durumu ile bırakılmıştır. Otoparklar açık alanlarda, yeşil içinde ve yapıların su seviyesi üstündeki yarı bodrum katlarında, (adliye sarayında olduğu gibi) iş-ticaret bölgesinde ise katlı otoparklarla çözülmüştür.

Jüri Raporu

Bu projede güçlü bir kentsel karakter bulunmaktadır. Liman ve Salhane bölgeleri için önerilen yoğun, henüz düşük katlı kentsel gelişimler olumlu olarak değerlendirilmiştir. Kültürel mirasın iyileştirilmesi ve korunmasına ilişkin kamusal açık alanların kalitesi diğer niteliklerdir.

Komşu bir kamusal açık alan (park) sağlayarak “Eski İzmir”e özel bir vurgu yapılması değerli bir stratejidir. Ancak, kıyıda ekonomik uygulanabilirliğe katkıda bulunacak belirli kamusal yatırımların noksanlığı bir eksikliklerdir. Parçaların net bir şekilde tanımlanması ve projenin tümünün esnekliğine katkıda bulunacak, bütünü düzenleme prensibinin basitleştirilmesi tavsiye edilebilir.

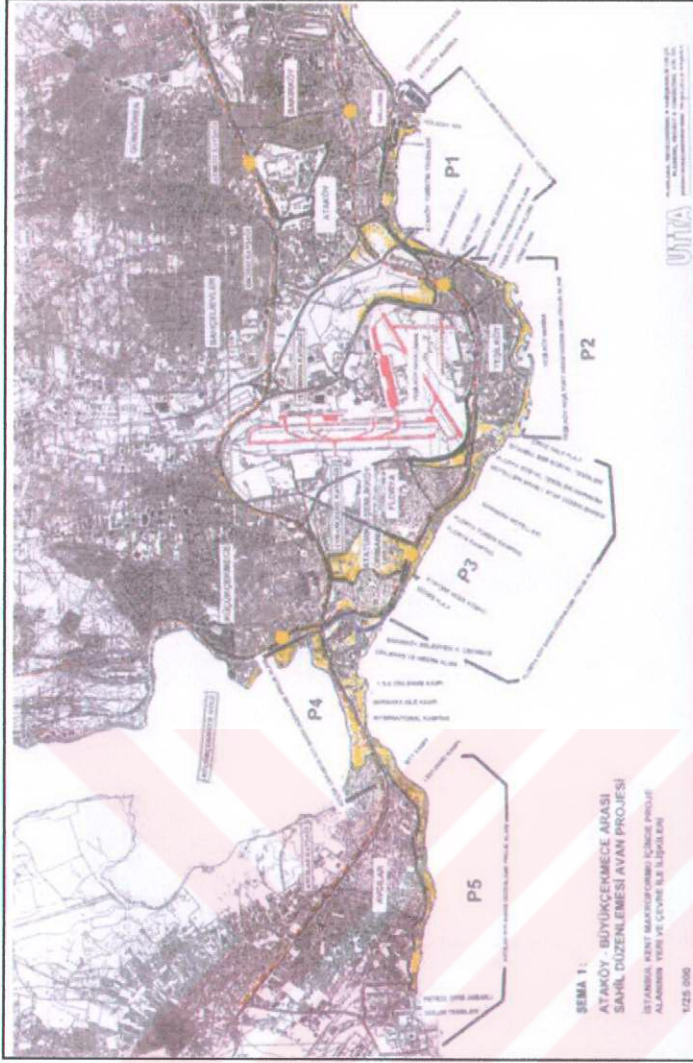
2. Kıyı Kentleri İle İlgili Sahil Düzenlemeleri Örnekleri

Ataköy Büyükçekmece Arası Sahil Düzenleme Avan Projesi

Proje alanı Ataköy’den başlayarak Yeşilyurt-Yeşilköy-Florya-Küçük Çekmece gölü güneyinden Avcılar’a kadar uzanan yaklaşık 18 km’lik bir kıyı şerididir. Söz konusu proje alanı için kıyıda yer alan ve denize yönelik kullanımların ve niteliklerinin yeniden değerlendirilmesi gerekliliği ve bu gerekliliğin dinlenme ve eğlence amaçlarının yanı sıra, ticari, sosyal, kültürel ve eğitimsel amaçlarla kullanım dönüşümü yapılabileceği düşüncesi projenin kapsamını oluşturmaktadır.

Ayrıca proje alanında bulunan otel ve motel gruplarının orta ve üst gelir gruplarına hizmet veren kurumların halkın kullanımına kapalı kıyı etkinlikleri Kıyı Kullanım Kanunu Hükümlerine ters düşmektedir.

Metropolitan kent bütününden ve kıyı kesimi gerisindeki yerleşmelerden kıyıya ulaşım ve bağlantıların yetersizliği, E5 üzerine yığılan ulaşım sisteminin yükünü azaltmak bakımından demiryolu ve hafif raylı toplu taşıma sistemlerinin geliştirilmesinin gerekliliği ve trafik yükünü azaltıcı bir sistem olarak deniz taşımacılığının etkinleştirilmesi hususları planlama aşamasında hedef alınan temel kriterleri oluşturmaktadır.

Planlama, Tasarım ve Uygulama Süreçleri

Proje alanına ait gerçekleştirilen envanter çalışmalarında, arazi kullanımı, yapısal nitelikler, ulaşım ve bitki gruplarına ilişkin fotoğraf, dia ve video kamera ile saptama ve belgelemeler yapılarak alanın farklı nitelikli alt bölgelerden oluştuğu belirlenmiştir. Planlama, projelendirme ve uygulama kolaylığı sağlaması bakımından proje alanı, fiziksel eşikler ile var olan proje uygulamaları da göz önünde bulundurularak 5 Alt Proje Alanı'na ayrılmıştır.

İstanbul Ataköy-Büyük Çekmece Arası Kentsel Tasarım Projesi Seçenek Üretimi

Planlama alanına dair kıyı kullanımına ilişkin evrensel değerler olarak belirlenen “kıyıların her kesim tarafından serbestçe kullanılması”, “kıyıların düzenlenmesinde çevresel duyarlılığın ön plana çıkarılması” ve “kıyıların zorunlu bir neden olmadıkça rekreasyonel amaçlarla kullanılması” ilkeleri dikkate alınarak 3 farklı seçenek üretilmiştir.

1. Belirli Kesimlerde Konaklama ve Ticaret Ağırlıklı Gelişme (Kırmızı Seçenek): Bu seçenekte planlama alanının coğrafi üstünlüğü olan belirli kesimlerinin; gelişme eğilimleri ve basıncı gözetilerek ticari getirisi fazla olan kullanımlara ayrılabilceği öngörülmüştür. Kullanım türü ne olursa olsun fiziki düzenlemelerin yeşil örüntüsü içerisinde olması öngörülmekte ve destek kullanımlar olarak ise deniz yapıları belirlenmektedir. Bunlardan özellikle kent-içi ulaşımı için yararlanılması düşünülmektedir.

Kırmızı seçeneğin baskın (birincil) kullanımları ile destek/diğer (ikincil) kullanımları planlama alt bölgeleri itibarıyla aşağıda sunulmaktadır.

SEÇENEK 1 KONAKLAMA VE TİCARİ AĞIRLIKLI GELİŞME	BASKIN KULLANIM İŞ ALANLARI/ALİŞVERİŞ MERKEZLERİ	DİĞER KULLANIMLAR DENİZ YAPILARI/REKREATİF ALANLAR
ALT BÖLGELER		
P1-ATAKÖY KIYI BANDI	İŞ ALANLARI ALİŞVERİŞ MRK	KONAKLAMA TESİSLERİ
P2-YEŞİLKÖY-YEŞİLYURT KIYI BANDI	MARİNA VE H. LİMANI/DENİZ TRANSFER NOKTASI	REKREATİF ALANLAR KONAKLAMA TESİSLERİ VE ASKERİ ALANLAR
P3-FLORYA KIYI BANDI	KONAKLAMA VE ALİŞVERİŞ ALANLARI	KÜLTÜREL VE REKREATİF ALANLAR
P4-K.ÇEKMECE KIYI BANDI	DOĞAL KARAKTERİNE KAVUŞTURULACAK ALAN	REKREATİF ALANLAR
P5-AVCILAR KIYI BANDI	İŞ ALANLARI VE KÜLTÜREL TESİSLER	DEPOLAMA, DENİZ YAPILARI VE REKREATİF KULLANIMLAR

2. Planlama Alanında Ağırlıklı Olarak Rekreasyon ve Dinlenme Alanlarının Öngörülmesi (Yeşil Seçenek)

Bu seçenekte planlama alanının ağırlıklı olarak rekreasyon ve kültürel amaçlarla kullanılması öngörülmüştür.

Alan gelenekse olarak İstanbul Metropolitan Alanı'na rekreasyon olanakları sunmuştur.

Söz konusu kesim, metropoliten kütlenin denizle buluştuğu alandır. Bu temas noktasının gerek işlevsel olarak ve gerekse görsel olarak yeşil ağırlıklı düzenlenmesi anakente kimlik kazandıracaktır.

SEÇENEK 2	BASKIN KULLANIM	DİĞER KULLANIMLAR
REKREATİF AĞIRLIKLI GELİŞME	REKREATİF ALANLAR	DENİZ YAPILARI VE KONAKLAMA ALANLARI
ALT BÖLGELER		
P1-ATAKÖY KIYI BANDI	REKREASYON VE KONAKLAMA ALANLARI	TİCARİ KULLANIMLAR
P2-YEŞİLKÖY-YEŞİLYURT KIYI BANDI	MARİNA VE H. LİMANI/DENİZ TRANSFER NOKTASI	REKREATİF ALANLAR VE ASKERİ ALANLAR
P3-FLORYA KIYI BANDI	REKREATİF VE KÜLTÜREL ALANLAR	KONAKLAMA ALANLARI
P4-K.ÇEKMECE KIYI BANDI	DOĞAL KARAKTERİNE KAVUŞTURULACAK ALAN	REKREATİF ALANLAR
P5-AVCILAR KIYI BANDI	DENİZ YAPILARI VE REKREATİF KULLANIMLAR	DEPOLAMA VE TİCARİ KULLANIMLAR

3. Rekreasyon ve Deniz Yapılarının Örgün ve Dengeli Bileşimi (Turkuaz Seçenek): Bu seçenek rekreasyon kullanımlarının yanı sıra, İstanbul Metropolitanının geleneksel ulaşım türlerinden olan deniz ulaşımının gereksinimine olanak sağlayacak deniz yapılarını, bu alanlarda yer alabilecek örgün kentsel kullanımları ön plana çıkarmaktadır.

Dolgu alanları düzenlenerek deniz ulaşımı, deniz sporları, kültürel tesisler, küçük çaplı örgün yeme-içme tesisleri ve alışveriş odakları biçiminde değerlendirilerek dengeli bir kullanım karışımına gidilmiştir.

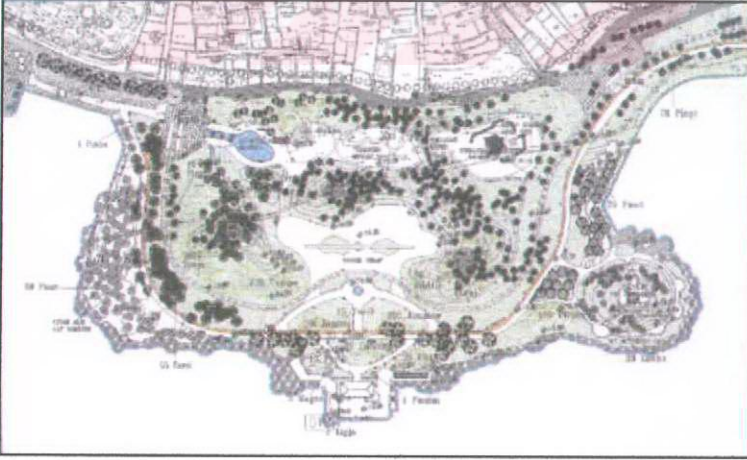
SEÇENEK 3	BASKIN KULLANIM	DİĞER KULLANIMLAR
KULLANIMLARIN DENGELİ KARIŞIMI	DENİZ YAPILARI, REKREATİF ALANLAR	TİCARİ ALANLAR KONAKLAMA ALANLARI
ALT BÖLGELER		
P1-ATAKÖY KIYI BANDI	REKREASYON ALANLARI VE MARİNALAR	KONAKLAMA ALANLARI VE TİCARİ KULLANIMLAR
P2-YEŞİLKÖY-YEŞİLYURT KIYI BANDI	MARİNA VE H. LİMANI/DENİZ TRANSFER NOKTASI	REKREATİF ALANLAR VE ASKERİ ALANLAR
P3-FLORYA KIYI BANDI	REKREATİF VE KÜLTÜREL ALANLAR	DENİZ YAPILARI
P4-K.ÇEKMECE KIYI BANDI	DOĞAL KARAKTERİNE KAVUŞTURULACAK ALAN	REKREATİF ALANLAR VE UFAK DENİZ YAPILARI
P5-AVCILAR KIYI BANDI	DENİZ YAPILARI VE REKREATİF KULLANIMLAR	DEPOLAMA, KÜLTÜREL VE TİCARİ KULLANIMLAR

Geliştirilen bu üç seçenekten şu şekilde değerlendirilmiştir.

Kırmızı seçenek yatırımların geri dönüşü ve kaynak yatırımı açısından en şanslı konumda olması ve ayrıca çapraz finansman olanağı yaratmasına rağmen metropoliten kütlenin acil gereksinimi olan rekreatif alanların oransal azalımı ve bunun neden olacağı sosyo-kültürel ve psikolojik değerlendirmeler, alanın geleneksel kullanımındaki bozulmalar ve kent-içi trafik açısından görece fazla yüklenmeler bakımından olumsuzluklar göstermektedir.

Yeşil seçenek örgün yeşil düzenlemeleri ve rekreasyon alanlarını ön plana çıkarması, “sürdürülebilirlik” ilkesini gözetmesi ile evrensel değerlere en yakın seçenektir. Bununla birlikte; gerek uygulamada, gerekse projelerde tüm rekreatif alanlara önemli ölçüde deniz yapıları ve destek kullanımlar eklenmektedir. Bu eğilim göz ardı edilmemelidir. Bu seçenek, ekonomik olarak yatırımların fazlalığı ve parasal getirinin azlığı sorunları ile karşılaşabilir konumdadır.

Rekreatif kullanımları, deniz yapıları ve diğer destek kullanımlar ile bütünleştiren Turkuaz seçenek, gerek her ölçekteki onaylı plan ve projelere ve bunların uygulamalarına uygunluğu ve gerekse evrensel değerlere yakınlığı ile üstünlükler taşımaktadır. Öte yandan kıyının deniz taşımacılığı amacı ile kullanılması ve kıyı ile kentlinin örgün biçimde buluşturulması İstanbul metropolünün geleneksel yaşam biçimiyle uyum göstermektedir.

Tuzla sahil düzenleme projesinde deniz kıyısı boyunca devam eden geniş bir yaya arteri alanı bir uçtan diğer uca kat etmektedir. Yeşil alanlar bu aksa paralel olarak kesintisiz biçimde konumlanmaktadır. Ana yaya caddesi boyunca bağlantı yollarıyla kesişen noktalarda görkemli meydanlar düzenlenmiş ve bu meydanlardan denize doğru iskele üzeri oturma, yemek, seyir fonksiyonlarını karşılayacak mekanlar tasarlanmıştır.

Yeşil alanlar içinden ana yay caddesi aksına paralel uzanan tali doğal yaya aksı fonksiyon alanlarını birbirine bağlamaktadır. Yol akslarının kesiştiği düğüm noktalarındaki meydanlarda simetrik tasarımlar tercih edilirken yeşil alanlar içindeki fonksiyon mekanları doğal biçimlerle oluşturulmuş ve yine doğal hatlara sahip yaya yolu aksıyla birbirine bağlanmıştır.

Karadeniz Sahil İllerindeki Kıyı Düzenlemelerinden Örnekler

1.Samsun: Doğupark

Kıyı boyunca uzanan bir gezinti alanının gerisinde geniş yeşil alanlar içinde fonksiyon mekanları bulunmaktadır. Kıyı boyunca düz bir hat izleyen geniş gezinti parkuru yeşil alanın etrafını çevrelemektedir. Yeşil alan içinde sert zemine mümkün olduğu kadar az yer verilmiş, noktasal fonksiyonlar yol akslarıyla birbirine bağlanmış ve yeşil alanın büyük bir bölümü piknik fonksiyonunu gerçekleştirmek üzere doğal bırakılmıştır.

2. Ordu

Sahil Şeridi Kıyı düzenleme Projesi

Kıyı düzenlemesi sahil boyunca bir kıyı gezinti yeşil bandı biçiminde düzenlenmiş ve yer yer çıkma oturma terasları ve meydanlarla çeşitlendirilmiştir. Planlama sürekli bir yeşil alan içinde gezinti aksı ve fonksiyon mekanları biçimindedir.

Mekanlar:

- Spor alanları (basketbo, voleybol)
- Lunapark
- Kuğu gölü+kaya bahçesi
- Meydan+tören alanı
- Türk bahçesi
- İskele meydanı
- Balık hali
- Saat kulesi
- Seyir+güneşlenme terasları

IV. Kısım Kıyı Düzenleme Projesi (Bafra)

Mekanlar:

- Anfi tiyatro
- Spor alanları(tenis kortu, voleybol, basketbol)
- Tören alanı
- Çocuk oyun alanları
- Kafeterya
- Çay bahçesi
- Su oyunu
- Plaj voleybolu

3. Rize

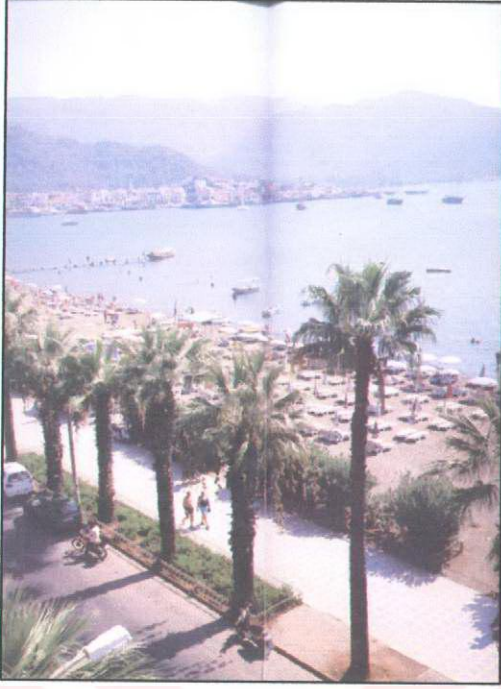
Karadeniz bölgesindeki kıyı kentlerimizdeki sahil düzenlemelerinden farklı bir yaklaşım Rize sahil düzenlemesinde karşımıza çıkmaktadır. Bu kentin kıyı düzenlemesinde diğerlerinden farklı olarak topografyaya biçim verilmiş ve suni tepeciklerde alanda eşyükselti eğrili alanlar meydana getirilmiştir. Mekan doğal gezinti yollarıyla fonksiyon alanlarına bağlanırken yeşil alanlar tepecikler biçiminde farklı kotlarda fonksiyon mekanlarını çevrelemekte böylece hem fonksiyon alanları birbirinden hem de trafik yolundan ayrılmaktadır. Topografyadaki hareketlilik düz alanın insanlarda oluşturacağı monotonluğu kırması ve alana bir hareketlilik getirmesi bakımından olumlu bir çözümleme yaklaşımı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Marmaris

Kentsel mekanlardan birini, çoğunlukla kenti baştan sona kat eden bir çeşit gezinti yolu olarak bilinen ve Akdeniz kültüründe önemli bir yeri olan “promenad” oluşturuyor. Promenadlar günümüzde belirgin bir amaca yönelik olmaktan çok, günlük yaşamın kendiliğindenliği ve rastlantısallığı içinde yediden yetmişe birçok insanı bir araya getiren ve alışveriş, eğlence, müzik, dinlenme, gezinti gibi çeşitli etkinlikleri barındıran çok amaçlı mekanlar olarak, geleneksel işlevlerini modern yaşamda da sürdürmektedir.

Marmaris gezinti yolu, deniz kıyısının bu anlamda yaşayan bir mekan olarak değerlendirmesinin başarılı bir örneğidir. Marmaris kentinin doğu kıyısındaki iskele meydanından başlayıp Armutalan'ı ve ormanlık araziye de içine alarak deniz kıyısı boyunca uzanan gezinti yolu ortalama 5-7m genişliğinde ve yaklaşık 11km uzunluğunda bir yay alanıdır.

Baştan sona kıyıya paralel biçimde kesintisiz olarak devam eden gezinti yolu ile deniz arasında, çok az yerde kesintiye uğrayan yaklaşık 20m genişliğinde bir kumsal yer almaktadır. Güneş şemsiyeleri ve banklarla düzenlenmiş olan bu kumsalın hemen her yerinde denize girmek ya da güneşlenmek mümkündür.

Gezinti yolu, hareketin en yoğun olduğu kent merkezinde taşıt yolu ile bitişik uzanmakta ve buradaki genişliği 8-10myi bulmaktadır. Armutalan bölgesine doğru bir ölçüde sakinleşen hareket ve yoğunluk, yerini farklı bir karaktere, otellere ait açık mekanlar, cafe-bar, restoran benzeri sokağa taşan etkinliklere bırakmaktadır.

Burada ortalama 4-5m olan yol genişliğinin yer yer 2 metreye kadar daraldığı görülmektedir. Bu bölgede gezinti yoluna bitişik yapı bloklarının gerisinde yar alan ana taşıt yolu ve bu yolu dik kesen çıkmaz yollarla, yapılara servis sağlanmaktadır.

Yolun yaklaşık 7. km'sinde başlayan orman alanıyla, çevrenin karakteri bir anda değişmektedir. Burada kent merkezinden ilk 7 km boyunca aynı renk ve malzemeden oluşan yer kaplaması da değişerek kayrak taşı olmaktadır. Az sayıda otelin orman içine gizlendiği bu bölgede yol genişliği 5m civarındadır. Yaklaşık 2 km kadar süren ormanlık alanın sonunda İçmeler sahiline ulaşılmakta ve yeniden kentsel hareketlilikle karşılaşılmaktadır.

Ek 2. Devinimsel Algılamadaki Görsel Kalitelerle İlgili Anket Formu

1. Bu fotoğrafta manzaraya *ÇERÇEVE* etkisi veren eleman vardır.

Kesinlikle katılıyorum Katılıyorum Fikrim yok Katılmıyorum Kesinlikle katılmıyorum

2. Bu fotoğrafta elemanların bir araya gelişinde bir *KADEMELENME,DERECELENME* vardır.

Kesinlikle katılıyorum Katılıyorum Fikrim yok Katılmıyorum Kesinlikle katılmıyorum

3. Bu fotoğrafta elemanların yan yana gelişinde bir *SÜREKLİLİK* etkisi vardır.

Kesinlikle katılıyorum Katılıyorum Fikrim yok Katılmıyorum Kesinlikle katılmıyorum

4. Bu fotoğrafta bazı elemanlar boşluğu sınırlandırarak bir *MEKAN TANIMLAMAKTADIR*.

Kesinlikle katılıyorum Katılıyorum Fikrim yok Katılmıyorum Kesinlikle katılmıyorum

5. Bu fotoğrafta bu çevreye aşına olan insanlar için *ÖZEL ADLAR* ve *ANLAMLARA* sahip elemanlar vardır.

Kesinlikle katılıyorum Katılıyorum Fikrim yok Katılmıyorum Kesinlikle katılmıyorum

6. Bu fotoğrafta bazı elemanlar bir veya birden fazla *KAPANMIŞLIK, SINIRLANDIRILMIŞLIK* etkisi vermektedir.

Kesinlikle katılıyorum Katılıyorum Fikrim yok Katılmıyorum Kesinlikle katılmıyorum

7. Bu fotoğrafta mevcut doğrultuyu sağa veya sola yönlendiren *SAPMALAR* vardır.

Kesinlikle katılıyorum Katılıyorum Fikrim yok Katılmıyorum Kesinlikle katılmıyorum

8. Bu fotoğrafta bütün içinde egemen olan elemanlar ve onların yarattığı bir *EGEMENLİK* etkisi vardır.

Kesinlikle katılıyorum Katılıyorum Fikrim yok Katılmıyorum Kesinlikle katılmıyorum

9. Bu fotoğrafta kendi içinde belirli bir uyuma sahip elemanların dizilişinde *DÜZENSİZ BİR DEĞİŞİM* vardır.

Kesinlikle katılıyorum Katılıyorum Fikrim yok Katılmıyorum Kesinlikle katılmıyorum

10. Bu fotoğrafta gizlilik hissi uyandırdığı için *MERAK* ve *KEŞFETME İSTEĞİ* doğuran elemanlar vardır.

Kesinlikle katılıyorum Katılıyorum Fikrim yok Katılmıyorum Kesinlikle katılmıyorum

11. Bu resimde **ÇİZGİSELLİK** hissi veren elemanlar vardır.

Kesinlikle katılıyorum Katılıyorum Fikrim yok Katılmıyorum Kesinlikle katılmıyorum

12. Bu fotoğrafta içinde bulunduğu bütünden **ANİ KESİNTİ** veya **DEĞİŞİME UĞRAYARAK FARKLILAŞAN** elemanlar vardır.

Kesinlikle katılıyorum Katılıyorum Fikrim yok Katılmıyorum Kesinlikle katılmıyorum

13. Bu fotoğrafta **ÇEVRELENMİŞLİK** ve **KAPANMIŞLIK** etkisi veren elemanlar vardır.

Kesinlikle katılıyorum Katılıyorum Fikrim yok Katılmıyorum Kesinlikle katılmıyorum

14. Bu fotoğrafta çok büyük oran farklılıklarının sebep olduğu **ÖLÇEKTE ÇARPIKLIK** etkisi vardır.

Kesinlikle katılıyorum Katılıyorum Fikrim yok Katılmıyorum Kesinlikle katılmıyorum

15. Bu fotoğrafta elemanlar arasında birbirinin peşi sıra, **ARDIŞIK** dizilerek bir dizi oluşturma etkisi vardır.

Kesinlikle katılıyorum Katılıyorum Fikrim yok Katılmıyorum Kesinlikle katılmıyorum

16. Bu fotoğrafta güzergahın bir noktada kesintiye uğrayıp, geri dönmenin gerektiği **ÇIKMAZ** mekanlar vardır.

Kesinlikle katılıyorum Katılıyorum Fikrim yok Katılmıyorum Kesinlikle katılmıyorum

17. Bu fotoğrafta monotonluğu bozan, **HAREKETLİLİK** etkisi veren elemanlar vardır.

Kesinlikle katılıyorum Katılıyorum Fikrim yok Katılmıyorum Kesinlikle katılmıyorum

18. Bu fotoğrafta fon-biçim karşıtlığının yarattığı **KONTRAST** etkiye sahip elemanlar vardır.

Kesinlikle katılıyorum Katılıyorum Fikrim yok Katılmıyorum Kesinlikle katılmıyorum

19. Bu fotoğrafta sınırların kesintiye uğramasıyla **DIŞA AÇIK İÇ MEKAN** etkisi yaratan elemanlar vardır.

Kesinlikle katılıyorum Katılıyorum Fikrim yok Katılmıyorum Kesinlikle katılmıyorum

20. Bu fotoğrafta **SINIRLARIN KESKİNLİĞİ** açık olarak hissedilmektedir.

Kesinlikle katılıyorum Katılıyorum Fikrim yok Katılmıyorum Kesinlikle katılmıyorum

21. Bu fotoğrafta sınırlandırılmış bir mekanın içinden *SINIRLARIN ÖTESİNE BAKMA* etkisi vardır.

Kesinlikle katılıyorum Katılıyorum Fikrim yok Katılmıyorum Kesinlikle katılmıyorum

22. Bu fotoğrafta görüş alanının tamamen açık veya yarı kapalı olduğu *VİSTA* etkileri vardır.

Kesinlikle katılıyorum Katılıyorum Fikrim yok Katılmıyorum Kesinlikle katılmıyorum

23. Bu fotoğrafta alçak bir noktadan yüksek bir noktaya ya da tam tersi *YÖNLENME* etkisi vardır.

Kesinlikle katılıyorum Katılıyorum Fikrim yok Katılmıyorum Kesinlikle katılmıyorum

24. Bu fotoğrafta birbirine *BENZEYEN* ve birbirinin *TEKRARI OLAN* elemanlar vardır.

Kesinlikle katılıyorum Katılıyorum Fikrim yok Katılmıyorum Kesinlikle katılmıyorum

25. Bu fotoğrafta dikkati toplayan ve *ODAK* etkisi yaratan özel bir nokta vardır.

Kesinlikle katılıyorum Katılıyorum Fikrim yok Katılmıyorum Kesinlikle katılmıyorum

26. Bu fotoğrafta bütün içerisinde *İKİ FARKLI DOKU* birbirinin devamı olarak *YAN YANA* yer almaktadır.

Kesinlikle katılıyorum Katılıyorum Fikrim yok Katılmıyorum Kesinlikle katılmıyorum

27. Bu fotoğrafta paralel giden iki hattın birbirine yaklaşması ile oluşan bir *DARALMA* etkisi vardır.

Kesinlikle katılıyorum Katılıyorum Fikrim yok Katılmıyorum Kesinlikle katılmıyorum

28. Bu fotoğrafta sınırlandırılmış bir mekanın içine *DIŞARIDAN BAKMA* etkisi vardır.

Kesinlikle katılıyorum Katılıyorum Fikrim yok Katılmıyorum Kesinlikle katılmıyorum

29. Bu fotoğrafta alçak ve yüksek kotlar yan yana bulunmasından kaynaklanan bir *DÜZLEM DEĞİŞİMİ* vardır.

Kesinlikle katılıyorum Katılıyorum Fikrim yok Katılmıyorum Kesinlikle katılmıyorum

30. Bu fotoğrafta ön plandaki zeminin arka planı aniden kesmesiyle *ARKA PLANIN YAKINLAŞMASI* etkisi vardır.

Kesinlikle katılıyorum Katılıyorum Fikrim yok Katılmıyorum Kesinlikle katılmıyorum

Ek 3. Görüşmelerde Kullanılan Denetleme Görüşme Formu

- Adınız?
- Doğum tarihiniz? Yaşınız?
- Kaç yıldır Trabzon'da oturuyorsunuz? Nerede?

• 1. Grup sorular:

Tarif-Tanıtma

Uygulama alanının, geçmişini bilenler, orada yaşayan ve etkin kullananlar tarafından ifadesi ve anlatımındaki öğeler-vurgulu öğeler, tanımlayıcı-düzenleyici-ilişkilendirici öğeler

Sorular: Trabzon'un Ganita'dan Beşirliye kadar olan sahil alanın geçmişteki halini bilmeyen birine nasıl anlatırsınız?

Sahilin en belirgin özellikleri nelerdi?

Nasıl bir yerdi?

Sahilde özel yerler (noktalar) veya yapılar var mıydı? Yani sahil denince aklınıza ilk gelen yerler, yapılar, noktalar nereleri?

Örneğin Ganitayı, Kemer kayayı ya da Molozu birine tarif ederken nasıl tarif ederdiniz?

• 2. Grup sorular:

Görüntü

Fiziksel çevrenin ve sosyal çevrenin (genel atmosferin) değerlendirilmesi ve anlatılan, açıklanan özellikler, hoşluk ve farkındalık

Hoşa giden şeyler

Sorular: Trabzon'un Ganita'dan Beşirliye kadar olan sahil alanı geçmişte (çocukluğunuzda) nasıldı? Anlatır mısınız? (Sahilde neler vardı sokaklar, evler, kayalar, bitki örtüsü, tarihi özel mekanlar)

Sahilde en çok neleri yapmayı severdiniz?

Sahilin hangi noktası, hangi mekanlar ya da hangi nesnelere hoşunuza giderdi? (Kayalıklar, deniz, bitkiler, binalar, kumsal)

• 3. Grup sorular:

Geçmiş yaşantı

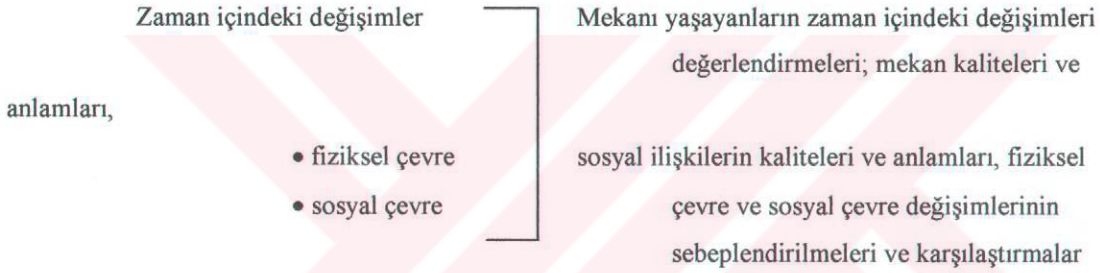
Geçmişten günümüze oradaki yaşantı, yaşanan özel olaylar ve anısı olan şeyler. Duygusal bağlar, bağ oluşturan şeyler ve nedenlendirme

Hatıralar-hatırası olan şeyler

Sorular: Sahili nasıl kullanıyordunuz? Neler yapıyordunuz?
Sahille ilgili hatırladığınız özel kullanımlar, mekanlar ve olaylar var mı? Ya da ilginç bulduğunuz, sizin için anısı olan şeyler, sizi oraya bağladığını düşündüğünüz şeyler? Nedenleri neler olabilir sizce?
Sizi sahile bağlayan şeylerin nedenleri neler?

- yaşanan heyecanlı, maceralı olaylar
- acı ve tatlı anılar
- kayıplar (insan veya eşya)
- o mekanın size kattığını düşündüğünüz şeyler
- ilginç bulunan olaylar
- orada olmanın nasıl bir şey olduğu
- hayatta iz bırakan anılar
- çok sevilenler/nefret edilenler/korkulanlar

• 4. Grup sorular:

Sorular: O günden bugüne neler değişti? Neler eskisi gibi kaldı?

- Doğallık (sahil yapısı, kayalıklar, bitki örtüsü, ağaçlar, deniz kıyısı)
- Sokaklar (dik inen, dar sokak yapısının etkisi nasıldı? İnsana kendisini nasıl hissettiriyordu? Şimdi nasıl değişti?)
- Evler (Bir bütün olarak mahalle görünümü nasıldı? Tarihi doku nasıl değişti?)
- Kayalar
- Manzara
- Sahilde yapılan şeyler (Yüzme, kayıkla gezinti, viya yapmak vb.)
- Tarihi özel mekanlar (Nerelelerdi? Ne oldu? Şimdi geriye kalanlar hangileri?)

Geçmişe dair nelerin değişmesinden memnunsunuz? Nelerin değişmesinden mutlu değilsiniz?

Geçmişle bugünün sahilini kıyasladığınızda neler söylersiniz?

NOT: Aşağıdaki maddeler eğer konuşmacı istenen bilgileri vermemişse kontrol grubu sorular olarak sorulacaktır. Eğer istenen bilgiler alınmışsa tekrar sorulmayacaktır.)

- Daha mı doğal eskiye göre?

- Daha mı çok şey yapılabilir sahilde?
- Daha düzenli, daha planlı mı sizce eskiye göre?
- Görüş alanı, manzara daha mı güzel, ya da daha mı geniş?
- Yeni sahil daha yeni kullanımlar sunuyor ve bu yüzden daha mı iyi?
- Daha heyecan verici sahilde gezinti yapmak ve daha mı gizemli mekanlar var şu anda sahilde?
- Daha mı karmaşık sahilin görüntüsü şu an? Eskiden daha mı kolay görüp anlayabiliyordunuz manzarayı?
- Daha mı anlamlı geliyor yeni mekanlar size? Daha tanıdık, samimi, “bize ait” anıları olan mekanlar gibi mi algılıyorsunuz yeni sahil mekanlarını?

• 5. Grup sorular:

Mekan fotoğrafları

Fiziksel çevre, yaşantı, yaşam biçimi ve değişimlerin ve mekanların kullanımının somut anlatımları olarak fotoğraflar

NOT: Görüşmeci fotoğraflarla anlatmışsa bu soru sorulmayacaktır.

O zamanlarda sahille ilgili fotoğraflarınız var mı? Gösterebilir misiniz?

ÖZGEÇMİŞ

1971 yılında Trabzon'da doğdu. İlköğrenimini Adapazarı Sabiha Hanım İlkokulu'nda, ortaokul ve liseyi Trabzon Anadolu Lisesi'nde bitirdi. 1990 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü'nü kazandı. Lisans öğrenimini 1994 yılında tamamlayarak peyzaj mimarı olarak mezun oldu. Aynı yıl açılan araştırma görevlisi sınavını kazanarak Karadeniz Teknik Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Peyzaj Planlama ve Tasarım Anabilim Dalı'nda araştırma görevlisi olarak göreve başladı. "Bitkilerin Simgesel Anlamı: Farklı Fonksiyonlardaki Binalarla Anılabilen Bitkiler Üzerine Bir Araştırma" adlı yüksek lisans tezini 1997 yılında tamamladı.

Halen görevine devam etmekte ve aynı zamanda Karadeniz Teknik Üniversitesi Çevre Kolu'nun akademik danışmanlığını yürütmektedir. İngilizce ve Almanca bilmektedir.